

ÖZGÜRCE

MAZLUMDER İNSAN HAKLARI DERGİSİ

YIL: 1 • SAYI: 2 • AĞUSTOS 2026 www.ozgurcedergi.com

Mahkumiyet Kavramı ve Ceza Felsefesi

Cezalandırmanın Amacı: Suç ile Ceza Arasındaki Referans Tespitinin Farklı Adalet Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi
Zeynep ORAL - Muharrem BALCI

Suç, Ceza ve Cezaevinin Temel Mantığı ve Meşruiyeti Üzerine Bir İnceleme
Av. Yasin DIVRAK

Farklı Hukuk Sistemlerinde Karşılaşılın Cezalandırma Yöntemleri
Dr. Öğr. Üyesi M. Buhari ÇETİNKAYA

İnsanı mı Yoksa Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz?
Ahmet MERCAN

Modern Ceza İnfaz Sisteminin İflası: İnsancılık Illüzyonu, Yapısal İkiyüzlülük ve Onarıcı Adalet
Av. Mehmet OKATAN

Adi Suç-Örgütlü Suç-Terör Suçu Ayrımı ve Bu Ayrımın Soruşturma-Kovuşturma Usulleri ile Cezanın İnfazına Etkileri
Av. Dr. Bilâl KILINÇ

Cezaevleri ve Cezalandırma: Bir MAZLUMDER Muhasebesi
Av. Kaya KARTAL

Gözetim ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu
Michel FOUCAULT

CEZA ve CEZAEVİ

İnsanı mı, Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz?

İkamet Mekânı Olarak Cezaevleri

Cezaevi Tarihçesi
Av. Samet BEYCIOĞLU

Türkiye’de Cezaevleri ve Özellikleri
Av. Ömer Faruk KARATAŞ

Cezaevinde Büyüyen Çocuklar
Av. Nurdan ÇİÇEK

Mahpus Hakları, Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durum
Av. Metin TARHAN

“Pardon” Demenin Bedeli: Beraatin Telafisi Bir Lütuf mudur, Bir Hak mı?
Av. Eyyup AKINCI

İçeriden Bir Şahitlik: Cezaevi mi, Suç Akademisi mi?
Halis BAYANCIK

Cezaevleri, Toplumsal Adalet Algısı ve Yargılama
Eyüp BOZKURT

Sabıkalı Cezalar
Şükrü BILGIÇ

Mahpus Kimdir? Ne durumdadır? Nasıl yaşar?

“F Tipi” Tanıtım ve Kullanma Kılavuzu
İsmail Şah BALTA

Cezaevine Dair Bir Hasbihal...
Abdulselam DURMAZ

Yaşayan Ölümler: Ağırlaştırılmış Müebbet ve Umut Hakkı
Tamer ASLAN

Hayata Dönüş Operasyonları: Öldürerek Kurtardılar!

Erbakan, Ecevit ve Ölüm Oruçlarının Arka Planı
Ömer Zülfü LİVANELİ

Pembe Oda Uygulamaları ve Mahsurları
İlhan TAŞBEY

Mahpusluğun Öteki Tarafı: Demir Kapıların Önü
Ruhullah Sinan TENŞİ

Cezaevi Ziyaretleri
Mehmet Ali BAŞARAN

Röportaj

Türkiye’de Cezaevleri: Sorunlar, İhtiyaçlar ve İşleyiş
Enis Yavuz YILDIRIM

Cezaevini ve Mahpusu Anlamak: Kitaplar ve Filmler

MAZLUMDER’den Haberler

ÖZGÜRCE

MAZLÖMDER İNSAN HAKLARI DERGİSİ

www.ozgurcedergi.com

ÖZGÜRCE

MAZLUMDER İNSAN HAKLARI DERGİSİ

www.ozgurcedergi.com

Dört ayda bir yayınlanan dijital dergi

Sayı: 2, Ağustos 2026

ISSN: 3149-8213

MAZLUMDER

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği

adına, sahibi:

Av. Kaya KARTAL

MAZLUMDER Genel Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Ahmet MERCAN

Yazı İşleri Müdürü

Nuri YILMAZ

İkinci Sayı Editörü

MAZLUMDER Cezaevi Komisyonu

Yayın Kurulu

Ali DALAZ

Ahmet MERCAN

Gökhan KAVAK

Gökhan TÜRKOĞLU

Musa Melih DEMİRBAŞCI

Nuri YILMAZ

Resul UZAR

İletişim Direktörü

Berke KAHRAMAN

Yayın Bilgisi

Arşiv ve reklam amaçlı sınırlı sayıda basılır

ÖZGÜRCE İnsan Hakları Dergisi bir MAZLUMDER yayınıdır. Yılda üç sayı olmak üzere dijital dergi olarak www.ozgurcedergi.com adresinde faaliyet göstermektedir.

“Yazıların içeriğine müdahale etmeme” ilkesi gereğince makalelerin sorumluluğu yazarlarındır. Dergide yayınlanmış yazıların tüm fikri hakları İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği’ne (MAZLUMDER) aittir. Kaynak gösterilmeksizin alıntı yapılamaz, kullanılamaz.

Bu dergi MAZLUMDER ilkeleri gereği, uluslararası fon ya da devlet kurumlarından hiçbir maddi destek kullanılmaksızın, kıymetli yazarların gönüllü katılımı ve MAZLUMDER gönüllülerinin maddi-manevi emek ve katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Başlarken - 1

Mahkûmiyet Kavramı ve Ceza Felsefesi

Cezalandırmanın Amacı: Suç ile Ceza Arasındaki Referans Tespitinin
Farklı Adalet Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi /

Av. Zeynep ORAL – Av. Muharrem BALCI - 4

Suç, Ceza ve Cezaevinin Temel Mantığı ve Meşruiyeti Üzerine Bir İnce-
leme / **Av. Yasin DIVRAK - 13**

Farklı Hukuk Sistemlerinde Karşılaşılan Cezalandırma Yöntemleri /

Dr. Öğr. Üyesi M. Buhari ÇETİNKAYA -22

İnsanı mı Yoksa Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz? /

Ahmet MERCAN - 27

Modern Ceza İnfaz Sisteminin İflası: İnsancılık İllüzyonu, Yapısal İki-
yüzlülük ve Onarıcı Adalet / **Av. Mehmet OKATAN - 33**

Adi Suç-Örgütlü Suç-Terör Suçu Ayrımı ve Bu Ayrımın Soruşturma-Ko-
vuşturma Usulleri ile Cezanın İnfazına Etkileri / **Av. Dr. Bilâl KILINÇ - 42**

Cezaevleri ve Cezalandırma: Bir MAZLUMDER Değerlendirmesi /

Av. Kaya KARTAL – 56

Gözetim ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu / **Michel FOUCAULT - 69**

Kur'an-Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu /

Prof. Dr. Suat ERDOĞAN - 77

İkamet Mekânı Olarak Cezaevleri

Cezaevi Tarihçesi / **Av. Samet BEYÇİOĞLU - 84**

Türkiye'de Cezaevleri ve Özellikleri / **Av. Ömer Faruk KARATAŞ – 94**

Cezaevlerini İstatistiklerle Okumak (2016-2026) - **101**

Cezaevinde Büyüyen Çocuklar / **Av. Nurdan ÇİÇEK - 108**

Mahpus Hakları, Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durum /

Av. Metin TARHAN - 114

“Pardon” Demenin Bedeli: Beraatin Telafisi Bir Lütuf mudur, Bir Hak mı? / **Av. Eyyup AKINCI - 121**

İçeriden Bir Şahitlik: Cezaevi mi, Suç Akademisi mi? /

Halis BAYANCIK - 132

Cezaevleri, Toplumsal Adalet Algısı ve Yargılama / **Eyüp BOZKURT - 139**

Sabıkalı Cezalar / **Şükrü BİLGİÇ - 145**

Mahpus Kimdir? Ne durumdadır? Nasıl yaşar?

“F Tipi” Tanıtım ve Kullanma Kılavuzu / **İsmail Şah BALTA - 155**

Cezaevine Dair Bir Hasbihal... / **Abduselâm DURMAZ - 176**

Yaşayan Ölüler: Ağırlaştırılmış Müebbet ve Umut Hakkı /

Tamer ASLAN - 181

Hayata Dönüş Operasyonları: Öldürerek Kurtardılar! - **185**

Erbakan, Ecevit ve Ölüm Oruçlarının Arka Planı /

Ömer Zülfü LİVANELİ - 190

Pembe Oda Uygulamaları ve Mahsurları / **İlhan TAŞBEY - 192**

Mahpusluğun Öteki Tarafı: Demir Kapıların Önü /

Ruhullah Sinan TENŞİ - 196

Cezaevi Ziyaretleri / **Mehmet Ali BAŞARAN - 205**

Röportaj

Türkiye’de Cezaevleri: Sorunlar, İhtiyaçlar ve İşleyiş /

Enis Yavuz YILDIRIM - 218

Cezaevini ve Mahpusu Anlamak: Kitaplar ve Filmler

Kitaplar - **237**

Filmler - **241**

MAZLUMDER’den Haberler - 247

Başlarken

Selâm ile ...

Bu sayımızda ceza düşüncesini, cezalandırma yöntemleri ve uygulamalarını inceleyip cezaevi üzerinden mahpusluğu ele aldık.

Konunun tüm taraflarıyla bütün yönlerden bakmaya çalıştık. Akademik görüşleri, teori ve pratiğin bileşkesinde yer alan hukukçu gözlemlerini alarak ve elbette mahkûmiyetleri yıllara yayılan yaşanmışlıklar üzerinden derin vukufiyet sahibi çoğu eski mahkûm olan kalemlerle konuyu tahlil ettik. Özellikle cezaevi tecrübesini aktaran kalemlerin serinkanlı, derinlik taşıyan, sorunları dillendirip çözümün ipuçlarını veren görüşlerini ustaca sergilemeleri takdir ve tebrik vesilesidir.

Dosya konumuzun oluşturmasını beklediğimiz katkı; ceza anlayışından, cezalandırma yöntemlerinden, cezaevi sorunlarına bütüncül bakmayı sağlamak, buna bağlı olarak değişen koşullar üzerinden cezanın insandan ziyade “insanın kötülüğünü” muhatap alacak anlayışı ve yöntemlerini yenileme imkânını konuşulur kılmak.

Çeyrek asrı aşan tecrübe ve birikimi ile MAZLUMDER ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini, arşivlerini, referans olarak önemli bulduğumuzu belirtmek isteriz.

Ceza ve Tevkifevleri eski genel müdürü ile yapılan söyleşide ortaya konan yaklaşımın önemli olduğunu düşünüyoruz. Islahın, caydırıcılığın ve umut hakkının yaşatılıp geliştirilmesi için üniversitenin sivil toplum kuruluşlarının ve başkanlığın ortak çalışmalarının ihtiyaç olarak önemli görülmesini kıymetli görüyo-

ruz. Sayfalarımızda yer alan benzer görüşlerle sadece güvenlik üzerinden konunun incelenmesinin yetersiz görülmesi, yeni çabaları mümkün kılabilir.

Bahsedilen taraflarla kalıcı bir kurumun varlığı sorunların çözümüne, ıslaha ve yeni açılımlara imkan verebilir.

Uzmanlaşma ile gönüllü çabanın buluşması umut verici olabilir.

Dünya standartlarında cezaevleri ile övünmek doğru değil. Medeniyetimizin irfanî zenginliği ve insana verilen önem üzerinden dünyaya örnek olmayı başabiliriz.

Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle.

Ahmet MERCAN / Genel Yayın Yönetmeni

Mahkûmiyet Kavramı ve Ceza Felsefesi

Cezalandırmanın Amacı: Suç ile Ceza Arasındaki Referans Tespitinin Farklı Adalet Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi

Av. Zeynep ORAL – Av. Muharrem BALCI

Giriş

Ceza kelimesi Arapçadaki “czy” kökünden türemiş olup, tazminat, bedel veya ödül anlamına gelmektedir; bu kök ise Süryanicedeki “gzy” kökünden türemiş olup iyi veya kötü bir eylemi tazmin etmek anlamı taşımaktadır. Kelimenin tanımında tek bir karşılık üzerine anlaşılamadığı gibi cezalandırmanın felsefi temelleri ve meşruiyet zemini de hukuk teorisinde uzlaşıya varılamamış bir meseledir. Türkçede ve Osmanlıcada kelime ağırlıklı olarak olumsuz bir durumu ifade etmekte, hukuka aykırı fiilin karşılığı olarak bilinmektedir. Ancak köken itibarıyla hem olumlu hem olumsuz eylemlerin karşılığı olması anlamsız değildir. Bu durum kelimenin bugün taşıdığı tek taraflı olumsuz yükün zorunlu olmadığını, dilin tarihsel hafızasında cezanın salt bir acı çektirme aracı olarak doğmadığını göstermektedir.

Bu dilbilimsel gözlem tek başına cezalandırma eyleminin bugün de olumlu bir anlam taşıdığı sonucunu vermez ancak cezanın kavramsal temelinde tazmin ve denge fikrinin bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim cezalandırmanın amacı, tek başına suçluya acı çektirmek, intikam almak yahut bireyi

etkisiz hale getirmek değildir. Senelerce bilinçli veya bilinçsiz biçimde yanlış inşa edilen ve birçok çevre koşullarının etkisinde bir hayatın sahibi için tek veya en büyük olumsuzluk söz konusu ceza değildir. Bu kişiler için ceza, iyi yorumlandığında olumlu bir durumu da ifade edebilmektedir. Doğasında birçok hak kaybı bulundursa da ceza teorisinin başlıca amacı suçlunun hak kaybı değildir.

Aliya İzzetbegović'e göre cezalandırmanın amacı, söz konusu suçla birlikte toplumda bozulan dengenin yeniden inşasıdır (Aliya İzzetbegović, Doğu Batı Arasında İslâm, 313). Bu sebeple cezalandırma, suçlunun da içinde yer aldığı toplumu iyileştirmek adına atılmış, olumlu bir adımdır.

Tarihsel süreçte cezayı adâletin yeniden tesisi ve bir kefarete olarak gören mutlak teoriler ile cezayı gelecekteki suçları önleme veya faili ıslah etme amacı taşıyan faydacı teoriler karşı karşıya gelmiştir. Mutlak teorilerin temsilcilerinden Kant, cezayı ahlâkî şuurun kesin bir emri olarak tanımlarken; Hegel, suçu hukukun inkârı, cezayı ise bu inkârın inkârı olarak görür (Melike Belkıs Aydın, Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı, 135). Faydacı tarafta ise Beccaria ve Bentham gibi düşünürler, yaptırımın meşruiyetini toplumsal yarar ve suçtan caydırma etkisi üzerinden kurmaktadır (Nuri Berkay Özgenç, Suç ile Soyut Ceza Arasındaki Orantılılık, 187). Modern dönemde ise suçu sadece devlete değil, bireylere ve ilişkilere verilen bir zarar olarak gören onarıcı adâlet yaklaşımı, mağdurun zararının giderilmesini ve dengelerin onarılmasını merkeze alan alternatif bir paradigma sunar (Rahime Erbaş, Modern Onarıcı Adâlet Programları, 1181).

Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı, hukukçu, siyaset adamı ve düşünür olan Aliya İzzetbegović, bu tartışmalara insanın ontolojik yapısını dikkate alan özgün bir bakış açısı kazandırır. İzzetbegović hem Batı felsefesinin hem de İslâm hukukunun birikimini sentezleyerek evrensel insanlık meselelerine dair derinlikli düşünceler geliştirmiştir. Onun cezalandırmaya dair yaklaşımı, zıt kutuplardan uzaklaşarak makul olan orta yolu bulmaya çalışan -Aristoteles'in mesotes yöntemi gibi- bir metodolojiye dayanır (Hüseyin Bal, Aliya İzzetbegović ve Bilgiğin Tezahürleri, 373).

İzzetbegović, cezalandırmanın amacını klasik paradigma içinde yer alan önleme, koruma veya tazmin amaçlarına indirgemez. Ona göre cezanın temel gayesi, yasaklanan bir fiilin işlenmesiyle ahlâkî düzende meydana gelen sarsıntının yol açtığı yıkımı yeniden inşa etmektir. Aliya bu yaklaşımı, suçluluk ve sosyal

koruma prensipleri karşısında bir “üçüncü yol” olarak nitelendirir (Muharrem Balcı, Aliya’da Hukuk ve Düzen, 19). Cezayı suçlunun uslanması için bir terapi veya toplumsal bir korunma aracı olarak görmek, İzzetbegoviç’e göre insanı bir nesneye dönüştüren ve onun şahsiyetini alçaltan gayri insanî bir tutumdur (Hüseyin Bal, Aliya İzzetbegoviç ve Bilgeliğin Tezahürleri, 380). Böylece bir insanı cezalandırmak, onun özgür irade sahibi ve eylemlerinden sorumlu bir özne olduğunu kabul etmek, bir anlamda ona değer vererek onu onurlandırmak anlamına gelmektedir.

Modern Cezalandırma Teorileri

Mutlak ceza teorisi, cezanın meşruiyetini adaletin kendinde bir değer olmasına dayandırır ve onu yalnızca geçmişe yönelik bir hak etme meselesi sayar; ıslah veya caydırma gibi pragmatik hedefler öncelik taşımaz (Melike Belkıs Aydın, Kant’ın ve Hegel’in Felsefesinde Cezanın Amacı, 126-127). Ceza, suçla sarsılan hukuk düzeninin yeniden tesisini sağlayan zorunlu bir karşılıktır.

Kant’ta cezalandırma kategorik buyruğa dayanır ve bir kişinin cezalandırılmasının tek sebebi işlediği suçtur; ceza asla toplumun veya failin yararına bir araç olamaz (Murat Bayram, 26). Bu, insanın başlı başına bir amaç olduğu ve nesneleştirilemeyeceği ilkesinden doğar (Murat Bayram, 30; Melike Belkıs Aydın, 132). Kant, ceza ölçüsünü *ius talionis* (kisas) ilkesiyle belirler; adaletin terazisi hiçbir tarafa eğilmemelidir. Bir kişi başkasını öldürdüğünde kendi belirlediği yasa gereği kendisini de öldürmüş sayılır (Murat Bayram, 31). Meşhur ada örneğinde, bir toplum dağılsa dahi hapisteki son katilin cezası infaz edilmeden dağılamaz. Çünkü kan suçunun toplum üzerinde kalmaması evrensel bir adalet gereğidir (Melike Belkıs Aydın, 131).

Hegel’e göre suç hukukun inkârıdır, ceza ise bu inkârın inkârı yoluyla adaleti yeniden tesis eder (Melike Belkıs Aydın, 136). Failin cezalandırılması onu akıl sahibi ve özgür iradeli bir özne olarak tanımaktır; çünkü suçlu, fiiliyle kendisine de uygulanacak evrensel bir kural koymuştur. Ceza, failin eyleminden çıkarılmasaydı birey ıslah edilecek bir hayvana indirgenmiş olurdu (Melike Belkıs Aydın, 135).

İki düşünür de faydacılığı reddeder: Kant bunu “cezaî çıkarıcılık” sayarken, Hegel ampirik amaçların cezanın kendinde doğruluğunu gölgelediğini savunur

(Melike Belkıs Aydın, 132, 135). Böylece mutlak teoriler, cezayı ahlaki sorumluluğun zorunlu sonucu sayarak failin nesneleştirilmesine karşı bir sınır oluşturur.

Faydacı teori ise, cezanın meşruiyetini geçmişte değil gelecekteki toplumsal sonuçlarda arar; ceza kendinde bir amaç değil, toplumsal mutluluğu artıran araçsal bir mekanizmadır (Burcu Enis, Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması, 22; Ayşe Yaşar Ümütlü, Hukuk Uygarlaştırıcı Olabilir mi? 85). Bentham cezayı “gerekli bir kötülük” sayar ve ancak daha büyük bir kötülüğü engellediği ölçüde meşru görür; hazcılık hesabına göre yaptırım, sağladığı acı hazdan fazla olduğunda haklıdır.

Suçun önlenmesi genel ve özel önleme olarak ikiye ayrılır: genel önleme toplumu caydırmayı, özel önleme ise faili korkutma, tecrit ve rehabilitasyon aşamalarıyla ıslahı hedefler (Burcu Enis, 22; Enver Kumbasar, Türk Hukukunda Cezanın Belirlenmesi, 16, 19). Faruk Erem, cezanın tek meşru gerekçesinin ıslah işlevi olduğunu savunarak onu failin topluma uyumu için bir tedbir sayar; fail, yanlışından değil ona yol açan “marazi” halinden dolayı tedavi edilir (Enver Kumbasar, 4, 25; Burcu Enis, 25).

Bu çizgi, Marc Ancel’in “sosyal savunma” (défense sociale) teorisiyle sistemleşir. Ancel’e göre cezanın amacı faili dışlamak değil topluma kazandırmaktır; ceza sistemi eğitici ve koruyucu da olmalıdır (Muharrem Balcı, Aliya’da Hukuk ve Düzen, 19). Ancel, bu anlayışın izlerini İslam hukukunda da bulur: küçükleri sorumlu tutmayan ve mahkemelere takdir yetkisi tanıyan sistemi bir sosyal koruma modeli sayar (Muharrem Balcı, Aliya’da Hukuk ve Düzen, muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/326.pdf). Bu çerçevede suçlu, cezalandırılacak bir irade değil tedavi edilecek bir “sosyal arıza” olarak görülür; Aliya’nın eleştirdiği model tam olarak budur.

Üçüncü bir model olan *restoratif adalet*, suçu devlete karşı soyut bir ihlal değil bireyler arasındaki somut bir zarar sayan bir paradigma değişimidir (Sercan Tokdemir, Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım, 77; Abdullah Batuhan Baytaç, Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış, 119). Odağa devlet yerine mağdurun ihtiyaçları, failin sorumluluğu ve toplumun iyileşmesi konur (Gülçin Cebecioğlu, Retributive or Restorative? 658). Klasik sistemde mağdur bir tanığa indirgenirken, restoratif model tarafların aktif katılımını şart koşar; adalet, zararın giderilmesiyle ölçülür.

Howard Zehr'e göre adalet, failin ne hak ettiğinden çok zararın nasıl giderileceği sorusuyla başlamalıdır (Sercan Tokdemir, 86). Nils Christie ise devletin ceza uyusmazlıkları taraflardan aldığını, oysa bunların tarafların kendi aralarında çözebileceği bir mülkiyet olduğunu savunur (Gülçin Cebecioğlu, 658).

Ceza teorileri klasik, pozitivist ve restoratif okullar olarak üçe ayrılır: klasik okul ödetmeyi, pozitivist okul ıslahı, restoratif okul ise mağdur odaklı uzlaşmayı esas alır. Türk hukukunda bu modelin karşılığı, 5271 sayılı CMK'nın 253. ve 254. maddelerinde düzenlenen uzlaştırma kurumudur; bu kurum mağdurun tatmini ve failin sorumluluğu, mağdur karşısında üstlenmesini hedefler.

Aliya İzzetbegoviç'te Cezalandırmanın Amacı

Aliya İzzetbegoviç'in ceza anlayışı, modern ceza teorilerinin pragmatik sınırlarını aşarak ontolojik bir derinlik kazanır. Onun felsefesinin merkezinde, cezanın dünyevi bir yarar aracına indirgenemeyeceği yer alır. İzzetbegoviç'e göre cezanın meşruiyeti, failin ıslahı veya toplumun korkutulması gibi dışsal sonuçlarda değil, evrensel ahlâkî bir zorunlulukta bulunur. Kendi ifadesiyle, "Cezanın gayesi ne önleme ne koruma ve ne de tazmindir. Yani, failin ıslahı da dahil olmak üzere herhangi pratik, dünyevi bir hedefi yoktur. Gayesi, yasak fiilin icrasıyla ahlâkî düzende bozulmuş olan dengenin yeniden kurulmasıdır." (Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslâm, 313) Bu yaklaşım, cezayı suçun faili tarafından sarsılan evrensel ve ahlâkî adaletin restorasyonu olarak kurgulayan mutlak ceza teorileriyle yakın bir akrabalık taşır.

Aliya bu restorasyonun somut örneği olarak *kıyası* ele alır. Ona göre kıyas, kaba bir misilleme değil "gayriahlâkî bir fiile ahlâkî bir cevap"tır. Buradaki ahlakilik, faili bir eşya veya hasta gibi görüp zorla iyileştirmek yerine, onu eyleminden sorumlu bir özne olarak tanımaktan gelir. Faili cezalandırmak, hür iradesinin sonucuna katlanmasını sağlayarak ona onurunu iade etmektir. Aliya, bu tatbikatın bazen "yararsız ve hatta zararlı" görünmesine rağmen ahlâkî düzenin bekası için vazgeçilmez olduğunu vurgular (Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslâm, 313-314).

Aliya'nın "üçüncü yol" sentezi, cezanın ahlâkî özünü korurken toplumsal gerçekliği de dışlamaz. İslâm hukukunun hem ilâhî hem insanî bir nizamı temsil ettiğini savunan Aliya, İslâm'ın sosyal korumanın unsurlarını da kabul ettiğini belirtir ve bu süreci "duayı namaza, sadakayı zekâta çeviren aynı gelişme" olarak

açıklar. Böylece ceza özünde ahlâkî bir kefarete taşırken, infaz aşamasında toplumu koruyan pragmatik tedbirlerle desteklenebilir. Bu sentez, Marc Ancel'in 14. yüzyıl İslâm ceza hukukuna dair tespitleriyle de örtüşür; Ancel bu sistemin küçükler için cezai olmayan eğitici tedbirler öngörmesini ve had cezalarının dışındaki alanı hâkimin serbest değerlendirmesine bırakmasını bir tür sosyal koruma sistemi olarak yorumlar (Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslâm, 315-316).

İzzetbegoviç'in ahlâkî denge vurgusu, Batı düşüncesindeki klasik adalet arayışlarıyla da paralellik taşır. Thomas More'un ceza eleştirisi üzerine yapılan çalışmalar, ödetmecî/tazmin yaklaşımının temelinde, cezanın bozulan moral dengeyi yeniden kurma amacı taşıdığını ve cezanın bizzat amaç olduğunu belirtir (Zeki Aktaş, Ütopya ve Ceza: Thomas More'un Ceza Eleştirisi, 896). More'un orantısız cezalara itirazı da temelde cezanın ahlâkî haksızlığa/suçta denk olması gerektiği fikrine dayanır; bu ortak zemin, cezanın bir iktidar gösterisi değil bir onur meselesi olduğu kabulüdür.

Sonuç olarak Aliya'nın teorisi, Kant ve Hegel'in mutlak teorilerine ahlâkî ciddiyet bakımından yakın dururken, bunları İslâm hukukunun esneklik ve maslahat ilkeleriyle harmanlar. Onun için ceza ne suçluyu topluma feda eden bir araç ne de onu nesneleştiren bir terapidir; insan onurunun gereği olarak, zedelenen evrensel vicdanın ve bozulan moral dengenin yeniden tesisidir.

İslâm Ceza Hukuku Literatüründe Denge İlkesi

İslâm hukuku literatüründe cezalandırma, suç ile yaptırım arasında adil bir denge kurulması esasına dayanır (Murat Polat, İslâm Ceza Hukukunda Suç-Ceza Dengesi, 7). Bu ilke, cahiliye döneminin ölçsüz intikam pratiklerine bir tepki olarak doğmuştur; İslâm, kabile intikamı yerine cezayı bireyselleştiren "mukâbele bi'l-misl" ve "mümâselet" prensiplerini getirmiştir (Murat Polat, 258). Bu denge- nin temel dayanağı, Şûra suresi 40. ayetteki "bir kötülüğün karşılığı ancak ona denk bir misillemedir" hükmüdür (Murat Polat, 719; Nazım Büyükbâş, Klasik İslâm Hukuku Literatüründe "Suç", 259). Bu ayet her tecavüze verilecek cevabın misliyle sınırlı olması gerektiğini vurgular. Cezanın suçtan hafif kalması suçu teşvik eder, ağır olması ise zulme dönüşür; cezanın suça denk olması hem mağdurun intikam hissini dindirir hem toplumda adaletin tesis edildiği duygusunu pekiştirir (İlhan Akbulut, 229).

Bu denge mantığı üç kategoride işler. Had cezalarında Şâri tarafından belirlenmiş kesin sınırlar (makasid-ı hamse), can, mal, akıl, nesil ve din emniyetini koruma amacıyla en etkili yaptırım dengeler. Kısasta denge mutlak eşitlik arayışıdır, cana can uygulamasıyla adalet terazisi eşitlenir. Ta'zirde ise denge daha esnek, hâkim failin durumuna göre ıslah edici bir ceza takdir eder.

İslâm hukukundaki bu teknik suç-ceza dengesi, Aliya'nın "ahlâkî denge" kavramıyla örtüşür, ancak Aliya bu dengeyi salt teknik bir orantılık hesabı değil, evrensel ahlâkî düzende meydana gelen sarsıntının giderilmesi, varoluşsal bir düzen sorunu olarak sunar.

Aliya'nın Üçüncü Yolunun Ceza Felsefesindeki Yeri

İzzetbegoviç'in tezi, cezayı geçmiş fiilin karşılığı sayması bakımından mutlak teoriyle örtüşür ve Kant ile birlikte insanın araçsallaştırılmasını reddeder. Ancak temel bir referans farkı vardır. Kant ve Hegel'in teorileri meşruiyetini evrensel akıl ve rasyonel otonomi üzerine kurarken, Aliya "ahlâkî düzen" kavramını insanın yaratılışına ve Allah ile olan sözleşmesine dayandırır. Ona göre özgürlük ve ahlâk, akıldışı ve tabiatüstü unsurlardır; ahlâkî sorumluluğun asıl muhatabı Allah'tır. Bu, Aliya'nın tazmin düşüncesini seküler bir hukuk politikasından çıkarıp ontolojik bir gerekliliğe dönüştürür.

Aliya'nın sosyal koruma eleştirisi, faydacılığın en gelişmiş formuna bir itirazdır. Bentham cezayı toplumsal mutluluğu artıran bir araç olarak görürken, Ancel'in sosyal savunma teorisi de cezayı faili topluma kazandırma aracına indirger. Aliya için sorun, her iki yaklaşımın da faili özgür iradeli bir özne değil, tedavi edilecek bir hasta veya etkisiz hale getirilecek bir sosyal arıza saymasıdır; bu da insan onurunu toplumsal fayda uğruna feda etmektir.

Restoratif adalet ile Aliya arasında da benzerlik ve fark vardır. Onarıcı adalette uyumsuzluk tarafların mülkiyeti sayılır ve mağdurun iradesi merkezi öneme sahiptir; Aliya'da da kısasta mağdurun af veya diyet hakkı bir onarım mekanizmasıdır. Ancak Aliya'da esas karar ve yaptırım hâlâ devletin elindedir; ceza, iki kişi arasındaki bir uzlaş değil, bozulan evrensel ahlâkî dengenin devlet eliyle yeniden tesisidir.

Aliya'nın "üçüncü yol"u ne mutlak teorinin tekrarı ne de sosyal korumanın reddidir. Cezanın özünde ahlâkî karşılık ilkesini korurken, uygulamasında zaru-

ret ve maslahat gereği sosyal koruma unsurlarını da kabul eder. Bu, İslâm'ın maneviyatı sosyo-politik bir disipline kavuşturan yapısıyla uyumludur. Sonuç olarak Aliya'nın konumu, cezanın temelini metafizik bir moral dengede arayan ancak infazda failin şahsiyetini ve toplumsal şartları gözeten özgün bir kategoridir.

Sonuç

Bu inceleme, İzzetbegoviç'in modern ceza paradigmaları karşısındaki özgün duruşunu ortaya koymuştur. Onun yaklaşımı, klasik tazmin teorisine ahlâkî ciddiyet bakımından yakın durmakla birlikte metafizik temelleriyle ondan ayrışır; faydacı ve sadece onarıcı modelleri ise insan onurunu araçsallaştırdıkları için reddeder. Aliya için ceza dünyevi bir ıslah veya tazmin aracı değildir, yegâne gayesi yasak fiille bozulan ahlâkî dengenin yeniden kurulmasıdır. Bu model suçluyu tedavi edilecek bir hasta değil, sorumluluğunu üstlenen haysiyetli bir özne olarak kabul eder.

Bu tez, güncel infaz sistemi tartışmalarına köklü bir eleştiri imkânı sunar. Ceza sisteminde caydırıcılığı zayıflatan ve ağır suçları bir tür ödül mekanizmasına dönüştüren düzenlemeler, Aliya'nın perspektifinden yalnızca hukuki bir eksiklik değil, evrensel ahlâkî dengenin sarsılması olarak okunabilir. Aliya'nın kısas ve suç-ceza dengesi ilkeleri, mağdurun ve kamu vicdanının göz ardı edildiği sosyal koruma modellerine karşı güçlü bir felsefi barikat teşkil eder. İzzetbegoviç, hukuku insanın ontolojik yapısıyla ilişkilendiren bir düşünürdür; onun "ahlâkî denge" tezinin modern ceza kanunlarına nasıl tahvil edileceği ise daha derinlikli çalışmalar gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, İlhan. "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, sy. 1 (2003): 167-181.

Aktaş, Zeki. "Ütopya ve ceza: Thomas More'un ceza eleştirisi." *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, sy. 13 (2024): 92-103.

Aydın, Melike Belkıs. "Kant'ın Ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı." *Inonu University Law Review (InULR)* 11, sy. 1 (2020): 126-138.

Bal, Hüseyin. "Aliya İzzetbegoviç Ve Bilgeliliğin Tezahürleri." *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 5, sy. 9 (2019): 358-391.

Balcı, Muharrem. "Aliya'da Hukuk ve Düzen." *Aliya ve Arkadaşları Örneğinde Gelecek Tasavvurumuz ve Yol Haritamız* içinde, 35-47. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2024.

Muharrem Balcı, Aliya'da Hukuk ve Düzen, muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/326.pdf

Bayram, Murat. "Kant'ın Ceza Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme." *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (CUJOSS)*, sy. 48 - Immanuel Kant Özel Sayısı (2024): 26-32.

Baytaz, Abdullah Batuhan. "Onarıcı Adalet'e Genel Bir Bakış." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71, sy. 1 (2013): 117-129.

Büyükbay, Nazım. "Klasik İslam Hukuku Literatüründe "Suç"." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)* 9, sy. 42 (2016): 1062-1082.

Cebecioğlu, Gülçin. "Retributive or Restorative?: A Descriptive Research on the Criminal Justice Understandings of Law Enforcements in İstanbul." *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, sy. 1 (2023): 658-674.

Enis, Burcu. "Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori Ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması." *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, sy. 1 (2019): 21-31.

Erbaş, Rahime. "Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi." *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sy. 2023/2 (2023): 1179-1234.

İzzetbegović, Aliya. *Doğu Batı Arasında İslâm*. Çeviren Salih Şaban. İstanbul: Yarın Yayınları, 2011.

Kumbasar, Enver. *Türk Hukukunda Cezanın Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.

Özgenç, Nuri Berkay. "Suç ile Soyut Ceza Arasındaki Orantılılık." *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, sy. 1 (2024): 173-196.

Polat, Murat. *İslâm Ceza Hukukunda Suç-Ceza Dengesi*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Tokdemir, Serkan. "Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak 'Onarıcı Adalet' Mekanizması." *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21, sy. 1-2 (2017): 75-114.

Ümütlü, Ayşe Yaşar. "Hukuk Uygarlaştırıcı Olabilir Mi? Bentham'ın Uluslararası Hukuka Dair Düşünceleri Üzerine Bir Analiz." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi (YBHD)*, sy. 2025/1 (2025): 85-115.

Suç, Ceza ve Cezaevinin Temel Mantığı ve Meşruiyeti Üzerine Bir İnceleme

Av. Yasin DIVRAK

Giriş

Suç ve ceza, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte yalnızca hukuki değil; aynı zamanda felsefi, siyasal ve sosyolojik boyutları bulunan kavramlardır. Toplumsal yaşamın düzen içerisinde sürdürülebilmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve kamu düzeninin sağlanması amacıyla devletlere belirli ölçüde cezalandırma yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte devletin cezalandırma yetkisi mutlak ve sınırsız değildir. Modern hukuk devletlerinde bu yetki, anayasal ilkeler, insan hakları standartları ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle sınırlandırılmıştır.

Ceza hukukunun temel amacı toplum düzenini sağlamak olmakla birlikte, bu amaca ulaşılırken insan onurunun korunması da vazgeçilmez bir ilkedir. Bu nedenledir ki suç ve ceza arasındaki ilişkiyi yalnızca yaptırım ekseninde değerlendirmek yeterli olmayıp aynı zamanda; ölçülülük, kanunilik, belirlilik, kusur sorumluluğu ve adil yargılanma ilkeleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Suçun, cezanın ve cezaevinin temel mantığı nedir? Suç ve ceza neye göre tespit edilir ve meşruiyetini nereden alır? Suç ile ceza arasındaki uygunluk nasıl sağlanır? Sorularına verilecek cevaplar yalnızca ceza hukukunun sistematığını değil; devlet ile vatandaş arasındaki güç dengesinin nasıl kurulacağını da belirlemektedir. Günümüzde giderek güçlenen ve cezalandırmanın bu temel mantığının dışına çıkan popülist yaklaşımlar bu soruları sormayı kaçınılmaz kılmaktadır.

I. Suçun, Cezanın ve Cezaevinin Temel Mantığı

Suç kavramı, ceza hukukunun temelini oluşturan en önemli kavramlardan biridir. Bir davranışın suç olarak kabul edilmesi, yalnızca hukuki bir yaptırımın uygulanmasını değil; aynı zamanda devletin temel hak ve özgürlüklere yönelik en ağır müdahalelerinden biri olan cezalandırma yetkisinin meşruiyet kaynağını da oluşturmaktadır. Bu nedenle suç, devletin hoşlanmadığı her davranış değil; toplumun korunmaya değer hukuki menfaatlerine zarar veren veya zarar verme tehlikesi oluşturan ve kanun tarafından yaptırıma bağlanmış fiildir. Başka bir ifadeyle suç, bireysel ahlaka aykırılık değil, hukuk düzenine yönelik bir saldırdır. Modern hukukta suç, dinen hoş görülmeven günah kavramından ayrıldığı gibi, ahlaki açıdan kınanan davranışlardan da farklı olarak hukuk düzenini ihlal eden fiilleri ifade eder.

Ceza hukukunda suçun temel mantığı üç esas üzerine kuruludur. Bunlardan ilki yaşam hakkı, vücut bütünlüğü ve temel hak ve özgürlükler gibi hukuki değerlerin korunması, ikincisi toplumsal düzenin sağlanması, sonuncusu da hukuk güvenliğinin tesisidir. Bir yerde suç varsa, bunun karşılığı olarak bir cezanın bulunması da kaçınılmazdır. Bir eylemin yalnızca suç olarak tanımlanması yeterli olmayıp, bu fiilin karşılığı olan yaptırımın da belirlenmesi gerekir.

Cezalandırmanın temel mantığı; kişiye işlediği suçun karşılığının verilerek adaletin sağlanması, failin ve toplumdaki diğer kişilerin suç işlemekten caydırılması ve nihayetinde toplumsal dengenin yeniden tesis edilmesidir. Modern hukuk anlayışında ceza, suç işleyen kişiye acı çektirmeyi amaçlayan bir intikam aracı değildir. Cezanın temel amacı, hukuk düzenini yeniden tesis etmek ve suç nedeniyle bozulan toplumsal dengeyi onarmak olarak tanımlansa da günümüz toplumlarında suç ve ceza adaletinin tam anlamıyla sağlanabildiğini söylemek güçtür. Devlete karşı işlenen suçlarda ağır yaptırımlar uygulanırken, kişilere karşı işlenen suçlarda toplumun adalet beklentisini karşılayan cezaların her zaman verilemediği görülmektedir.

Cezanın amacı konusunda da değişik görüşler ileri sürülmektedir. Mutlak teoriler cezayı, işlenen fiilin hak edilmiş karşılığı olarak görmekte; Kant, insanın sırf başkalarını caydırmak amacıyla cezalandırılmayacağını, Hegel ise cezanın hukuk düzeninin inkârı olan suçun inkârını oluşturarak bozulan hukuk düzenini yeniden tesis ettiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımın en önemli katkısı, cezanın

sınırını işlenen fiilin ağırlığıyla belirleyerek keyfiliği önlemesidir. Nispi teoriler ise cezanın geleceğe yönelik işlevini ön plana çıkarmakta; cezanın toplumdaki diğer bireyler üzerinde caydırıcı etki oluşturmamasını ifade eden genel önleme ile failin yeniden suç işlemesinin önlenmesini ve topluma kazandırılmasını hedefleyen özel önleme bu başlık altında değerlendirilmektedir. Çağdaş ceza hukuku pratiğinde ise tek bir teoriye bağlanmak yerine, her yaklaşımın güçlü yönlerini bünyesinde barındıran karma sistemi benimsemiştir. Buna göre cezanın amacı; işlenen suç karşısında adaletin sağlanması, toplumun korunması, suç işlenmesinin önlenmesi ve failin yeniden topluma kazandırılmasıdır.

Günümüz cezalandırma araçlarının başında, suç işleyen kişinin belirli bir süre özgürlüğünden yoksun bırakılarak ceza infaz kurumunda tutulması gelmektedir. Geçmişte kısas ve bedel ödetme anlayışı hâkimken, bu yaklaşımın yerini failin yeniden topluma kazandırılması ve suç işlemesinin önlenmesi amacı almıştır. Çağdaş infaz sistemlerinde hükümlü, haklarından tamamen yoksun bırakılmış bir kişi olarak görülmez; mahkûmiyet kararı yalnızca hükümde belirtilen hak sınırlamalarını doğurur. İnsan onuru, sağlık hakkı, haberleşme hakkı, eğitim hakkı ve aile hayatına saygı gibi temel haklar, infaz sürecinde de korunması gereken değerler arasında yer almaktadır.

Ancak bu amaç doğrultusunda oluşturulan ceza infaz sisteminin, mağdurun ve toplumun adalet beklentisini ne ölçüde karşıladığı tartışmalı bir konudur. Özellikle cezaevlerinin faili ıslah ederek yeniden topluma kazandırma işlevini ne derece yerine getirdiği konusunda ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Diğer yandan, doğası gereği özgür olması gereken insanın uzun süre kapalı bir ortamda tutulmasının insan onuru ve özgürlüğü bakımından doğurduğu sonuçlar da göz ardı edilmemelidir.

II. Suç ve Cezanın Tespiti ve Meşruiyet Kaynağı

Bir davranışın hangi durumda suç sayılacağı ve bu suça hangi cezanın verileceği sorusu, hukuk felsefesinin en temel sorularından biridir. “Suç nedir?”, “Hangi fiiller suç sayılmalıdır?” ve “Devletin insanları cezalandırma hakkı nereden gelmektedir?” soruları, yalnızca pozitif hukukla değil; hukuk felsefesi, siyaset felsefesi ve insan hakları teorisiyle de yakından ilişkilidir.

Modern hukuk devletlerinde bir davranışın suç sayılması, devletin keyfî tercihine bırakılmış değildir. Suç ve cezanın belirlenmesindeki ilk ve en temel ölçüt

kanunilik ilkesidir. Bu ilkeye göre hiçbir fiil, işlendiği tarihte kanunda açıkça suç olarak düzenlenmemişse suç kabul edilemez ve hiç kimse kanunda öngörülmemiş bir ceza ile cezalandırılmaz. Ancak kanunilik tek başına yeterli değildir. Tarihte birçok otoriter rejim hukuka uygun şekilde kanun çıkarmış, fakat bu kanunlar temel hak ve özgürlüklere aykırı olmuştur. Bu nedenle hukuk devleti anlayışında suçun belirlenmesi yalnızca şekli anlamda kanuna değil, aynı zamanda anayasal değerlere de uygun olmalıdır.

Bir eylemin suç olarak tanımlanabilmesi için öncelikle korunmaya değer bir menfaatin varlığı gereklidir. Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü, vücut bütünlüğü, malvarlığı, adaletin işleyişi ve anayasal düzen gibi değerler ceza hukukunun koruma alanına giren temel hukuki menfaatlerdir. Dolayısıyla bir davranışın suç sayılabilmesi için bu hukuki değerlerden birine ciddi şekilde zarar vermesi veya zarar verme tehlikesi oluşturması gerekir. Tüm bunların yanında ceza, kelime anlamıyla “son çare” veya “nihai ölçü” anlamına gelen ultima ratio ilkesi gereği başvurulması gereken en son araçtır. Bu ilke uyarınca, korunmaya değer görülen bir menfaatin diğer tüm hukuki ve idari tedbirlerle korunması mümkün ise cezalandırma yoluna gidilmemelidir.

Suç ve cezanın, özellikle devletin cezalandırma yetkisinin meşruiyeti ise ayrı bir sorundur. Bu sorunun cevabı hukuk tarihinde farklı teorilerle açıklanmıştır. Doğal hukuk anlayışına göre suç ve cezanın meşruiyeti insanın doğasından ve evrensel adalet düşüncesinden gelir. Devlet; yaşam hakkını, özgürlüğü, insan onurunu korumak için vardır. Bu nedenle devletin cezalandırma yetkisi de adaleti sağladığı ölçüde meşrudur. Adaletle aykırı kanunlar ise şeklen yürürlükte olsa bile gerçek anlamda meşru değildir.

Toplumsal sözleşme teorisine göre ise insanlar güvenlik karşılığında bazı özgürlüklerini devlete devretmişlerdir. Devletin cezalandırma yetkisi halktan alınmış bir kamu yetkisidir. Devlet bu yetkiyi kötüye kullanırsa meşruiyetini kaybetmeye başlar. Pozitivist görüşe göre ise suç ve cezanın kaynağı yürürlükteki hukuk kurallarıdır. Kanun varsa suç vardır; kanun yoksa suç da yoktur. Ancak bu görüş bugün terk edilmiş bir görüştür. Zira tarihte hukuka uygun biçimde çıkarılmış birçok kanun ağır insan hakları ihlallerine yol açmıştır.

Modern hukuk devletinde ise suç ve cezanın meşruiyeti tek bir teoriye dayanmamaktadır. Meşruiyet; Anayasa, temel hak ve özgürlükler, insan onuru, ka-

nunilik, ölçülülük, hukuk devleti ve adil yargılanma güvenceleri ile birlikte değerlendirilmektedir. Yani devlet yalnızca güçlü olduğu için değil, hukuka bağlı olduğu için cezalandırabilir.

Bu nedenle çağdaş ceza hukukunda suçun meşruiyeti, korunmaya değer hukuki değerlerin varlığından; cezanın meşruiyeti ise devletin cezalandırma yetkisini kanunilik, hukuk devleti, insan hakları ve orantılılık ilkelerine bağlı kalarak kullanmasından kaynaklanır. Hukuk devletini otoriter rejimlerden ayıran temel özellik de budur: Devlet, cezalandırma gücünü sınırsız bir egemenlik yetkisi olarak değil, hukukun çizdiği sınırlar içinde kullanılan ve sürekli denetime açık bir kamu yetkisi olarak kullanır.

III. Ceza Sürelerinin ve Ceza Şeklinin Belirlenmesi

Cezanın belirlenmesinde de devletin uyması gereken temel ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütlerin başında, suç ile ceza arasında adil bir dengenin kurulması gelmektedir. Ceza süreleri ve ceza şekli, ilk bakışta kanun koyucunun takdir yetkisi içerisinde belirleniyor gibi görünse de bu yetki anayasal ilkelerle sınırlıdır. Kanun koyucu, ihlal edilen hukuki değerlerin önemini, fiilin toplum bakımından taşıdığı tehlikeyi ve öngörülen yaptırımın amaca elverişliliğini gözeterek her suç tipi için bir alt ve üst sınır belirlemektedir. Bununla birlikte, toplumun beklentileri, belirli suç tiplerinin yaygınlaşması, mevcut yaptırımların yetersiz kaldığı yönündeki değerlendirmeler veya devletin çeşitli reflekslerle yeni suç tipleri ihdas etmesi gibi nedenlerle zaman zaman suç ve ceza arasındaki adalet dengesinin bozulduğu görülmektedir.

Kanunda belirlenen sınırlar arasında somut cezanın tespiti ise yargılama makamına aittir. Hâkim; suçun işleniş biçimini, kullanılan araçları, suçun işlendiği zaman ve yeri, suç konusunun önem ve değerini, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığını, failin kast veya taksire dayalı kusurunun yoğunluğunu ve failin güttüğü amaç ve saiki göz önünde bulundurarak temel cezayı belirlemelidir. Bu ölçütlerin ortak paydası kusur ilkesidir. Kusur ilkesi, kişinin yalnızca kendi kusurlu davranışından dolayı sorumlu tutulabileceğini ifade eder ve cezalandırmanın ahlaki temelini oluşturur. Bunun doğal sonucu olarak ceza yalnızca işlenen fiile göre değil; failin kişisel özellikleri, suç sonrası davranışları ve yeniden suç işleme ihtimali gibi unsurlar da dikkate alınarak belirlenmektedir. Böylece aynı suç tipini işleyen iki kişi hakkında otomatik biçimde aynı yaptırımın uygulan-

ması yerine, cezanın bireyselleştirilmesi yoluyla bireysel adaletin sağlanması amaçlanmaktadır.

Ceza şeklinin belirlenmesinde de aynı anlayış geçerlidir. Hapis cezası, cezalandırma araçlarından yalnızca biridir. Bunun yerine failin kişiliğine ve suçun ağırlığına göre adli para cezası, kamuya yararlı bir işte çalıştırma ve denetimli serbestlik gibi seçenek yaptırımlar da alternatif cezalandırma yöntemleri olarak ceza kanunlarında yerini almıştır.

Görüldüğü üzere ceza süresinin ve şeklinin belirlenmesi, toplumsal öfkenin şiddetine göre değil; fiilin ağırlığı, failin kusuru ve yaptırımın amaca elverişliliği ölçütlerine göre yürütülmesi gereken hukuki bir süreçtir.

IV. Suç ile Ceza Arasındaki Uygunluğun Sağlanması

Suç ile ceza arasındaki uygunluk, orantılılık ilkesi aracılığıyla sağlanmaktadır. Orantılılık ilkesi, işlenen fiilin ağırlığı ile uygulanan yaptırım arasında adil ve makul bir dengenin bulunmasını ifade eder. Devlet, suç işleyen kişiyi cezalandırırken kamu düzenini koruma amacıyla hareket etmekteyse de bu amaç, sınırsız bir cezalandırma yetkisinin varlığı anlamına gelmez. Ceza, suçun ağırlığını aşan bir baskı aracına dönüştüğünde adalet duygusunu güçlendirmek yerine hukuk düzenine olan güveni zedeleyebilir.

Orantılılık ilkesi, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olan ölçülülük prensibinin ceza hukukundaki görünümüdür ve üç aşamalı bir değerlendirmeyi gerektirir. Öncelikle uygulanan yaptırım, ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmalıdır. İkinci olarak aynı amaca daha hafif bir araçla ulaşılması mümkünse ağır yaptırımlara başvurulmamalıdır. Son olarak kişinin temel haklarına verilen zarar ile elde edilmek istenen kamu yararı arasında makul bir denge bulunmalıdır.

Orantılılık, iki yönlü bir koruma sağlamaktadır. Bir taraftan kişilerin aşırı ve keyfi cezalandırılmasını engellemekte; diğer taraftan cezasızlık algısının oluşmasının önüne geçerek caydırıcılık işlevinin ortadan kalkmasını önlemektedir. Suç ile ceza arasındaki uygunluk, bu iki uç arasında kurulacak hassas dengede aranmalıdır. Bunun yanında uygunluğun sağlanması yalnızca maddi hukuka ilişkin bir mesele değildir. Çekişmeli yargılama, silahların eşitliği ve masumiyet karinesi gibi adil yargılanma güvenceleri ihlal edilerek verilen bir ceza, maddi olarak isa-

betli olsa bile hukuken meşruiyetini yitirmektedir. Failin kusurunun ve fiilin ağırlığının şüpheye yer bırakmayacak biçimde ispatlanması, orantılı bir ceza tayininin ön şartıdır. Nihayet uygunluk denetimi hükümle birlikte sona ermemekte; infaz aşamasında uygulanan tecrit, disiplin yaptırımı ve gözetim tedbirlerinin de ölçülü ve denetlenebilir olması gerekmektedir. Aksi hâlde infaz, cezanın ıslah amacından uzaklaşarak salt bir eziyete dönüşme tehlikesi taşımaktadır.

V. Cezalandırma Mantığının Dışına Çıkış: Popülist Ceza Siyaseti

Buraya kadar ortaya konulan çerçeve, cezalandırmanın rasyonel, ölçülü ve hak temelli bir sistem olduğunu göstermektedir. Ne var ki son dönemde dünyada ve ülkemizde bu mantığın dışına çıkan güçlü bir eğilim gözlenmektedir. Ceza popülizmi olarak adlandırılan bu eğilim, suç politikasının kriminolojik veriler ve hukuki ilkeler yerine kamuoyunun anlık öfkesi, sosyal medya gündemi ve siyasal kazanç beklentisi üzerinden şekillendirilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşımda ceza hukuku, vatandaşları devlet karşısında koruyan bir güvence sistemi olmaktan çıkarak siyasal iletişim aracına dönüşmekte; ağır ceza vaadi, toplumsal sorunların gerçek nedenleriyle yüzleşmenin yerini almaktadır.

Bu eğilim ülkemizde de özellikle art arda çıkarılan yargı paketlerinde kendini göstermektedir. Son yıllarda yasalaşan ve gündeme gelen yargı paketleri büyük ölçüde “cezasızlık algısını ortadan kaldırma” söylemiyle gerekçelendirilmekte; kasten yaralamadan trafik suçlarına, silahla kutlamadan bilişim suçlarına kadar çok sayıda suç tipinde cezaların ve özellikle alt sınırların önemli ölçüde artırılması yoluna gidilmektedir. Kamuoyunu sarsan tekil olayların hemen ardından ilgili suç tipinde ceza artırımına gidilmesi ise âdeta yerleşik bir yasama refleksi hâline gelmiştir. Oysa suç oranlarındaki artışın ekonomik ve sosyolojik nedenleri ortada dururken yalnızca cezaların ağırlaştırılmasının suçla mücadelede beklenen sonucu doğurmadığı bilinmektedir. Sorunun kaynağını değil sonucunu hedef alan bu yaklaşım, devletin eğitim, sosyal politika ve önleyici kamu hizmetleri alanındaki sorumluluğunu ceza hukukuna havale etmekte; ultima ratio ilkesini tersine çevirerek ceza hukukunu ilk ve neredeyse tek araç hâline getirmektedir.

Bu eğilimin somut görünümleri, ceza hukuku ilkelerle açıkça çatışmaktadır. Alt sınırların topluca yükseltilmesi, hâkimin cezayı bireyselleştirme imkânını daraltarak kusur ilkesini zayıflatmakta; farklı ağırlıktaki fiillerin benzer yaptırım-

larla karşılanması sonucunu doğurarak orantılılığı bozmaktadır. İnfaz rejiminin suç tiplerine ve dönemsel tercihlere göre sürekli farklılaştırılması, aynı tarihte aynı suçu işleyip aynı cezayı alan iki hükümlüden birinin salıverilirken diğerinin cezaevinde kalması gibi eşitlik ilkesiyle bağdaşmayan sonuçlar üretmekte ve infazı öngörülebilir bir hukuk alanı olmaktan çıkarmaktadır. Suça sürüklenen çocuklar olarak nitelenen yaşı küçüklerle ilgili son günlerdeki tartışmalar ve yapılması planlanan değişiklikler bahsi geçen popülist yaklaşımın tipik bir örneğidir.

Bunların yanında muğlak ve geniş yorumlanmaya elverişli yeni suç tiplerinin ihdas edilmesi belirlilik ilkesini aşındırmakta; kimi suç ve fail grupları için güvenceleri fiilen daraltan, kimileri içinse infaz kolaylıkları öngören seçici yaklaşımlar ise öğretide “düşman ceza hukuku” olarak adlandırılan ve hukuk devletiyle bağdaşmayan anlayışın izlerini taşımaktadır.

Popülist ceza siyasetinin asıl tehlikesi, tek tek düzenlemelerin isabetsizliğinden ibaret değildir. Asıl tehlike, cezalandırmanın meşruiyet zemininin değişmesidir. Ceza, hukuki değerlerin korunması amacıyla ölçülü biçimde başvurulacak son çare olmaktan çıkıp toplumsal öfkenin tatminine ve siyasal mesaj vermeye yarayan sembolik bir araca dönüştüğünde, devletin cezalandırma yetkisi anayasal sınırlar içinde kullanılan bir kamu yetkisi olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu durum yalnızca failin değil, toplumun bütün kesimlerinin hukuki güvenliğini tehdit etmektedir. Zira sınırlarından kurtulmuş bir cezalandırma gücünün yarın kime yöneleceğini öngörmek mümkün değildir.

Sonuç

Suç, ceza ve cezaevi kurumlarının teorik mantığı; hukuki değerlerin korunması, toplumsal düzenin sağlanması ve failin insan onuru korunarak yeniden topluma kazandırılmasıdır. Suç ve ceza, kanunilik ve belirlilik ilkeleri çerçevesinde, korunmaya değer bir hukuki menfaatin varlığına ve ultima ratio ölçütüne göre tespit edilmekte; meşruiyetini devletin gücünden değil, bu gücün anayasal ilkeler ve insan haklarıyla sınırlandırılmış olmasından almaktadır. Ceza süreleri ve ceza şekli, toplumsal öfkenin şiddetine göre değil; fiilin ağırlığı, failin kusuru ve yaptırımın amaca elverişliliği ölçütlerine göre, bireyselleştirme esasıyla belirlenmektedir. Suç ile ceza arasındaki uygunluk ise elverişlilik, gereklilik ve orantılık denetimiyle, adil yargılanma güvenceleriyle ve insan onuruna saygılı bir infaz rejimiyle sağlanmaktadır.

Son dönemde güç kazanan popülist ceza siyaseti ise bu yapının temel taşlarını yerinden oynatmaktadır. Cezaların anlık tepkilerle sürekli ağırlaştırılması, infaz rejiminin öngörülemez biçimde farklılaştırılması ve ceza hukukunun her toplumsal soruna verilen ilk cevap hâline getirilmesi, kısa vadede kararlılık görüntüsü verse de uzun vadede ne suçu azaltmakta ne de toplumun adalet duygusunu onarmaktadır; aksine ceza adalet sisteminin meşruiyetini zayıflatmaktadır. Gerçek anlamda adil ve sürdürülebilir bir ceza adalet sistemi, daha ağır cezaların benimsenmesine değil; hukukun üstünlüğü, ölçülülük, kusur sorumluluğu, adil yargılanma güvenceleri ve yeniden topluma kazandırma anlayışının kararlılıkla korunmasına bağlıdır. Devleti otoriter yönetimlerden ayıran temel özellik, güçlü olması değil; sahip olduğu gücü hukukla sınırlandırmasıdır. Ceza hukukunun gerçek işlevi de yalnızca suçluyu cezalandırmak değil, aynı zamanda devletin cezalandırma yetkisinin keyfî kullanılmasını önlemektir.

Farklı Hukuk Sistemlerinde Karşılaşılan Cezalandırma Yöntemleri

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Buhari ÇETİNKAYA

Bugün dünya üzerinde, her hukuk sisteminde kabul görmüş cezalandırma yönteminin, temel olarak hapis cezası olduğunu ifade etmek gerekir. Hapis cezasının, geçmişten bu yana en fazla kabul gören cezalandırma yöntemi olmasının temelinde, bu cezalandırma yönteminin ceza ile beklenen amaçlara en fazla hizmet eden yöntem olması yatmaktadır. Hukuk düzenince suç kabul edilen eylemler karşılığında cezalandırmanın birden çok amacı vardır. İlk olarak cezalandırma, suçluya yaptığıının karşılığının ödetilmesidir. Suçlu hem yaptığıının yanına kar kalmadığını öğrenecek ve yaptığı karşılığında bir bedel ödeyecek, hem de fiili karşılığı kendisine ödetilen bedel, kendisi için öğretici ıslah edici, terbiye edici olacaktır. Diğer yandan toplum, suçlunun cezalandırıldığını görerek adalet duygusunu ve yer yer intikam duygusunu tatmin edecektir. Yine toplum suçlunun cezalandırıldığını görerek aynı davranışları sergilemeden çekinecektir. Yani cezalandırmanın bir amacı da toplum için caydırıcı olmak olacaktır. Yine suçlu kişiler, toplumdan uzaklaştırılarak, toplumun düzenini bozması ve toplum için tehlike oluşturmamasının önüne geçilecektir.

Tüm bu amaçları cezalandırmanın, topluma yansıyan yönü itibarıyla “genel önleme” ve suçlu bireye yansıyan yönleri itibarıyla “özel önleme” amacı olarak gruplandırmak mümkündür. Tüm bu amaçlara hapis cezasının, diğer cezalandırma yöntemlerinden çok daha fazla hizmet etmesi, hapis cezasını tüm dünyada en yaygın uygulanan ceza yöntemi haline getirmiştir. Öte yandan hapis cezasının, işlenen fiilin haksızlık yönünün ağırlığına göre artırılıp azaltılabilir olması da pra-

tik sebeplere hizmet etmektedir. Ayrıca hapis cezası, hayata yönelik ya da bedene yönelik cezalara göre bir adli hata halinde telafisi mümkün bir ceza türüdür. Diğer bir yandan hapis cezası bir hürriyeti bağlayıcı ceza olarak herkes için eşit ve tüm suçluları eşitleyici bir fonksiyona sahiptir. Örneğin bir suç için öngörülen para cezasının miktarı, herkes için eşit ağırlıkta değilken, yani aynı cezayı bir zengin ile bir fakirin ödemesi eş derecede ağır değilken, zengin fakir herkesin hürriyetinden yoksun kalmasının ağırlığı eşdeğerdir. Tüm bu sebeplerle hapis cezasının en doğusundan en batısına, tüm uluslarda ve her türlü hukuk sisteminde en yaygın uygulanan cezalandırma türü olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Hapis cezası dışında, benimsenen hukuk sistemine göre, başka hukuk sistemlerinde karşılaşılmayan cezalandırma yöntemlerinin sayısı da dünya genelinde oldukça fazladır. Bu cezalandırma yöntemlerinin, özellikle suçlunun hayatına ve bedenine yönelik cezalar olduğunu ifade etmek gerekir. Bunların başında elbette suçlunun yaşamına son veren idam cezası gelmektedir. İdam cezası, hukuk sistemi içerisinde kabul edilmiş en ağır fiillere karşılık olarak öngörülürken, geçmişten bu yana uygulanış şekli de dönem dönem, ülkeden ülkeye farklılık arz etmiştir. İdam cezasının cezalandırmadan beklenen amaçlara hizmet edip etmediği, çağdaş bir cezalandırma yöntemi olup olmadığı, insancılığı, üzerinde ittifak edilmiş bir konu değildir. Avrupa Konseyi bünyesinde idam cezası tümünden ortadan kaldırılmış, Türkiye’de 2004 yılından bu yana yürürlükten kalkmış bir cezalandırma yöntemi olsa da ABD, Japonya gibi batılı hukuk sistemlerini kabul etmiş ülkelerde hala varlığını sürdürebilmektedir.

İdam cezası, yukarıda belirtildiği gibi en ağır fiillere uygulanan ceza olsa da tarihsel olarak çeşitli faaliyet alanlarındaki intizamın sağlanması, çeşitli kurumlara yönelik güven sarsıcı fiillerin engellenmesi suretiyle toplumun, bu kurumlara ve bu kurumların yürüttüğü faaliyete olan güveninin tesis edilmesi maksadıyla, basit fiillere de uygulanmıştır. Yine savaş ve olağanüstü hallerde, zaferin elde edilmesinin zorlaştırılmasına ya da olağan düzene geçişin geciktirilmesine yönelik, olağan dönemde idam cezası ile cezalandırılmayacak adi birtakım fiillerin idam ile cezalandırıldığı görülmektedir. Sözelimi askerden kaçmak, olağan dönemde basit bir yaptırımı gerektiren bir fiil olarak görülebilecekken, savaş zamanında idam cezasına tabi tutulmuştur. İdam cezası, dini esaslara dayalı teokratik hukuk sistemlerinde dinin buyruklarına uygun olarak gösterilen fiillere, gösterilen yöntemlerle uygulanmaktadır. İslam hukukunun uygulandığı ülke-

lerde, özellikle cezalandırma yöntemi olarak kısasın benimsendiği hallerde, bir başkasını öldürmenin yaptırımını, kısasa uygun olarak failin hayatıyla bu fiilin bedelini ödemesidir. İdam cezası tarihsel olarak, geçmişte çok farklı hukuk sistemlerinde çok farklı yöntemlerle icra edilmiştir. Fil altında ezme, diri diri yakma, hayvanların ya da gladyatörlerin önüne atma, çarmıha germe, uzuvlarını kopana kadar germe gibi geçmişte oldukça gaddarca yöntemlerle icra edilen idam cezaları, bugün asma, zehirli iğne enjekte etme vs. gibi görece daha az acı veren yöntemlerle icra edilmektedir. Sonuç olarak, en gaddarcasından, görece en insancılına kadar idam cezası, otokratik olsun, demokratik olsun, teokratik olsun her türlü hukuk sisteminde karşılaşılabilen bir cezalandırma yöntemidir.

Dünya üzerinde farklı hukuk sistemlerinde görülebilen bir diğer cezalandırma yöntemi ise bedensel cezalardır. Bedensel cezalar, failin bedeni üzerinde uygulanan, failin bedenine acı çektirmeye yönelik olarak ya da failin uzvunun kesilmesi ya da işlevsiz hale getirilmesi şeklinde icra edilen cezalardır. Failin gözlerine mil çekilmesi, elinin kesilmesi, cinsel suç failinin hadım edilmesi yahut failin değnekle ya da kırbacla dövülmesi gibi çeşitli yöntemlerle icra edilen bu cezalar, demokratik hukuk sistemlerinde yasal birer cezalandırma yöntemi olarak kabul görmemektedir. Keza failin bedenine yönelik eza ve acı çektirici cezalar, insan onuruna aykırıdır ve ceza hukukunun evrensel ilkesi olarak insancılık ilkesine ters düşer. Örneğin Türk ceza hukuku sistemi içerisinde failin bedenine acı ve ıstırap çektirme amacını güden bir cezalandırma yöntemi yoktur.

Burada cinsel suç faillerine yönelik uygulanan hadım etme (kastasyon) üzerinde kısaca durmak gerekmektedir. Hadım etme, işlenen ya da tekrür eden cinsel suçlar neticesinde, failin cinsel arzularını ortadan kaldırmak, cinsel organlarını işlevsiz hale getirmek adına uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde failin cinsel organlarının dağlanması, kesilmesi, alınması söz konusu olabileceği gibi, uygulanan kimyasal yöntemlerle aynı sonucun elde edilmesi mümkündür. Örneğin ABD’de California, Georgia, Oregon, Louisiana, Montana, Teksas ve Wisconsin eyaletlerinde, reşit olmayanlara yönelik cinsel suç faillerine kimyasal hadım etme cezası uygulanmaktadır. Yine Avrupa Konseyi bünyesinde Çekya, Danimarka, Estonya, Moldova, Polonya, İsveç ve İspanya’da da kimyasal hadım etme cezası, cinsel suçlar karşılığı uygulanabilmektedir. Bu devletlerde hadım etme cezası, failin bedenine acı ve ıstırap çektirmeden, kullanılan ilaçların muhtevastaki kimyasalların istenen sonucu ortaya çıkarması suretiyle uygulanmaktadır.

İslam ceza hukukunun uygulandığı teokratik devletlerde, bedensel cezaların uygulandığı görülmektedir. Bunlar kısas çerçevesinde, had ve tazir kapsamında uygulanabilmektedir. Örneğin İran'da Ceza Yasası'nın 282. maddesi uyarınca kamu güvenliğini silah kullanarak ihlal edenler hakkında fiilin ağırlığına göre idam, çarmıha gerilme, sağ el ve sol ayağın çapraz kesilmesi cezaları öngörülmektedir. Had suçlarından olan hırsızlık kapsamında Ceza Yasası'nın 278. maddesi, hırsızlık suçunu işleyenlere tekerrür durumuna göre farklı farklı uzuv kesme cezaları öngörmektedir. Yine kısas çerçevesinde mağdurun uğradığı bedensel zarara göre organ kesme (amputasyon) cezası da verilebilmektedir. Yine had ve tazir kapsamında pek çok suçun cezası olarak, kanunda belirtilen derecelere uygun değnek cezası verilebilmektedir.

İslam ceza hukuku dışında da çeşitli ülkelerde bedensel cezaların az ya da çok uygulandığı, en azından yasal sistemde varlıklarını sürdürdüğü görülebilmektedir. Örneğin 1994 yılında bir ABD vatandaşı vandallık eyleminden kaynaklı olarak Singapur'da kırbaç cezasına çarptırılmıştır. Bu olay ABD ile Singapur arasında bir krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Barbados, Botsvana, Brunei, Swaziland, Tonga, Trinidad ve Tobago, Zimbabwe gibi eski Britanya kolonilerinde bedensel cezalar, uygulanmasalar da yasal varlıklarını sürdürmektedir. Güney Afrika'da 1997 yılına kadar uygulanan bedensel cezalar, bu yıl çıkarılan Bedensel Cezaların İlgasına Dair Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bedensel cezalar bir takım batı ülkelerinde, hapisanelerde çeşitli türden fiilleri işleyen kişilere karşı bir cezalandırma yöntemi olarak yakın zamana kadar uygulanagelmıştır. Örneğin Birleşik Krallık'ta, cezalandırma yöntemi olarak bedensel ceza uygulaması, 1948 yılında sonlandırılrsa da cezaevi personeline yönelik ağır fiilleri gerçekleştirenlere yönelik hâkim kararı ile bedensel ceza uygulaması, 1967 tarihli Ceza Adaleti Yasası ile ilga edilene kadar varlığını sürdürmüştür. Birleşik Krallık tacına bağlı, otonom statüdeki Jersey'de değnek cezası (birching) en son 1969'da uygulanmış olsa da mevzuatta varlığını 2007 yılına kadar sürdürmüştür. En son 2007 yılında Ceza Adaleti yasası ile kadük nitelikteki hükümlerin varlığına son verilmiştir. Bir diğer taca bağlı otonom ada olan Guernsey'de de en son 1968 yılında uygulanan değnek cezası, benzer bir süreç ile 2006 yılında mevzuattan çıkarılmıştır.

Son olarak, tüm hukuk sistemlerinde görülebilen bir diğer cezalandırma yöntemi olarak failin mülkiyetini hedef alan para cezasına değinmek gerekir.

Para cezası her hukuk sisteminde, basit bazı fillere karşılık olarak yalnız başına, hapis cezasına alternatif olarak ya da hapis cezası yanında uygulanan bir cezalandırma yöntemidir. Özellikle ekonomik getiri sağlayan suçlara karşılık olarak suçun ve suçtan elde edilen değerin ağırlığına göre, hapis cezası yanında fail, para cezasına da mahkûm edilmektedir. Para cezası her ne kadar, her failin mali durumu aynı olmadığından cezalandırmada eşitliği ve adaleti sağlamada sakıncalar doğursa da bugün dünya genelinde, her hukuk sisteminde hapis cezası ile birlikte en fazla başvurulmuş cezalandırma yöntemidir. Türkiye’de de suçlar karşılığı yaptırımlar hapis cezası ve adli para cezalarıdır. Nitekim TCK’nın 45. Maddesi uyarınca “Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır.” Yine her hukuk sisteminde, hapis cezasının ya da diğer cezaların belirli koşullar altında seçenek yaptırımlara dönüştürüldüğü de görülmektedir. Bunlar daha ziyade suçlunun ıslahına, mağdura ve topluma verdiği zararı gidermeye, toplum için tehlike arz ettiğinden bir süre belirli faaliyetleri yapmaktan ya da belirli yerlere gitmekten yasaklanmaya yönelik tedbirler olabilmektedir.

Toparlamak gerekirse, farklı hukuk sistemlerinde bugün suçlar karşılığı uygulanan cezalandırma yöntemlerini, hürriyete yönelik hapis cezası, yaşama yönelik idam cezası, bedensel cezalar ve adli para cezası olarak saymak mümkündür. Genel itibarıyla en yaygın uygulanan cezalandırma yöntemi, yukarıda da belirtildiği gibi, her ne kadar çeşitli sakıncaları olsa da cezalandırmadan beklenen her amaca en fazla hizmet eden hapis cezasıdır. Hürriyeti bağlayıcı ceza olarak hapis cezası, hangi hukuk sistemini benimsemiş olursa olsun, demokratik olsun olmasın, insancıl olsun olmasın, her hukuk sisteminde muhakkak ve en yaygın olarak uygulanan cezalandırma yöntemidir.

İnsanı mı Yoksa Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz?

Ahmet MERCAN

İnsan, toplumsal yaşantıya ihtiyaç duyan ve toplumu oluşturan varlıktır. Dünyaya gözlerini ailede açan, okul ile çevreyle ilgi kurma sürecine giren insan, mümeyyiz vafına eriştğinde meslek üzerinden topluma katkı sunar ve karşılıklı iletişime girer. Toplumsal hayat pratiği ve potansiyeli, "düzeni" gerekli kılar. Hukuk ise ayırım ve ayrıcalık tanımadan insanları bir arada tutar, korunan haklar üzerinden duyarlılığı ve sorumluluğu devreye alır.

Toplumsal yaşamın hukuka uygun akışını en az sorunla sağlayan ilk dinamik, günümüzde dillendirilmeyen sorumluluk kavramıdır. Kişiyeye has sorumluluk, diğere bireylerin özgürlüğünün teminatıdır. Sorumluluğun toplum hayatındaki oranıyla paralel, akışın denge ve ahengi ortaya çıkar. Sorumluluğun yüksek ortak paylaşımı, toplumun kalitesini olumlu yönde besler.

Toplum akışında kişi ve veya grupların akışı bozan eylemleri, önceden oluşturulmuş yasalar ve kurallar doğrultusunda düzeltilip onarılır. Akışı bozan eylemler "suç"tur. Suç ise "ceza" olgusunu kaçınılmaz olarak üretir. Suçun tespiti, suçlunun pişmanlığı üzerinden ıslahı, işlenen fiilin caydırıcı olması önemli hale gelir. Diğere yandan toplumun güvenliği ve suçun meşruiyet kazanmaması da aynı derecede önem kazanır. Toplumsal akışın sıhhatini konu alan bu ihtiyaçlar, akışı bozan eylemlerin cezalandırılması, yani suç ile ceza ilişkisi gibi bir başlık üretir.

Tarihteki en küçük toplumsal kümeden günümüze kadar netlik kazanmadan süregiden tartışmalar hep, "hangi suçta ne kadar ceza ve niçin?" sorusunu diri kılar

miştir. Sorunun niçin kısmı bahse konu üç gerekçe olan a) suçlunun ıslahı, b) toplumun korunması, c) örneklik teşkil etmemesi ile karşılanmaya çalışılmıştır. Buna rağmen sorunun temelini oluşturan suç ile ceza ilişkisinin tespiti kültürlerle, geleneklere, tecrübe duyarlılıklarına göre değişken olmuştur.

İşlenişi itibarıyla bir suçun maddi ve manevi unsurları ile cezanın asgari ve azami oranları mahkemelerin tespiti ve takdirine bırakılmıştır. Bu da "soyut ceza kriterleri hangi ceza türü üzerinden devreye alınacak?" gibi yeni bir soru doğmasına yol açmıştır.

Bedensel cezalar, sürgün, kamplarda çalıştırma ve hapis yoluyla suçluyu alıkoyma ve benzeri yaptırımlar, tarih içinden günümüze kadar süren kültürel farklılıkların ortaya çıkardığı farklı ceza türleridir. İnsanlığın keşif ve buluşlar üzerinden birbirini etkilemesiyle de hapis yoluyla cezalandırma tüm farklı coğrafyaların ortak kabulünü kazanmıştır.

Cezalandırma türlerinin en ağırı olduğunu düşündüğüm bu ceza türü üzerinde durmak ihtiyacı hissediyorum. İnsana "özgürlük hissi" veren "yapabilirlik" duygusudur. İnsan belki de hiç gidemeyeceği bir şehre, beldeye gitme yasağı bulunduğu da cezaya çarptırılmış olur. Buna benzer sayamayacağımız kadar örnek sıralayabiliriz. Hayat ölçüme gelmez.

Sayısız soyut ve somut zenginlikler barındıran hayatı anlamlı kılan ve özgürlük duygusu veren, "irade özgürlüğü"dür. Başkasının hakkına müdahale içermekten yapabilmek iradesinin elimizde olması, aynı zamanda hayatın tadını ve güzelliğini ele verir. Her an dağa çıkmada özgürüz, çay bahçesinde dostlarla sohbet edebiliriz. Denize açılabiliriz. Dile gelmez pek çok ihtimalin kullanılması veya tercih edilmemesi özgür iradenin varlığıyla anlamlıdır, Dünyaya savaşların hâkim olduğu, füzelerin kuşlardan hızlı uçtuğu günümüzde dahi "hayatı güzel yapacağımıza" dair irademizin verdiği "umut", tükenmeyen su gibi aziz bir değerdir.

Hapishane yoluyla cezalandırma türü ise insanın "iradesinin bağlanması", düğümlemesi anlamına gelir.

İnsanlığın ortak evreninin çatısı gökyüzünden koparılan ve dört duvarla iradesi tutsak edilen insanı hangi özgürlüklerden mahrum bıraktığımızı, "kanun koyucunun" iyi düşünmesi gerekir! Sayamadığımız kadar, hatta kategorileştireme-

yeceğimiz kadar özgürlüğü elinden alınan insanın "ıslahı" mı, "tükenişi" mi daha yüksek ihtimal taşır. Nitekim çeyrek yüzyıla çarptırılan ağır suçluların ıslahı bir yana, cezaevinde pek çok olumlu özelliklerini yitirdikleri, çeşitli hastalıklara duçar oldukları, "güvenlikçi anlayışın" görmek istemediği somut gerçekliklerdir.

Konunun böyle ele alınışı karşısında karşı soru hemen devreye girer; "O zaman ceza vermeyelim mi? Caydırıcılığı nasıl sağlayacağız?"

Soru şahsi olmaktan ziyade tahlili geçersiz kılmaya yöneliktir. Toplumun akışını "kötülük" ile engelleyen, mağdur üreten eylemler cezaya muhataptır. Ancak samimi pişmanlığı ve ıslah şartlarını geçerli kılacak ve suçun şahsiliğini bozmayacak ceza yöntemleri geliştirmek, hatta farklı hedefleri aynı anda gerçekleştiren "bileşik yöntemler" ihdas etmek mümkündür.

On yedinci yüzyıldan itibaren varlık bulan "ceza ne kadar ağır olursa caydırıcılığın o kadar fazla olacağı" görüşü yeniden değerlendirmeye açıktır. Topluma farklı yönelim imkanları sunulmalıdır. Cezanın korku yoluyla, yasaklar üzerinden caydırıcılığını düşünmek yerine, suçu teşvik eden yolların ve cazip hale getiren hatta bazen mecbur bırakan şartların değiştirilmesi, kimi durumlarda cezadan daha etkili sonuçlar verebilir. Yoksulluğun sosyal patlama eşiğine geldiği, servetin belli ellerde toplandığı ve işsizliğin hüküm sürdüğü bir ortamda fırından ekmek "çalana" ceza verildiğinde, kanun koyucu ve uygulamanın karar mercii olan hakim mutmain olabiliyorsa, umut ağır yara almış demektir.

Ekonomik koşulların ve gelir dağılımının orantı kabul etmez şekilde bozulduğu bir ortamda, kendini çaresiz hisseden gençliğe uyuşturucu pazarını açıp sonra da cezaya çarptırmak çağımıza has bir tutumdur. Bir yandan virüs üretirseniz, hastaları tek tek tedaviye alarak problemi çözemezsiniz. Devletler önce sınır tanımayan ölçüsüz reklamlar üzerinden "çılgınlığı" teşvik ediyor ya da izin veriyor, sonra da çözümü cezanın ağırlaştırılmasında buluyor.

Bireysel suçlar gibi "devlete karşı suçlar ve terör" de, suçu önleyici yapılanmayı önce devlet için geçerli kılacak bir özeleştiriyi gerekli kılmaktadır.

Ulus devlet kendinden kaynaklanan özellikleri yüzünden toplumdaki çok sesliliği tehlikeli görür. İnsan tekine has olan asıl özgürlük ise insanın varlık tasavvurunu ve ona uygun yaşam tarzını, dünya görüşünü benimsemesidir. Ancak "ulus devlet" vatandaşının ne düşüneceğini, nasıl yaşayacağını, kısaca insana ait

olan doğru ile yanlış belirleme yetkisini kendi uhdesinde görür. Kendine has ideoloji ile oluşturduğu şablona vurur, bütün farklı beyan ve dünya görüşlerini. Şablona uymayan her türlü farklılığı "devlet düşmanlığı" olarak yorumlar. Toplumu ideolojik baskı altında tutmak adına, elindeki anayasadan başlayan bütün imkanlarını seferber eder. İfade, din ve vicdan özgürlüğüne bağlı "farklı" eylemlere, etkinliklere, çalışma ve yapılanmalara izin vermez. Türkiye, ulus devlet yapısının sertçe uygulandığı ülkeler arasındadır. Siyasi tarihimiz ve düşünce geçmişimiz, ihtilaller üzerinden sayısız örnekle ibret alınmayı bekliyor.

Geldiğimiz aşama, insanın öne çıktığı, devletin sivil alana müdahaleden çekilmesi gerektiği savunulan ve devletlerin iletişim yönünden iç içe geçtiği bir dönemdir. Değişen şartlar, "devlete karşı suçlar"ın yeniden ele alınması, özgürlüklerin temel, yasakların istisna kabul edilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Devlet, elindeki copu bırakıp insanın zenginliğini görme ve yanlış-doğru demeden insanların düşüncesine karışmadığı bir düzlemde kendi varlığını yeniden tanımlama noktasındadır. Bunu çok açık hissetmeli, insanların işlerini kolaylaştırarak ve insanın önemini önceleterek meşru varlığına kavuşacağını görmelidir. Adım atmaya da, "devlete karşı işlenen suçlar" bahsini ele alarak başlamalıdır.

Yaşanan Sorunlar ve Öneriler

"Suç-ceza" üzerinde yeniden düşünmeye, daha işin başından, kanun koyma aşamasından başlanmalıdır. Ülkemizde daha ziyade siyasi tarafgirlik içeren tartışmalar, popüler konular ve magazin içeren davalar gündem bulmakta ve yine tarafgirlik üzerinden karşılıklı yorumlar yapılmaktadır.

Yargının işleyişinde düşünülmesi gereken, düzeltilmesi gereken çoğu da uygulamadan kaynaklanan sorunlar mevcuttur. Kanunun muhatabı yargı mensupları ve üst meslek birlikleridir. Hâkim, savcı ve avukat üzerinden ilgili bakanlık üzerinden sorunlar ele alınarak çözülebilir.

Diğer taraftan kamuoyunu ilgilendiren türlü sorunlar bütün aşamalarda yaşanmakta, medyaya yansımaktadır.

- a) Sistematik işkence önlendi, ancak zaman zaman, sıklıkla olmasa da çıplak arama benzeri onur kırıcı şikayetler medyada yer buluyor. Konunun üstüne resmi ve sivil bütün kurumların gitmesi, konunun açıklığa kavuşması, işkence varsa suçluların tespit edilip cezalandırılması sağlanmalı.

- b) Devlet kendine karşı işlenen suçların alanlarını yeniden ele alarak ilgili kurumlar ve STK'lar ile birlikte yeniden düzenlemeli, devlete karşı suç alanları daraltılmalı, bu alanla sınırlı af ilan edilmeli.
- c) Kimi yargı sonuçları kamu vicdanını rahatsız ediyor. Bu konuda varsa bilgi eksikliği düzeltilmeli, hatalı kararlar gözden geçirilmeli.
- d) Suçun şahsiliği cezanın da şahsiliğini gerektirir. Hapis cezasının tek seçenek olmaktan çıkarılıp çeşitlendirilmesi önemli hale gelmiştir. Mahkûmun bütün iradesine el koymakla aileye yapılan maddi ve manevi katkının kesilmesi bütün ailenin cezalandırılmasına neden oluyor. Ağır suçlar da dahil, kısmi hapis cezasından sonra farklı aşamalar, sürgün, açık çalışma alanları devreye alınabilmeli. Suç maddi ise ceza alternatifi olarak mahkûm borçlandırılabilir. Trafik suçlarında olduğu gibi ticari alana ait suçlarda paraya çevirme, işyeri ruhsatı iptali ve benzeri uygulamalar yapılmalı. Daha ziyade kanun koyucuyu ilgilendiren bu ve benzeri uygulamalar mahkemenin kanaatine de geçerlilik kazandırmalı. Küçük suçlarda ağaç dikme, kitap okuma ve benzeri ıslaha yönelik eğitim içerikli cezalar verilmeli. Bütün suçlarda, sanığın tercihi de dikkate alınarak, bedensel cezalar da seçenek olarak bulunmalı.
- e) Islah, kravat takarak kolay ve peşin bir şekilde "iyi hâl"e ulaşma durumu değildir. Bunun için, mahkûmun "umut hakkını" koruyacak, sivil katkıya açık, akademi ve yargı üyelerinden oluşan bir kuruma ihtiyaç var. Bu kurum pişmanlık ve ıslahın imkanlarını oluşturmanın yanında, çeşitli eğitim ve çalışma alanları oluşturmalı, mahkûmun ailesine katkı yapabilmesinin imkanlarını oluşturmalıdır.
- f) Cezaevi şartlarının iyileştirilmesi, mahkûm haklarının geliştirilmesi ve mahkûmların eğitim ve sanat alanlarında önlerinin açılması ve teşvik edilmesi sağlanmalı / imkân verilmelidir
- g) Devletin yatırımını gerektiren, özel sektörün ilgilenmediği ihtiyaç alanlarında ya da tarım alanlarında zorunlu/ücretli çalışma imkânı sağlanmalı. Tarım Kredi'ye bağlı olarak devlet arazilerinde, geçim zorluğu yaşayanların ihtiyacını karşılayacak çalışma alanları açılabilir. Gündelik kullanımda küçük eşyalar için atölyelerde aynı mahkûmlar çalıştırılabilir.
- h) Elektronik imkânın sağladığı takip kolaylığı sayesinde mahkûmların, başlangıçta iki ayda bir, ileri aşamada ayda bir, aileleriyle bir gün ve gece geçirmeleri sağlanabilir.

- i) Şahsi davalar için geçerli olan arabuluculuğun diğer alanlara da taşınması için çalışma yapılmalı.
 - j) Kaza sonucu yaralama ve ölüme sebep olma konularında suçlu ile mağdur aile arasında çözüme nezaret edilmeli, yol gösterici ve uzlaşmacı yöntemler devreye taşınmalı.
 - k) İslahı önceleyen çalışmalarda kültürel ortam oluşturma, cezaevini "ceza mahallesine" dönüştürecek genişliğe kavuşturma, kütüphane ve etkinlikler oluşturma gibi alternatifler düşünülmeli.
 - l) Mahkûmun "umut hakkını" korumak için önerdiğimiz sivil katkıya açık, akademi ve yargı üyelerinden oluşan kurum, suçu önleme ve ıslahı sağlama amaçlı çalışmalarını kamuoyuyla, hükümetle, yargının ilgili kurumlarıyla ve meclisle paylaşmalı. Sürekliliğini ve verimliliğini denetleyecek yapılanmayı kendi içinde sağlamalı.
- Ayrıca bu kurum dünya yargı süreçlerini, ceza yöntemlerini inceleyerek kültürümüze uygun pratikleri bünyeye kazandırmalı.

Umut hakkını korumak, insanı gökyüzüsüz bırakmamaktır.

İnsan değerlidir. “İnsana karşı olmadan insanın kötülük eylemine karşı olma” konusunda toplumda bilinç geliştirilmelidir. Bu ilke çerçevesinde okullara dönük programların hazırlanması ve hatta bununla ilgili ders konması önemlidir.

Modern Ceza İnfaz Sisteminin İflası: İnsancılık İllüzyonu, Yapısal İkiyüzlülük ve Onarıcı Adalet

Av. Mehmet OKATAN

Ceza İnfazının Tarihsel Gelişimi ve "İnsancılık" İllüzyonu İnsanlık tarihi boyunca suç ve ceza kavramları, toplumların ahlaki, felsefi ve siyasi yapılarına göre şekillenmiştir. Aydınlanma çağına kadar suçlu; kırbaç, falaka, teşhir, sürgün, angarya veya uzuv kesme gibi doğrudan bedene yönelik şiddet içeren yöntemlerle cezalandırılırdı.

Yaklaşık 200 yıl önce, 18. yüzyılın sonlarında bu bedensel cezalar "barbarca" ve "insanlık dışı" bulunarak terk edilmeye başlandı. Bunun yerine, insanı merkeze alan "uygar ve insancıl" bir devrim gibi sunulan, kişiyi toplumdan soyutlamaya dayalı modern hapis odaklı ceza infaz sistemi inşa edildi.

Modern ceza infaz sistemlerinin teorideki temel amacı; kişiyi cezalandırırken aynı zamanda ıslah etmek ve topluma yeniden güvenli birer birey olarak kazandırmaktır. Ancak aradan geçen iki asır, bu modern infaz sisteminin iddia edildiği gibi bir ahlaki ilerleme olmadığını ortaya koymuştur.

**Modern İnfaz Sistemi Eleştirdiği ve Alternatif Olarak Geldiği
Tüm Cezaları Katmerleştirerek Devam Ettirmektedir.**

Modern Angarya, Yasaklanan Sömürünün Makyajlanmış Dönüşü: Modern ceza infaz hukuku, hümanistik bir yaklaşımla insan onurunu koruma iddiasıyla geçmişin kürek mahkûmiyetlerini ve taş ocaklarındaki zorla çalıştırma ve benzeri angarya olarak kabul edilen zorla çalıştırma sistemlerini kesin bir dille

yasaklamıştır. Ancak günümüz cezaevi pratiklerine yakından bakıldığında, bu sömürünün ortadan kalkmadığı, aksine hukuki ve kavramsal bir makyajla yenisisteme dahil edildiği görülür. Bugün birçok ülkede ve Türkiye’de "iş yurtları" ya da "gönüllü çalışma programları" adı altında işletilen mekanizma, tamamen rızanın illüzyonuna dayanmaktadır. Mahkûmlar; dış dünyadaki ekonomik dengelerin, asgari ücretin ve iş kanunlarının tamamen dışında, komik denebilecek sembolik harçlıklar karşılığında çalıştırılmaktadır. Bu sistemin "gönüllü" olarak sunulması ise tamamen bir aldatmacadır. Bir mahkûmun cezaevindeki en temel insani ihtiyaçlarını (kantinden yiyecek, temizlik malzemesi, su almak gibi) karşılayabilmesi, daha iyi bir koşuya geçebilmesi veya "iyi hâl" indirimi olarak özgürlüğüne bir gün dahi olsa erken kavuşabilmesi bu çalışmaya katılmasına bağlıdır.

Modern infaz sistemi, 200 yıl önce "barbarca" diyerek terk ettiğini iddia ettiği zorla çalıştırma (angarya) sistemine arkadan dolanarak geri dönmüştür. Sistem, mahkûmun çaresizliğini ve özgürlük arzusunu ucuz iş gücü olarak sömürmekte ve bunu bir "rehabilitasyon başarısı" olarak pazarlayarak kendi içindeki derin çelişkiyi ve ikiyeüzlülüğü ifşa etmektedir.

Bedensel Cezanın Zirvesi: Kırbaacı Yasaklayıp İdamı Yaşatmanın İkiyeüzlülüğü

Modern infaz rejiminin en büyük felsefi çelişkisi, bedensel cezalar karşısında takındığı seçici ahlakıdır. Çağdaş hukuk sistemleri; kırbaçlama veya uzuv kesme gibi cezaları "ilkel ve uygar dünyaya yakışmaz" bularak reddederken, modern dünyaya öncülük ettiğini iddia eden Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok ülkede bedensel cezaların en ilerisi, en acımasız ve telafisi imkânsız olanı, yani idam cezası halen yürürlüktedir. Buradaki ikiyeüzlülük çarpıcıdır: Sistemin mantığına göre bir suçlunun sırtına kamçı vurmamak insan onuruna aykırı ve kabul edilemez bir barbarlıktır; ancak aynı suçlunun bedenine elektrik vermek, damarlarına zehirli iğne zerk ederek ağzından köpükler çıkararak can vermesini sağlamak veya onu asarak yaşam hakkını tamamen elinden almak "çağdaş bir hukuki yaptırım" olarak kabul edilmektedir. Küçük bedensel acıları ve izleri "ilkel" bularak yasaklayan modern infaz rejimi, devlet eliyle işlenen en mutlak bedensel şiddet olan ölümü yasallaştırarak kendi meşruiyetini ve insancılık iddiasını tamamen sıfırlamaktadır. Şiddeti bürokratikleştirip steril hale getiren bu mi-

mari, modern sistemin iddia ettiği gibi insanı merkeze alan bir gelişim çizgisi değil, kurumsal bir ikiye bölünme tasarımı olduğunu kanıtlamaktadır.

Materyalist Bakış Açısı ile İnsanı Sadece Maddeden İbaret Gören Sistemin İnsan Ruhunu Parçalaması: Modern ceza infaz hukuku, bedensel ceza eleştirisini sadece somut fiziksel şiddet eylemleriyle sınırlandırarak büyük bir yanılgıya düşmüştür. Bu sığ yaklaşım, insanı yalnızca mekanik bir et ve kemik yığını olarak kabul eder. Oysa insan, maddi bedeni ve ruhu ile bölünmez bir bütündür. Modern infaz rejimi ve onun Türkiye'deki pratikleri, mahkûmun fiziksel bedenini parçalara ayırmaz, uzvunu kesmez; fakat onu dört duvar arasına kapatarak ruhunu canlı canlı, milim milim parçalar. Bu ruhsal yıkım, mekândan bağımsız bir varoluş krizidir. Kapatıldığınız yer bir taşra hapisanesi de olsa, parlıtlı bir modern cezaevi kompleksi de olsa, hatta bir "saray" bile olsa, kafese tıkılan her canlıda aynı fitri çöküş gerçekleşir. İnsanın en özgün varlığı olan kendi zamanı ve iradesi kurumsal olarak gasp edilir. Kapatılma deneyimi, ruhun üzerinden her gün bir parçanın adeta bir penseyle koparılması gibidir. Modern ceza sistemi insanın maddi uzvunu koparmaz, ancak her gün ruhundan bir parça koparır. Yalnızlık, tecrit, sürekli gözetlenme psikolojisi, mahremiyetin yok oluşu ve belirsizlik, insan ruhunda geri dönüşü imkânsız, derin yaralar açar. Türk edebiyatının ve düşünce dünyasının önemli isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek, cezaevi gerçeğini felsefi ve sanatsal bir sarsıcılıkla ele aldığı "Zindandan Mehmede Mektup" isimli şiirinde, modern kapatma rejiminin insan ruhu üzerindeki bu mutlak yıkımını tek bir soruyla özetler: "Buradan insan mı çıkar, tabut mu?" Bu dize, sıradan bir sitemin ötesinde, infaz sisteminin özüne yapılmış çok derin bir tespittir. Şairin işaret ettiği "tabut", sadece fiziksel bir ölümü değil; insanın maddi ve manevi bütünlüğünün parçalanışını, fitratının yok edilmesini ve geriye sadece "yaşayan bir ölü" bırakıldığını simgeler. Modern cezaevi, insanı fiziken öldürmez ama onu insan kılan tüm ruhsal ve zihinsel vasıfları elinden alarak etten ve kemikten bir tabuta hapseder. Sistemin en büyük trajedisi ise tam bu noktada başlar: İç dünyası paramparça edilen ve varlıksal bütünlüğü yok edilen bu insanlar, cezaları bittiğinde "ıslah olmuş" kabul edilerek toplumun içine salınır. Oysa ortada artık yenden topluma kazandırılacak bir "bütün" kalmamıştır. Ruhsal bütünlüğü yok edilmiş bir bireyden, sağlıklı bir insan olarak bahsedilemez. Duvarların arkasından tahliye edilen şey, ıslah edilmiş bir birey değil; ruhsal cenazesi çoktan kaldırılmış, yaşayan bir ölüdür.

Modern İnfaz Sisteminde Sürgün Cezası Katmerli Bir Şekilde Devam Etmektedir: Modern ceza hukuku dogmatığı tarafından insan onuruna aykırı ve gayriinsani bulunarak terk edilen, hatta pek çok çağdaş anayasada açıkça yasaklanan klasik "sürgün" cezası, günümüz infaz rejimlerinde idari ve bürokratik mekanizmaların arkasına gizlenerek örtülü bir biçimde yeniden üretilmektedir. Pozitif hukuk metinlerinde "güvenlik gerekçesi", "kapasite yetersizliği" veya "disiplin tedbiri" gibi teknik kavramlarla rasyonalize edilen kurumlar arası sevk ve nakil pratikleri, sonuçları itibarıyla işlevsel birer mekânsal cezalandırma aygıtına dönüşmüştür. Hükümlünün, sosyal ve ailevi bağlarının merkez üssü olan yaşam alanından binlerce kilometre uzaktaki bir infaz kurumuna nakledilmesi, kişiyi salt bir "kapatma" nesnesi yapmakla kalmayıp, onu yabancı olduğu bir coğrafyada radikal bir sosyal tecrite mahkûm etmektedir. Üstelik bu pratik, tarihsel seleflerine kıyasla çok daha yıkıcı bir paradoksu barındırmaktadır. Klasik ceza sistemlerinde sürgün edilen mahkûm, gittiği coğrafyaya ailesini de götürebilme ve belirli sınırlar dâhilinde de olsa kolektif bir yaşam kurabilme imkânına sahipken; modern cezaevlerinin geçirgen olmayan katı mimari ve idari yapısı bu olasılığı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla infaz idaresinin takdir yetkisi eliyle işletilen bu süreç; mahkemenin hükmettiği hürriyeti bağlayıcı cezayı aşan, hem hükümlüyü hem de lojistik ve ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle görüş hakkından mahrum bırakılan ailesini dolaylı olarak cezalandıran "katmerli" bir yaptırım modelidir.

Modern İnfaz Rejiminin Toplumsal Trajedisi: Cezanın Şahsiliği İnfazın Kolektifliği

Modern anayasal düzenlemelerin tamamında ve evrensel ceza dogmatığında rüçhan hakkına sahip olan "ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi", bireyin yalnızca kendi kusurlu fiilinden mesul tutulmasını ve cezai yaptırımın münhasıran failin şahsına hasredilmesini öngörür. Ne var ki modern infaz pratikleri incelendiğinde, büyük bir çelişki göze çarpmaktadır: Ceza hukuken şahsi kurgulanmışken, infaz fiilen kolektif bir cezalandırma aygıtı olarak işletilmektedir. Hükümlünün hürriyeti bağlayıcı ceza infaz kurumuna kapatılması, eşi, çocukları, ebeveynleri ve yakın sosyal çevresi açısından telafisi imkânsız bir mahrumiyet zinciri başlatmakta ve bu kişileri suçun faili olmamalarına rağmen sistemin "görünmez kurbanları" haline getirmektedir. Çeşitli nedenlerle aile ikametgâhından binlerce kilometre uzaktaki kurumlara nakledilen hükümlülerin yakınları; sırf kanuni hak-

ları olan "görüş hakkını" kullanabilmek adına ağır ekonomik, lojistik ve psikolojik külfetler altına sokulmakta, açıkça idari bir cezalandırmaya maruz bırakılmaktadır. Bu kolektif mağduriyet sarmalı, ceza infaz kurumlarına giriş ve çıkış süreçlerinde tatbik edilen, arama ve denetim adı altındaki bazı ölçüsüz pratiklerle daha da derinleşmektedir. Güvenlik gerekçesi ile savunulan ancak özü itibarıyla muhataplarını tahkir eden bu bürokratik ritüeller, kusursuz üçüncü kişileri adeta potansiyel birer suçlu muamelesine tabi tutmakta ve anayasal güvence altındaki insan onuru ile aile hayatına saygı hakkını zedeleyerek infazı bir hak kısıtlamasından öte toplumsal bir eziyet modeline dönüştürmektedir.

Modern Ceza Hukukunun Eleştirdiği ve İnsan Onuruna Aykırı bulduğu Teşhir Cezası Tüm Modern Ceza Hukukunda Uygulanmaktadır: Modern ceza/infaz hukuku geçmiş yüzyıllarda failin bedeni ve haysiyeti üzerinden yürütülen; suçlunun panayır yerlerinde, meydanlarda aşağılayıcı şekillerde yürütülerek topluma izletilmesi esasına dayanan "teşhir" cezalarını gayriinsani bularak tasfiye etmiştir. Klasik ceza adaletinin bu ritüeli, çağdaş hukuk sistemlerinde insan onurunun dokunulmazlığı ilkesi gereğince kesin bir dille reddedilmektedir. Ne var ki modern infaz ve soruşturma pratikleri, teoride sert bir dille eleştirdiği bu ilkel yöntemi, günümüzde dijital ve sosyal medya araçları vasıtasıyla çok daha agresif bir biçimde yeniden üretmektedir. Eski dönemlerde teşhir cezası, coğrafi olarak kısıtlı bir topluluğun önünde ve yalnızca hükmü kesinleşmiş kişilere uygulanırken; günümüzde henüz hakkında bir kamu davası dahi açılmamış, soruşturma evresindeki şüpheliler dahi kitlesel bir dijital linç mekanizmasının nesnesi haline getirilmektedir. Kolluk kuvvetlerinin operasyon görüntülerini birer seyirlik materyal gibi medyaya servis etmesi ve sanal mecraların algoritma tabanlı yayılım gücü, bireylerin sadece lokal düzeyde değil, küresel ölçekte teşhir edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, ceza muhakemesinin en temel sütunlarından olan "masumiyet karinesi" ve "lekelenmeme hakkını" tamamen işlevsiz kılmaktadır. Sonuç olarak modern adalet mekanizması, mevzuat düzeyinde insancıl bir çehre sunsa da somut düzlemde suçluyu (ve hatta suç şüphelisini) tüm dünyanın dijital meydanlarında teşhir ederek, eleştirdiği ve tarih sahnesinden sildiğini iddia ettiği o ilkel cezalandırma pratiğini çok daha yıkıcı, kalıcı ve kontrolsüz bir biçimde tatbik eder hale gelmiştir.

Sürdürülemez Maliyet, Modern Kapatma Rejiminin Ekonomik İflası: Modern ceza infaz sistemi, yalnızca insani ve ruhsal değerleri yok etmekle kalmaz;

aynı zamanda devletlerin sırtında taşınamaz, rasyonel olmayan ve ekonomik olarak çevrilemez bir mali enkaz oluşturur. İnsanı toplumdan söküp alarak devasa dört duvarların arkasına istiflemek, günümüz dünyasında sürdürülmesi imkânsız bir "kamusal lüks" haline gelmiştir. Binlerce mahkûmu barındırmak için sürekli yeni, yüksek güvenliikli cezaevi kampüslerinin inşa edilmesi, devasa araç filoları, lojistik altyapı, ısınma, aydınlatma ve bakım giderleri muazzam bir bütçe yutar. Sadece bir cezaevini ayakta tutabilmek için müdürlerden infaz koruma memurlarına kadar yüzlerce sivil memur istihdam edilmekte; dış güvenlik için yüzlerce asker ve jandarma personeli bu kurumlara tahsis edilmektedir. Üretime doğrudan katılmayan, sadece "kapatma eylemini" denetleyen bu devasa personel ordusunun maliyeti toplumun sırtına yüklenmektedir. Hepsinden önemlisi, insanın fitratın tamamen aykırı olan kafese kapatılma deneyimi, bedeni de biyolojik olarak çökertir. Sürekli stres, tecrit, güneş ışığından ve temiz havadan mahrumiyet, mahkûmların bağışıklık sistemini yok ederek cezaevlerini kronik hastalıkların ve psikosomatik rahatsızlıkların hızla ürettiği birer laboratuvara dönüştürür. Hastalanan bu devasa nüfusun hastanelere taşınması, ring araçlarının güvenliği, ameliyat, tedavi ve bitmek bilmeyen ilaç masrafları yine devletin kasasından, yani vatandaşın vergilerinden karşılanır.

Çözüm Önerisi: Devlet Tekelinden Mağdur Odaklı "Onarıcı Adalet" Modeline Geçiş

Devletin Kıskaç Tekeli ve Mağdurun Görünmezliği: Modern ceza hukukunun en büyük çıkmazlarından biri, devletin suç ve cezalandırma üzerindeki mutlak ve kıskaç tekeliidir. Devlet, işlenen bir suçu doğrudan kendi egemenlik alanına yapılmış bir saldırı olarak kabul eder. Bu sebeple mağdur şikayetinden vazgeçse bile, kamu davası adı altında "devlet hakkı" diyerek yargılamaya ve cezalandırmaya kararlılıkla devam eder. Süreç tamamlandığında devlet, suçluyu hapsederek güya kendi soyut otoritesinin "hakkını" tahsil etmiştir; fakat suçtan asıl zarar gören, canı yanan veya malı çalınan gerçek mağdurun mağduriyeti aynen devam etmektedir. Modern sistem mağduru adeta bir figürana dönüştürmüş, adaleti ise sadece devlet ile suçlu arasında bürokratik bir hesaplaşma haline getirmiştir. Hakkını alamayan mağdur adalete olan güvenini kaybedince, kendi hakkını hukuk dışı yollarla almaya zorlanır. Sonuç olarak, ilk suçun küllerinden yeni suçlar, yeni intikam zincirleri ve yeni mağduriyetler doğarak toplumsal barış dinamitlenir.

Ekonomik, Sosyal Suçlarla, Tazminat Gerektirir Suçlarda Onarıcı Adalet

Çözümü: Özellikle ekonomik suçlar, hırsızlık, dolandırıcılık, mala zarar verme gibi ekonomik suçlarla, yaralama gibi tazmini gerektirir suçlarda hapis cezası ile çözüm üretilemez. Bunun yerine cezaevini devreden çıkaran Onarıcı Adalet modeli hayata geçirilmelidir. Bu modelde odak noktası, devletin soyut otoritesini tatmin etmekten mağdurun somut zararını gidermeye kaydırılır. Suçluya dört duvar arasında pasif bir esaret sunmak yerine, toplum içinde aktif, üretken ve özgürlüğü bağlamından koparmayan yükümlülükler verilir. Suçlu, çalışarak mağdurun maddi zararını kuruşu kuruşuna ödemekle yükümlü kınır; toplumun yararlarını saracak kamu yararına işlerde çalıştırılır.

Ağır Suçlarda Onarıcı Adalet: İslam Hukuku Örneği Onarıcı adalet sadece hafif veya ekonomik suçlarla sınırlı kalmak zorunda değildir; kasten adam öldürme gibi en ağır suçlarda da radikal bir çıkış yolu sunabilir. İnsanlık tarihinin en uzun süre uygulanan hukuk sistemlerinden biri olan İslam hukuku, bu konuda modern dünyanın hayal edemediği bir model geliştirmiştir. İslam ceza hukukundaki "Kıyas, Diyet ve Af" müessesesinde devlet delilleri toplar, sanığı yargılar, suçu kanıtlar ancak son sözü ve mutlak yetkiyi canı yanan mağdurun ailesine bırakır. Mağdurun ailesine dilerse "Diyet" adı verilen ağır bir maddi tazminat karşılığında katili affetme, dilerse hiçbir karşılık beklemeden sadece dini ve vicdani bir yücelik, toplumsal barış adına onu bağışlama hakkı tanınır. Aile affettiği an devletin kıskanç cezalandırma yetkisi ve o hapis sarmalı birden sona erer. Modern sistemlerde kasten adam öldüren bir kişi cezaevine konulur; devlet, mağdur yakınlarının vergileriyle katili içeride besler ve korur. Dışarıda ise mağdur aile hem sevdiklerinin yokluğunun acısını çeker hem de adaletin kendilerini tatmin etmediğini düşünerek katilin ailesine karşı bir kan davası zinciri başlatır. Eğer modern hukuk, İslam hukukunun bu köklü mantığından ilham alarak ağır suçlarda da mağdur odaklı bağışlama ve tazminat mekanizmasını entegre edebilseydi, katilin canı veya özgürlüğü üzerinde son sözü söyleyen mağdur ailenin öfkesi diner, intikam duygusu barışa evrilirdi. Suçlu ise pasifçe yatmak yerine, ömrü boyunca mağdur ailenin geride kalan çocuklarının eğitimini ve geçimini üstlenmek gibi somut, ağır ve üretken bir yükümlülük altına girerdi.

Sonuç

Yüzlerce yıl önce icra edilen bedensel ve mekânsal yaptırımları "barbarlık" olarak yaftalayıp tasfiye ettiğini iddia eden modern ceza infaz sistemi, iki asırlık pratiğin sonunda felsefi, ahlaki ve hukuki olarak iflas etmiştir. Metin boyunca sergilenen ampirik gerçekler, çağdaş infaz rejiminin iddia ettiği gibi "insancıl bir ilerleme" değil; aksine tarihsel cezaların bürokratik, teknolojik ve kavramsal kelime oyunları ile makyajlanarak katmerleştirildiği yapısal bir ikiyüzlülük tasarımı olduğunu ortaya koymaktadır. Sistem; taş ocaklarındaki sömürüyü "iş yurtları" adı altında rızanın illüzyonuna dönüştürmüş, kırbacı yasaklarken devlet eliyle tasarlanmış steril ölümü (idamı) meşrulaştırmış, insanın uzvunu kesmek yerine ruhunu milim milim parçalayarak onu yaşayan bir ölüye (tabuta) çevirmiştir. Bununla da yetinmeyerek, mevzuatta yasaklanan sürgün cezasını "sevk ve nakil" bürokrasisiyle hortlatmış; cezanın şahsiliği ilkesini çiğneyerek infazı kolektif bir aile eziyetine dönüştürmüştür. Dijital medyanın gücüyle de bireyleri (ve hatta henüz suçu sabit olmamış şüphelileri) küresel ölçekte teşhir ederek tarih sahnesinden sildiğini iddia ettiği tüm ilkel yöntemleri bizzat kendi eliyle ve daha yıkıcı bir biçimde tatbik eder hale gelmiştir. Açıkça görülmektedir ki, suçluyu toplumdan koparıp dört duvar arasına "depolayan" kapatma odaklı modern paradigmanın yapısal krizleri, cezaevlerinin fiziki şartlarını iyileştirmek veya yeni infaz kuralları ihdas etmek gibi palyatif (geçici) reformlarla aşılamaz. Çözüm, suçluluk olgusuna bakış açısının radikal bir biçimde değiştirilmesinde ve cezalandırma hırsından arınmış "Onarıcı Adalet", adalet başta olmak üzere yeni modellerin geliştirilmesiyle olacaktır.

Çözüm; hapishanelerin fiziki şartlarını makyajlamak ya da yeni cezaevleri inşa etmek değildir.

Çözüm; çeşitli af ve infaz indirimleri ile cezaevlerini boşaltmakta değildir.

Çözüm; çeşitli formalite uygulamalarıyla makyajlanan denetimli serbestlik modellerinde değildir.

Çözüm, iki yüz yıldır bu dünyaya insancıl infaz sistemi olarak sunulan ancak yukarıda sorunlarını anlattığımız sistemden tamamen ayrı yeni bir infaz sistemi oluşturmaktır.

Çözüm; suçu devlet ile suçlu arasında bürokratik bir mesele olmaktan çıkartıp, onu suçlu ile mağdur arasındaki bir toplumsal tamirat ve barış arayışı olarak yeniden tanımlamaktır. Gerek ekonomik suçlarda alternatif yaptırımlarla yürütülecek onarıcı adalet modelleri, gerek ağır suçlarda mağdurun iradesini kutsayan uzlaşma ve af mekanizmalarını işleten yöntemlerle, gerekse köklü radikal yeni infaz modellerini geliştirmekle olacaktır.

Adi Suç-Örgütlü Suç-Terör Suçu Ayrımı ve Bu Ayrımın Soruşturma-Kovuşturma Usulleri İle Cezanın İnfazına Etkileri

Av. Dr. Bilâl KILINÇ

1- Giriş

“Kanunsuz suç ve ceza olmaz” (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) hukukun en kadim ilkelerinden olup¹, ceza hukuku bu temel ilke üzerinde yükselmekte, “suç” ve “ceza” denildiği zaman mutlaka kanunda yapılmış bir tarife ihtiyaç duyulmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 11 inci maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7’nci maddesi, 1982 Anayasasının 38 inci maddesi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 2’nci maddesi “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin pozitif dayanaklarıdır.

İnceleme konumuz bakımından suç kategorileri, örgüt unsurunun yahut terör amacının bulunup bulunmaması bakımından ayrıştırılmaktadır. Bir suçun adi suç, örgütlü suç veya terör suçu olup olmadığının tespiti bu kapsamdaki “suç kategorisinin” tespiti anlamına gelmektedir. Bu suç türleri kendi içinde birçok “suç tipi” görünümünde karşımıza çıkabilir. Örneğin terör suçu denildiğinde, tek bir suç tipi değil, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun (TMK) 3 ve 4’üncü mad-

¹ Serap Helvacı, Murat Topuz, Geçmişten Günümüze Özdeyişlerle Hukukun Kadim İlkeleri (Şerhli-İçtihatlı), 3. Baskı, Ankara: Seçkin Y., 2025, s. 317.

delerinde sayılan 60'ı aşkın suçun tamamı, yani bir suç kategorisi kastedilmektedir. Söz gelimi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 142'nci maddesinde düzenlenen nitelikli hırsızlık suçu, bazı unsur ve şartları taşıması halinde terör suçu vasfını kazanabilecektir. Böyle bir durumda fail sadece bir "hırsız" değil, aynı zamanda "terör suçlusu" olacaktır.

Örgütlü suçluluk kriminolojik² bir kavram olsa da cezalandırılabilirliğin alanını hazırlık hareketlerine sirayet ettirdiği için **maddi ceza hukuku** ile çok yakından ilgilidir³. Zira örgütlü suçlarda fail, örgütlenme faaliyetini bir "iter criminis" olarak kullanmaktadır. Bu nedenle adi suçlarda kural olarak hazırlık hareketlerinin cezalandırılmamasına bir istisna getirilerek örgütlenme faaliyeti cezalandırılmaktadır. Nitekim TCK'nın 220'nci maddesinde "suç işlemek amacıyla örgüt kurma, yönetme, bu örgüte üye olma, üye olmamakla birlikte yardım etme suçları" düzenlenmiştir. Yine TCK'nın 314'üncü maddesinde "silahlı terör örgütü kurma, yönetme, bu örgüte üye olma, üye olmamakla birlikte yardım etme suçları" tarif edilmiştir. Anılan kanun hükümlerinde örgüt kurmak bizatihi suç sayılmıştır.

Örgütlü suçların **soruşturulması ve kovuşturulması** farklılaşmakta, konunun pratik önemi özellikle **cezanın infazında** belirginleşmektedir. Aynı türden ve aynı süreli bir hapis cezası, suç kategorisine göre cezaevinde fiilen geçirilecek süre, koşullu salıverilme oranı ve denetimli serbestlik imkânları bakımından birbirinden çok farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle suç kavramı üzerinde durularak TCK'nın genel sistemi ile suçların düzenlenişi üzerinde durulmakta, daha sonra adi suç-örgütlü suç-terör suçu ayrımı yapılmakta; ardından bu suçların soruşturma ve kovuşturma usullerindeki farklılıklar, verilen mahkûmiyet kararlarının infaz rejimi TCK, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un (CGTİHK) ilgili hükümleri ekseninde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

² Ümit Kocasakal, "Organize Suçluluğun Tanımı, Özellikleri ve Kapsamı", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1/1, 2002, s. 130.

³ İzzet Özgenç, Suç Örgütleri, Ankara: Seçkin Y., 2022, s. 11.

2- Suç Kavramı

Suç, karşılığında cezai yaptırım öngörülen *tipik ve hukuka aykırı* bir insan davranışdır. Bir suçtan bahsedilebilmesi için “*suç tarifinin mutlaka kanunda yapılması*” ve “*suç tarifindeki insan davranışının hukuka aykırı olması*” şarttır.

Suçun tipiklik unsuru “*maddi unsurlar (fiil, netice, nedensellik bağı, fail, mağdur, konu)*” ve “*manevi unsurlar (kast, taksir)*” olarak ikiye ayrılır. Suç tanımında yer alan bütün maddi ve manevi unsurların tam olması gerekir, aksi halde sanığın suç işlediğinden bahsedilemez ve CMK’nın 223’üncü maddesinin ikinci fıkrasının (a)-(b)-(c) bentlerine göre beraat kararı verilmesi gerekir. Her somut olayda bütün bu unsurların mevcudiyeti titizlikle incelenerek ortaya konulmalıdır.

Suçun hukuka aykırılık unsuru ise suç tanımındaki insan davranışının hukuka aykırı olmasını, bütün bir hukuk düzeniyle çelişki içerisinde bulunması gerekir. Başka bir ifadeyle, suçun tamam olması için, kanunda sınırlı sayıda gösterilen hukuka uygunluk nedenlerinden herhangi birisinin bulunmaması şarttır. Hukuka uygunluk nedenleri “*kanun hükmünü yerine getirme (TCK m. 24/1)*”, “*hukuka uygun emrin ifası (TCK m. 24/2)*”, “*meşru savunma (TCK m. 25/1)*”, “*hakkın kullanılması (TCK m. 26/1)*” ve “*ilgilinin rızası (TCK m. 26/2)*” olarak gösterilmiştir⁴. Somut olayda hukuka uygunluk nedenlerinden herhangi birisi varsa CMK’nın 223’üncü maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendine göre beraat kararı verilmesi gerekir.

Hukukumuzda temel ceza kanunu TCK olup, bu kanunun “İkinci Kitap”ı suç tiplerini (m. 76-345) düzenler. İkinci Kitap’ın mimarisi ağırlıklı olarak suçla korunan hukuki değere (*rechtsgut, legal good*)⁵ dayanır ve bu değerleri bireyden devlete doğru yükselen bir hiyerarşi içinde düzenler. Birinci Kısım “*uluslararası suçları*”, İkinci Kısım “*kişilere karşı suçları*”, Üçüncü Kısım “*topluma karşı suçları*”, Dördüncü Kısım ise “*millete ve devlete karşı suçları*” kapsar. Kanun koyucunun bu sınırlaması tesadüfi değil, bir değer tercihinin yansımasıdır.

İşte bu noktada girişte ortaya koyduğumuz “*suç kategorisi*” ile “*suç tipi*” ayrımı belirleyici hâle gelir. TCK’nın İkinci Kitabı yalnızca *suç tiplerini* korunan hukuki

⁴ M. Emin Artuk, Ahmet Gökcen, M. Emin Alşahin, Kerim Çakır, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara: Adalet Y., 15. Bası, 2021, s. 490.

⁵ Markus Dubber, “Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law”, American Journal of Comparative Law, 53/3, 2006, s. 682.

değere göre sıralar; buna karşılık adi suç, örgütlü suç ve terör suçu birer *suç kategorisi* olup kanunun bu sistematğinde bağımsız bir kısım veya bölüm olarak yer almaz. Örgütlü suçun genel düzenlemesi (TCK m. 220) topluma karşı suçlar arasında, "*Kamu Barışına Karşı Suçlar*" bölümünde; silahlı terör örgütü (TCK m. 314) ise "*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*" bölümünde konumlanmıştır. Dolayısıyla aynı suç kategorisi, kanunun farklı kısımlarına dağılmış durumdadır.

3- Örgütlü Suçlar-Terör Suçları

Adi suç, herhangi bir örgütsel yapı veya terör amacı taşımaksızın işlenen ve genel ceza rejimine tâbi olan suçtur. Bazı istisnaları bulunmakla birlikte, adi suçların soruşturulması ve kovuşturulması ile infazı genel muhakeme ve infaz kurallarına tâbidir.

Örgütlü suçluluk, ceza hukukunun en tartışmalı üst kavramlarından biridir; çünkü failin örgütlenmeyi bir suç yolu (*iter criminis*) olarak kullanması, kanun koyucuyu hazırlık hareketlerinin cezalandırılmaması ilkesine istisna getirmeye zorlar. Aslen kriminolojik bir kavramsallaştırma olan örgütlü suçluluk, sıradan suç örgütlerini de terör örgütlerini de ve bu yapıların faaliyeti kapsamında işlenen suçları da içine alan bir şemsiyedir. Onu adi suçluluktan ayıran şey, gelişigüzel ve plansız eylem değil, *etkili bir örgütlü kötülük* halidir⁶.

Bu olgunun ceza hukukuna bakan yüzü ise **suç örgütleridir**. Türk pozitif hukuku bu örgütlenmeyi kademeli biçimde düzenlemiştir. En genel halka TCK'nın 220'nci maddesindeki suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçudur. Bu maddede herhangi bir özel amaç veya belirli bir suç aranmaz; yalnızca kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla en az üç kişinin, amaç suçları işlemeye elverişli bir araç-gereç ve üye yapısıyla bir araya gelmesi yeterlidir. Örgütün silahlı olması suçun unsuru değildir. Bu yapı, örgütlü suçluluğun çekirdeğini oluşturan ve üzerine daha ağır örgüt tiplerinin inşa edildiği temel kategoridir.

Bu kademelenmenin en üst ve en ağır basamağında **terör örgütü** yer alır. Terör örgütü hiçbir kanunda doğrudan tanımlanmamıştır. TMK'nın 7'nci maddesi, TCK'nın 314'üncü maddesindeki silahlı örgüt suçuna atıf yapmıştır. Bu atıf, yalnızca cezai yaptırıma değil, *suçun unsurlarına* ilişkindir. Ayrıca TCK'nın 314'üncü

⁶ Bilâl Kılınç, Terörizmin Finansmanı Suçu ve Malvarlığı Değerlerinin Dondurulması, Ankara: Adalet Y., 2025, s. 74.

maddesi aynı zamanda atf yapan bir özelliğe sahiptir ve TCK 220'nci maddesindeki hükümler silahlı terör örgütleri bakımından da uygulanır. Terör örgütünü genel suç örgütünden ayıran asıl ölçüt amaç unsurudur. Terör örgütünde ekonomik gelir elde etmek nihai amaç değildir. Bu tip örgütlerin amaçları siyasidir. Zaten TCK'nın 314'üncü maddesinde, silahlı terör örgütünün daha çok siyasi yönü ön plana çıkan "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" ve "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar"ın işlenmesi amacıyla kurulabileceği hükme bağlanmıştır. Özetle terör örgütleri TMK'nın 1 inci maddesindeki amaçlarla hareket etmeli ve yöntemleri kullanılmalıdır. Bu yönüyle terör örgütü kimi zaman "siyasi mafya" olarak da nitelenir⁷. Türk hukukunda silahlı terör örgütünün varlığı için; 1) En az üç kişi, 2) mensuplar arasında hiyerarşi, 3) cebir-şiddet yöntemi, 4) TMK m. 1'deki siyasi amaç ve saik, 5) amaç suçları işlemeye yeterli silahlı elverişlilik, 6) devamlılık unsurları birlikte aranır. TCK'nın 314'üncü maddesinde düzenlenen silahlı terör örgütü kurma, yönetme, bu örgüte üye olma ve yardım suçları hem bir terör suçu hem de örgütlü bir suçtur. Unutulmamalıdır ki, bir yapının terör örgütü olduğunun tespiti ancak bu unsurların ortaya konulmasıyla ve yargı kararıyla mümkündür. İdari kararlarla bir örgütün terör örgütü olup olmadığı ortaya konulamaz. Kanunilik ilkesinin (*nulla poena sine lege stricta*) gereği olarak bu alanda kıyas yapılamaz.

TMK'da terör suçlarının hangileri olduğu belirtilmiştir. Terör suçları mutlak ve nispi olmak üzere ikiye ayrılır⁸. **Mutlak terör suçları** (TMK m. 3), TCK'nın 302, 307, 309, 310/1, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320. maddelerindeki suçlardır; mahiyetleri terör olgusuyla iç içe geçtiği için bunlarda TMK'nın 1 inci maddesindeki amaç, yöntem veya başkaca bir şart aranmaz, bunlar doğrudan terör suçu olarak kabul edilirler. **Nispi terör suçları** (TMK m. 4) ise ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde ve TMK'nın 1 inci maddesindeki amaç ve yöntemlerle işlendiğinde terör suçuna dönüşür; aksi halde adi suç olarak kalır.

⁷ Faruk Y. Turinay, Ceza Hukukunda Terör Amacıyla Örgütlenme Suçu, Ankara: Seçkin Y., 2019, s. 54.

⁸ Burak Boz, "Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Örgütüne Üye Olma Suçu", Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2/1, 2020, s. 150.

4- Soruşturma ve Kovuşturma Usulleri Bakımından Değerlendirme

Suç kategorisindeki farklılaşmanın ilk pratik sonucu muhakeme aşamasında ortaya çıkar. Adi suçlarda olağan soruşturma ve kovuşturma usulü uygulanırken, örgütlü ve terör suçlarında hem koruma tedbirleri hem de muhakeme kuramları bakımından ağırlaştırılmış bir rejim devreye girer.

Görevli Mahkeme: 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 12’nci maddesi uyarınca, TMK’da belirtilen terör suçları ile TCK’da düzenlenen “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” (318, 319, 324, 325 inci maddeler hariç) ve “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk” (332’nci madde hariç) suçlarına Ağır Ceza Mahkemeleri bakacaktır.

Gözetim Süresi: Gözetim bakımından CMK’nın 91 inci maddesinin birinci fıkrası genel süreyi belirlerken, aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre toplu olarak işlenen suçlarda Cumhuriyet savcısı gözetim süresinin, her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına karar verebilir. Terör suçu mevzu bahis ise aynı maddenin dördüncü fıkrası uygulama alanı bulabilecektir.

Tutuklama: CMK’nın 100’üncü maddesinin üçüncü fıkrası kuvvetli suç şüphesi hâlinde tutuklama nedeninin var sayılabileceği *katalog suçları* saymaktadır. Fıkranın 10 uncu bendinde suç işlemek amacıyla örgüt kurma ve yönetme suçunda (TCK m. 220) tutuklama nedeninin var sayılabileceği kabul edilmiştir. Dikkat edilmelidir ki örgüte üyelik ve örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım etme suçları bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Aynı maddenin 11 inci bendine göre “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” (TCK m. 302, 303, 304, 307, 308), 12’nci bendine göre “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” (TCK m. 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315) mevzu bahis olduğunda da tutukluluk nedeni varsayılabilir. Bu düzenlemeler, tutukluluğa karar verilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca CMK’nın 102’nci maddesinde azami tutukluluk süreleri düzenlenmektedir. Anılan maddenin ikinci fıkrasına göre, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” ve “Devlet Sırlarına

Karşı Suçlar ve Casusluk” suçları ile terör suçları mevzubahis olduğunda azami tutukluluk süresi 5 yıl olacaktır.

Koruma Tedbirleri: CMK’nın 128 inci maddesinde düzenlenen taşınmazlara, hak ve alacaklara el koyma koruma tedbirinin uygulanabileceği katalog suçlar arasında suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu, *“Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”*, *“Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”* ve *“Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”* suçları sayılmıştır. CMK’nın 133’üncü maddesinde düzenlenen şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbirinin uygulanabileceği suçlar arasında silahlı örgüt suçu sayılmıştır. CMK’nın 135 inci maddesi kapsamında iletişimin dinlemesi, kayda alınması ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesine ilişkin hükümler suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu ile *“Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”* ve *“Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”* suçlarında da uygulanabilecektir. CMK’nın 139 uncu maddesinde düzenlenen gizli soruşturmacı görevlendirilmesi koruma tedbiri ile CMK’nın 140 ıncı maddesinde düzenlenen teknik araçlarla izleme koruma tedbiri suç işlemek amacıyla örgüt kurma ve silahlı terör örgütü suçunda uygulanabilecektir. Görüldüğü üzere örgütlü suçluluk mevzu bahis olduğunda, nitelikleri itibariyle kişi hak ve hürriyetleri üzerinde çok ağır sonuçlar doğuran koruma tedbirlerinin uygulanmasının önü açılmaktadır.

Duruşmadaki Müdafî Sayısı: CMK’nın 149 uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre, Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmada en çok üç avukat hazır bulunabilir.

Kısıtlılık Kararı: CMK’nın 153’üncü maddesinin birinci fıkrasına göre, müdafî, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında sayılan katalog suçlar söz konusu ise müdafî dosyayı inceleme ve belgelerden örnek alma hakkına kısıtlama getirilebilir. Bu suçlar arasında suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu ile bazı terör suçları sayılmıştır.

Müdafî ile Görüşme Yasağı: CMK’nın 154’üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre, terör suçlarının soruşturulması sırasında şüphelinin müdafî ile görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabilecektir.

Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi: Suç işlemek için örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların soruşturmasında Cumhuriyet Savcısınca kamu davasının açılması ertelenemez.

5- Cezanın İnfazı Bakımından Değerlendirme

Suç kategorisindeki farkın en belirgin ve ölçülebilir sonucu infaz aşamasında ortaya çıkar. CGTİHK'nın 3'üncü maddesine göre, infazın amacı genel ve özel önleme, toplumun korunması ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesidir.

CGTİHK'nın 24'üncü maddesinde hükümlüler, a) ilk defa suç işleyenler, mükerriirler, itiyadî suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler, b) aklî ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tâbi tutulması gerekenler, c) tehlike hâli taşıyanlar, **d) terör suçluları, e) suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olan suçlular** gibi gruplara ayrılırlar. Görüldüğü üzere, terör suçluları ile suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olan suçlular özel olarak gruplandırılmıştır.

Ceza İnfaz Kurumunun Türü Bakımından: CGTİHK'nın 9 uncu maddesinin ikinci fıkrasına göre, süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan; a) İnsanlığa karşı suçlardan (madde 77, 78), b) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82), c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188), d) Devletin güvenliğine karşı suçlardan (madde 302, 303, 304, 307, 308), e) Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315) mahkûm olanların cezaları, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında infaz edilir. Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.

Cezanın Doğrudan Açık Ceza İnfaz Kurumunda İnfaz Edilmesi: CGTİHK'nın 14'üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre; a) bazı istisnaları bulunmakla birlikte kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az hapis cezasına

mahkûm olanlar, b)Taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanlar, c) Adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilenler, d) 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu gereğince tazyik hapsine tabi tutulanların cezaları doğrudan açık ceza infaz kurumlarında yerine getirilir. Ancak **terör suçları, örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar** ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan mahkûm olanlar ile ikinci defa mükerrir olanlar ve koşullu salıverilme kararının geri alınması nedeniyle cezası aynen infaz edilenler bu hükümden yararlanamazlar.

Koşullu Salıverilme Oranları: CGTİHK'nın 107'nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmi dört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar **cezalarının yarısını** infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Fıkranın devamında, bazı suçlar bakımından bu koşullu salıverilme sürelerine daha yüksek oranların uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Buna göre, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ile TMK kapsamına giren suçlardan mahkûm olan **çocuklar hakkında** koşullu salıverilme oranı **üçte iki** olarak uygulanır. TMK'nın 17'nci maddesi uyarınca terör suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olan **yetişkinlerde** bu oran **dörtte üç** olarak uygulanır. Aynı maddesinin dördüncü fıkrasına göre, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz altı yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler.

Maddenin on altıncı fıkrasına göre, TCK'da düzenlenen "*Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*", "*Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*", "*Milli Savunmaya Karşı Suçlar*"ın bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, **koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.**

Öte yandan CGTİHK'nın Geçici 2'nci maddesi uyarınca, 14.7.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile değişik 3.8.2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla; ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen **terör suçluları** ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası, hayatı boyunca devam eder.

Denetimli Serbestlik: CGTİHK'nın 105/A maddesinin birinci fıkrasına göre, hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla, açık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitim evinde bulunan ve koşullu salıverilmesine **bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin** talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının **denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına**, ceza infaz kurumu idaresince hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, hükmün infazına ilişkin işlemleri yapan Cumhuriyet savcılığının bulunduğu yer infaz hâkimi tarafından karar verilebilir. Aynı kanunun Geçici 6'ncı maddesi uyarınca, 30/3/2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından *"bir yıl"*lık süre, *"üç yıl"* olarak uygulanır. Ancak bu süre Geçici 6'ncı maddenin birinci fıkrasının açık düzenlemesi uyarınca, terör suçlarında **1 yıl** olarak uygulanacaktır. Hükümlünün bu infaz usulünden yararlanabilmesi için beş günden az olmamak üzere koşullu salıverilme tarihine kadar ceza infaz kurumunda geçirmesi gereken sürenin en az onda birini ceza infaz kurumunda geçirmiş olması gerekir. En az beş gün ve onda bir kuralı, CGTİHK'nın Geçici 11 inci maddesi uyarınca, 04/06/2025 tarihinden önce işlenen suçlara uygulanmayacaktır.

CGTİHK'nın 105/A maddesinin üçüncü fıkrasına göre, denetimli serbestlikten, a) sıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine **iki yıl veya daha az süre kalan** kadın hükümlüler, b) Maruz kaldıkları ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatlarını yalnız idame ettiremeyen ve koşullu salıverilmesine **üç yıl veya daha az süre kalan** hükümlüler, diğer şartları da taşımaları hâlinde yararlanabilirler. Ağır hastalık, engellilik veya kocama hâli, Adli Tıp Kurumundan alınan veya Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan bir rapora belgelendirilmelidir. Aynı kanunun Geçici 6 ncı maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, 30/3/2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından, a) Sıfır-altı yaş

grubu çocuğu bulunan kadın hükümlüler ile yetmiş yaşını bitirmiş hükümlüler hakkında 105/A maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “iki yıl”lık süre, “**dört yıl**” olarak uygulanır. b) Maruz kaldığı ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatını yalnız idame ettiremeyen altmış beş yaşını bitirmiş hükümlülerin koşullu salıverilmeleri için ceza infaz kurumlarında geçirmeleri gereken süreler, azami süre sınırına bakılmaksızın 105/A maddesinde düzenlenen denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infaz edilebilir. Terör suçlarında Geçici 6’ncı madde uygulama alanı bulmayacaktır.

Mükerrirlere Özgü Rejim: Tekerrür, suç kategorisinden veya tipinden bağımsız biçimde infazı ağırlaştıran ayrı bir değişkendir. Nitekim CGTİHK’nın 108 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, tekerrür hâlinde işlenen suçtan dolayı mahkûm olunan; a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının otuz dokuz yılının, b) Müebbet hapis cezasının otuz üç yılının, c) (Ek:14/4/2020-7242/49 md.) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuz iki yılının, d) Süreli hapis cezasının **üçte ikisinin**, İnfaz kurumunda iyi hâlli olarak çekilmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabilir. Ancak, koşullu salıverilme oranı **üçte ikiden fazla olan suçlar bakımından tabi oldukları koşullu salıverilme oranı uygulanır**. Görüldüğü üzere, bu kurallar mükerrirlere özgüdür. Ancak TCK’nın 58 inci maddesinin 9 uncu fıkrasında, “*Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir.*” Denilmektedir. Bu özel düzenleme dolayısıyla, örgüt mensubu suçlu bakımından doğrudan doğruya mükerrirlere özgü infaz rejiminin uygulanmasına hükmedilecektir.

CGTİHK’nın 59/5, 63/3, 68/3, 68/5, 83/4, 89/3 maddelerinde terör suçluları ile örgüt suçlarından mahkûm olanların bazı haklarının kısıtlandığı da görülmektedir.

6- Sonuç ve Değerlendirme

Hapis cezası, modern ceza hukukunun bedene yönelen cezadan özgürlüğe yönelen cezaya geçişinin ürünüdür; cezalandırmanın ağırlık merkezini bedenden zamana, görünür acıdan ölçülebilir bir özgürlük yoksunluğuna kaydırmıştır. Ne var ki bu çalışmanın ortaya koyduğu gibi, hapis cezası salt bir *miktardan* (yıl) ibaret değildir; aynı zamanda bir *nitelik* (rejim) taşır. Nitekim infazın yasal amacı

(CGTİHK m. 3) – genel ve özel önleme, toplumun korunması ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesi – cezanın bir kefareti mi yoksa bir toplumsal savunma ve ıslah aracı mı olduğu yönündeki kadim felsefi tartışmanın pozitif hukuktaki izdüşümüdür. Cezanın anlamı, hükmün açıklandığı an değil, infazın yaşandığı süre boyunca belirginleşir.

İşte bu noktada adi suç-örgütlü suç-terör suçu ayrımı, yalnızca kuramsal bir tasnif değil, failin hukuki kaderini belirleyen pratik bir eşik olarak öne çıkar. Çalışma boyunca gösterildiği üzere, *aynı tür ve aynı süreli* bir hapis cezası, suç kategorisine göre soruşturmadan infaza kadar bütünüyle farklı bir rejime tâbidir. Örgütlü ve terör suçlarında soruşturma evresi ağırlaşır, gözaltı süreleri uzar, katalog suçlarda tutuklama nedeni var sayılarak özgürlükten yoksun bırakma kolaylaşır, kişi hak ve hürriyetlerine derin biçimde müdahale eden koruma tedbirleri (el koyma, kayyım, iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı, teknik izleme) devreye girer, hatta müdafî ile görüşme ve dosya inceleme hakları dahi kısıtlanabilir. Bu ağırlaşma infaz evresinde doruğa ulaşır, yüksek güvenlikli kuruma yerleştirme, koşullu salıverilme oranının 1/2'den 2/3'e ve terör suçlarında 3/4'e yükselmesi, açık kuruma ayrılma ile denetimli serbestlik imkânlarının daralması veya tümüyle kapanması. Böylece hükümdeki *nominal eşitlik*, infazdaki *maddi eşitsizliğe* dönüşür; cezanın gerçek ağırlığını belirleyen, kâğıt üzerindeki süre değil, suç kategorisidir.

Bu maddi eşitsizliğin yaşandığı somut mekân ise cezaevidir. Suç kategorisindeki farklılaşma, hükümlü için kâğıt üzerindeki bir koşullu salıverilme oranından ibaret kalmaz; çoğu zaman bambaşka bir mekânda, yüksek güvenlikli kurumun bir veya üç kişilik odasında, dış dünyayla teması asgariye indirilmiş bir rejim altında sürdürülen bir hayata dönüşür. İnfazın kanunla çizilen amacı (CGTİHK m. 3) hükümlünün yeniden sosyalleşmesi olduğuna göre, asıl sınav da burada verilir. Ağırlaştırılmış güvenlik rejimi, ıslah ve topluma yeniden kazandırma hedefini gölgede bırakacak ölçüde bir tecrit ve etkisizleştirmeye dönüştüğünde, cezaevi bir yeniden kazandırma kurumu olmaktan çıkıp salt bir muhafaza aygıtına indirgenir. Oysa bir hukuk düzeninin olgunluğu, en ağır suçluyu dahi nasıl muhafaza ettiğinde değil; onu insan onurunu koruyarak ve topluma dönme umudunu bütünü söndürmeden nasıl ıslah etmeye çalıştığında görünür hâle gelir.

Bu farklılaşma elbette keyfi değildir. Örgütlü kötülüğün bireysel suça kıyasla devlet ve toplum için taşıdığı daha yüksek ve süreklilik arz eden tehdidi gözetken bilinçli bir değer tercihinin ürünüdür. Ancak ağırlaştırılmış bu rejim, yalnızca kanunilik ilkesine (*nulla poena sine lege stricta*) sıkı sıkıya bağlı kaldığı ölçüde meşruiyet taşır. Bir yapının terör örgütü niteliği idari kararlar değil ancak yargı kararıyla saptanabilir ve bu alanda kıyas yasağına titizlikle uyulması gerekir. Aksi halde güvenlik mülahazası özgürlüğü ezer. Bir başka ifadeyle, özgürlük-güvenlik dengesi özgürlük aleyhine bozulur. Bu nedenle suç kategorileri arasındaki ayrımın asıl ölçütü cezanın sertliği değil; tutarlılığı, orantılılığı ve öngörülebilirliğidir.

Modern ceza hukukunun önemli ismi Cesare Beccaria'nın iki buçuk asır önce dile getirdiği kriter, bu bağlamda önemlidir. Beccaria'ya göre cezayı caydırıcı kılan onun şiddeti değil, kesinliği ve kaçınılmazlığıdır; meşru olan ceza, suçların ağırlığıyla orantılı ve yasalar tarafından belirlenmiş olmalıdır⁹. Örgütlü ve terör suçlarına özgü ağırlaştırılmış soruşturma ve infaz rejimleri de ancak bu ölçüye, tecrite dönüşmeyen bir orantılılığa, kanuniliğe, adil yargılanma hakkı ile silahların eşitliği ilkesine sadık kalınarak icra edilen ceza muhakemesi süreçlerinin varlığı halinde meşruiyet taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

ARTUK, M. Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, M. Emin / ÇAKIR, Kerim: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

BECCARIA, Cesare: *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, çev. Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi, 2024.

BOZ, Burak: "Türk Ceza Hukukunda Terör Örgütü ve Terör Örgütüne Üye Olma Suçu", *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, 2020, s. 150 vd.

DUBBER, Markus: "Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law", *American Journal of Comparative Law*, Vol. 53, No. 3, 2006, s. 682 vd.

HELVACI, Serap / TOPUZ, Murat: *Geçmişten Günümüze Özdeyişlerle Hukukun Kadim İlkeleri (Şerhli-İçtihatlı)*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2025.

KILINÇ, Bilâl: *Terörizmin Finansmanı Suçu ve Malvarlığı Değerlerinin Dondurulması*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2025.

⁹ Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, çev. Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi, 2024 (13. Baskı), s. 33.

KOCASAKAL, Ümit: "Organize Suçluluğun Tanımı, Özellikleri ve Kapsamı", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, 2002, s. 130 vd.

ÖZGENÇ, İzzet: *Suç Örgütleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.

TURINAY, Faruk Y.: *Ceza Hukukunda Terör Amacıyla Örgütlenme Suçu*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Mevzuat

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK).

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK).

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK).

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK).

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun.

2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu.

4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

5218 sayılı Ölüm Cezasının Kaldırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

Uluslararası Belgeler

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

Cezaevleri ve Cezalandırma:

Bir MAZLUMDER

Değerlendirmesi

Av. Kaya KARTAL
MAZLUMDER Genel Başkanı

Giriş: Meseleyi Yerinden Kutmak

Cezaevlerini konuşmaya çoğu zaman yanlış yerden başlıyoruz. Tartışma neredeyse her defasında fiziki koşullardan, koğuş kapasitesinden, ranza sayısından, sağlık sorunlarından açılıyor; sanki asıl mesele bu koşulları iyileştirmekten ibaretmiş gibi. Oysa bizim yıllardır ısrarla dile getirdiğimiz asıl mesele daha temelde bir yerde duruyor: “Bir cezalandırma aracı olarak cezaevinin kendisi başlı başına bir zulümdür, hak ihlalidir.” Koşulları ne kadar iyileştirilirse iyileştirilsin, insanı yıllara sâri bir şekilde dört duvar arasına kapatıp hürriyetinden ve hürriyetle bağlantılı bütün haklarından mahrum bırakmanın bizatihi kendisi, insan onuruyla ve insan fıtratıyla bağdaşmayan bir uygulamadır.

MAZLUMDER adına sistematik bir şekilde 2009’da başlatarak halen devam ettirdiğimiz, sayısı bine yaklaşan mahpus ziyaretleri; 2012’de başlatarak 2020’ye kadar seri halinde, ailelerin, eski mahpusların, alandan uzman isimlerin, aktivistlerin katılımı ile düzenlediğimiz, yüzlerce saati bulan elliye yakın cezaevi söyleşisi; derneğimize yapılan başvurular ile ailelerden ve mahpuslardan gelen, bir kısmını “Duvarı Aşan Sözler” isimli eserimizde kitaplaştırdığımız mektuplar; dava ve yeniden yargılama takip süreçlerinden edindiğimiz izlenimler neticesinde bizim itirazımız, kötü bir cezaevini iyi bir cezaevi haline getirmekle sınırlı

değildir. İtirazımız, insanı diri diri öğüten bu cezalandırma mantığının ve aracının kendisinedir.

Bu, kolay dillendirilebilecek bir söz değil, farkındayız. "Peki suçlular ne olacak" sorusuyla karşılaşacağımızı, "hayalperestlik" ithamına maruz kalınacağımızı biliyoruz. Ancak insan hakları alanında mücadele yürütüyor olmamız, hak ve adalet arayışı içerisinde olmamız sebebiyle görevimiz, verili olanı sorgusuz kabul etmek değil, verili olanın adilliğini, insaniliğini ve işlevselliğini tartışmaya açmaktır. Bu metinde önce cezaevinin bir cezalandırma aracı olarak tarihsel ve fikri konumunu, ardından bu cezalandırmanın insaniliğini ve -Müslümanlar açısından- İslamiliğini, sonra Türkiye'deki cezaevlerinin somut durumunu, hak ihlallerini, hasta mahpuslar ve Adli Tıp Kurumu meselesini, nihayet alternatif cezalandırma tartışmasını ele alacağız.

I. Yeni Bir İcat: Bir Cezalandırma Aracı Olarak Cezaevi

Bugün cezaevini sanki insanlık tarihi kadar eski, tabii ve kaçınılmaz bir kurummuş gibi algılıyoruz. Oysa hapsedmenin geniş bir bürokratik mekanizma içerisinde, yaygın bir cezalandırma aracı olarak kullanılmaya başlaması üzerinden henüz üç-dört asır geçmiş değildir. Bedensel cezaların vahşiliğine bir tepki olarak, daha "medenî" bir cezalandırma yöntemi olarak icat edilmiştir. Ne var ki geldiğimiz noktada hapsedme, cezaevi koşullarından kaynaklı ağır hastalıklarla bedensel ceza da içeren, çoğu zaman bedensel cezalardan bile daha ağır sonuçlar üreten, insanı zamana yayararak her an cezalandıran bir mekanizmaya dönüşmüştür.

Bunun bize özgü, arızı bir durum olduğu da sanılmasın. Bu, hapsedmenin doğasında olan bir şeydir. Tolstoy'un 1900'lerin başında Diriliş romanında anlattığı ve eleştirdiği cezaevi rejimi ile bugün bizim tuttuğumuz tutanaklar, yaptığımız söyleşiler birebir örtüşür. Foucault'nun hapishanenin doğuşuna dair yazdıkları ortadadır. Yani mesele ne salt Türkiye'nin bir meselesidir ne de Batı'nın çözülmüş olup bizim geri kaldığımız bir meseledir. Batı cezaevlerinin de özellikle kritik ve siyasi mahpuslar yönünden, oldukça zalimane bir içeriğe sahip olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla mesele bir "Batı standardına ulaşma" meselesi değil empatiyile, hak ve adalet ekseninde yeni bir standardın inşası meselesidir.

İnsanı hürriyetinden mahrum bırakma adı altında bir ceza verilir. Oysa ceza, tek olmalıdır. Belirlenenin dışında bir ceza içermemesi gerekir. Ne var ki cezae-

vinin doğası gereği mahpuslar içeride tek bir cezaya değil, sürekli tekrarlanan ve katmanlanan cezalara maruz kalırlar. Uzun yıllar cezaevinde kalan mahpuslarda toprağa dokunamamanın yarattığı özlemi, ufku görememenin sebep olduğu kalıcı göz rahatsızlıklarını, betonun ve rutubetin getirdiği duyma bozuklukları ve diğer hastalıkları, kalabalık koşullarda ya da güneş almayan hücrelerde hijyen ve eksik beslenme kaynaklı hastalıkları, tecritten kaynaklanan ruhsal hastalıkları görürsünüz. Mahpusun, mahremiyeti yoktur, neredeyse sürekli izlenir; okuma-yazma, eğitim öğretim talepleri ve ihtiyaçları hakkıyla karşılanamaz; ailesiyle görüşmesi kısıtlıdır, maddi kazanç elde etme ve başkasına muhtaç olmadan yaşama imkânı elinden alınmıştır... Kişi tek bir suçtan hüküm giymiştir ama içeride her gün yeniden, farklı biçimlerde cezalandırılmaktadır.

Dahası, ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri cezaların şahsiliğidir. Yani ceza, yalnızca suçun failine verilir ve fiili işlemeyene sirayet ettirilmez. Oysa hapsedme, doğası gereği bu ilkeyi de delen bir cezalandırmadır. Zira mahpusla birlikte, hiçbir suç işlememiş olan ailesi de fiilen cezalandırılmış olur. Babasıyla sağlıklı bir ilişki kuramayan, onu ancak belli sürelerde ve bir gardiyanın huzurunda görebilen çocuk; eşinin yokluğunda hem maddi hem manevi yükü tek başına taşımak zorunda kalan, artık şehirlerin dışına atılmış kampüs cezaevlerinin yollarında ömür tüketen kadın ya da erkek; evladının mahpusluğuyla yaşlılığında yalnız kalan anne baba... Daha da ayrıntılandırılabilir bu sorunların tamamı, kâğıt üzerinde faile verilmiş olan cezanın, gerçekte bütün bir aileye ödettirildiğinin göstergesidir.

Böylece hapsedme, hem sürekli tekrarlanan bir ceza olmasıyla hem de suç işlemeyenlere sirayet etmesiyle, cezanın hem tekliği hem de şahsiliği ilkesini aynı anda ihlal eden bir mekanizmaya dönüşür. İşte bizim "cezaevi başlı başına bir ihlaldir, insani ve İslami değildir" derken kastettiğimiz de tam olarak budur.

II. İnsanilik ve İslamilik Tartışması

MAZLUMDER'in bu meseledeki duruşunun ayırt edici yanı, cezaevini yalnızca hukuki ve insani açıdan değil, aynı zamanda İslami açıdan da tartışmaya açmasıdır. Müslümanlar olarak baktığımızda, bu şekilde bir cezalandırmanın İslami olmadığını düşünüyoruz. Kur'an'a baktığımızda çok çeşitli cezalandırma yöntemleri sayılmış olmasına rağmen -dönemi itibariyle birtakım özel örnekler bulunsa da- Kur'an'ın indirdiği süreç içerisinde yaygın ve asli bir cezalandırma aracı

olarak cezaevini göremiyoruz. Bu bir tesadüf değildir. Kanaatimizce Rabbimiz, insanı zamana yayarak öğüten, onu ailesinden, toplumundan, tabiatından koparan bu cezalandırma biçimini bilinçli olarak asli bir yöntem olarak öngörmemiştir. Çünkü bu, gerçekten de insan onuruna ve insan fıtratına aykırı bir yöntemdir.

Burada bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek isteriz. Bu tespit, "suç işleyenler cezasız kalsın" demek değildir. Adaletin tesisine, mağdurun hakkının gözetilmesine, toplumun korunmasına karşı bir tavır hiç değildir. Bilakis bizim derdimiz tam da adaletin gerçek anlamda tesisidir. Söylediğimiz şudur: İnsanı yıllarca dört duvar arasında tutmanın ne fail için ıslah edici ne mağdur için tatmin edici ne de toplum için gerçekten koruyucu olmadığı ortadayken, bu yöntemi sorgulamaz bir dogma haline getirmek ne akla ne vicdana ne hukuk mantığına ne de İslam'a uygundur.

Mahpusun talebini bir güvenlik meselesine indirgemenin, onu bir insan, bir emanet olarak gören bir bakışa bugün her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Zira devletin kendisine kamunun emanet ettiği kişilere nasıl davrandığı, o devletin adalet ve merhamet anlayışının en açık göstergesidir.

III. Bir Cezalandırma Olarak İşlevsizlik

Cezaevini yalnızca fikri düzlemde değil, kendi iddia ettiği amaçlar açısından da değerlendirdiğimizde ortaya çıkan tablo hiç iç açıcı değildir. Cezalandırmanın klasik olarak üç amacından söz edilir: ıslah, caydırıcılık ve mağdurun/toplumun adalet duygusunun tatmini. Kanaatimizce cezaevi bu üç amacı da karşılamamaktadır.

Islah bakımından: Cezaevleri, tasarımı ve işleyişi itibarıyla insanı ıslah etmekten, onu topluma yeniden kazandırmaktan çok, çoğu zaman daha da kırgın, daha da öfkeli, daha da kopuk, daha geniş bir suç skalasına hâkim olmuş bir insan olarak dışarı verir. Fiziki şartları, kapasiteleri ve mantalitesi itibarıyla eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin kısıtlı yapıldığı ya da hiç yapılmadığı kurumlarda "ıslah"tan söz etmek abesle iştigaldir. Dışarıdaki eğitim sisteminin (aile-toplum-eğitim kurumları) hali ortadayken cezaevinden bu anlamda olumlu bir beklenti içerisinde olmak bir yalanı devam ettirmekten ibarettir.

Caydırıcılık bakımından: Özellikle son yıllarda sık sık tekrarlanan açık ya da örtülü aflar, cezanın öngörülebilirliğini ve dolayısıyla caydırıcılığını da ortadan

kaldırmıştır. Suça eğilimli kişiler yönünden cezaevinin caydırıcı bir etkisi olduğu iddiası, gerek girilen-çıkılan sayılarına gerekse tekrar suç oranlarına bakıldığında maddi olarak da desteklenmemektedir. Özellikle hırsızlık, uyuşturucu ticareti, yaralama gibi suç tiplerinde bu tekrar suça sürüklenen çocuklarda dahi barizdir.

Toplumun ve mağdurun tatmini bakımından: Suç ve ceza dengesizliğinin bu denli derinleştiği bir sistemde, mağdurlar da cezaevini tatmin edici bir cezalandırma olarak görmemektedir. Nitekim örtülü af niteliğindeki düzenlemeler, verilen cezaların bir gün bile kapalı cezaevinde infazının bulunmuyor oluşu özellikle adli suçların mağdur tarafları açısından ciddi bir adaletsizlik hissi doğurmakta, intikam hırsına sebep olabilmektedir.

Yani cezaevi, mahpus için ıslah etmiyor, suça eğilimli için caydırmıyor, mağdur ve toplum için tatmin etmiyor. Geriye ne kalıyor? Geriye, ihlal üreten, kanatimizce zulüm içeren, bedensel cezaya dönüşen hatta bedensel cezalardan dahi ağır sonuçlar doğurabilen ama hiçbir işlevini yerine getirmeyen pahalı bürokratik bir mekanizma kalıyor. Türkiye tarihi göstermiştir ki, inşa edilen her cezaevi kısa sürede dolmaktadır. Bu, tek başına, cezaevini çoğaltmanın çözüm olmadığına en açık delilidir.

IV. Türkiye Cezaevlerinin Somut Durumu: Kapasite, Yoğunluk ve Sayılar

Fikrî çerçeveyi ortaya koyduktan sonra somut duruma bakmak gerekir. Zira adalete erişim açısından etkili, öngörülebilir, eşit ve adil bir infaz rejimi, en az cezaevi koşulları, kapasiteleri ve yeterlilikleri kadar önemlidir.

Adalet Bakanlığı, işletim maliyetleri, hizmet kalitesi ve çağdaş infaz anlayışı gerekçesiyle, uluslararası normlara uymayan küçük ilçe ceza infaz kurumlarını kapattığını yıllardır ifade etmektedir. Ancak aynı bakanlık, bir yandan da kampüs niteliğinde, şehirlerin dışına itilmiş, yüksek kapasiteli yeni cezaevleri inşa etmektedir. Nitekim 2016'da 382 olan cezaevi sayısı, sonraki yıllarda dalgalanmalar göstererek Temmuz 2026'da 402'ye çıkmıştır. Ancak asıl dikkat edilmesi gereken, cezaevi sayısının kendisi değil, yatak kapasitesindeki artıştır: 2016'da 202.675 olan yatak kapasitesi Temmuz 2026 itibarıyla 304.278 olmuştur. Yeni yapılan kurumların kampüs niteliğinde ve yüksek kapasiteli olduğu dikkate alındığında, kapasite artışının cezaevi sayısından çok daha hızlı olduğu görülür.

Bu, bizim açımızdan sevindirici bir gelişme değildir. Zira kapasite arttıkça mahpus sayısı da artmakta, suç önlemeye ve ıslaha yönelik politikalar yerine, cezalandırma politikaları öne çıkmaktadır. Tutuklu ve hükümlü sayılarına baktığımızda, 2016'da 200.727 olan mevcudun istikrarlı biçimde arttığını, pandemi af-larıyla geçici olarak düştükten sonra yeniden yükselerek 2022'de 340.000'i aştığını görüyoruz. Bu sayı Temmuz 2026 itibariyle 427.525 olup, bunların 119.888'i açık, 307.637'si kapalı cezaevlerinde tutulmaktadır. Yani 304.278 kapasiteli cezaevle-rinde 427.525 mahpus tutulmaktadır.

Açıklanan yatak kapasitesine rağmen mahpus sayısının kapasitenin %40'ını aşmış olması, sürekli yeni cezaevleri yapma arzusunu ve iki-üç yılda bir cezaev-lerini örtülü af niteliğindeki düzenlemelerle boşaltma baskısını gündeme getir-mektedir. Oysa bu tür düzenlemelerin en sorunlu yanı, suç ve ceza dengesizliğini daha da derinleştirmesi, özellikle siyasi mahpuslar aleyhine açık bir ayrımcılık üretmesi ve adli suçlar yönünden eleştiri konusu yaptığımız cezasızlık politika-sını âdeta kurumsallaştırmasıdır. Türkiye'de öyle bir tablo ortaya çıkmıştır ki, 9 yıl ceza alıp pandemi izinleri dolayısıyla açık cezaevinde bir gün dahi kalmadan infazı devam eden mahpuslar ile aldığı 6 yıllık cezanın neredeyse tamamını ka-palı cezaevinde geçirmek zorunda kalan mahpuslar aynı sistem içinde yan yana durmaktadır. Bu hem mağdurlar hem de infazını kapalı cezaevinde geçiren mah-puslar açısından derin bir eşitsizlik ve adaletsizlik hissi doğurmaktadır. İnfaz re-jimi yamalı bohçaya dönmüştür.

Bir başka önemli nokta, istatistiklerin şeffaf tutulmamasıdır. Cezaevi verile-rinin uzun süre düzenli yayımlanmaması başlı başına bir sorundur. Dahası, tu-tuklu sayısı ile hükümlü sayısı arasındaki ayrımın kullanılış biçimi de kanaati-mizce sorunludur. Cezası verilmekle beraber istinaf ve temyiz süreçleri devam ettiği için hükmü henüz kesinleşmeyen "hükmen tutuklu" ya da "hükümözlü" mahpuslar, hükümlü kategorisinde gösterilmektedir. Oysa bu kişiler, cezaları ke-sinleşmediği için esasen tutuklu kategorisinde değerlendirilmelidir. Hükümözlü-lerin en azından ayrı bir kategori olarak listelenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bunların tutuklu sayısına dahil edilmemesini, tutuklu sayısını düşük gösterme refleksi olarak okuduğumuzu ifade edip, bu tür kalem oyunlarının sorunları çöz-mediğini bir kez daha hatırlatmak isteriz.

V. Kapasite Aşımının Ürettiği İhlaller

Kapasite üstü (%40) yoğunluğun en önemli sebebi, cezaevinin yegâne cezalandırma aracı olarak görülmesi, alternatif yöntemlerin ciddiye alınmaması ve gerçekte son çare olması gereken tutuklamanın neredeyse kural haline getirilmiş olmasıdır. Bu yoğunluğun ürettiği ihlaller ise bir zincir gibi birbirini tetikler.

En başta, 2010'lu yıllarda kapasite artışının nasıl gerçekleştiğine dikkat çekmek gerekir. Kapasite artışı çoğu zaman yeni alanlar açarak değil, normalde 7 kişiye göre tasarlanmış koğuşlara ek ranza ve ek yataklar konularak, o koğuşları 20 kişilik koğuşlar gibi değerlendirerek yapılmıştır. Oysa ortak alanlar, tuvalet ve banyo sayıları, havalandırma alanı, görevli personel sayısı aynı kalmaktadır. Bu, gerçek bir kapasite artışı değildir; bizatihi bir hak ihlalidir ve pek çok başka ihlali de doğurur. İnsanlar tuvalet ve banyo sırası yüzünden dahi kavga etmeye hazır bir psikolojiye itilmektedir.

Bu sıkışıklığın gölgesinde bir dizi ihlal sıralanır: Sağlık imkânlarına ulaşmakta yaşanan zorluklar, görüş gün ve saatlerinde yaşanan izdiham, dilekçelere cevap alınamaması, idareyle görüşme taleplerinin karşılanmaması, gönderilen mektupların ilgisine hiç ulaşmaması ya da çok geç ulaşması, sosyal faaliyetlerin büyük oranda engellenmesi veya kısıtlanması. Bulundurulabilecek kitap sayısının sürekli azaltılması, bazı cezaevlerinde bu sayının üç kitaba kadar düşürülmesi ise ayrıca üzerinde durmayı hak eder.

Personel meselesini de bu bağlamda anmak gerekir. Personel alımları yapılmakla beraber ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Üstelik cezaevi personeli, çok sıkıntılı ve zor bir işi kötü şartlarda, düşük imkânlarla yürütmektedir. Personelin yaşadığı olumsuzlukların, öncelikle cezaevi uygulamalarına ve mahpuslara muameleye yansıdığı gözden kaçırılmamalıdır. Kaba davranışlardan, bazı cezaevlerinde "etkisiz hale getirme" adı altında dayığa ve işkenceye varan uygulamalara kadar uzanan şikâyetler, bu zeminde daha kolay yeşermektedir.

VI. Tecrit ve Yüksek Güvenlikli Cezaevleri

Türkiye'de cezaevleri çeşitlenmiştir; açık cezaevinden yüksek güvenlikli cezaevine kadar farklı türler mevcuttur. Bunlardan tecridin en yoğun ve sistematik uygulandığı türlerin başında F Tipi cezaevleri gelir. 2000 yılında faaliyete geçen bu yüksek güvenlikli kurumlarda çoğunlukla örgütlü dosyalardan hüküm giy-

miş, bizim klasik olarak siyasi mahpuslar diye tanımladığımız kişiler tutulmaktadır.

Bu cezaevlerinin temel amacı mahpusları tecrit etmek, yani yalnızlaştırmaktır. Ağırlaştırılmış müebbet alan hükümlüler tek kişilik hücrelerde kalmakta, günde yalnızca birkaç saat, toprağı olmayan, tamamen betondan ibaret, yalnızca gökyüzünün görülebildiğı küçük bir "bahçe"ye çıkarılmaktadır. Günün geri kalan yirmi saatini tek başına geçirmek durumundadırlar. Yine mahpuslar tarafından kuyu tipi olarak nitelendirilen, sürekli izolasyon amacı güden, Y Tipi ve S Tipi cezaevleri de bu bağlamda ele alınabilir. Normalde bir insanın hücrede tutulmasının, sağlık ve psikoloji açısından yirmi günü aşmaması öngörülürken, bazı mahpuslar için bu durum yıllara, on yıllara yayılmaktadır. Bunun insanda yarattığı tahribat somuttur: Bazı mahpuslarda artık konuşmada zorlanma, kelimeleri bir araya getirememeye gibi haller görüyoruz. Onlarca yıl tek başına ya da üç kişiyle bir alanda kalmaktan söz ediyoruz. Özellikle uzun süreli cezalarda hapishane, insanı adım adım tüketen bir mekanizmaya dönüşmektedir.

VII. Mahremiyet Hakkı ve "Ödül" Olarak Sunulan Haklar

İhlal başlıkları içinde en çok üzerinde durulması gereken konulardan biri de mahremiyet hakkıdır. Cezaevi yalnızca içerideki mahpus için değil, onun ailesi için de bir ihlal mekanizmasıdır. Bir çocuk babasıyla, bir anne oğluya sağlıklı bir ilişki kuramaz; belli, tanımlanmış sürelerde, bir gardiyanın huzurunda, kameralar eşliğinde görüşme, gerçek bir baba-oğul, anne-evlat ilişkisinin gelişmesine imkân tanımaz. Eşler birbiriyle mahrem bir ilişki geliştiremez.

Bu insani ihtiyacı gidermek için çeşitli ülkelerde uygulanan, cezaevi içinde ailenin devlet gözetiminden bağımsız şekilde bir arada olabileceğı alanlar oluşturma yöntemi Türkiye'de de getirilmiştir. Ancak bu, bir hak olarak değil, ödül olarak tasarlanmış ve bir ödül yönetmeliğinin içine yerleştirilmiştir. Böylece temel bir hak, cezaevi idaresinin insafına ve mahpusun "uslu durmasına", idarenin gözüne girmesine bağı bir lütuf haline getirilmiştir. Üstelik bu imkân yalnızca eşlerle sınırlı tutulmuş; anne, baba ve çocuklar bu kapsamın dışında bırakılmıştır.

Bu durum başlı başına, devletin cezaevine ve mahpusa bakışındaki gayri insaniyeti gösterir. Bir insanı kendi eşiyle görüştürmeyi ona bir ödül olarak sunmak, Türkiye'nin yerleşik namus, ahlak ve din algısı açısından da son derece problemlidir. Nitekim pek çok mahpus, kendi eşiyle görüşebilmek için idarenin gözüne

girmeyi onur kırıcı bulduğu için bu "ödül"ü reddetmektedir. Oysa bu, yalnızca içerideki mahpusun değil, dışarıdaki eşinin de hakkıdır. Bu hakkın bir ödül olmaktan çıkarılıp, anne-baba-eş ve çocukları da kapsayan, asgari yirmi dört saatlik insani bir içeriğe kavuşturulması, son derece meşru ve insani bir taleptir. Hatta daha ileri ve insani bir aşama olarak elektronik kelepçe yöntemi ile bu hakkın cezaevi dışında mahpusun kendi ya da ailesinin evinde sağlanması da mümkündür.

Muayenelerde yaşanan mahremiyet ihlali de bu başlığın bir parçasıdır. Sağlık, Adalet ve İçişleri bakanlıkları arasında imzalanan ve "üçlü protokol" diye bilinen düzenleme gereği, mahpuslar dışarıdaki hastanelere sevk edildiğinde jandarma, muayene odasında "görebilecek ama duyamayacak" biçimde konumlanmaktadır. En temel mahremiyet hakkının ihlal edildiği bu uygulama, özellikle kadın mahpuslar açısından çok daha ağır bir mağduriyet doğurmaktadır. Nitekim pek çok mahpus, sırf bu yüzden muayeneyi reddederek cezaevine geri dönmekte, hatta "personeli gereksiz meşgul etti" gerekçesiyle disiplin cezasına dahi muhatap olabilmektedir. Kelepçeli muayene örnekleri, hastasının mahremiyetini savunduğu için soruşturmaya uğrayan onurlu doktorların varlığı, bu alanın ne kadar sorunlu olduğunu göstermektedir.

VIII. Hasta Mahpuslar ve Adli Tıp Kurumu Meselesi

Cezaevi meselesinin belki de en can yakıcı boyutu, hasta mahpuslardır. Türkiye'de sayılarını -veriler düzenli açıklanmadığı için kesin veremesek de- 300'ü aşkın ağır hasta mahpus yanında bini aşkın hasta mahpus bulunmaktadır. Bu mahpuslar cezaevi koşullarında sağlığa erişmekte ciddi zorluklar yaşamaktadır. Cezaevleri, betonu, rutubeti, güneşsiz ve havasız ortamıyla hele de tecrit uygulamalarıyla insanın hastalanması için âdeta en elverişli mekânlardır. Revire ulaşmak dahi zorken, revirde çözülemeyecek ağır vakaların sevk süreçleri aylar sürebilmektedir. Dış ağrısı için başvurup sırası bir-iki ay sonra gelen mahpusun kendi dişini kendisi çekmek zorunda kalması, böbrek taşıyla kıvranan mahpusun sevk beklerken taşı kendiliğinden düşürmesi gibi örnekler istisna değil, sistematik bir aksaklığın belirtisidir. Teşhis aşamasında geçirtilen süreler yüzünden hastalığı kronikleşen, geri dönülmez aşamaya gelen mahpuslar vardır.

Bu tablonun içinde özel bir yeri, cezaevinde kalamayacak durumdaki ağır hasta mahpuslar ve onların infazının ertelenmesi meselesi tutar. 5275 sayılı İnfaz

Kanunu'nun 16. maddesi, maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle cezaevi koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyen mahkûmun cezasının infazının geri bırakılabileceğini düzenler. -Buradaki "toplum güvenliği" istisnasına itirazımız bakidir; zira ölüm döşeğindeki bir insanın toplum güvenliği açısından tehlike oluşturduğu iddiası çoğu zaman bir bahaneden ibarettir.- Bu madde kapsamında kişinin suçunun ya da aldığı cezanın bir önemi yoktur; asıl olan, teknik ve tıbbi bir inceleme neticesinde infazın ertelenmesinin gerekip gerekmediğidir.

İşte tam bu noktada Adli Tıp Kurumu meselesi devreye girer. Uygulamada, tam teşekküllü devlet ve üniversite hastanelerinin heyet raporları "cezaevinde kalamaz" dediği halde, ATK bunun aksi yönde raporlar verebilmektedir. İnsan hakları alanında mücadele yürüten hukukçular olarak sorduğumuz soru şudur: Teknik veriler içeren bu raporlardan hangisine itibar edeceğiz? ATK'yı kanunen son sözü söyleyecek kurum kabul etsek dahi, mevcut idari yapısıyla bu kurumun raporları meşru sayılabilir mi?

Bizim ATK'ya yönelttiğimiz temel eleştiri, kurumun doğrudan Adalet Bakanlığı bünyesinde tesis edilmiş, idari ve mali özerkliği bulunmayan bir kurum olmasıdır. Yargıya "resmî bilirkişilik" hizmeti sunan bir kurumun, yürütmeye bu denli bağlı/bağımlı olması, verdiği raporları daha işin başında şaibeli hale getirir. ATK raporuna göre bir dava reddedilebilmekte ya da kabul edilebilmekte, bir sanık hakkında ceza ya da beraat kararı verilebilmekte, bir mahkûm hakkında infaz erteleme ya da devam kararı çıkabilmektedir. Bu kadar hayati bir görev üstlenen kurumun bağımsız ve tarafsız olması, adil yargılanma hakkının da bir gereğidir. Verilen raporların içeriği tıbbi olarak doğru olsa dahi, söz konusu yapısal bozukluk bütün raporları gölgeler.

Bu eleştiriler yeni de değildir. 2010 tarihli Devlet Denetleme Kurulu raporu dahi, ATK'nın "bağlı kuruluş" statüsünün, yürüttüğü bilirkişilik hizmetinin gerektirdiği idari ve mali özerklikle bağdaşmadığını tespit etmiş; ihtisas kurullarının oylama usulüyle, üyelerin uzman olmadıkları konularda dahi karar vermelelerinin bilirkişiliğin özüne aykırı olduğunu belirtmiştir. DDK, kurumun statüsünün "ilgili kuruluş" haline getirilmesini, kendi bütçesine kavuşturulmasını, ihtisas kurullarının lağvedilerek yerine yalnızca ilgili branşta uzman kişilerden oluşan heyetlerin kurulmasını, vakaların öncelikle akredite yerel üniversite ve sağlık kuru-

luşlarına gönderilip ATK'nın bir "üst bilirkişilik organı" haline getirilmesini önermiştir. Ne var ki bu tespit ve öneriler bugüne kadar dikkate alınmamıştır.

Sonuç itibarıyla ATK, isabetsizliği cezaevlerinde yaşanan ölümlerle tescil edilen raporlarıyla istikrarlı biçimde gündeme gelmektedir. Hakkında olumsuz rapor verilen mahpusların kısa süre sonra hastalık nedeniyle vefat etmesi, kişi cezaevinde öldükten sonra ulaşan raporda "hayatını cezaevinde idame ettirebilir" denilmesi gibi örnekler, bu kurumun mevcut yapı ve bakış açısıyla varlığını sürdürdükçe yeni mağduriyetler üreteceğini göstermektedir. Kanaatimizce ATK ya mali ve idari özerkliğe sahip, bağımsız ve tarafsız bir kurum haline getirilmeli ya da görevini tam teşekküllü üniversite ve devlet hastanelerine bırakmak suretiyle lağvedilmelidir.

IX. Kadınlar, Çocuklar ve Anneleriyle Kalan Çocuklar

Cezaevi meselesinde özel bir hassasiyetle ele alınması gereken gruplar kadın ve çocuk mahpuslardır. Kadın mahpus sayıları yıllar içinde artış göstermiştir. Mevzuat gereği altı yaşını doldurmamış çocukların anneleriyle birlikte kalmasına izin verilmekte; bu yaşı dolduranlar ise varsa dışarıdaki aile fertlerine, yoksa çocuk koruma kurumlarına teslim edilmektedir.

Burada ince bir nokta vardır ve bunu atlamak istemeyiz. Asıl olan, cezaevinin nihai bir cezalandırma aracı olmaktan çıkarılması, tutuklamanın istisnai ve son çare olarak uygulanan bir tedbir haline gelmesidir. Hamile, bebek ya da küçük çocuk sahibi annelerin tutuklanması çoğunlukla orantısız bir tedbirdir ve bundan vazgeçilmelidir. Anneleriyle birlikte kalan çocuklar, esasen son çareleri cezaevi olduğu için oradadırlar; dışarıda güvenilir bir yakını olan anneler zaten çocuklarını içeride sürekli olarak tutmamaktadır. Ancak bu meseleyi dile getirirken azami dikkat gerekir. Eleştirilerimizin, "çocuklar cezaevinde kalmasın" iyi niyetli görüntüsü altında, çocukların daha erken yaşta annesinden koparılıp Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlara gönderilmesini öngören bir düzenlemeyi tetiklememesi gerekir. Zira o takdirde çocuk, anne sevgi ve bakımından daha erken mahrum bırakılmış olur. Çözüm çocuğu anneden koparmak değil, anneyi -mümkün olan her durumda- cezaevinden uzak tutmaktır.

X. Ne Yapmalı? Alternatifler ve Dayanışma

Bütün bu tabloyu ortaya koyduktan sonra, "peki ne yapmalı?" sorusuna iki düzeyde cevap vermek gerekir.

Birinci düzey, sistemsel ve politik düzeydir. TOKİ eliyle inşa edilen yeni cezaevleriyle övünmek, çözüm değildir; zira Türkiye tarihi, inşa edilen her cezaevinin kısa sürede dolduğunu göstermiştir. Yapılması gereken; adil bir yargılama düzeninin inşası, insanları suça iten sebeplerin ortadan kaldırılması, tutuklamanın ilk başvurulacak tedbir olmaktan çıkarılması, tutuklulukta geçen sürelerin azaltılması, ıslah araçlarının artırılması ve nihayet alternatif cezalandırma yöntemleri üzerine ciddiyetle yoğunlaşılmasıdır.

Burada "alternatif" derken kastettiğimiz, suçu cezasız bırakmak ya da faili sorumluluktan azat etmek değildir. Aksine, cezalandırmayı hapsetmenin tekeline kurtararak hem daha onarıcı hem de gerçekten caydırıcı seçenekleri gündeme almaktır. Bunların başında, mağdurun zararının bizzat fail tarafından giderilmesini esas alan tazmin ve telafi yöntemleri, tarafların bir araya getirildiği uzlaştırma ve onarıcı adalet uygulamaları, adli para cezası, kamuya yararlı bir işte çalıştırma, belirli hak ve yetkilerden süreli yoksun bırakma, belirli bir şehre ya da bölgeye gitmekten yasaklanma, ev hapsi ve denetim yükümlülükleri gibi seçenekler gelmektedir. Bu yöntemlerin ortak yanı, insanı toplumdan ve ailesinden koparmadan, onu üretken ve sorumlu bir özne olarak tutarak cezalandırmayı mümkün kılmalarıdır.

Kanaatimizce bu tartışma, Müslümanlar açısından yabancı bir tartışma da değildir. Zira İslam'ın ceza anlayışında mağdurun ve hak sahibinin konumu merkezidir. Kısasın yanında affın ve diyetin, yani telafinin ve bağışlamanın kapısı sürekli açık tutulmuştur. Suçu bir tek "devlete karşı işlenmiş bir fiil" olarak değil, öncelikle mağdurun hakkının ihlali olarak gören bu yaklaşım, bugün onarıcı adalet adıyla yeniden keşfedilen ilkelerle de örtüşür. Artık kaidenin hapis, istisnanın ise diğer yöntemler olduğu bugünkü mantığın tam tersine çevrilmesi gerekmektedir. Bu, bugünden yarıya kat edilebilecek bir mesafe değildir, ancak yönümüzü bu istikamete çevirmeden, cezaevlerini çoğaltarak bir yere varamayacağımız da açıktır. Daha köklü düzeyde ise, bir cezalandırma aracı olarak "dört duvar"ın adil ve insani olmadığı evrensel olarak tartışmaya açılması, bize yeni ufuklar getirebilir. İnfaz rejiminin öngörülebilir, etkili, adil ve eşit bir mahiyete kavuşması,

örtülü af niteliğindeki palyatif düzenlemelerden vazgeçilmesi asgari beklentidir. Ne yazık ki yaşadığımız gerçeklik, bu yönde köklü bir politikanın bulunmadığını göstermektedir.

İkinci düzey ise her birimizin, bugün, buradan yapabileceklerine dairdir. Yapılabilecekler oldukça çeşitlidir ve en küçük adımlar dahi ihlallerin önlenmesine ve tecridin kırılmasına katkı sağlar. Mahpus ziyaretleri, mahpuslara mektup yazmak, kitap göndermek, onların mektuplarına cevap vermek, bu insanlar için büyük bir moral kaynağıdır ve tecridin duvarlarında açılan küçük ama gerçek gediklerdir. Yine cezaevleriyle ilgili gerçekleştirilen panel, söyleşi, sergi ve benzeri etkinliklere katılmak, yakın çevremizle sürekli bu konuyu konuşarak bu hassasiyeti yaygınlaştırmak da tercih edilebilir.

Sonuç

Bütün bu değerlendirmelerden sonra başa dönebiliriz. Cezaevi, fiziki koşulları, kapasitesi, koğuşu, ranzası tartışılmadan önce, bir cezalandırma aracı olarak kendisi tartışılması gereken bir kurumdur. Yaygın bir cezalandırma aracı olarak kullanılmaya başlanalı üç-dört asır geçmeyen cezaevi, bugün itibariyle cezalandırmanın hiçbir amacını karşılamayan, mahiyeti itibariyle ihlal üreten, kanaatimizce zulüm içeren ve bedensel cezalar içermesi yanında, bedensel cezalardan dahi ağır sonuçlar doğurabilen bir mekanizmaya dönüşmüştür. MAZLUMDER olarak bizim ısrarımız, bu cezalandırma yönteminin insaniliğini, İslamiliğini ve işlevselliğini tartışmaya açmaktır.

Bu, ütöpik bir talep değil, adalet arayışının ta kendisidir. İnsanı diri diri öğüten bir sistemin karşısında, hak ve adalet eksenli, merhametli, mahpusu bir güvenlik meselesine indirgemeyen, onu evvela bir insan ve bir emanet olarak gören bir bakışı savunuyoruz. Cezaevlerini çoğaltarak, kapasitelerini şişirerek değil; adaleti, merhameti ve insan onurunu merkeze alarak yol alabiliriz.

Gözetim ve Ceza:

Hapishanenin Doğuşu

Michel FOUCAULT

(ÖZGÜRCE İçin Özetleyen: Resul UZAR)

Foucault, ceza sistemlerinin tarihi süreç içinde "daha insani" hale gelip gelmediği sorusunun peşine düşer. Çıkarımı; durumun hiç de görüldüğü gibi "ilerici veya şefkatli" hale gelinmediği, sadece "iktidarın bedeni kontrol etme yöntemini değiştirdiği" sonucuna ulaşır. Foucault 'ya göre Orta Çağ'dan modern döneme geçişte insani bir ilerleme yaşanmamış, iktidarın teknolojisi değişmiştir. Eski iktidar bedenleri yok eden yıkıcı bir güçtür; modern iktidar ise bedenleri üreten, eğiten, gözetleyen ve onları sistem için kullanışlı ve uysal kılan çok daha sinsi, görünmez ve her yere sızmış bir disiplin ağıdır.

Foucault, tezinde bir yandan yaşanan fiziksel vahşeti deşifre eden etki gücü yüksek somut vakalara odaklanırken diğer yandan özgür sandığımız modern dünyadaki görünmez parmaklıkların felsefi tasvirini vurgulamaya çalışır.

"Hapishanenin Doğuşu", güç, iktidar ve kontrol mekanizmalarının dönüşümünü gözlemleyebileceğimiz en etkili sosyolojik ve felsefi metinlerden biridir. Foucault, iddialarını kitabının dört ana bölümüne yayar

1- Saray Bürokrasisinin İşkence ve Bedensel Cezalandırmayı teşhir yöntemi

1757 yılında Kral XV. Louis 'ye suikast girişiminde bulunan Robert-François Damiens, Paris'in merkezindeki bir meydanda halkın gözü önünde cezalandırılır. Maruz kaldığı korkunç, vahşi ve saatler süren parçalanma olayı, monarşik gücün beden üzerindeki mutlak vahşetini anlatır. Önce suçu işlemeye kalkan el kükürtle yakılır. Ardından göğsü, kolları ve bacakları kerpetenlerle parçalanır ve yarala-

rına eritilmiş kurşun, kaynar yağ ve kızgın reçine dökülür. İnfazın en dehşet verici anı ise parçalama aşamasıdır: Damiens'in dört uzvuna dört güçlü at bağlanır ve atlar zıt yönlerde doğru kırbaçlanır. Atlar adamı bir türlü parçalayamaz. Cellatlar atları artırır, yine başaramazlar. Sonunda mahkemenin izniyle cellat, kemikleri ve kasları eklem yerlerinden baltayla kesmek zorunda kalır, ancak o zaman atlar uzuvları koparabilir. Damiens iki bacağı ve bir kolu kopmuş halde, sadece gövdesi kalmışken hâlâ nefes almaktadır. Bu vahşet sadizm değil, titiz bir hukuk ritüelidir. Kralın zedelenen otoritesi, suçlunun eti parçalanarak halka fiziki olarak yeniden gösterilmiştir.

18. yüzyıl öncesi Avrupa'sında suç, sadece yasaların çiğnenmesi değil, doğrudan kralın egemenliğine ve şerefine yönelik bir saldırı olarak görülür. Yasa kralın iradesi demektir; dolayısıyla bir suç işlendiğinde kralın gücü zedelenmiş olur. Ceza, kralın sarsılan gücünü halka yeniden ilân etme törenidir. O halde bu öncelikle beden merkezli olmalıdır: suçlunun canı, kanı ve eti üzerinde fiziki işkence, kırbaçlama, damgalama şeklinde açık alanda uygulanır, krala karşı gelmenin bedeli gösterilir. İşkence sadece bir fiziksel acı çekirme yöntemi değil, aynı zamanda gizli yürütülen mahkeme sürecinin halk önünde doğrulanmasıdır. Adaletin tecelli ettiğinin en açık kanıtı ise suçlunun acı içinde attığı çığlıklar ve dayanılmaz ıstıraplar sonunda yaptığı itiraflardır. Böylece kralın gücünün ölçüsü ve adaletinin ne kadar yakında olduğunu herkes her infazda bir daha idrak eder. İnfazlar meydanlarda, binlerce insanın gözü önünde görkemli bir tiyatro sahnesi gibi sergilenir, bundan amaç izleyicilerin kalbine mutlak bir korku salmak ve kralın gazabının sınır tanımayacağını göstermektir.

Damiens'in canlı canlı parçalanmasından sadece 80 yıl geçmiştir. Bu defa Foucault, Paris'te 1837'de yürürlüğe giren "Genç Mahkûmlar Evi" denen genç suçlular hapishanesinin iç tüzüğüne dikkat çeker; Faucher Kardeşlerin "Zaman Çizelgesi".

Vahşetin ve dehşetin yerini soğuk ve mekanik düzen alır. Tüm detayları içeren hapishanenin iç disiplini inceden inceye belletilir.

Tüzüğün 18. maddesi: "*Sabah 05:00. Mahkûmlar uyanacak, sessizce giyineceklerdir. Gardiyan kapıyı açtığında ikişerli sıra halinde atölyeye yürüyeceklerdir.*"

Tüzüğün 20. maddesi: "06:00'da iş başlayacaktır. İşçilerin birbiriyle konuşması, fısıldaşması ya da göz teması kurması kesinlikle yasaktır." Yemek saatleri, dua saatleri, okuma saatleri hepsi 15 dakikalık hassas dilimlere bölünmüştür.

Foucault, iki sahne arasındaki köklü dönüşümün ne olduğu sorusunu ortaya atar. Kitapta bunun izini sürer. Teorik altyapıyı kurmak için kullandığı sarsıcı, kan dondurucu ve zihin açıcı tarihsel örnekler, gücün değişimini çıplak bir şekilde gözler önüne serer.

Seksen yılda cezalandırma yöntemi, acı vererek kısa sürede bedeni parçalara ayıran kesici aletlerden, zaman içinde bedeni eriten sessiz bir saate evrilmiştir.

2- İdeal Ceza Arama Çabaları, Ceza Reformu Devrim Hukukçularının "Görsel Ceza Tiyatrosu ve Disiplinin Köleleri"

Foucault, bu halka açık vahşet gösterilerinin zamanla iktidarlar için tehlikeli olmaya başladığını belirtir. İnfaz meydanlarda her zaman kralın zaferiyle sonuçlanmaz. Halkın infaz edilecek suçluyla duygudaşlık kurması, onu bir kahraman veya mağdur olarak görmeye başlamasının önüne geçilemez. İnfaz anlarında kalabalıklar galeyana gelip cellatlara saldırabilir ve bazen de ayaklanmaya engel olunamaz. Kralın halkın gözü önünde kontrolü kaybetme riskini doğuran beden üzerindeki bu "görmekli ve kontrolsüz" şiddetin teşhiri yoluyla caydırıcılık tiyatrosunun artık sürdürülebilir olmadığı anlaşılır.

18. yüzyılın sonlarına doğru, Aydınlanma düşünürleri ve hukukçular (Becaria gibi) isyan bayrağını açarak ceza sisteminin vahşetine karşı çıkmışlardır. Bu dönem "insanileşme" dönemi olarak adlandırılrsa da Foucault bu süreci cezalandırma yöntemlerini "iktidarın daha ekonomik ve daha verimli hale getirme çabası" olarak okur.

Reformcuların derdi aslında suçlulara acımak ya da onları sevmek değil; mevcut ceza sisteminin çok düzensiz, feodal, keyfi ve verimsiz olmasıdır. Sorun kralın gücünün çok büyük olmasına rağmen her yere ulaşamıyor olması; suçların çoğunun ya cezasız kalıyor ya da küçük suçlara çok ağır cezalar veriliyor olmasıdır.

Reformun temel amacı, cezayı "daha az vahşi ama daha kaçınılmaz" kılmaktır. Güç, tepeden inen yıkıcı bir yıldırım olmaktan çıkmalı, topluma homojen bir şekilde yayılan, herkesi ve her anı kapsayan görünmez bir ağa dönüşmelidir.

Yeni ceza mantığında artık hedef suçlunun bedeni ve eti değil, onun ruhu, iradesi, bilinci ve alışkanlıklarıdır. Görünürde ve sözde amaç bedeni parçalamak değil, onu yeniden eğitmek ve faydalı bir vatandaşa dönüştürmektir. Suç artık krala bir hakaret değil, toplumsal sözleşmeye yapılmış bir haksızlıktır. Ceza da buna uygun olarak bir mekanizma haline gelmelidir. Suç işleyen kişi, toplumun gözünde "kamu malına zarar veren" ve bunun bedelini emeğiyle ödeyen bir nesneye dönüşmelidir.

Aydınlanma dönemi reformcularının hayal ettiği şey bugünkü anlamda kapalı, karanlık hapisaneler zinciri değildir. Suçluların topluma açık alanlarda, yolları temizleyerek veya kamu binaları inşa ederek cezalarını çektiği, herkesin ibret alacağı şeffaf bir cezalandırma sahnesi kurgulamışlardır. Suçun türüne göre ironik ve tiyatral cezalar tasarlamışlardır:

Bir kişinin malını çalan hırsız, toplum içinde elleri arkasından bağlı şekilde, göğsünde "Hırsız" yazan bir levhayla yolları süpürmek zorundadır. Tembellik yapan veya çalışmayan biri, kamu binalarının inşaatında prangaya vurulur ve herkes onun çalıştırıldığını izler. Katiller ise cinayeti işledikleri yerin tam önünde, başlarına siyah bir çuval geçirilerek (kendi suçlarının karanlığını simgelesin diye) teşhir edilir. Böylece suçlunun bedeni bir "ders kitabına" dönüştürülmek istenmiştir. Yoldan geçen bir çocuk sokak temizleyen hırsızı gördüğünde, suçun bedelini zihnine kazıyacaktır. Ancak bu şeffaf "kamusal tiyatro" fikri hızla terk edilir; çünkü halk suçlulara acımaya başlar. Ve yeni bir yöntem bulunur; her şeyi halktan gizleyen kapalı kurumlar.

3- Disiplin ve "Uysal Bedenlerin" İmal Edilmesi "Okul, Kışla ve Hapishane Bir Arada" (1840)

Foucault, kitabın bu bölümünde bizi 1840 yılına Fransa'daki Mettray Çocuk Islah Kolonisi'ne götürür. Mettray, hapishane mantığının topluma yayıldığı en kusursuz laboratuvarıdır.

Bu kolonideki çocuklar askeri bir hiyerarşiyle yönetilir. Çocuklar 5'erli gruplara ayrılır ve başlarında bir "şef çocuk" olur. Sabahları trompet sesiyle uyanır, kiliseye rap rap adımlarla yürür, tarlada komutla çapa vururlar. Burası bir hapishane değil; bir okul ve çiftliktir. En küçük bir kural ihlalinde suçlu çocuk tecrit hücrelerine kapatılır. Kurumu ziyaret eden bir gözlemci raporunda şöyle yazar: *"Burada parmaklıklar yok, duvarlar yok ama çocuklar görünmez bir disiplin duvarının*

içinde yaşıyorlar.” Foucault’ya göre Mettray, modern toplumun prototipidir. “Okul, yetimhane ve hastaneler nasıl birer ‘hafifletilmiş hapishane’ olabilir?” sorusuna açık bir yanıtır.

Foucault kitabın bu bölümünde hapishanenin tek başına gökten inmediğini; ordu, okul, fabrika ve hastanelerle birlikte gelişen "disiplin" adını verdiği yeni bir iktidar teknolojisinin ürünü olduğunu anlatır. Modern iktidar artık "öldüren ve yok eden" değil, "biçimlendiren, üreten ve uysallaştıran" bir güçtür.

Disiplin insan bedenini parçalamaz; aksine onu bir makine gibi işler. Ekonomik olarak daha güçlü, siyasi olarak daha itaatkâr hale getirmeyi amaçlar ve daha uysal bir beden (Docile Body) elde eder. Foucault, disiplinin bedeni ele geçirmek için kullandığı üç temel teknikten bahseder:

- 1- İnsanlar belirli sınırlar içine kapatılır (fabrika, kışla, okul, hapishane). Her bireyin yeri bellidir her kişiye bir hücre, her memura bir masa ayrılır. Bu sayede insanların yan yana gelip örgütlenmesi engellenir, kolektif kitleler tek tek bireylere ayrıştırılır.
- 2- Zaman en küçük dilimlerine kadar bölünerek eylemler kontrol altına alınır. Ordudaki uygun adım yürüyüş eğitimleri veya okuldaki ders zilleri gibi, beden her hareketi kesin bir ritme ve hıza bağlanır. Boşa geçen zaman "günah ve verimsizlik" olarak kodlanır.
- 3- Bedenin nesnelerle kurduğu ilişki optimize edilir, tüfeğin nasıl tutulacağı, kalem nasıl kavranacağı adım adım dikte edilir. Beden, mekanik bir çark haline gelir.

Bu disiplin süreçleri, insanları sürekli hizaya getirmek için şu üç aracı kullanır:

- 1- Gözetim yukarıdan aşağıya doğru kesintisiz işler. İktidarın gözü her yerdedir. Öğretmenin kürsüsü, subayın teftişi, şefin masası...
- 2- Kanunların cezalandırdığı büyük suçların aksine, disiplin sistemleri olası küçük sapmaları cezalandırır; saygısızlık, dikkatsizlik, geç gelmek, tembellik. Amaç cezalandırmaktan ziyade bireyi normal olana uydurmaktır. Anormal olanlar sürekli disipline edilir.
- 3- Okuldaki sınavlar, hastanedeki doktor viziteleri veya askeri denetlemeler, bireyi sürekli bir bilgi nesnesi haline getirir. Sınav sayesinde bireyler hakkında dosyalar tutulur, arşivler oluşturulur. İnsanlık tarihinde ilk kez

sıradan insan yazılı bir bilgi ve takip nesnesi haline gelir. Sınav ve muayene sistemi gözetim ile normalleştirici yargının birleşimidir.

Foucault, uysal bedenlerin nasıl üretildiğini anlatmak için 18. yüzyıl askeri el kitaplarından örnekler verir. Bir köylünün nasıl bir "ölüm makinesine" dönüştürüldüğünün anatomisidir bu:

Askeri nizamnamelerde bir askerin nasıl duracağı milimetrik olarak tarif edilir: *"Asker başını dik tutacak, gözlerini komutana sabitleyecektir. Sol omuz geride, göğüs ileride olacaktır. Yürürken diz bükülmeyecek, ayak parmak uçları önce yere değecektir. Tüfek omuza alınırken tam dört hamlede, her hamle arasında iki saniye bekleyerek hareket edilecektir."*

Bu mikro-denetimdir. İktidar artık insanı sadece itaate zorlamaz; kaslarının, adımlarının ve duruşunun ritmini değiştirerek onu içeriden yeniden inşa eder. Fakat çok kısa bir süre içinde bu hayal çökmüştür ve yerini tamamen kapalı bir kuruma bırakmıştır: **Hapishane**.

4- Panoptikon; Görünmez Göz ve Sistematik Başarısızlık

Jeremy Bentham adındaki İngiliz filozofu tarafından 18. yüzyılın sonunda tasarlanan ideal hapishane modeli olan Panoptikon mimarisinin uygulandığı yerdir. Foucault, Panoptikon'u sadece bir bina modeli olarak değil, modern toplumun işleyiş şeması, mimari bir metafor olarak görür.

Panoptikon, daire şeklinde bir binadır. Bu dairenin dış çeperinde hücreler yer alır. Hücrelerin hem iç avluya hem de dış dünyaya bakan pencereleri vardır; bu sayede arkadan gelen ışık hücredeki mahkûmun silüetini tamamen görünür kılar. Dairenin tam merkezinde ise yüksek bir gözetleme kulesi bulunur. Kulenin pencereleri panjurlarla kaplıdır, bu yüzden hücredeki mahkûmlar kulenin içinde gardiyanın olup olmadığını ya da nereye baktığını asla göremezler.

Bu tasarımın dehası ve dehşeti şudur: mahkûm, kuledeki gözün kendisini her an izliyor olabileceğini bilir ama o anda izleyip izlemediğinden asla emin olamaz. İzlenme ihtimali sürekli ve kesintisiz olduğu için, mahkûm bir süre sonra gardiyana ihtiyaç duymaksızın kendi kendisinin gardiyanı olur. İktidarın baskısını kendi zihninde içselleştirir.

"Panoptikon, gözetlenen kişinin üzerinde bir bilinçli ve sürekli görünürlük durumu yaratmak için tasarlanmış modüler bir mekanizmadır; öyle ki, iktidarın fiili işleyişi otomatikleşir" der.

Foucault, Panoptikon modelinin sadece hapishanelerle sınırlı kalmadığını; modern fabrikaların, hastanelerin, okulların ve askeriyelerin de bu mantıkla inşa edildiğini savunur. Modern insan, evinden çıktığı andan itibaren kameralar, veri tabanları, performans kriterleri ve sosyal normlar tarafından kuşatılmış bir "Panoptikon toplumunda" yaşamaktadır. Artık bizi kontrol etmek için başımızda fiziki bir kırbaç tutulmasına gerek yoktur; sistem bizi kendi kendimizi denetleyecek şekilde programlamıştır.

Sonuç: Modern Hapishanenin Başarısızlığı

Foucault, hapishanenin yaygınlaştığı 1820-1830'lardan itibaren sürekli eleştirildiğini, "suçluları ıslah etmediği, aksine onları daha büyük birer suçluya dönüştürdüğü, suç oranlarını düşürmediği" yönündeki raporların iki yüz yıldır hiç değişmediğini söyler.

Hapishanelerin suç oranını düşürmediğini kanıtlamak için 19. yüzyıl Fransız polis arşivlerini ve ünlü suçludan polis şefliğine yükselen Eugène François Vidocq'un dönemini örnek gösterir:

1800'lerde hapishaneden çıkan kişilerin toplumda iş bulması yasal olarak neredeyse imkânsız hale getirilmişti. Bu kişilere özel pasaportlar veriliyor ve nereye gitseler "eski mahkûm" oldukları ifşa ediliyordu. Sonuç olarak, hapishaneden çıkan kişi hayatta kalmak için mecburen yeniden suça ortak oluyordu. Polis ise bu eski mahkûmları muhbir, ajan veya yasa dışı işlerde piyon olarak kullanıyordu. Devlet, hapishane yoluyla suçu bitirmek istemiyor; aksine kimin suçlu olduğunu, nerede durduğunu bildiği, kontrol edilebilir, "kapalı bir suçlu kolonisi" yaratıyordu. Suç, polisin toplumu daha fazla gözetlemesi için en kalıcı ve yasal bahaneydi.

Kurulduğu günden beri başarısız olduğu herkesçe kabul edilen bir kurum neden iki yüzyıldır yıkılmamış ve modern toplumun merkezinde kalmaya devam etmiştir sorusuna Foucault: Çünkü hapishane tam da bu başarısızlığı üretmek için tasarlanmıştır. Hapishanenin asıl işlevi suçu yok etmek değil, suçu organize etmek, sınırlamak ve kontrol altında tutmaktır.

Hapishane sistemi sayesinde iktidar şunları elde eder:

Suçlular toplumun genelinden ayrıştırılır, kapalı bir marjinal grup haline getirilir. Böylece halkın içinden çıkabilecek kontrolsüz, siyasi nitelikteki isyan potansiyelleri, sıradan ve kontrol edilebilir "adli suçlara" tahvil edilir.

Kontrol altındaki suç dünyası, mafya, muhbirlikler, yasa dışı ticaret ağları sayesinde iktidarın ve polisin toplumu daha fazla gözetlemesi için her zaman mükemmel bir "güvenlik" gerekçesi oluşur. Toplum, dışarıdaki suçlulardan korunmak için devletin kendisini daha fazla gözetlemesine razı olur.

Foucault sözünü, modern toplumun bir "hapishane takımadaları" olduğunu söyleyerek bitirir. Hapishane ile dışarı arasında kesin bir sınır yoktur. Yetimhaneler, ıslahhaneler, fabrikalar, psikiyatri klinikleri, okullar ve modern konut siteleri, hapishane mantığının topluma yayılmış kılcal damarlarıdır,

Yargıçlar sadece mahkeme salonlarında oturmazlar; öğretmenler, doktorlar, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve insan kaynakları müdürleri de modern dünyanın "küçük yargıçlarıdır". Hepsi bireyleri ölçer, tartar, normalleştirir ve sisteme uygun hale getirmeye çalışır, modern toplum hapishanevari bir süreklilik içine hapsolmuş evcilleştirilmiştir.

Kur'an-Sünnet Işığında Suç- Ceza Uygunluğu

Prof. Dr. Suat ERDOĞAN
Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tarihî süreç içerisinde çeşitli düşünce akımlarının da etkisiyle şekillenen farklı yaptırım türleri, hakkaniyet ve adalet açısından tartışma konusu olmuş ve sorgulanmıştır. Kuşkusuz bu sorgulamada cezaların fail ve mağdurları açısından çeşitli mahrumiyetlere yol açan niteliğinin payı büyüktür. Avrupa'da XVIII. yüz yılın sonlarına doğru başlayan felsefi hareketlerle birlikte suç-ceza karşılaştırması konusunda, dönemin aydınları tarafından özellikle suçları önleme adına önemli bir fikri birikim ortaya konulmuştur. Bu dönemde hümanist yaklaşımların da etkisiyle bedensel cezalar yerine suçluların topluma yeniden kazandırılması adına gelecek vadettiği düşünülen hapis cezası gündeme gelmiş ve süreç içerisinde hemen her suç için alternatifsiz bir uygulama olarak tarihteki yerini almıştır. Hapis cezası daha insani olmasının yanında aynı zamanda hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasına hizmet edebileceği bakımından savunuluyordu. Ancak hapis cezasının tam olarak suçları önleme görevini yerine getirmediği gibi özellikle suçluları topluma yeniden kazandırma konusunda da bekleneni vermediği tarihi tecrübe ile anlaşılmış oldu.

Hemen her düşünce sahibinin fikir beyan ettiği suç-ceza konusunda, en önemli vasfı adalet vurgusu olan Kur'an'ın sessiz kalması elbette beklenemez. Kur'an, suç-ceza uygunluğu olarak isimlendirdiğimiz¹⁰ orijinal bir sistem sunmaktadır. Suç-ceza uygunluğu suç ile ceza arasında çok yönlü ilişkiye dayalı bir sistem olarak ifade edilebilir. Bu sistemde tekdüze bir yapıdan ziyade çok sayıda

¹⁰ Bu isimlendirme şu ayetten mülhemdir. "Yaptıklarına uygun bir karşılık olarak...", en-Nebe, 78/26.

farklı cezalandırma çeşitleri dikkat çekmektedir. Cezaların belirlenmesinde suç esas alınmakta suç ile ceza arasındaki denklik sadece suçun ağırlığı ile sınırlandırılmaksızın, cezanın belirlenmesine etki eden birden çok kritere yer verilmektedir. Bu kriterler aynı zamanda suçun içerisinde bulunan öğeleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle suç-ceza uygunluğu sistemini, her bir suç için hatta bazen -suçun yapısından kaynaklı- bir suç için birden çok yaptırımın söz konusu olabildiği cezalandırma sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Suç ile ceza arasındaki sözü edilen çok yönlü ilişkinin sonucu olarak, suçta yer alan ihlal edilen haklar, failin amacı, sıfatı, suçun işleniş şekli gibi özellikler cezanın belirlenmesinde doğrudan rol oynamaktadır. Suç-ceza uygunluğu sisteminde suç ile ceza arasında yapılan karşılaştırma sonucu en uygun cezayı tespit etme şeklindeki eylemin, hukuksuz fiilin suçun kanundaki tarifine uyup uymadığının araştırılmasından farklı olduğunu belirtmeliyiz. Zira literatürde suçun unsurlarından kabul edilen tipiklikte suç sayılan fiilin kanunlardaki tarife uygunluğu denetlenirken, suç ceza uygunluğu sisteminde suç sayılan fiil karşılığında öngörülen cezanın suça uygunluğu, adalet ve hakkaniyet açısından doğruluğu söz konusu edilmektedir.

Kur'an'da suç-ceza bağlamında yer alan ayetleri mahiyeti itibariyle genel ilkeler ve örnek çözümler olarak iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Genel ilkeler kapsamındaki ayetlerin¹¹ çoğunda yer alan مثل kelimesi suç ile ceza arasındaki ilişkiyi benzerlik dâhil, onun ötesinde adeta biri diğerinin yerine geçen ve onun yerini tutan, ileri bir boyuta taşımaktadır. Genel ilkeler kapsamındaki ayetlerin merkezinde yer alan Şûra, 42/40. ayeti¹² diğerleriyle birlikte düşünüldüğünde söz konusu ayetin İslam ceza hukukunun esasını teşkil eden temel bir ilke olduğu anlaşılmaktadır. Ayette geçen birini suç diğerini ceza olarak değerlendirebileceğimiz سَيِّئَةٍ seyyie (kötülük) kelimesi, fail açısından cezanın suçun misli bir kötülük olması gerektiğini ilke olarak belirlemektedir. Zira suç mağdur açısından bir kötülük olduğu gibi, suçun karşılığında öngörülen yaptırım da fail açısından suçun karşılığı olan bir kötülük olmalıdır. Nitekim literatürde de acıtmayan yaptırımın ceza olamayacağı genel kabuldür. Bunun yanında genel ilkeler grubunda yer alan ayetlerin üçündeki yer alan فَلَا-إِلَّا / felâ-illâ kalıbı suça uygun

¹¹ el-Enâm 6/160; Yûnus 10/27; en-Nahl 16/126; el-Hac, 22/60; en-Neml 27/90; el-Kasas, 28/84; el-Mü'min 40/40; eş-Şûrâ 42/40.

¹² "Bir suçun karşılığı, ona uygun (misil) bir cezadır...", Şûra, 42/40.

olmayan cezalandırmaların haksızlık ve zulüm olacağını kayda bağlamaktadır. Bu ayetlerden birisinin meali şu şekildedir:

“Kim de bir suç işlerse, sadece o suçun misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.”¹³

İslâm hukuk literatüründe kısas ve had suçları için öngörülen dünyevî cezaların yanında önceki ümmetlerin cezalandırılması ve ölüm ötesi cezalarda da tek tip bir yapıdan ziyade, farklı ceza türlerinin varlığı, suça göre ceza siyaseti ile açıklanabilir. Kur’an’da yer verilen çok saydaki cezada aynı ilkelerin geçerli ve çoğu zaman her bir cezanın farklı bir türü temsil eden, örnek çözümler olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴ Bu bağlamda Kur’an’da kısas suçlarında olduğu gibi suçun aynısıyla veya çoğu zaman suça iten saikleri göz önünde bulundurmanın sonucu olarak, suçun zıddı ile karşılık verme şeklinde çok sayıda farklı örnek bulunmaktadır. Ayrıca suçun aynısı ya da zıddının dışında, bir başkasına suç isnadında bulunan kişinin, iddiasını ispat edemediği durumda mağdur için önerdiği ceza ile karşı karşıya kalmasında olduğu gibi farklı bir ceza türü ile de karşılaşmaktayız. Kur’an’da adı geçen üç farklı ceza türüyle ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden birkaçı vermek yerinde olacaktır.

Âdem (a.s.) ve Havva’nın ebedîliğe ve sonsuz mülkiyete kavuşmak¹⁵ saikiyle yasak ağaçtan yemeleri sonucunda işledikleri suça karşılık, sonsuzluk arzusu sürerli bir yaşam, yok olmayan mülkiyet isteği ise sınırlı mülkiyet ile sonuçlanmaktadır. Kıssada önemli bir figür olan Şeytan ise kıskançlık ve kibrinin karşılığını suçuna uygun olarak almaktadır.¹⁶

Bir diğer kıssada Yusuf (a.s.)’un köle olması düşüncesiyle kuyuya atılması şeklinde işlenen suça karşılık vezir olması, kardeşlerin planına karşı Yusuf’un planı, her iki tarafta yer alan gömlek, kardeşlerin babalarına verdikleri biri samimi, diğeri sahte iki söz hesaba katıldığında, suç-ceza konusunda biri diğere denk gelen, izdüşümü olarak yorumlayabileceğimiz ileri düzeyde bir uyumun

¹³ el-Enâm 6/160.

¹⁴ Konu hakkında geniş bilgi için bk. Suat Erdoğan, Kur’an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu (Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2021).

¹⁵ et-Tâhâ, 20/120.

¹⁶ el-Bakara, 2/36 Ayrıca bkz. el-A’râf, 7/25.

varlığından söz etmek gerekir. Küssadan öğrendiğimiz bir diğer ders de Yakup (a.s.)’un Yusuf’a olan tutkunluğunun acısını yeterince çekmesidir.¹⁷

Yahudilerin faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri dolaşısıyla sınırı aşmaları sebebiyle işledikleri suça uygun olarak, yeme konusunda sınırlandırılmaları, *“hakkın olmayanı yersen, kendi hakkından da mahrum olursun”*, anlamında önemli bir diğer örnektir.¹⁸

İslam ceza hukukunda kısas ve had olarak açıklanan cezalarda da yukarıda söz konusu edilen suç-ceza genel ilkeleri ile uyumlu bir yapının varlığı söz konusudur. Kasten adam öldürme suçunda failin, hayatının sonlandırılması suç-ceza uygunluğu açısından yerinde bir yaptırımdır. Zira fail işlediği fiilin aynısıyla cezalandırılmakta, suç ile ceza birbiriyle tam anlamıyla örtüşmektedir.

Zina suçunda gayri meşru bedensel haz ve zevkin karşılığında, failin amacının zıddına elem ve acı muhtevalı bedensel sopa cezası, ayrıca çoğunlukla gizli kalması arzu edilen suçun infazın aleniliği, ayrıca evlilik konusunda sınırı aşmanın karşılığında ancak kendi dengiyle evlenebilme şeklindeki evlilik konusundaki statü kaybı, yine suç-ceza uygunluğunun bir diğer sonucudur.¹⁹

İffete iftira (kazif) suçunda failin ispat edemediği ve sonuç itibarıyla mağdur için önerdiği zina suçunun cezası olan sopa cezasıyla tecziye edilmesi, asılsız beyanlarının karşılığında *“fasık”* olarak nitelendirilmesi, toplumda itibar kaybı anlamına gelen *“şahitliğin kabul edilmemesi”* suça göre ceza anlayışının bir sonucudur.²⁰

Hırsızlık suçunun belli şartlar dâhilinde gerçekleştirilmesi durumunda başkasının mülkiyet hakkını ihlal etmenin karşılığında öngörülen el kesme cezasını temsili olarak failin mülkiyet hakkının yok edilmesi anlamında, suça uygun bir ceza olarak değerlendirmek mümkündür. Zira el insan bedeninde mülkiyeti temsil eden bir organdır.

Toplumsal barışı tehdit eden, kanun, kural tanımayan, şahsî hükümlerle gayesi ile işlenen hırâbe (terör) suçunda, hak ihlâlinin can kaybı ile sonuçlanması

¹⁷ Yûsuf, 12/12-93.

¹⁸ el-En’âm, 6/146; en-Nisâ, 4/160, 161. Konuyla ilgili diğer örnekler için bk. Erdoğan, Kur’an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu.

¹⁹ en-Nûr, 24/2-3.

²⁰ en-Nûr, 24/4.

durumunda fail için ölüm cezası öngörülmesi, mal ile sınırlı kalması durumunda el-ayak çapraz kesilmesi, bu iki hak ihlâli olmaksızın suçun sadece toplumu korkutma düzeyinde tedhiş eylemi olarak kalması durumunda sürgün cezası, suça göre değişen farklı yaptırımlar olarak tezahür etmektedir. Bu suç bağlamında öldürenin canından olması, yağma ve talan yapan kişinin mal varlığına yönelik suçun niteliğinin değişmesi, zulüm boyutundan fesat kapsamına yükselmesi sebebiyle, elinin yanında ayağının da kesilmesi suç ceza uygunluğunun bir sonucudur. Zira ayak insan bedeninde hükümrانlık anlamı taşımaktadır. Haksız yere hükümrان olmak isteyen el ve ayağı çapraz kesilerek etkisizleştirilmekte hükümrانlığına son verilmektedir. Aynı suç kapsamında can ve mala yönelik hak ihlâli olmaksızın eylemin huzur bozma ve tedhiş ile sınırlı kalması durumunda, toplumsal huzuru bozarak başkalarına bulunduğu yeri yaşanmaz hale getirenin suça konu olan yerde yaşama hakkından mahrum bırakılması, yani sürgün edilmesi suçun cinsinden bir yaptırımdır.²¹

Peygamber (a.s.)'ın söz ve uygulamalarında da çok sayıda suç-ceza uygunluğu konusunda örnekler bulunmaktadır. El kesme cezasını gerektiren şartların oluşmadığı hırsızlık suçunda ekonomik suça ekonomik ceza olarak niteleyebileceğimiz misli ile ödetme uygulaması bunu en önemli örneklerinden birisidir.²² Aynı şekilde Peygamber (a.s.)'dan rivayet edilen *“Kim kardeşine” ey kâfir! derse bu söz ikisinden birisini bağlar, dediği doğru değilse bu söz kendisine geri döner.*²³ İfadelelerinde de yukarıda kazif suçu kapsamında belirtilen asılsız isnadın sahibine geri dönmesi, kişinin kazdığı kuyuya düşmesi anlamında aynı ilkelerin geçerli olduğu görülmektedir.

Yukarıda genel ilkeler ve örnek çözümler olarak açıklanan suç-ceza uygunluğunu diğerlerinden ayıran en temel özelliği suça endeksli cezanın olması, caydırıcılığının yapısal ve gerçek anlamda hukukun üstünlüğünü esasına dayanmasıdır. Suç-ceza uygunluğunda suç işlemeyi tasarlayan kişi doğal olarak karşılaşacağı cezayı kavrayacağı ve cezanın suçtan elde edeceği yarardan fazla olacağını doğal kavrayacağı için suç işlemekten kaçınacaktır. Bu durumu çivi çiviye söker şeklinde izah etmek mümkün olduğu gibi zehir/panzehir ilişkisiyle de açıklamak mümkündür. Ayrıca suça uygun ceza, *“olacağı buydu yaptığının karşılığının bul-*

²¹ el-Mâide, 5/33.

²² Ebû Davud, “Hudûd”, 12, “Lukata”, 1; Nesâî, “Sânk”, 11, 12.

²³ Buhari, “Edeb”, 73; Müslim, “İman”, 26, 111.

dum” şeklinde kabullenilecek, toplum da teskin olacaktır. Toplumun hafızasında önemli bir yeri olan “*şeriatın kestiği parmak acımaz*” sözünün anlamı da yerini bulacaktır. İlke olarak cezaların belirlenmesinde suçun esas alınması kişileri keyfi uygulamalara karşı bir güvence anlamına gelecektir. Hiç kimse yaptığıının dışında işlediği suça aykırı bir yaptırımla karşı karşıya kalmayacaktır. Bu durum gerçek anlamda hukukun üstünlüğü anlamı taşımaktadır.

Suç-ceza uygunluğunun varlığını Kur’an ve Sünnet ile sınırlandırmak da doğru değildir. Adalet ve hakkaniyet açısından en doğruyu bulma adına yapılan arayışlarını kaynağı insanın düşünce dünyasında var olan tabii hukuk/ideal hukuk beklentilerinde aramak gerekir. Toplumun zihin dünyasında yer eden su testisi su yolunda kırılır, gülme komşuna, gelir başına, ne ekersen onu biçersin, büyük lokma yut fakat büyük konuşma, etme bulma dünyası, yaşattığını yaşama-dan ölmeme, ben ne yaptım ki başıma bu geldi gibi ifadelerin, suç ceza karşılaş-tırmasının insanın doğasında var olduğunun bir kanıtıdır.

Konunun kişisel tarafının yanın da toplumsal bir boyutunun da olduğunu söylemek gerekir. Nitekim toplumu haksız müdahalelerle dizayn etme, rakiple-rini çeşitli plan ve desiselerle saf dışı etme vb. uygulamaların ters teptiği de tec-rübe ile sabittir. Hukuksuz olarak, bürokrasinin en alt kademesi olan muhtarlık vazifesi dahi çok görülen bir siyasinin günümüzde devlet yönetiminde en yüksek makama ulaşması ile köle olsun diye kuyuya atılan Yusuf’un vezir olması gibi çarpıcı örnekler, tabiattaki kanunların fizik kanunları ile sınırlı olmadığını, Kur’an’ın ifadesiyle değişmez yasa anlamında sünnetullahın her alanda geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

İkamet Mekânı Olarak Cezaevleri

Cezaevi Tarihçesi

Av. Samet BEYÇİÖĞLU

Günümüz cezalandırma aygıtları arasında Türkiye’de ve dünyada en baskın araçlardan birisi haline gelmiş olan cezaevlerine, modern devletler ve egemenler tarafından kurumsal bir kimlik kazandırılmış durumdadır. Birey nezdinde “ıslah”, “iyileştirme”, “topluma kazandırma” gibi bir takım teorik müspet amaçlara dayandırılarak meşruiyetini muhafaza eden cezaevleri, yakın tarihi süreçte uygulamadaki varlığı ve sürekliliği sebebi ile zihinlerde alternatifsiz bir cezalandırma aracıymış gibi yanlış bir algıya/anlaşılmaya neden olmaktadır. Modern ceza ve infaz hukuku sistemlerinde cezaevlerinin, her ne kadar bireysel ve toplumsal faydaları öne çıkarılmaya çalışılsa da pratikteki gerçekliği ile temelde insan doğasına aykırı olduğu, hedeflenen olumlu etkilerin aksine bireyde ve toplumda özellikle sosyal, psikolojik ve bedensel birçok ağır ve kalıcı hasarlara yol açtığı, yapılan inceleme ve araştırmalarda açıkça ortaya koyulmaktadır. Bu manada cezaevi tarihi seyrini ve pratikteki tecrübeleri birçok yönüyle ortaya koyup, en başta mahpuslar ve yakınlarının tanıklığındaki bu baskı ve cezalandırma aygıtını tüm neticeleri ile birlikte gerek evrensel hukuk kaideleri gerekse insan hak ve özgürlükleri açısından değerlendirmeye ve izah etmeye çalışacağız.

A- Avrupa’daki Durum

Cezaevi, terim olarak tarihi süreç içinde hapisane, mahpushane, zindan gibi birçok benzer terimle ifade edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde cezaevleri kurumsal anlamıyla ilk olarak 16. ve 17. Yüzyıllarda ortaya çıksa da bireyin hürriyetinin kısıtlandırılması anlamındaki işlevi, tarihin ilk dönemlerine kadar dayanmaktadır.

Antik çağlara varan “hapsetme” kültürü ilk olarak Roma’da kendini göstermiştir. Fakat bu dönemlerde “hapis” kavramı doğrudan bir ceza olarak değil, cezanın belirlenmesine kadar bireyin bekletilmesi ya da tutukluluk diyebileceğimiz bir işlevde kullanılmıştır. *“Roma’da bugünkü anlamıyla hüviyetlendirmesek de insan kapatılan mekanlara rastlıyoruz!.. İnsan kullanımına yatkın kayaların doğal yataklarından söküldükleri maden ocakları, madenden yana tükenip de derin boşluk ve galerilerden ibaret mekânlar haline gelince, akıbeti belirlene kadar suçlular, giriş kısımlarına duvarlar örülerek ve önlerine de nöbetçiler koyularak bu mekânlarda bekletilirlerdi... Yine de bu, verilmiş “hükümle bekletmek” anlamında bir bekletiş değil, verilecek “hükümü beklemek” anlamındaki bir bekletiliştir!..”²⁴*

Bu dönemde sadece eski maden ocakları ile sınırlı tutulmayan “hapis” mekânları, farklı biçimlerde de işlevini gerçekleştirmiş, toplumdaki bireylerin suçlarına ve statülerine göre de cezaların infazında farklılıklar ortaya çıkmıştır. *“Ya iki bin beş yüz yıllık Mamertine Hapishanesi!.. Aziz Pavlus ve Aziz Peter’in de bir dönem burada hapsedildiklerinin rivayeti, bu hapishanenin cazibesini artırsa da, kent kanalizasyonuna bağlanan sarnıcıyla pisliğe mekan olma hissi baskın çıkar ve Mamertine Hapishanesi ölen konuklarını, cüz cüz lağım farelerinin çapraşık içlerinde hapsolsun diye, lağıma atar!.. Roma’ya karşı devlet suçu işleyenler burada infazlarını beklerken, seçkin ve düzeyli zanlılar, kendilerinden söz alınarak kendi evlerinde bekletilirler... Zaten her aile, kendi fert ve kölelerini cezalandırmak için kiler, mutfak ya da salon gibi bir de küçük zindancığın olan evlere sahiptir.”²⁵* Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Roma döneminde “hapsetme” işleminin icra ve yetkisi sadece devlet elinde tutulmamış ve toplumdaki ailelere de kendi fert ve kölelerini hapsederek cezalandırma inisiyatifini tanınmıştır.

Orta çağa geçilmesiyle birlikte “hapis” ve “hapsetme” kavramları da usul ve uygulama açısından yeni bir boyuta evrilmiştir. *“Zindanları ve hapsetmenin bir ceza, ıslah ve men etme aracı olarak kullanılmasını sistemli bir tatbik halinde ilk defa Orta Çağ kiliselerinde görüyoruz...”²⁶*

²⁴ Turgut, Fenafizzından Olmak Zindanın Masalı... F Tipinden Notlar..., Seriyeye Yayınevi, Ankara, s. 399.

²⁵ Turgut, a.g.e., s. 400.

²⁶ Turgut, a.g.e., s. 402.

“Orta çağda dehşete düşürücü hapishaneler anlamındaki zindanlar cezalandırmanın mekânları olmuştur. Buralara atılan mahkûmların çoğunlukla ölünceye kadar burada kalmaları ceza biçimiydi.”²⁷

“Batının, Antik Çağ’dan Ulus Devletler Çağı’na doğru akan tarih şeridi üzerinde, konaklayabileceği en yakıcı, en puslu, en vehimli zaman kesiti Orta Çağ idiye eğer, en karanlık, en sert, en boğucu ve en tutucu mekân zemini de kilisedir!.. Bir kan sırtlanını bir süt kedisinden farklı kılan, kopartıcı pençe, parçalayıcı dişler ve onların da üstünde koparmak ve parçalamak iştahlı tabiatıdır ya işte; tabiatıyla bir süt kedisinden farklı olan sırtlan kilisenin, diş ve tırnakları halinde icraat malzemesi olarak kullandığı da, Engizisyon Mahkemeleri’dir!..

Kilise tarafından, sözüm ona bir yargılamadan sonra icapları görülsün diye Engizisyon’a sevk edilenlerin, parçalanmadan evvel bekletilişleri, manastırları, piskoposluk saraylarını ve kraliyet sarayı zindanlarını, bugünkü anlamına yakın olarak ilk hapishane binaları kıldı.”²⁸

İzah edildiği üzere Orta Çağ dönemlerinde ceza ve infaz sistemiği olarak, adaletten kopuk bir anlayışla yargı ve yargılama zulmünün başını çeken Engizisyon Mahkemeleri, hapsetme ve cezalandırma yetkisinin kullanılmasında aktif ve acımasız bir rol oynamıştır. Bu duruma bağlı olarak da manastırlar, piskoposluk sarayları ve kraliyet saray zindanları, kaleler vb. mekânlar da bu dönemde hapishane işlevinde kullanılmıştır.

“Batılı kaynaklar, Napolyon tarafından kapatılacağı 19. Asrın başına kadar Engizisyon zulmüne maruz kalanların sayısını milyonlarla ifade ederler. Milyonlarca insanın her biri yakılmış mıdır bilinmez ama, tamamına yakınının zorlu sorgulama süreçleri boyunca manastırlarda, piskoposluk saraylarında, kalelerde, kulelerde hapislik namına bekletildiğini söyleyebiliriz.”²⁹

Orta çağ sonrası yaşanan Fransız Devrimi ve devamındaki süreç ise ceza ve infaz sistemleri için yeni bir yol haritası çizmiştir. Fransa’daki Bastille Kalesine yapılan baskın yeni bir sürecin kıvılcımı olmuştur. *“Bastille Hapishanesi, mevcudu muhafaza etmek isteyen krallık monarşisi muhafazakarlarıyla, mevcudu devirmek isteyen devrimciler arasında vuku bulan ve neticesiyle Fransız İhtilali’ni doğuran çekişmenin*

²⁷ Efe, Kapatılmanın Anlamı Şiddet Mekânı Hapishaneler, Dayanışma Ağı, İstanbul, 2009, s. 5.

²⁸ Turgut, a.g.e., s. 403.

²⁹ Turgut, a.g.e., s. 405.

sembol bir ring alanıdır!.. 14 Temmuz 1789... Paris'i İngilizlere karşı korumak maksadıyla yapımı 14. asırda tamamlanmış ve tam iki yüz yıl boyunca kale olarak kullanılmış bir yapının önünde, bu defa İngilizler değil, bizzat Fransız halkı muhasara halinde... İki yüz yıl boyunca dumanı tüttürülen bir kalelik misyonu ardından zindan kimliğine büründürülen ve bu ana kadar mahpus olarak çoğunlukla büyük senyörleri, ilim ve fikir adamlarını, ağırlamış olan bu yapının içinde değil de önünde toparlananlar bu defa, aşağı takımdan görülen halk kitleleri... Kaledeki küçük garnizonun komutanı Marki de Louney'den, hapishanenin teslimini, istiyorlar... Önce emrindeki 110 asker ve kalesinin 23 metre yükselen ve hendeklerle çevrili olan 8 kulesine güvenen Louney, baskın vermek isteyenlerden birkaç Fransız'ı öldürmüş olmasına rağmen, kale önüne getirilen bir top yüzünden ölmeyi göze alamaz ve Bastille Hapishanesi'ni teslim eder..."³⁰

Fransız devrimi ve devamındaki reform sürecinde rol oynayan bu olay ve diğer iktidar mücadeleleri, iktidar değişim sürecinde ceza ve infaz sistemlerini başlangıç aşamasında bir intikam teorisi üzerine işlevselleştirmiştir. "Yakınçağ Avrupası'nda zindan, kilisenin aydınlanmacılar karşısındaki gerileyişine nispeten, Fransız İhtilali şahsında belki de, zulüm aletinin bir değiş tokuşu şeklinde temayüz etti. Kilisenin "kazığa oturtup yakmakla" sembolize edilebilecek zulüm aleti, Fransız Devrimi'nin giyotin makasında "kelleyi omuz hizasından koparmak" suretine döndü ve kıyımına böylece devam etti. Tedhiş-terör dönemi mahkemelerinin, zanlı hakkında ya ölüm ya da beraat şeklinde karar vermesi, zindanları ceza infaz mekânları olmaktan, ölüm için bekletme mekânlarına döndürüvermişti."³¹

"Kurtlukta kanun düşeni yemek idiyse eğer, Fransa Devriminin Robespiyer idaresindeki beş yıllık tedhiş-terör döneminde bu kanun, yenilmek istenenin düşürülmesindedir!.. O artık, bütün konvansiyon nazarında bir "giyotinlik namzedi" dir. Tevkif... Fransa'da bu yıllar zindan ve hapsediliş için sadece, celladın giyotini hazırlamasına kadar bir bekletilmekten ibarettir.

İçlerindeki karanlığın mahiyet değiştirmesi ve şifa kabul etmez bir hal almasıyla birlikte, Fransa ve Fransa şahsında Avrupa'nın bu dönemde zindanlar, mahiyet ve işlevleri itibariyle sadece birer tutulma karargâhıdır.""³²

³⁰ Turgut, a.g.e., s. 439.

³¹ Turgut, a.g.e., s. 438.

³² Turgut, a.g.e., s. 448.

“Paris’in Bastille’si gibi, Sen Petersburg’un Petrapavlosky’si, kaleden zindana dönüşüm süreçleri ayrı bir husus, zindanlık hüviyetleriyle evvela devrimcilerin “kapatıldığı”, devrimler ardından da devrimcilerin “kapattığı” birer kasvet yuvasıdırılar...”³³

Bu durum sadece Fransa özelinde yaşanmamış olup, mevcut olayların Avrupa geneline etkisi ile diğer ülkelerde de benzer tutumlar gözlemlenmiştir.

“Fransa Paris’inde Bastille Hapishanesi, Rusya Sen Petersburg’unda da Petrapavlosky Hapishanesi, krallık ve monarşi elinde halkların kavrulduğu sembol zindanlar iken, devrimcilerin eline geçişlerinde de “şahs-ı mekân”larında da mevcudun devrildiği sembol yapılar olmuştur!..

“Fransa İmparatoru ve Rus Çarı şahsında, krallık ve monarşi zindanları, tüm koltukları doldurulmuş bir köy minibüsüye eğer, Fransız ve Rus devrimleri elinde zindan, insanların nefes bile almalarını zor kılacak kadar balık istifi edilmiş bir metropol otobüsüdür!..”³⁴

Orta çağ sonunda ve Fransız Devrimi geçiş sürecinin aşılması ile birlikte “hapsetme” kavramı, hapishanelerin kurumsallaşması ile salt bir ceza aygıtı olarak anlam kazanmaya başlamıştır. *“Batıda hapishanelerin 17. Yy sonu ve 18. Yy başında ortaya çıktığı düşünülürse hapishaneler yaklaşık 200 yıllık kurumlardır.”³⁵*

Cezaevi mantığının, kurumsal bir işlev kazanmasında 17. Ve 18. Yüzyılda yaşanan tarihsel olgular baskın bir rol oynamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi ve diğer ekonomik, sosyal olgular bu duruma öncülük etmiştir. *“Hapishanenin ortaya çıkış dönemleri kapitalizmin ortaya çıkış dönemidir. Hapishaneler modern bir şiddet toplumu olan kapitalizmin en üst şiddet kurumlarından birisidir. Hapishaneler bir reform aracı olarak tasarlanmışlardır. Öncelikle potansiyel suçlu olarak görülen herkes, başta sokaklarda yaşayan serseriler, sakatlar, deliler, işsizler güçsüzler kapatılmıştır. Ve Avrupa’nın belli başlı şehirlerindeki nüfusun büyük bir kısmı önemli bir bölümü kapatılmıştır; ta ki bu insanlar çalışmayı kabul edinceye kadar. Yani kapatılma tamamen üretim süreciyle ilgili görülmüş iktisadi akla dayalı toplumsal düzenlemelerin işleyişlerini sağlamak amaçlanmıştır. Kapatma ile hapsetme aynı şey değildir. İşkence amaçlı kapama hapishane öncesine uzanır ve itaat amaçlıdır.”³⁶*

³³ Turgut, a.g.e., s. 452.

³⁴ Turgut, a.g.e., s. 456.

³⁵ Efe, a.g.e., s. 1.

³⁶ “Aynı yerde”.

18. yüzyıl itibari ile ceza, infaz ve hapsedme kavramları hukuki reform sürecinin etkisine girmiş ve Avrupa genelinde uygulamada eski ceza ve yargulama usullerine nazaran derin değişiklikler gözlemlenmiştir. *“Suçun herkesin önünde itiraf edilmesi uygulaması Fransa’da ilk kez 1791’de kaldırılmış, kısa süreli bir geri dönüşten sonra, 1830’da yeniden kaldırılmıştır; kazığa bağlama ise 1789’da ilga edilmiştir; İngiltere için bu tarih 1837’dir. Avusturya, İsviçre ve ABD’nin Pennsylvania gibi bazı eyaletlerinde uygulanan, mahkûmların sokak ortasında ve şehirlerarası yollarda çalıştırılmaları -demir boyunduruklu, çok renkli kıyafetleri olan, ayakları prangalı kürek mahkûmları; bunlarla halk arasında meydan okuma, küfür, alay, darbe, kin veya işbirliği işaretleri biçiminde alışverişler olmaktadır- XVIII. Yüzyılın sonunda veya XIX. Yüzyılın ilk yarısında hemen her yerde kaldırılmıştır. Şiddetli eleştirilere rağmen, teşhir Fransa’da 1831’e kadar sürmüştür -Real, “mide bulandırıcı bir sahne” demekteydi-; Nisan 1848’de sonunda kaldırılmıştır. Kürek mahkûmlarının Brest’ten Toulon’a tüm Fransa yollarında sürükledikleri zincirlere gelince, 1837’de onların yerine siyaha boyanmış hapisane arabaları geçmiştir.”³⁷*

Modern hukuk sistemlerinin tarihsel olgular sebebi ile hızla yerleşmeye başlaması da bu dönemin Avrupa geneline yansıyan bir gerçekliktir. *“Geleneksel adalet açısından büyük “rezaletler”in, sayılamayacak kadar ıslahat projesinin dönemidir; yeni bir yasa ve suç teorisi, cezalandırma hakkının siyasi ve ahlaki açıdan yeni bir meşrulaştırılması; eski kararnamelerin iptali, örf hukukunun kaldırılması; “modern” hukuk sistemlerinin devreye sokulması: Rusya 1769, Prusya 1780, Pennsylvania ve Toskana 1786, Avusturya 1788, Fransa 1791, Yıl IV, 1808 ve 1810. Ceza hukuku için yeni bir çağ.”³⁸*

Uygulamada doğrudan bedeni muhatap alan cezalardan salt anlamıyla özgürlüğün sınırlandırılması sürecine geçiş, aşamalı olarak gerçekleşmiş ve başlangıç dönemlerinde özgürlüğün sınırlandırılması ile birlikte ek cezalar da getirilmiştir. *“Fakat zorunlu çalışma veya hatta hapis -tam bir özgürlükten mahrumiyet- gibi bir ceza, hiçbir zaman bizzat bedenini kendini hedefleyen ek bir ceza olmadan uygulanmamıştır: gıda tayinlaması, cinsel yoksunluk, dayak, hücre.”³⁹*

Hapis cezasına geçiş sürecinde Fransa özelinde 1670 Kararnamesi, eski uygulamalar açısından bu dönemde dikkat çekici bir düzenlemedir. *“1670 Kararnamesi ceza uygulamasının genel biçimlerini Devrim’e kadar hükmü altında tutmuştur.*

³⁷ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, s.40.

³⁸ Foucault, a.g.e., s.38.

³⁹ Foucault, a.g.e., s.49.

Hükme bağladığı cezaların hiyerarşisi şöyledir: "Ölüm, konunun kanıt gerektirmesiyle birlikte, sürekli kürek, kamçılama, suçunu herkesin önünde itiraf etme, sürgün."⁴⁰

Özellikle usul açısından birçok eleştirinin getirildiği yargılama, bu dönemde adalet ve hakkaniyet ilkelerinden oldukça uzak bir yol izlemektedir. "İngiltere'nin meydana getirdiği büyük istisnanın dışında, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Fransa'da da tüm ceza usulü karar aşamasına kadar gizli kalmaktaydı; yani yalnızca halka değil aynı zamanda bizzat sanığa da gizli kalmaktaydı. Bir önceki dönemin sertliğini özetleyen ve bazı noktalarda da güçlendiren 1670 kararnamesine göre, sanığın usul sürecinin parçalarına dahil olması olanaksızdı, muhbirlerin kimliğini bilmesi olanaksızdı, tanıkları reddetmeden önce tanıklıkların yönünü bilmesi olanaksızdı, kendi yanındaki doğrulayıcı olguları davanın sonuna kadar geçerli saydırtması olanaksızdı ister usule uyulup uyulmadığını gözetmek ister savunmaya katılmak üzere bir avukat bulundurması olanaksızdı."⁴¹

Fransız Devrimi sonrası süreçte 1670 Kararnamesinin yerine getirilen 1810 tarihli Ceza Yasası, ceza ve usul açısından yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. "1810 tarihli Ceza Yasasında, belli bazı biçimler altında olmak üzere, ölüm ile para cezaları arasında, adeta mümkün ceza alanının tümünü işgal etmektedir. Yeni yasa tarafından kabul edilmiş olan cezalandırma sistemi nedir? Bütün biçimleriyle hapsedmedir. Ve yasanın hükmettiği bu hapsi, İmparatorluk, hemen bir cezalandırma, yönetim ve coğrafya hiyerarşisine göre hayata geçirmiştir: en alt basamakta, her sulh mahkemesine bağlı olan belediye polis hapishaneleri; her kent bölgesinde tutukevleri; bütün illerde birer ıslahhane; tepede ağır suçlular için merkez hapishaneleri veya bir yıldan fazlaya mahkûm edilenler için ıslahhaneler; nihayet bazı limanlarda kürek cezası çekilen zindanlar vardır."⁴²

Hapishanenin tarihte ilk olarak hayata geçmesi ise bu tarihlerden daha eskiye dayanmaktaydı. "Bu modellerin en eskisi, bütün diğerlerine az çok ilham vermiş sayılan, 1596'da açılan Amsterdam Rasphuis'idir. Burası ilke olarak dilencilere ve genç suçlulara yönelikti. İşleyişi üç büyük ilkeye boyun eğmekteydi: cezanın süresi, en azından bazı sınırlar içinde bizzat yönetim tarafından ve mahpusun hal ve gidişine göre belirlenebilmekteydi. Burada çalışma zorunluydu, ortaklaşa olarak yapıyorlardı ve mahpuslar yaptıkları iş için ücret alıyorlardı. Son olarak da katı bir zaman kullanımı, bir yasak ve zorunluluk sistemi, sürekli bir gözetim, teşvikler, ruhani metin okumaları vardı, koskoca bir

⁴⁰ Foucault, a.g.e., s.71.

⁴¹ Foucault, a.g.e., s.75.

⁴² Foucault, a.g.e., s.182.

“iyiye çekme” ve “kötülükten uzaklaştırma” araçları oyunu mahkûmu gece gündüz çevrelemekteydi.”⁴³

Amsterdam infaz uygulamaları, daha sonra yaygınlaşan ve kurumsallaşan hapishane ve hapsedme kültürü ile birlikte tüm Avrupa’da etkisini göstermeye ve örnek alınmaya başlamıştır. *“Bütün mahkûmlar gün ağırlarken kalkarlar; yataklarını yapıp, temizlenip yıkandıktan ve diğer ihtiyaçlarıyla uğraştıktan sonra; genel olarak gün doğumuyla işlerine başlarlar. Bu andan itibaren hiçbiri, atölyeler ve işlerine ayrılmış yerler dışında, salonlara ve diğer yerlere gidemez... Gün batımında onları işlerini bırakmaları için uyaran bir çan çalınır... Yataklarını yapmaları için onlara yarım saat tanınır, bundan sonra yüksek sesle konuşmalarına ve en ufak bir gürültü yapmalarına bile izin verilmez.”⁴⁴*

Mahpusların bedeni yorulmalarının yanında manevi olarak da bir faaliyet yoğunluğuna sürüklenmeleri ceza infazına ilk dönemlerden itibaren ıslah ve iyileştirme maksadı ile eklenmiştir.

“Kitabı Mukaddesler ve diğer pratik din kitapları sağlanmış; kentte ve dış mahallelerde bulunan çeşitli mezheplerden ruhban, haftada bir kez ayin yaptırmakta ve dinsel eğitime yönelik diğer tüm kişiler de mahkûmlara her an ulaşabilmektedirler.”⁴⁵

Netice olarak tarihsel süreç içinde önce beden daha sonra ise ruh ve hürriyet, ceza ve infaz hukukunda muhatap alınmıştır.

“16. yy.’da Amsterdam hapishaneleri ortaya çıkıncaya kadar; tenkil etme suretiyle zararsız yapma yani kefaret (intikam) düşüncesi insanlık dikkate alınmadan egemendi. Roma, Germen, Frank ceza hukukunda da bu anlayış geçerliydi. Kefaret ve para cezaları orta çağın erken dönemleri için pratik tek ceza aracı idi. Orta çağın geç dönemlerinde canavarca, bedeni hedef alan hayata kast eden cezalar onlarla yer değiştirdi. 17. Yy.’da ise tarihsel evrim açısından bir “reform” olarak özgürlüğü bağlayıcı ceza gündeme geldi.”⁴⁶

Cezaevi ve infaz sistemlerindeki değişimler, tarihsel ve hukuki değişim ve gelişmeler paralelinde kendi özündeki birçok teorik tartışmayı da beraberinde getirmiştir. *“Son üç yüz yılda ise suç ve suçlu konuları yeniden yorumlanmış, hukukta cezaların bireysel olması fikrinde birleşilmiş ve suçluların ıslahı sorunu; klasik, olgucu,*

⁴³ Foucault, a.g.e., s.190.

⁴⁴ G. De la Rochefoucauld – Liancourt, Des Prisons De Philadelphie, 1796, s. 9.

⁴⁵ Foucault, a.g.e., s.196.

⁴⁶ Efe, a.g.e., s.2.

neoklasik, hümanist kuramcılar tarafından ele alınmıştır. Buradan cezaevi fikri oluşmuş, cezaevi hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği kurum olarak tanımlanmıştır.”⁴⁷

B- Osmanlı Devleti’nde Durum

Osmanlı Devleti’nde de başlangıçta kurumsal olarak “hapishane” bulunmasa da uygulamada özgürlüğün sınırlandırılması mevcuttur. “Hapsetmek” fiilinin mekânı “mahpes” ise eğer, böylesi mekânlar tabii ki vardır ve genelde kaleler, kuleler ve kuyulardan ibaret bu muhteva listesine sahiptir. Yoksa hapishane, bizzat insan hapsetmek için inşa edilecek mekânlar olarak batı dayatmasından mülhem bir girişimle ancak 19. asırda...”⁴⁸

Cezalandırma ve infaz sistemi açısından Osmanlı Devleti genel İslam Kaide-lerini esas almaktaydı. “Tanzimat’a kadar İslam hukukunu icra mevkiindeki Osmanlı daha çok, suçun anıyla cezalandırılması sayılabilecek “bedene yönelik cezalar” tatbik etmektedir. Öcün devlet eliyle alınmasına dayalı “kisas” ile birlikte, suçu önleme amaçlı had cezalarının ne oldukları şer-i hukuka göre belliydi. Öldüren, yaralayan, içki içen, zina yapan, yol kesen, iftirada bulunan ve daha nice suç türüne bulaşan kişilere, suçuna göre diyet, ölüm, el ve ayağın kesilmesi, sürgün, değnek gibi karşılıklarla mukabelede bulunulur ve adalet böylece icra olunurdu. Bir de “Tazir” cezaları var idi ki, bu da şer-i hukukun karşılığında bir ceza belirtmediği için, yine şeriatın ruhundan alınan bir yetkiyle, hükümdar namına vazife icra eden kurullarca, suçun nevi ve şiddetine göre belirlenirdi. Kanun-namelerle cezaları belirlenmemiş suçlara karşı uygulanan tazir hükümleri, değnek, ölüm, hapis, sürgün, kınama, teşhir ve para cezalarıdır ki, hapis cezaları da olanca kaynak ve dayanağını buradan almaktadır.”⁴⁹

Osmanlı Devleti’nin hapis cezasını infaz maksadı ile kullandığı mekânlar genelde “zindan” ya da “kule” olarak adlandırılan yerlerdir. Başlıca Osmanlı zindanları, Yedikule, Eminönü Baba Cafer, Anemos Zindanlarıdır. Bunun yanında Rumeli Hisarı, Anadolu Hisarı, Galata Kulesi, Kız Kulesi, Kurşunlu Mahsen, Ağa Kapısı gibi yerler de hapis cezasının tatbikinde kullanılmaktadır. Şehzadeler için kullanılan “Kafes Zindanları” da bu kapsamda değerlendirebileceğimiz farklı bir türdür.

⁴⁷ Efe, a.g.e., s.5.

⁴⁸ Turgut, a.g.e., s.430.

⁴⁹ “Aynı yerde”.

19. yüzyıl ve sonrasında yaşanan değişim ve gelişimlere paralel olarak Osmanlı Devleti'nde de kurumsal anlamda ilk hapishaneler ortaya çıkmaya başlamıştır. "1831 yılında hisar ve burçlar dışında, muhtelif zindanlarda yatan bütün suçlular, Sultanahmet'teki Pargalı Makbul İbrahim Paşa Sarayı'nın dördüncü avlusunda inşa edilen Hapishane-i Umumiye nakledilirler. 1919'da kurulan ve daha sonra "Sultan Ahmet Cezaevi" olarak isimlendirilen Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi, Hapishane-i Umumi ile beraber, Sultanahmet Meydanı'nın resmîlik kokan endamında, kapatılmışlığın da resmîleştiğinin iki yapısı olarak yer alıyordu..."⁵⁰

Bu süreç tabii olarak ceza hukuku ve diğer hukuk kaidelerindeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. "1891'de suçlar yeniden tanımlanır, yeni cezalar yazılır... 1898 Ceza Kanunu da 1810 Fransız Ceza Kanunu'ndan tercüme edilir. Bu kanuna göre hürriyeti bağlayıcı cezalar, kürek cezası, kalebentlik ve hapis cezası olarak üç kısımlıdır. Kürek cezası, Tazminat öncesi işlediği ağır cürümden dolayı kürek çekme üzere gemi hizmetine verilmek anlamında kullanılıyordu da daha sonraları ağır olan bütün işleri ihtiva eden bir muhtevaya erdi. Kalebentlik ise hapis ile sürgün cezasının birleştirilmesinden ibarettir ve müebbet ya da süreli iki çeşidiyle mahkûmun bir kalenin içine hapsedilmesiyle tatbik olunmaktadır... Süreli hafif para cezalarının mekânıysa, normal hapishaneler..."⁵¹

Son dönemlerde ise tam anlamıyla kurumsallaşmış hapishanelerin temeli atılmıştır. "1876 yılı, hapishanelerin modernleştirilmesine hız verilen bir zaman barajı... İlk ciddi çalışmalar 2. Abdulhamit Dönemi'nde... 97 maddelik Tevkifhaneler ve Hapishaneler Nizamnamesi bu dönemde... Bu kanun her liva ve vilayet merkezinde birer hapishane ve tutukevi bulunması gerektiğini ve buralarda cezaların hangi süreyle infaz edileceğini belirtir. Hapishaneler de artık, üç yapraklı yonca gibi kökünden üç çeşit olarak boy verecektir: "Tevkifhaneler, Hapishaneler, Hapishane-i Umumi"..."⁵²

⁵⁰ Turgut, a.g.e., s. 434.

⁵¹ Turgut, a.g.e., s. 435.

⁵² Turgut, a.g.e., s. 436.

Türkiye’de Cezaevi Türleri ve Özellikleri

Av. Ömer Faruk KARATAŞ

Türkiye’de cezaevleri/ceza infaz kurumları, Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü bünyesinde taşra teşkilatı içerisinde yer alan, Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlarca hapis cezası yaptırımı altına alınmış suçların infazı ile görevlendirilmiş bulunan yaklaşık 170 yıllık bir geçmişe sahip idari kurumlardır.

Ceza infaz kurumları müdür ve yeteri kadar ikinci müdürün hiyerarşik yönetiminde yer almaktadır. 13.07.2026 tarihi itibarıyla 2.488’i yönetici personel, 69.520’si güvenlik ve gözetim personeli, 3.504’ü uzman personel, 1.713’ü teknik personel, 1.533’ü sağlık personeli, 7.346’sı diğer personel olmak üzere cezaevlerinde toplam 86.104 personel istihdam edilmektedir. Öte yandan cezaevlerinde yönetim İdare ve Gözlem Kurulu, Disiplin Kurulu, İş Yurdu Yönetim Kurulu gibi çeşitli kurullar aracılığıyla da yürütülmektedir.

Cezaevi Türleri

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanununun ikinci kısım, ikinci bölümünde ceza infaz kurumlarının türleri düzenlenmiştir. Buna göre ceza infaz kurumları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Kapalı Ceza İnfaz Kurumları,
- Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları,
- Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları,
- Genç Kapalı Ceza İnfaz Kurumları,

- Çocuk Ceza İnfaz Kurumları
- Gözlem ve Müşahede Merkezleri,
- Açık Ceza İnfaz Kurumları
- Çocuk Eğitimevleri

Kapalı Ceza İnfaz Kurumları: Kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir.

Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları: Kapalı ceza infaz kurumlarının özelliklerine ek olarak, sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanır. Kanunda sayılan belli suç tiplerini işleyenler ile özel gözetim ve denetim altında bulunmaları gerektiğine karar verilen mahkûmların cezaları, bu kurumlarda infaz edilir.

Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları: Kadın kapalı ceza infaz kurumları, kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği, kapalı ve yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumu düzenlemelerine göre kurulmuş kurumlardır. Bu kurumlarda iç güvenlik görevlileri kadınlardan oluşturulur. Türkiye’de on üç adet kadın kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları: Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır. Oniki-onsekiz yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fizikî gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (CTE) bünyesinde bu kurumların birçoğunun resmi adı tabelada "Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu" olarak geçer. Bunun sebebi, çocuklarla (12-18 yaş) gençlerin (19-22 yaş) aynı kampüs sınırlarında fakat birbirine temas etmeyecek şekilde ayrılmış farklı bloklarda veya yan yana müstakil binalarda tutulmasıdır.

Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları: Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte onsekiz yaşını bitirmiş olup da yirmibir yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır. Bu hükümlüler için ayrı bir kurum kurulmadığı takdirde hükümlüler diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde barındırılırlar. Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumlarında kalması gereken genç hükümlüler, gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılmış yüksek güvenli bölümlerinde kalırlar. Türkiye’de dokuz adet çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Açık Ceza İnfaz Kurumları: Açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 14. Maddesinde detayları yer alan düzenlemelere göre birtakım cezaların doğrudan açık ceza infaz kurumunda çektirilmeleri, birtakım cezaların kapalı cezaevinde bir miktarı geçirildikten sonra kalan kısmının açık ceza infaz kurumlarında geçirilmesi öngörülmüştür. Açık ceza infaz kurumları ve kadın açık ceza infaz kurumları olarak ayrılmaktadır. Türkiye’de sekiz adet kadın açık ceza infaz kurumu, 100 adet de açık ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Çocuk Eğitimevleri: Çocuk eğitimevleri; suça sürüklenen çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır. Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve onsekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir. Türkiye’de beş adet çocuk eğitimevi bulunmaktadır.

Cezaevi Tipleri

Cezaevleri ayrıca kurumun mimari yapısı, barındırma sistemi (koşuş, oda, hücre), kapasiteleri, suç/ceza türlerine göre tiplere/harflere ayrılmaktadır.

A Tipi Ceza İnfaz Kurumları (A1, A2, A3 Tipi Ceza İnfaz Kurumları), B Tipi Ceza İnfaz Kurumları, C Tipi Ceza İnfaz Kurumları, D Tipi Ceza İnfaz Kurumları, E Tipi Ceza İnfaz Kurumları, F Tipi Ceza İnfaz Kurumları, H Tipi Ceza İnfaz Kurumları, K Tipi Ceza İnfaz Kurumları, (K1, K2 Tipi Ceza İnfaz Kurumları), L Tipi Ceza İnfaz Kurumları, M Tipi Ceza İnfaz Kurumları, R Tipi Ceza İnfaz Kurumları (Rehabilitasyon Merkezi), S Tipi Ceza İnfaz Kurumları, T Tipi Ceza İnfaz Kurumları, Y Tipi Ceza İnfaz Kurumları Türkiye’de harfle isimlendirilen ceza infaz kurumlarıdır.

A Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Genellikle hafif suçlardan kısa süreli hapis cezası alan veya ilk kez suç işlemiş hükümlü ve tutukluların barındırıldığı küçük ölçekli, ilçe tipi kapalı ceza infaz kurumlarıdır. A-1, A-2 ve A-3 tipi ceza infaz kurumları olarak tesis edilmiştir. Erzurum, Muğla, Zonguldak, Aydın, Şanlıurfa, Tunceli, Yalova’da olmak üzere Türkiye’de toplam yedi adet A tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

B Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Genellikle küçük yerleşim yerlerinde konumlanan ve çoğunlukla hafif suçlardan ceza almış hükümlülerin kaldığı, koğuş sisteminin uygulandığı, hükümlülerin kullanımına açık havalandırma alanları ve bahçelerin bulunduğu ceza infaz kurumlarıdır.

C Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Geçmişte genellikle hafif suçlardan hüküm giymiş kişilerin tutulduğu, kapasitesi ve yapısı belirli standartlara göre oluşturulmuş, 8 adet koğuş ve 4 adet disiplin hücresinin yer aldığı ceza infaz kurumlarıdır. Günümüzde C tipi ceza infaz kurumu bulunmamaktadır.

D Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Yüksek güvenlikli tesisler olarak tasarlanmış, ağır suçlardan hüküm giymiş veya kaçma riski yüksek olarak değerlendirilen tutuklu ve hükümlülerin barındırıldığı kapalı ceza infaz kurumlarıdır. Türkiye’de 1 adet (Denizli) D tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

E Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Koğuş sistemine göre tasarlanan, orta güvenlikli ceza infaz kurumlarıdır. Türkiye’deki en yaygın ceza infaz kurumudur. Çoğunlukla ağır suçlardan hükümlü ve tutuklular olmak üzere pek çok çeşitli suçlardan hükümlü veya tutukluların barınabildiği ceza infaz kurumu türüdür. Türkiye’de 33 adet E tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

F Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, terör örgütü üyeliği ve organize suç örgütü liderliği gibi suçlardan hüküm giyen mahkûmları barındırmak üzere tasarlanmış, sıkı güvenlik önlemlerine ve hücre sistemine sahip yüksek güvenlikli kapalı cezaevleridir. Yüksek düzeyde tecritin uygulandığı bu ceza infaz kurumlarında üç kişilik ve tek kişilik odalar bulunmaktadır. Genellikle 368 kişi kapasiteye sahip olacak şekilde projelendirilen bu cezaevleri, isyan, örgütlenme ve firar riskini minimuma indirmek amacıyla tasarlanmıştır. Türkiye’de 13 adet F tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

H Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Bir kişilik ve üç kişilik oda/hücre sistemine göre inşa edilmiş, ağır suçlardan hüküm giymiş mahkûmların tutulduğu, sıkı güvenlik önlemlerinin uygulandığı ceza infaz kurumlarıdır. F tipi ceza infaz kurumlarından farklı olarak sosyal izolasyon daha esnek uygulanmakta, havalandırma bahçeleri daha alçak tutulmakta, iç güvenlik protokolleri, arama sıklıkları daha az uygulanmaktadır. Türkiye’de 5 adet H tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

K Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Türkiye’de genellikle büyükşehirlerin uzağındaki ilçelerde bulunan, düşük kapasiteli ve küçük ölçekli "ilçe tipi" kapalı cezaevleridir. Büyükşehirlerdeki büyük entegre cezaevi kampüslerinin aksine, bu kurumlar yerel düzeydeki tutuklu ve hafif/orta dereceli suçlardan hükümlülerin barındırılması amacıyla inşa edilmiştir. K1 ve K2 tipi olmak üzere toplam 7 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

L Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Genellikle büyükşehir kampüslerinde yer alan, yüksek güvenlikli ve modern altyapılı kapalı cezaevleridir. Klasik koğu sisteminden ziyade; terör suçları, kadın ve çocuklara yönelik ağır suçlar ile toplumsal güvenlik riski yüksek olarak değerlendirilen hükümlülerin kontrollü ve organize bir şekilde barındırılması amacıyla tasarlanmıştır. 21 kişilik koğuşları, üç kişilik ve tek kişilik oda sistemine göre projelendirilmiştir. Türkiye’de yaygın olan cezaevi tiplerindendir. 35 Adet L tipi kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

M Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Klasik koğu sistemine sahip yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarıdır. Türkiye’deki yaygın ceza infaz kurumlarından biridir. 4, 6, 8, 10 kişilik koğuşların yanında bireysel hücrelere de yer verilmiştir. Farklı tür suç tiplerinden hükümlülerin bulunduğu M tipi ceza infaz kurumlarından Türkiye’de 18 adet bulunmaktadır.

R Tipi Ceza İnfaz Kurumları (Rehabilitasyon Merkezi): Kendi başına hayatını idame ettiremeyecek derecede ağır hasta, engelli, akli dengesi yerinde olmayan, kişisel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya yaşlı olan hükümlü ve tutukluların tedavi, bakım ve rehabilitasyon süreçleri için özel olarak tasarlanmış yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarıdır. Koğuş sistemi yerine hastaların durumuna göre yerleştirilecekleri 3'er kişilik veya tek kişilik odalardan oluşmaktadır. Türkiye'de hali hazırda 4 adet R tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

S Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Kuyu tipi olarak da adlandırılan S tipi ceza infaz kurumları, 2017 yılından sonra yapımına başlanan, genellikle tek ve üç kişilik odalardan oluşan, yüksek güvenlikli kapalı cezaevleridir. Bu tesislerde, ağırlaştırılmış müebbet ya da terör, organize suç örgütü yöneticiliği gibi suçlardan hüküm giyen kişiler barındırılmaktadır. Ayrıca bulundukları koğuş sistemine sahip cezaevinde alınan karar gereği yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına nakledilmelerine karar verilen tutuklu veya hükümlüler de bu ceza infaz kurumlarına nakledilebilmektedir. Bu ceza infaz kurumlarında tıpkı F tiplerindeki gibi yoğun tecrit uygulanmakta, mahpusların birbirleri ile iletişimleri çok sınırlı tutulmaktadır. Türkiye'de 7 adet S tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

T Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Koğuş sistemine sahip, orta güvenlikli, genellikle adli suçlardan hüküm giyen mahpusların tutulduğu Türkiye'deki en yaygın ceza infaz kurumlarından biridir. Mahpusların rehabilitasyonunu önde tutma gayesi ile eğitim, meslek edindirme kursları, psiko-sosyal destekler ve toplu etkinliklerin yapılabilirdiği ceza infaz kurumlarıdır. Türkiye'de 79 adet T tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumları: Tek veya üç kişilik hücre sistemine göre inşa edilmiş, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, iç ve dış koruma personeliyle sıkı güvenlik önlemlerinin uygulandığı kurumlardır. Türkiye'de bu isimle kurulmuş 22 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki yapı itibarıyla F tipi ceza infaz kurumlarının tamamı, kimi H tipi ceza infaz kurumları, S tipi ve Y tipi ceza infaz kurumları da yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarından biridir.

Y Tipi Ceza İnfaz Kurumları: Türkiye'de ilk kez 2021 yılında açılan, ağırlıklı olarak tek kişilik hücrelerden oluşan ve mahkûmların birbirlerini görmeyeceği

şekilde üç katlı olarak tasarlanan yüksek güvenli li, tecrit esasına dayanan cezaevleridir. Bu kurumlar; ağırlıklı olarak ağırlaştırılmış müebbet hükümlüleri ve diğer kurumlardan asayiş vb. gerekçeler ile nakledilenleri barındırmaktadır. Türkiye’de 12 adet Y tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.

Sonuç

Adalet Bakanlığınca açıklanan verilere göre 1 Temmuz 2026 itibarıyla Türkiye’deki ceza infaz kurumlarının toplam sayısı 402, toplam kapasitesi 304.278 olarak açıklanmıştır. Yine resmi verilere göre 01 Temmuz 2026 tarihi itibarıyla Türkiye’de açık ceza infaz kurumlarında 119.888, kapalı ceza infaz kurumlarında 307.637 olmak üzere toplam 427.525 mahpus bulunmaktadır. Bu verilere göre kurumlardaki doluluk oranı yaklaşık %140 seviyelerinde seyretmekte olup, cezaevlerinde kapasitenin 123.247 üzerinde mahpus barındırılmaktadır.

2002 yılından günümüze uluslararası standartlara uyumsuzluk, fiziki yetersizlik, eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin yapılamaması gerekçeleri ile toplam 411 cezaevi kapatılmış, bunların yerine 314 yeni cezaevi açılmıştır. Açılan bu yeni cezaevleri arasında F tipi ile ilk kez ko uş sisteminden oda sistemine geçilmiş, ilerleyen yıllarda yüksek güvenli li ceza infaz kurumları açmaya yönelik eğilim devam ettirilmiştir. Kamuoyunda kuyu tipi olarak adlandırılan S tipi, Y tipi (2022 yılı sonlarında 7 adet Y tipi cezaevi bulunmakta iken bu sayı günümüzde 12’dir) ve Yüksek Güvenlikli cezaevlerinin sayıları ise son yıllarda artırılmıştır.

Her ne kadar uluslararası standartlara uyum gerekçesi belirtilmişse de uluslararası kuruluşlar, insan hakları örgütleri ve kamuoyunda ağır tecrit koşulları nedeniyle eleştirilen yeni tip yüksek güvenli li cezaevlerinin ayrıca fiziki yetersizlik konusunda da çözüm olmadığı, kapasite aşımının yıldan yıla arttığı g z lenmektedir.

Cezaevlerini İstatistiklerle Okumak (2016-2026)

Türkiye’de ceza infaz sisteminde yaşanan problemlerin ve cezaevlerinin mevcut durumunun anlaşılmasında mahpus sayılarına ilişkin istatistiklerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Güncel verileri ve 10 yıllık genel eğilimi aktardığımız bu çalışmada hem Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü hem de Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verileri kullanıldı.⁵³ Çocuk mahpus sayısına dair daha eski veriler düzensiz olduğundan yalnızca son beş yılın verileri değerlendirildi.

İlgili on yıllık periyotta, cezaevlerindeki toplam mahpus nüfusunun düzenli ve çarpıcı bir ivmeyle artarak iki katını aştığı görülmektedir. Bu artış eğilimi; salt erkek nüfusuyla sınırlı kalmamış, kadın, çocuk ve yabancı uyruklu mahpus gruplarında da belirgin yükselişler kaydedilmiştir. Veriler, yeni infaz kurumlarının inşasıyla kapasitenin artırılmasına rağmen, mahpus sayısındaki artış hızının kapasite genişlemesini geride bıraktığını ve kronik bir kapasite aşımı sorununun (2025 itibarıyla %131) kalıcı hale geldiğini göstermektedir. Örtülü af niteliğindeki infaz düzenlemeleri, pandemi izinleri kapasiteyi zaman zaman düşürse de boşalan yerler hızla dolmuştur. Buna gerekçe olarak ise yamalı bohça haline gelen infaz sisteminin getirdiği cezasızlık algısı gösterilmektedir.

⁵³ Dağınık halde bulunan verilerin derlenmesinde ve grafikleştirilmesinde yapay zekâ araçlarından faydalanılmıştır.

Güncel Veriler (Temmuz 2026)

CEZA İNFAZ KURUMLARI MEVCUTLARI (01.07.2026)

Kategori	Hükümlü Nüfusu	Tutuklu Nüfusu	Genel Toplam
Erkek	345.605	56.554	402.159
Kadın	16.643	4.160	20.803
Çocuk	1.372	3.191	4.563
Toplam	363.620	63.905	427.525

Temmuz 2026 itibarıyla toplam mahpus sayısı 427.525 ile tarihi zirvesini görmüştür. Tablo-daki en çarpıcı veri; tutuklu çocuk sayısının (3.191), hükümlü çocuk sayısının (1.372) iki katından fazla olmasıdır. Bu durum çocuklarda son yıllarda artan suç oranlarına dair önemli bir veri sunmaktadır.

CİNSİYETE VE İNFAZ DURUMUNA GÖRE MEVCUT DAĞILIM (TEMMUZ 2026)

Mevcut mahpus sayısına ilişkin tablonun grafikleştirilmiş hali yukarıda sunulmuştur.

KURUM STATÜLERİNE GÖRE MAHPUS DAĞILIMI (01.07.2026)

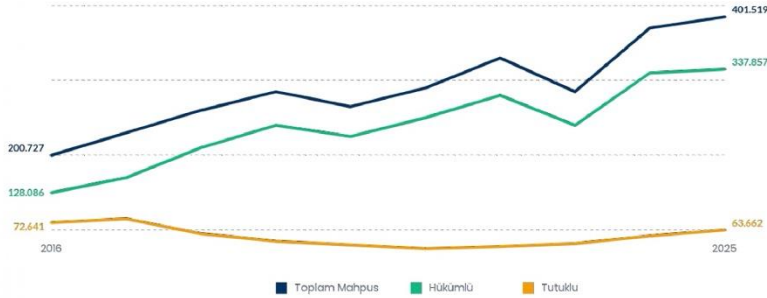

Kurum Statüsü	Mahpus Sayısı	Oran
Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	307.637	%72,0
Açık Ceza İnfaz Kurumu	119.888	%28,0
Genel Toplam	427.525	%100

Güncel mevcutların kurum statüsüne göre dağılımına bakıldığında, 427 bin mahpusun yaklaşık %72'sinin (307.637 kişi) Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında bulunduğu görülmektedir. Bu tablo, infaz rejiminin ağırlıklı olarak yüksek güvenlikli ve kapalı sistem üzerinden yürütüldüğünü teyit etmektedir.

10 Yıllık Değişimler (2016-2015)

TOPLAM MAHPUS SAYISININ TRENDİ (2016-2025)

2016 yılında 200 bin bandında olan toplam mahpus sayısı, on yıllık süreçte istikrarlı ve dramatik bir yükselişle 2025 yılında 400 bin sınırını aşmıştır. İnfaz sistemindeki bu

%100'lük büyümenin temel sürükleyicisi, tutuklu sayısındaki dalgalanmalardan ziyade, hükümlü nüfusunda yaşanan sürekli ve keskin artıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası çok sayıda kişinin tutuklanması ve ceza alması bu sayıyı artıran en büyük kırılma olmuştur. Devamında ise toplumun yaşadığı sosyolojik değişim, suç oranlarındaki artış mahpus sayısındaki artış trendini kalıcı hale getirmiştir.

Aşağıda sayıları gösterir detaylı tablo paylaşılmıştır.

TOPLAM MAHPUS SAYISI TABLOSU (2016-2025)				
Yıl	Toplam Mahpus	Hükümlü Sayısı	Tutuklu Sayısı	Tutuklu Payı (%)
2016	200.727	128.086	72.641	36.19%
2017	232.340	153.079	79.261	34.11%
2018	264.842	208.950	55.892	21.10%
2019	291.546	245.160	46.386	15.91%
2020	266.831	224.924	41.907	15.71%
2021	297.860	259.825	38.035	12.77%
2022	341.294	298.952	42.342	12.41%
2023	291.911	246.620	45.291	15.52%
2024	383.663	328.439	55.224	14.39%
2025	401.519	337.857	63.662	15.86%

Grafikte ve tabloda görülen kısmi düşüşler örtülü af niteliğindeki infaz düzenlemelerine işaret etmektedir.

CİNSİYETE GÖRE MAHPUS NÜFUSU (2016-2025)

Yıl	Erkek Mahpus	Kadın Mahpus	Toplam Nüfus	Kadın Payı (%)
2016	192.354	8.373	200.727	4.17%
2017	222.444	9.896	232.340	4.26%
2018	254.426	10.416	264.842	3.93%
2019	280.114	11.432	291.546	3.92%
2020	256.231	10.600	266.831	3.97%
2021	286.183	11.677	297.860	3.92%
2022	327.224	14.070	341.294	4.12%
2023	279.760	12.151	291.911	4.16%
2024	366.760	16.903	383.663	4.41%
2025	382.451	19.068	401.519	4.75%

Ceza infaz sistemi demografik olarak ezici bir çoğunlukla erkek nüfusundan oluşmaya devam etse de kadın mahpus sayısındaki artış da dikkat çekicidir. 2016'da 8.373 olan kadın mahpus sayısı, mahpus sayısındaki artış eğilimiyle uyumlu olarak 2025'te 19.068'e ulaşarak iki kattan fazla büyümüştür.

ÇOCUK MAHPUS NÜFUSUNDAKİ DEĞİŞİM (2021-2025)

12-14 Yaş

339

Kişi (2025)

15-17 Yaş

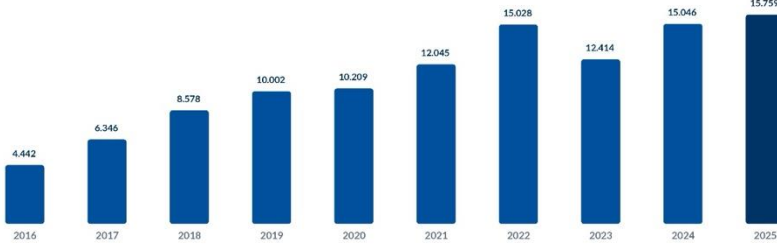
4.078

Kişi (2025)

En kırılgan gruplardan biri olan çocuk mahpusların sayısında, sadece beş yıllık kısa bir periyotta %143 oranında (1.817'den 4.417'ye) ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu artışın

hem 12-14 hem de 15-17 yaş gruplarında eş zamanlı gözlemlenmesi, çocuk adalet sistemi açısından kritik bir veridir.

YABANCI UYUKLU MAHPUS SAYISI (2016-2025)

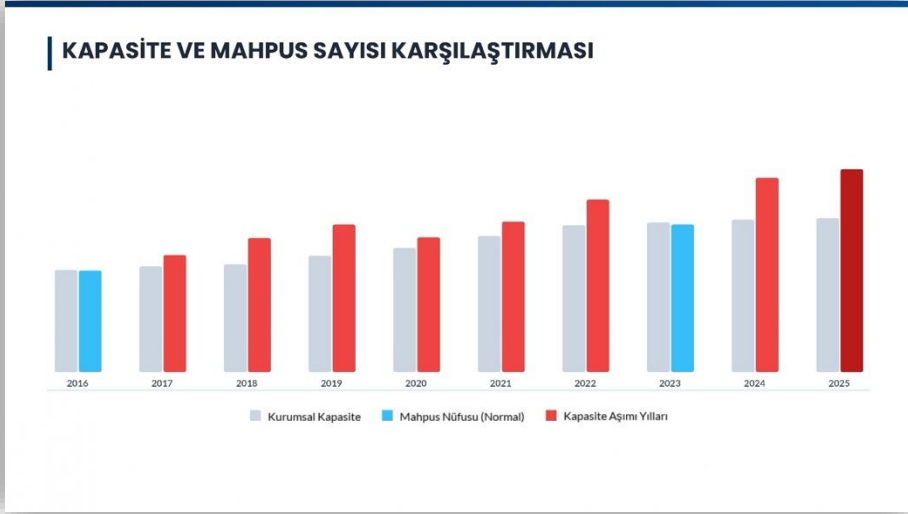
Cezaevlerindeki yabancı uyuklu kişi sayısı on yılda yaklaşık 3,5 kat artarak 4.442'den 15.759'a yükselmiştir. Bu artış, ülkenin değişen göç demografisinin infaz sistemine yansımaları olarak okunabilir. Her ne kadar yabancı uyuklu mahpus sayısı 2025 yılında zirvesini görse de tabloda da görüleceği üzere 2022 yılından bu yana yabancı uyuklu mahpus sayısı yatay seyretmektedir.

KAPASİTE KULLANIMI VE DOLULUK ORANLARI (2016-2025)

Yıl	Toplam Kapasite	Toplam Mahpus	Doluluk Oranı (%)	Aşım / Fark
2016	202.675	200.727	99.04%	-1.948
2017	208.830	232.340	111.26%	+23.510
2018	213.862	264.842	123.84%	+50.980
2019	230.210	291.546	126.64%	+61.336
2020	245.200	266.831	108.82%	+21.631
2021	270.068	297.860	110.29%	+27.792
2022	289.974	341.294	117.70%	+51.320
2023	295.992	291.911	98.62%	-4.081
2024	301.397	383.663	127.29%	+82.266
2025	305.086	401.519	131.61%	+96.433

Fiziki altyapı yatırımlarıyla cezaevi kapasitesi 100 bin kişinin üzerinde artırılmış olmasına rağmen, mahpus sayısındaki büyüme hızı çok daha yüksek olmuştur. 2020 ve 2023 yılı hariç sürekli kapasite aşımı yaşanmış, 2025 yılı itibarıyla doluluk oranı %131,61 seviyesine ulaşarak yapısal bir sıkışıklığa işaret etmiştir. Temmuz 2026 tarihi itibarıyla doluluk oranının %140'ı bulduğu düşünülmektedir.

Aşağıda kapasite ve mahpus sayısını karşılaştıran bir sütun grafiği bulunmaktadır.

Cezaevinde Büyüyen Çocuklar

MAZLUMDER'in 2020 tarihli "Çocuk Hakları Çerçevesinde Türkiye'de Cezaevinde Büyüyen Çocuklar Raporu" Işığında Güncel Bir Değerlendirme

Av. Nurdan ÇİÇEK

"Çocuklar, yetişkinlerin cezalarının ya da idari kararlarının görünmeyen tarafları olmamalıdır."

I. Giriş

Altı yıl önce MAZLUMDER Çocuk Hakları Komisyonu olarak ceza infaz kurumlarında anneleriyle birlikte yaşayan çocuklara ilişkin bir rapor hazırlarken amacımız, çoğu zaman fark edilmeyen bir hak ihlalini görünür kılmaktır. Haklarında hiçbir mahkûmiyet kararı bulunmayan bu çocuklar, yalnızca annelerinin infaz süreci nedeniyle çocukluklarının en kritik yıllarını kapalı kapılar ardında geçirmek zorunda kalıyordu. Aradan altı yıl geçti. Ancak o gün sorduğumuz soru bugün de güncelliğini ve vicdani ağırlığını koruyor: **Hiçbir suçu olmayan bir çocuk, neden çocukluğunu bir ceza infaz kurumunda geçirmek zorunda kalır?**

Aradan geçen altı yılda çocuk hakları alanında akademik çalışmalar arttı, sivil toplum örgütleri yeni raporlar yayımladı ve uluslararası insan hakları mekanizmaları tavsiyelerini yineledi. Tüm bu gelişmelere rağmen ne yazık ki meselelerin özü değişmedi. Çocuklar hâlâ kamuoyunda bağımsız birer "hak öznesi" olarak değil, kadın mahpusların birer "uzantısı" veya "eklentisi" gibi görülüyor.

Oysa özgürlüğünden yoksun bırakılan kişi annedir; çocuk ise bu hukuki sürecin hiçbir yerinde taraf değildir. Buna rağmen ilk adımlarını hapisane avlusunda atmakta, ilk oyunlarını beton zeminlerde oynamakta ve hayatı adeta bir infazın gölgesinde tanımaktadır. Bu durum, konuyu sadece infaz hukukunun de-

ğil, doğrudan çocuk hakları hukukunun ve temel insan onurunun acil bir meselesi haline getirmektedir.

II. 2020'den Bugüne: Değişenler ve Değişmeyenler

2020 raporumuzda, bir çocuğun gelişimini yalnızca beslenme, barınma veya sağlık gibi asgari fiziksel ihtiyaçlar üzerinden okumanın büyük bir yanılgı olduğunu vurgulamıştık. Bugün erken çocukluk gelişimine ilişkin bilimsel literatür, o günkü saha gözlemlerimizi verileriyle doğruluyor: Güvenli bağlanma, açık havada geçirilen serbest zaman, akran ilişkileri ve kendi düzeni içinde oyun oynayabilme özgürlüğü, bir insanın sadece çocukluğunu değil, yetişkinlikteki ruh sağlığını da doğrudan inşa eder. Bu hal aynı zamanda çocuğun zihin inşasının tek ebeveyninden ve suç ve ceza örüntüsünden ibaret bir dünya olmasına da zemin hazırlayan bir durumdur. Bu bilimsel gerçekler bizi kaçınılmaz olarak hukukun en temel ilkelerinden birine götürüyor: **Cezanın Şahsiliği**. Anayasal bir güvence olan bu ilke, suçun ve cezanın yalnızca fiili işleyen kişiye ait olduğunu söylemektedir. Ancak annesiyle cezaevinde kalan çocuk, hukuken "hür" görünse de fiilen en ağır tecridi yaşamaktadır. İşte bu noktada, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde düzenlenen ve Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumu ile çerçevesi çizilen "**Çocuğun Üstün Yararı**" ilkesi devreye girmelidir. Bu ilke soyut bir tavsiye değil; devletin çocukla ilgili her kararda öncelikli olarak gözetmesi gereken hukuki bir yükümlülüktür. Devletin görevi, yalnızca cezaevlerini çocuklar için "biraz daha katlanılabilir" kılmak değil; çocuğun doğal gelişim ortamını koruyacak alternatif infaz mekanizmaları geliştirmektir.

Günümüze gelindiğinde 2020 yılından bu yana ceza infaz kurumlarında anneleriyle birlikte kalan çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik bazı adımların atıldığı görüyoruz. Fiziksel mekânların çocuk dostu hâle getirilmesi, oyun alanlarının artırılması, kreş ve gelişim destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması yönündeki çabalar kuşkusuz önemlidir. Lakin bu iyileştirmeler, sorunun özüne temas etmemektedir. Zira mesele, çocukların ceza infaz kurumlarında hangi koşullarda tutulduğu değil; çocukluklarını neden hâlâ bu kapalı kurumlarda geçirmek zorunda kaldıklarıdır. Nitekim Adalet Bakanlığının kamuoyuyla paylaştığı son resmi verilere göre, **2021 yılı itibarıyla anneleriyle birlikte ceza infaz kurumlarında kalan çocuk sayısı 345'tir**. Buna karşılık, son beş yıla ilişkin güncel ve düzenli istatistiklerin kamuoyuyla paylaşılmamış olması, hem sorunun

boyutunun sağlıklı biçimde değerlendirilmesini hem de geliştirilen politikaların etkililiğinin ölçülmesini güçleştirmektedir. Çocuk hakları alanında şeffaf ve düzenli veri paylaşımı, hak temelli politika üretiminin ve kamu denetiminin vazgeçilmez unsurlarından biridir.

Bu bağlamda Bangkok Kuralları, Nelson Mandela Kuralları ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) standartları da aynı çizgide birleşir: Çocukların kapalı kurumlarda bulunması olağan bir durum olarak kabul edilemez ve her olay kendi özelinde, çocuğun yararı gözetilerek değerlendirilmelidir.

Bu ilkesel yaklaşım yalnızca ceza infaz kurumları bakımından değil, çocukların özgürlüklerinden fiilen yoksun bırakıldıkları diğer kapalı kurumlar bakımından da aynı ölçüde geçerlidir. Her ne kadar 2020 yılında yapmış olduğumuz rapor çalışmasının temeli, gözlemlerimiz çocuğun üstün yararı ile "kapatılma" mekânları arasındaki bu varoluşsal çelişkiyi yalnızca ceza infaz kurumlarıyla sınırlı tutmuş olsa da, MAZLUMDER olarak son iki yıl içerisinde gerçekleştirdiğimiz Geri Gönderme Merkezleri (GGM) ziyaretlerimizde, çocuklar açısından benzer ve son derece üzücü uygulamalarla karşılaştık: Göçmen statüsündeki çocuklar da tıpkı cezaevlerindeki akranları gibi, idari gözetim altındaki anneleriyle birlikte son derece uzun süreler boyunca yetişkinlerle birlikte bu merkezlerde tutulmaktadır. Saha gözlemlerimiz neticesinde müşahade ettik ki GGM'lerin fiziksel yapıları, güvenlik tedbirleri ve gündelik işleyişleri bakımından çocukların deneyimlediği yaşam, ceza infaz kurumlarını hatırlatan birçok ortak özellik taşımaktadır.

GGM'ler de çocukların karşı karşıya kaldıkları durum tamamen idari bir sürece ibaret olması hasebiyle, çocuk hakları hukuku açısından idari gözetim ve bu merkezlerde tutulma, çocuklar için ancak **"en son çare olarak düşünülebilecek ve mümkün olan en kısa süreyi kapsayacak"** istisnai bir uygulama olmak zorundadır. Mevcut pratik ise, çocukların en temel gelişimsel haklarından mahrum kalarak büyümek zorunda kaldıklarını göstermektedir. GGM'lerde anneleriyle birlikte tutulan çocukların durumu da en az cezaevindeki çocuklar kadar acil, derin ve yapısal bir hak ihlalidir.

IV. Çocukluğun Doğası ve Kurumsal Mekân Çelişkisi

İster ceza infaz kurumu olsun ister Geri Gönderme Merkezi; bu mekânların doğası ile çocukluğun ihtiyaçları arasında köklü bir uyumsuzluk vardır. Bu ku-

rumlar doğaları gereği güvenliği, denetimi ve gündelik yaşamın sıkı kurallarla zapturapt altına alınmasını esas alır. Çocukluk ise keşfetmeye, spontane ilişkilere, doğayla temasa ve özgürlüğe ihtiyaç duyar.

2020 raporunu hazırlarken görüştüğümüz, derneğimize yazılan mektuplardan edindiğimiz bilgilendirmelerde annelerin anlatımlarında dikkat çeken ortak noktalardan biri, çocukların günlük hayatının büyük ölçüde kurumun belirlediği zaman çizelgesine göre şekillenmesiydi. Açık havaya çıkış saatleri, sayımlar, görüş günleri ve günlük düzen çocukların hayatını da belirliyordu. Hatta aralarında özel bakım gerektiren çocukların olduğunu durumlarda bile, bu çocuklar hakkında da aynı kuralların geçerli olduğunu müşahade ettik. Bu tablo, Foucault'nun disiplin kurumlarına ilişkin çözümlemelerini akıllarımıza getirdi. Foucault'nun dikkat çektiği gibi, bu kurumlarda yalnızca özgürlük değil; zamanın kullanımı, mekânın paylaşımı ve gündelik hayatın ritmi de kurumsal kurallar tarafından belirlenmektedir. Bu aşikâr durum da meselenin aslının, sistemin çocukluğun kendiliğinden gelişmesi gereken alanlarını kaçınılmaz olarak daralttığı gerçekliğidir. Agamben'in hukuki statü ile fiili gerçeklik arasındaki yarığa dair tespitleri de bu paradoksu özetler: Çocuk kâğıt üzerinde "özgür" ve masumdur; ancak pratik yaşamda özgürlüğün en sert şekilde sınırlandığı bir mekânda nefes almaktadır. Bu tezat hem cezaevindeki hem de GGM'lerdeki çocukları sadece birer idari/infaz konusu olmaktan çıkarıp, insan hakları mücadelesinin en öncelikli özneleri haline getirir.

V. Sonuç

Altı yıl önce bu raporu hazırlarken hedefimiz, bu görünmez çocukları haklarıyla birlikte toplumun ve hukukun gündemine taşımaktı. Bugün elimizde daha fazla bilimsel veri ve uluslararası standart var, ancak temel sorun hâlâ çözülmeyi beklemektedir.

Kanaatimizce artık tartışılması gereken temel mesele, çocukların ceza infaz kurumlarında veya Geri Gönderme Merkezlerinde hangi fiziksel koşullarda kalacağı ya da bu kurumlara kaç oyuncak konulacağı değildir. Asıl tartışılması gereken husus; hiçbir çocuğun, hakkında verilmiş herhangi bir mahkûmiyet veya idari karar bulunmamasına rağmen çocukluğunu kapalı kurumlarda geçirmek zorunda kalmayacağı alternatif, insani, hukuki ve sosyal mekanizmaların nasıl geliştirileceği ve hayata geçirileceğidir. **İnfazın ertelenmesi, denetimli serbestlik**

uygulamalarının çocuk yararı ekseninde genişletilmesi, toplum temelli infaz modelleri, anne ve çocuk için güvenli alternatif barınma imkânları ile aile temelli destek mekanizmalarının güçlendirilmesi bu yaklaşımın temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Bu nedenle mesele yalnızca ceza infaz sisteminin veya göç idaresinin sorumluluğunda görülemez. Çocukların üstün yararı gereği, **Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler ve çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının** birlikte hareket ettiği disiplinler arası ve hak temelli bir politika oluşturulmalıdır. Özellikle anneleriyle birlikte kalan çocuklar bakımından, infaz kararlarının uygulanması sürecinde çocuğun üstün yararını esas alan zorunlu sosyal inceleme raporlarının hazırlanması, her somut olayda alternatif tedbirlerin değerlendirilmesi ve çocuk açısından kurum dışında yaşamın mümkün olup olmadığının öncelikle araştırılması bir yükümlülük hâline getirilmelidir.

Bununla birlikte, Geri Gönderme Merkezlerinde bulunan çocuklar bakımından da göç yönetiminin temel yaklaşımı idari gözetim değil, çocuk koruma sistemi olmalıdır. Çocukların ve çocuklu ailelerin idari gözetim altına alınması ancak istisnai ve son çare olarak değerlendirilmeli; bunun yerine toplum temelli kabul modelleri, koruyucu sosyal hizmet mekanizmaları, uygun barınma merkezleri ve düzenli sosyal destek programları hayata geçirilmelidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin de vurguladığı üzere, yalnızca göçmen statüsü sebebiyle çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılması hiçbir zaman çocuğun üstün yararı ile bağdaşmamaktadır.

Ek olarak, güncel verilere ceza infaz kurumlarında veya Geri Gönderme Merkezlerinde anneleriyle birlikte kalan çocuklara ilişkin güvenilir ve düzenli veri toplanması, kamuoyuyla paylaşılması ve bağımsız denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocukların gelişimsel, psikolojik ve sosyal durumlarını izleyen çok disiplinli takip sistemleri kurulmalı; üniversiteler, barolar ve çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla düzenli etki analizleri yapılmalıdır. Hak temelli politikaların üretilmesi, ancak görünür ve denetlenebilir bir sistemin kurulmasıyla mümkündür.

Sonuç olarak, çocuk hakları ve insan onuru bakımından gerçek başarı; kapatılma mekânlarını çocuklar için biraz daha "yaşanabilir" hâle getirmek değil, hiç-

bir çocuğun çocukluğunu cezaevlerinde veya Geri Gönderme Merkezlerinde geçirmek zorunda kalmayacağı bir infaz ve göç sistemini inşa edebilmektir. Devletin yükümlülüğü, çocukları kapalı kurumların koşullarına uyarlamak değil; hukuk düzenini ve kamu politikalarını çocukların üstün yararına uygun şekilde yeniden şekillendirmektir. Çocukların özgürlükten yoksun bırakılmadığı, aile bütünlüğünün korunduğu ve çocuğun üstün yararının bütün idari ve yargısal süreçlerin merkezine yerleştirildiği bir yaklaşım hem ulusal hukukun hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin zorunlu kıldığı asgari standarttır.

Mahpus Hakları, Tarihse Gelişimi ve Ülkemizdeki Durum

Av. Metin TARHAN

Bu makalede ceza infaz uygulamalarından hareketle ülkemizdeki infaz sistemi irdelenmiş, mevzuat hükümleri doğrultusunda mahpus hakları ve hak ihlallerinde başvuru mercileri ile başvuru yöntemleri incelenmiştir.

Mahpus hakları, özgürlüklerinden yoksun bırakılan hükümlü ve tutuklu bireylerin, bu yoksunluk dışında, sahip oldukları insan hakları temelli haklardır. Mahpusların yaşam, sağlık, adil yargılanma, kötü muameleden korunma, iletişim, avukatla görüşme ve infaz süreçlerinde ayrımcılığa uğramama gibi hakları ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Bu uğurda devletler mahpus haklarına yönelik çok yönlü tedbirler geliştirmekte, denetim mekanizmaları oluşturmaktadırlar.

Suç, suçluluk ve ceza tarihi boyunca toplumların gündeminde yer almış ve yer almaya devam etmektedir. Toplumdan topluma suç, suçlu ve cezaya yaklaşım farklılık oluşturmaktadır. Bu bağlamda, artan suç sayısı karşısında bazı toplumlar daha ağır ceza yaptırımları almaya yönelirlerken, bazı toplumlar ise bu klasik ceza anlayışının yararlı olmayacağı düşüncesiyle yeni önlemlere başvurumaktadırlar. Bu iki yönelim dışında, ceza infaz uygulaması içerisinde nitelikli çalışma ve uygulamalar yapılarak gelecekte daha az suç işlenen bir sürecin mümkün olabileceği de değerlendirilmektedir. Ülkemiz bu ara sistemi başarılı bir şekilde uygulamaktadır.

Mahkeme kararı ile özgürlük hakkı elinden alınan mahpuslar, ceza infaz kurumlarında işledikleri suça ilişkin farkındalık ve sorumluluk sahibi bir birey olarak yeniden suç işlemekten uzak kalmaya odaklanan bir gelecek için hazırlanmaktadır. Bu bağlamda, ceza infaz alanlarının insani ihtiyaçları eksiksiz karşılanmanın ötesinde eğitim, iyileştirme, meslek kazandırma, üretim, kültürel donanım, psikolojik destek sağlama alanları da olmalıdır. Bu yönüyle, ceza infaz kurumlarının çok yönlü kapasite ve donanımına, nitelikli insan kaynağına kavuşturulması gerekmektedir. Hiç kuşkusuz bu ekonomik bütçe gerektirir. Ceza infaz sisteminden beklenen maksimum fayda iradesi bütçe büyüklüğünü de ortaya çıkarır. Ceza infaz kurumlarının kapasitesi ve nitelikli personeli yüksek seviyede olmalıdır. Mahpusu suça iten nedenlerin doğru yöntemlerle tespit edilerek, zamanına uygun infaz anlayışı doğrultusunda mahpusa eğitim, iyileştirme, üretim ve sosyal gelişim faaliyetlerine katılım olanağı sağlanması, suç ve suçluluk oranlarının azaltılmasına katkı sunacaktır.

Ülkemizde reform niteliğindeki yapısal dönüşüm, ulusal ve uluslararası düzeyde ilgiyle izlenmektedir. Zamanı yakalayan infaz hizmetleri anlayışı içerisinde; farklı kadrolarda istihdam edilen nitelikli personel sayısı, personel eğitime tahsis edilen teknolojik donanımına sahip fiziksel mekanlar, personel eğitim modeli, yetkinliği, sürekli geliştirilen eğitici kapasitesi eğitim programlarının kapsamı ve içerik olarak zenginliği dikkate alındığında mahpusların ıslah başarı-sını artırmaktadır.

Tarihi boyunca ceza infaz sistemimiz yakınmalara, eleştirilere sahne olmuştur. İnfaz sistemimizde 2000’li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ve günümüzde ceza infaz sisteminden beklenen maksimum fayda amacı doğrultusunda devam eden çalışmalar yakınma ve eleştirileri asgariye indirmiştir. Yakın zamanda hayata geçirilen reform niteliğindeki çalışmalar eşzamanlı olarak infaz sisteminde yer alan insan kaynağı eğitimini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Personel eğitim merkezlerinin faaliyete geçmesi, eğitici kapasitenin genişletilmesi, eğitimin içeriği, uzaktan eğitim teknolojilerinin kullanımıyla personel yetkinliği düzenli olarak geliştirilmektedir. Bu durum, ıslah çalışmalarının başarısını artırmaktadır.

Ülkemizde ceza infaz sistemi, insan haklarının tarihi gelişim ve değişim sürecine paralellik göstermiştir. Hukuksal düzenlemeler, ceza evlerinin donanımı,

personel eğitimi, eğitim ve meslek kazandırma (iş yurtları) ve birçok alanda çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır:

Ceza infaz sistemimizin mevzuat bakımından eksikliği bulunmamaktadır. Pek doğaldır ki ihtiyaç alanlarının çeşitliği ve dinamikliği nedeniyle, mevzuatın sürekli geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Aşağıda da ifade edileceği gibi, insan hakları temelli bir anlayışla cezaevlerimizin donanımlı hale gelmesi, eksikliklerin giderilmesi sağlanılmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte suçların çeşitlenerek artışı karşısında dönem dönem cezaevlerinde yoğunluktan kaynaklanan yakınmaların da giderilmesi, benimsenen ve beklenen ceza infaz sistemini güçlendirecektir.

Personel eğitimi yönünden, ceza infazıyla ilgili olarak yaklaşık 40 yakın farklı kadrolarda 100.000 dolayında personel görev yapmaktadır. Bu personelin eğitimi, infaz sisteminden beklenen fayda açısından çok önem arz etmektedir. Mahpuslarla doğrudan temas eden, ceza infaz kurumunun sürekli şekilde işler halde çalışmasını sağlayan infaz ve koruma memurları ile başmemurlar güvenlik ve gözetim servisi personeli olarak tanımlanmaktadır. İnfaz ve koruma memurlarının görev, yetki ve sorumluluklarının temel olarak güvenlik, düzen ve disiplinin sağlanması olmasının yanı sıra topluma kazandırma çalışmalarına katkı sağlamak hususunda yeterlilikleri mevcut ise iyileştirme çalışmalarında ve kurslarda da görevlendirilebilecekleri mevzuatta belirtilmiştir. Güvenlik ve gözetim servisi personelinin hükümlülerin iyileştirilmesi, eğitimi ve topluma yeniden entegrasyonu süreçlerine ilişkin temel bir mesleki farkındalık ve görev bilinci içerisinde olmalarına kaynaklık eder nitelikte olduğunu değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte, yukarıda da değinildiği üzere ceza infaz kurumlarında ıslah sürecinin başarı ile yerine getirilmesinde esas sorumluluk uzman personel olarak da nitelendirilen öğretmen, psikolog, sosyal hizmet uzmanlarına aittir. Öğretmenin sorumluluğundaki eğitim ve öğretim servisinde görevli personel, mahpusun eğitim eksikliklerinin giderilmesini amaçlayan faaliyetler yürütmekle görevlidirler. Ceza infaz kurumunda bulunan mahpusların gerekli kriterleri yerine getirmeleri koşuluyla okuma yazma eğitiminden yükseköğrenim düzeyine her eğitim seviyesinde örgün ya da yaygın eğitim programlarına katılımları mümkündür. Kurumda yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, sürekli yayınlara erişim, sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, kütüphane çalışmaları ve manevi rehberlik hizmetlerinin yürütülmesi de bu servisin sorumluluğundadır.

İş yurtları uygulaması ile atölye şefinin sorumluluğundaki iş yurtlarında mahpusların kendilerine sunulan mesleki eğitim programlarını tamamlayarak meslek öğrenmeleri ve ceza infaz kurumları bünyesinde mevcut iş yurtlarının üretim faaliyetlerinde çalışarak düzenli gelir elde etmeleri de mümkündür. Bu uygulama mahpusun, meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmelerini sağlamayı da amaçlamaktadır.

Psiko-sosyal destek kapsamında, mahpusların psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduklarında kurumda görev yapmakta olan psikolog ya da sosyal hizmet uzmanlarından destek almaları mümkündür. Psiko-sosyal yardım servisi; hükümlülerin ruh ve beden sağlığı ve bütünlüğüne ilişkin koruyucu ve geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerektiğinde tedavi sürecine katılarak psikolojik destek sağlamayı ve müdahalede bulunmayı amaçlayan uzmanların görev yaptığı birimdir. Bu serviste görev alan personel; mahpusların bireysel özelliklerini, yaşam koşullarını ve suç işleme nedenlerini belirlemek suretiyle bireysel gelişimlerine yardımcı olmak ve ceza infaz kurumundaki yaşamları ile mevcut toplumsal ilişkilerinin sağlıklı şekilde sürdürülmesini desteklemekten sorumludur. Psiko-sosyal yardım servisi personeli; aynı zamanda, mahpusun yeniden suç işlemesini engelleyecek önlemleri almak amacıyla gerektiğinde kurum en üst amirinin bilgisi dâhilinde hükümlü aileleri ve hükümlünün sosyal çevresiyle görüşme yapmakla görevlidir.

Ceza infaz kurumlarının yönetsel yapısı incelendiğinde, kurumun amiri müdürdür. Kurum müdürü aynı zamanda iş yurdunun da müdürüdür. Ceza infaz kurumlarında kurum müdürlerine yardımcı olmak üzere ikinci müdür ve idare memuru kadrolarında yönetici personel de görev yapmaktadır. Günümüzde ülkemizde inşa edilen en yaygın ceza infaz kurumu tipleri olan T ve L tipi cezaevlerinin her birinde ortalama 2.000 civarında hükümlü mevcuttur. Her biri yetişkin bu sayıda bir insan topluluğunun güvenlik, barınma, iâşe ve sağlık ihtiyaçlarının kesintisiz bir şekilde karşılanması, yüksek düzeyde bir yetkinlik gerektirmektedir. Ceza infaz kurumu idarecilerinin hukuk, maliye, güvenlik, personel, eğitim, iyileştirme ve üretim uygulamaları konusunda karşılaşılan iş yükü ve yoğunluğunu başarı ile yönetebilecek nitelikte mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir. Cezaevi yöneticilerinin, Cumhuriyet Başsavcılığı ve Bakanlık yetkilileri olan sıralı amirlerine karşı sorumluluklarının yanı sıra hükümlü ve tutuklular ile yakınları, avukatları, ceza infaz kurumu çalışanları ve cezaevle-

rinin dış güvenliğinden sorumlu emniyet teşkilatı birimi olan jandarma yetkilileri ile görevlerinin gerektirdiği ilişkilerin çok boyutluluğu ve kapsamı düşünüldüğünde kurumsal temsil ve ilişki yönetimi açısından da özel yetkinliklere haiz olmaları gerektiği hususu tartışmasızdır. Yönetim servisi, güvenlik ve gözetim servisi, eğitim ve öğretim servisi, psiko-sosyal yardım servisi, iş yurdu servisinin yanı sıra ceza infaz kurumlarında sağlık servisi, teknik servis ve yardımcı hizmetler servisinde görevli personel de görev yapmaktadır.

Ceza infaz kurumlarında personel eğitim merkezleri oluşturulması önem arz etmektedir. 1980 yılından itibaren, Avrupa ülkelerinde infaz hizmetleri personelinin, belirli standartları olan bir eğitim yerleşkesinde mesleki eğitim alması yönünde somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de özellikle 1990'lı yıllardan itibaren zor kullanma yetkisine sahip olan kamu personeline insan hakları konusunda farkındalık kazandırmak ve mesleki hizmet kalitesinin artırılması amacıyla meslek içi eğitim programları düzenlenmesine özel önem verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, ceza infaz kurumlarında görev yapmakta olan infaz hizmetleri personelinin gruplar halinde Ankara'da ve yerel ortamlarda (adliyelerde ve cezaevlerinde) dönem dönem bir dizi eğitim programlarına katılımları sağlanmıştır. Eğitim gören personelin konaklayabildiği, derslikler, bilgisayar sınıfları, kütüphane, uzaktan eğitim stüdyosu, spor salonu, uygulama alanları, sosyo-kültürel gelişim ortamları, yemekhane ve kafeterya imkânlarının mevcut olduğu ceza infaz kurumları ve tutukevleri personel eğitim merkezlerinin katılımcı kapasitesi 2000 kişiyi aşmıştır. Eğitici personel ceza infaz kurumları ve tutukevleri müdürleri, psikologları, sosyal hizmet uzmanları, öğretmenleri ve diğer uzmanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet savcıları ve hâkimler ile denetimli serbestlik müdürlükleri başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlardan uzman personel, üniversitelerden akademisyenler ve ihtiyaç duyulan diğer uzmanlar, eğitici olarak eğitim süreçlerinde görevlendirilebilmektedir.

Ülkemizde mahpuslar, özgürlüklerinin kısıtlanması dışında diğer insan haklarının tamamına sahiptirler. Birleşmiş Milletlerin birçok belgesinde hükümlü ve tutuklu haklarına yer verilmiştir. Bu belgelerde, uygulanan ceza infaz sistemi, mahpusun insan onuruna gösterilen saygıyı azaltmadan, cezaevi yaşamı ile özgür yaşam arasındaki farkı asgariye indirmeye çalışır düzenlemesiyle genel bir çerçeve belirlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve bu sözleşme hükümlerinin ihlaline ilişkin yapılan başvurular sonucu alınan Avrupa İnsan Hakları Mah-

kemesi (AİHM) kararların da mahpus haklarına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ülkemizde, hapishanelere ilişkin temel kanun olan 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 2. maddesinde “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz” düzenlenmesi yer almaktadır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün yayınladığı Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabında ise, “Hapis cezası sadece özgürlükten yoksun bırakmayı içerir, hapsedme koşulları asla ek bir cezalandırma olarak kullanılmamalıdır”, “Özgürlüklerinden mahrum edilen bütün insanlara, her zaman, insanlık onuruna uygun bir şekilde ve insan olmalarından kaynaklanan onura saygı gösterilerek davranılmalıdır” ifadeleri yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası düzenlemelere göre, hapis cezası sadece ve sadece hapsedilen kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakmakta, bunun dışında kişi diğer tüm insan haklarından yararlanmaktadır.

Mahpusun haklarının neler olduğu, bu hakkın ihlali halinde nereye, nasıl başvuracağına ilişkin kısa bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Hemen ifade etmek gerekir ki, mahpus mahpusluğunun başlamasıyla beraber haklarının neler olduğunu ilişkin bilgiyi mahpus olduğu kuruma yazılı başvuruda bulunmak suretiyle öğrenme hakkına sahiptir. Çok genel olarak mahpus, mahpushaneye geldiği esnada; tutuklu ise tutukluluğa itiraz edebilir, adli kontrol kararı verilmesini, teminatla tahliye talebinde bulunmayı, ihtiyaçlarını karşılayabilecek temiz bir odaya yerleştirilmesini, insanlık onuru ile bağdaşmayan davranışlardan kaçınılmasını, iâşenin sağlanılmasını isteyebilir.

Mahpusun yaşam ve sağlık hakkı, iletişim ve görüşme, ibadet ve kültürel ihtiyaçlarını giderme, dilekçe ve başvuru hakları gibi temel haklarla birlikte mahpusun sahip olduğu tüm haklar Adalet Bakanlığı sayfasında yayınlanmıştır. Mahpus sahip olduğu haklara ilişkin hazırlanan el kitabını, infaz kurumundan isteme hakkına sahiptir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Mahpus Hakları Rehberi, kurumun resmî web sitesinde erişime açıktır. Ayrıca, mahpusun haklarını bilmesi, savunması ve ihlallerin raporlanması aşamalarında sivil toplum kuruluşları rehber niteliğinde kaynaklar sunmaktadır. Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) tarafından mahpuslara yönelik, mahpus hakları el kitapları ve başvuru rehberleri yayınlamaktadır.

Mahpusun sahip olduğu hakların ihlal edilmesi halinde; Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü ile İdare ve Gözlem Kuruluna yazılı dilekçe ile başvurabilir. Kurum kararlarına veya yaşanan hak ihlallerine karşı en yakın İnfaz Hakimliğine itirazda bulunulabilir. Ulusal düzeyde hak ihlallerini inceleyen ve tavsiye kararları alan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu başvuruda bulunabilir. Anayasa Mahkemesine (bireysel başvuru) veya iç hukuk yolları tüketildiğinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurma hakkı mevcuttur.

“Pardon” Demenin Bedeli: Beraatin Telafisi Bir Lütuf mudur, Bir Hak mı?

Av. Eyyup AKINCI

Bir suç isnadıyla karşılaşan, özgürlüğünden ve haklarından yoksun bırakılan, ama sonunda “suçsuz” olduğu anlaşılan insana devletin söylediği “pardon”un gerçek bir bedeli var mıdır? Bu yazı, koruma tedbirlerinin doğurduğu mağduriyetler ile bu mağduriyetlerin telafisini düzenleyen rejimin, insan hakları ölçütleri karşısında nerede durduğunu tartışmaktadır.

Makalemizin konusunu, bir suç isnadıyla karşılaşan kişilere neticede ceza verilmemesi hâllerinde söylenen “pardon”un bir bedelinin olup olmadığı oluşturmaktadır. Kanunlarda suç olarak tanımlanan fiillerin yaptırıma bağlanması; suçun aydınlatılması ve maddi gerçeğe ulaşılması amacıyla kişinin suç işleyip işlemediğinin belirlenmesi için çeşitli koruma tedbirlerinin öngörülmesini de beraberinde getirir. Koruma tedbirleri, özünde bazı temel hak ve özgürlüklerin yargı mensupları veya onların talimatı doğrultusunda kolluk birimlerince geçici olarak kısıtlanması ya da sınırlandırılması demektir. Başlıca koruma tedbirleri şunlardır:

Yakalama ve gözaltı: Şüpheli veya sanığın özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanmasıdır.

Tutuklama: Kaçma veya delilleri karartma şüphesinin yüksek olduğu hâllerde, şüpheli veya sanığın hâkim kararıyla cezaevine konulmasıdır.

Adli kontrol: Yurt dışına çıkamama; belirli bir ilçeyi, ili veya bölgeyi (örneğin Fatih ilçesi, İstanbul ili ya da Marmara bölgesi sınırlarını) terk etmeme; belirli

bir konutu terk etmeme (ev hapsi); belirli günlerde imza atma veya elektronik kelepçe gibi yükümlülüklerin uygulanmasıdır.

Arama ve el koyma: Delillere ulaşmak amacıyla, şüphe altındaki veya yargılanan kişinin üzerinde, konutunda, iş yerinde, araçlarında ve eşyalarında arama yapılması ile suç unsuru sayılan eşyaya el konulmasıdır.

Beden muayenesi ve moleküler genetik inceleme: Şüphelinin vücudundan kan, doku veya kıl örneği alınmasıdır.

İletişimin denetlenmesi: Şüphelinin telefon, internet ve benzeri iletişiminin teknik olarak dinlenmesi, kayda alınması veya sinyal bilgilerinin takip edilmesidir.

Gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme: Kolluğun gizli kimlikle örgütlü yapıların içine sızması ya da şüphelinin kamuya açık alanlarda teknik araçlarla izlenmesidir.

Bilgisayarlarda, programlarda ve kütüklerde arama: Dijital verilerin kopyalanması, incelenmesi veya bunlara el konulmasıdır.

Koruma Tedbirleri ve Sınırladığı Haklar

Bu tedbirlere başvurulurken çeşitli mağduriyetler doğar; üstelik her tedbir, farklı bir temel hakkı sınırlandırır. Yakalama, gözaltı ve tutuklama doğrudan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale eder. Özellikle tutuklama, tutuklanan kişinin özel hayatının ve aile hayatının korunması hakkını, çalışma özgürlüğünü de fiilen sınırlayarak gelir kaybı ve buna bağlı maddi manevi zararlara yol açar. Yurt dışına çıkmama (yurt dışı çıkış yasağı) biçimindeki adli kontrol seyahat özgürlüğünü; belirli yer ve günlerde mevcudiyetini ispat yükümlülüğü ise hem seyahat özgürlüğünü hem de özel hayatı kısıtlar. Dijital eşyaya el koyma; haberleşme, iletişim ve özel hayatın gizliliği haklarıyla birlikte mülkiyet hakkını da sınırlar. İletişimin denetlenmesi özel hayatın gizliliğini ve haberleşme özgürlüğünü zedeler. Malvarlığına, şirketlere ve diğer eşyaya yönelik el koyma, kayyım atama veya bir mesleği icra etmekten yahut görevden uzaklaştırma gibi tedbirler ise mülkiyet hakkını ve çalışma özgürlüğünü doğrudan kısıtlar. Görüldüğü üzere koruma tedbirleri, isminin aksine, korunması gereken pek çok temel hakkı aynı anda askıya alabilmektedir.

Mağduriyet Yalnızca Tedbirlerle Sınırlı Değildir

Bir suç soruşturması kapsamında hakkında araştırma yapılan kişinin mağduriyeti, yalnızca koruma tedbirleriyle sınırlı kalmaz. Kişi, suç şüphesi altına girdiği andan itibaren hakkında pek çok işlem yürütülür: Nüfus kayıt örneği ve adli sicil bilgilerine erişim sağlanması, soruşturma dosyasına şüpheli sıfatıyla eklenme, hakkında kamu davası açılması ve duruşmaya çağırılma bunların başında gelir. Buna, soruşturma içeriğinin basın ve sosyal medya hesaplarıyla paylaşarak ifşa edilmesi, soruşturmanın uzun yıllar açık kalması ve davanın yıllarca sürmesi de eklenir. Yakalama, gözaltı, tutuklama, adli kontrol ve özellikle dosya içeriğinin ifşası; kişinin iş ve sosyal hayatında ağır sıkıntılara, mesleğini kaybetmesine ve ticari itibarının onarılmaz biçimde zedelenmesine yol açabilir.

Suç şüphesi, kişi hakkında bir dizi idari işlemi de tetikleyebilir. Memurlar bakımından disiplin soruşturması açılması; yabancılar bakımından ise açılan soruşturma veya dava gerekçe gösterilerek sınır dışı kararı alınması ve idari gözetim altına alınma bunun tipik örnekleridir. Üstelik bu süreçte, ailesi sınır dışı edilen, evi gözaltı nedeniyle boşaltılan, geçimini sağlayamaz hâle gelen ve memleketinde basında yer alan haberler yüzünden zulme uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalan insanların yaşadığı yıkım, hiçbir tazminat kalemiyle ölçülemeyecek boyuttadır.

Üstelik yargılamanın cezaıyla sonuçlanıp cezanın infaz edilmesinden sonra dahi tablo değişebilir: Yargılamanın yenilenmesi, kanun yararına bozma, Anayasa Mahkemesi veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) başvurusu sonucunda verilen ihlal kararlarıyla yeniden yapılan yargılamada beraat edenler vardır. Bu kişiler, çoğu zaman cezalarını çoktan çekmiş olarak “suçsuz” ilan edilir.

Ayrıca, suç şüphesi altındaki kişi gerçekten suçlu kabul edilse dahi, uygulanan tedbir ve yaptırımların ölçülü olup olmadığı başlı başına bir sorundur. İfadeye çağrı üzerine ifade verebilecek kişilerin şafak baskınlarıyla kapıları kırılarak gözaltına alınması, uzun süre tutuklu yargılanmaları mağduriyeti artıran uygulamalardır.

Yine suçlu bulunsa bile neticede para cezası alacağı, HAGB (Hükmün Açıklanmasının Geriye Bırakılması) kararı verileceği yahut seçenek yaptırım ve koşullu salıverilme yahut denetimli serbestlikte cezasın infaz edeceği soruşturma-

nın başında belli olan kişilerin uzun süre tutuklu yargılanmalarının bir bedeli bulunmamaktadır. Bu örneklerde çoğu zaman koruma tedbirlerinin ölçüsüz ve orantısız olduğu ilk bakışta bile anlaşılmakta ise de kişi neticede suçlu bulunduğu için kendisine pardon denilmemektedir.

Son olarak, dönemsel olarak suç sayılan bazı fiillerin sonradan çıkarılan düzenlemelerle suç olmaktan çıkarıldığı hâller de yaşanmaktadır.

Sonuç olarak gerek beraat edenlerin gerek ölçüsüz ve orantısız işlemlere maruz kalanların, gerekse ceza almadıkları hâlde tüm bu süreçte ağır bedeller ödeyenlerin yaşadığı mağduriyetin tatmin edici bir karşılığının bulunup bulunmadığı üzerinde durmak, düşünmek gerekir.

Tazminat Bir Lütuf Değil, Anayasal ve İnsan Hakları Temelli Bir Haktır

Bu noktada işin özünü oluşturan ilkeyi vurgulamak gerekir. Koruma tedbirleri, niteliği gereği geçicidir ve henüz suçluluğu sabit olmamış bir kişiye, toplumun maddi gerçeğe ulaşma yararı uğruna katlandırılan bir fedakârlıktır. Kişinin sonunda suçsuz çıkması hâlinde, toplum yararına yüklendiği bu fedakârlığın yükü de toplumca, yani devletçe karşılanmalıdır. Ceza hukuku öğretisinde “fedakârlığın denkleştirilmesi” olarak adlandırılan bu ilke, devletin kusuru olsun olmasın doğan zararı gidermesini gerektiren bir objektif (kusursuz) sorumluluk esasına dayanır. Dolayısıyla beraat eden kişiye ödenecek tazminat, devletin bir lütufu değil masumiyet karinesinin ve hukuk devletin zorunlu sonucudur.

Bu hak, soyut bir temenni olmayıp pozitif hukukta açıkça güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 19. maddesinin son fıkrası, kişi hürriyetine ilişkin esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zararın, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre devletçe ödeneceğini hükme bağlar. Anayasa'nın 38. maddesi, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağı kuralıyla masumiyet karinesini; 36. maddesi adil yargılanma ve hak arama hürriyetini; 40. maddesi ise temel hak ve hürriyetleri ihlal edilenlerin uğradığı zararın devletçe tazminini güvenceye alır.

Uluslararası insan hakları hukuku da aynı yöndedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 5/5. maddesi, Sözleşme'ye aykırı bir yakalama veya tutuklamaya maruz kalan herkesin tazminat isteme hakkını bağımsız ve icra edilebilir

bir hak olarak tanır. Sözleşme'nin 6/2. maddesindeki masumiyet karinesi, AİHM içtihadında⁵⁴ yalnızca yargılama aşamasıyla sınırlı tutulmamıştır. Beraat sonrası tazminat sürecinde dahi makamların, beraat eden kişiye yönelik suçluluk şüphesini sürdüremeyeceği kabul edilmiştir. Yine seyahat özgürlüğü, 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesiyle; mülkiyet hakkı 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesiyle; özel hayat ve haberleşme 8. maddeyle; etkili başvuru hakkı ise 13. maddeyle korunur. Türkiye'nin tarafı olduğu Birleşik Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi de 9/5. maddesinde hukuka aykırı yakalama ve tutuklama mağdurlarına, 14/6. maddesinde ise adli hatayla mahkûm edilip sonradan aklanana tazminat hakkı tanır. Kısacası beraat edenin telafisi hem iç hukukun hem de bağlı bulunduğu uluslararası sözleşmelerin emrettiği bir yükümlülüktür.

CMK m.141 ve Uygulamada Daralan Bir Hak

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 141. maddesi, haksız bir işleme maruz kalan kişilerin uğradıkları zararı gidermek için tazminat başvurusu yolunu düzenler. Ne var ki bu yolun kapsamı ve etkinliği hem yasal düzenlemenin sınırlılıkları hem de yargısal uygulamadaki daralma nedeniyle baştan beri tartışmalıdır. Kanunun 17.12.2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan ilk hâlinde, tazminat istemi esas olarak yakalama, gözaltı, tutuklama, arama ve el koyma tedbirleri ekseninde öngörülmüştü. Buna karşılık tüm malvarlığına el konulmasından doğan zarar, yıllarca süren iletişimin tespiti, konutu terk etmeme veya uzun süreli yurt dışına çıkmama gibi adli kontrol tedbirlerinden kaynaklanan zararlar uzunca bir süre giderilemedi.

Maddeye sonradan eklenen bir fıkrayla, hâkim ve savcıların soruşturma ve kovuşturma sırasındaki kişisel kusurları, haksız fiilleri ve diğer sorumluluk hâllerinden doğan zararların tazmini de mümkün kılınmaya çalışıldı⁵⁵. Bu düzenlemeyle her türlü mağduriyetin telafisi amaçlanmış olsa da Yargıtay'ın yorumu, hükmü neredeyse uygulanamaz hâle getirdi: tazminat, hâkim ve savcı hakkında disiplin soruşturması başlatılmış olması ve bu soruşturmanın sonucuna bağlan-

⁵⁴ Sekanina/Avusturya, Rushiti/Avusturya ve Allen/Birleşik Krallık çizgisinde

⁵⁵ 28.06.2014 tarihli 29044 sayılı resmî gazetede yayınlanan 6545 sayılı ve 18.06.2014 tarihli kanunun 70. Maddesi ile CMK 141. Maddesine 3. Fıkrasına eklenen hüküm şu şekildedir: “Birinci fıkrada yazan hâller dışında, suç soruşturması veya kovuşturması sırasında kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk hâlleri de dâhil olmak üzere hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle tazminat davaları ancak Devlet aleyhine açılabilir.”

ması koşuluna bağlandı⁵⁶. Benzer biçimde el koyma nedeniyle tazminat istemi de katı koşullar nedeniyle fiilen erişilemez kılındı. Burada altı çizilmesi gereken çarpıklık şudur: Uygulamada, kanundaki şekil şartları yerine getirilerek yapılan her el koyma veya tedbir kararı “usule uygun” sayılmakta ve yargılama beraatle sonuçlansa bile tazminat hakkı doğmamaktadır. Oysa CMK m.141’in büyük bölümü kusura değil, objektif devlet sorumluluğuna dayanır. Tedbirin alındığı andaki şekli hukukiliği, sonradan suçsuz olduğu anlaşılan kişiye karşı devletin sorumluluğunu ortadan kaldıramaz. Şekli hukukiliği maddi adaletin önüne geçiren bu anlayış, tazminat hakkının özünü boşaltmaktadır.

Maddenin birinci fıkrasına eklenen “1” bendiyle konutu terk etmeme adli kontrolü ile hastanede gözetim altında tutulma bakımından da tazminat imkânı getirilmeye çalışılmıştır⁵⁷. Ancak aşağıda görüleceği üzere, adli kontrolün diğer yaygın türleri hâlâ kapsam dışındadır.

Kapsam Dışında Bırakılan Tedbirler

2004 yılında yürürlüğe giren CMK ile uygulanan, belirli günlerde kolluğa giderek imza atmak suretiyle mevcudiyetini ispat etme biçimindeki adli kontrol, çoğu zaman haftada bir veya birkaç gün, on beş günde bir ya da ayda bir, hatta kimi dosyalarda haftanın yedi günü uygulanır. Kişi, ikametine en yakın karakolda tutulan imza föyünü imzalamak zorundadır⁵⁸. Bu tedbir haksız olsa ve kişi yargılandığı davada beraat etse bile, karşılığında bir tazminat istenememektedir.

⁵⁶ Yargıtay 12. Ceza Dairesi’nin 08.03.2021 tarihli 2019/2195 E., 2021/2311 K. sayılı kararı şöyledir: “Davacı tarafın 15.02.2016 tarihli dava dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar 5271 sayılı CMK’nın 141/3. maddesinde düzenlenen hakimler ve Cumhuriyet savcılarının eylemlerinden ötürü tazminat istemine ilişkin olup, tazminata konu edilen eylemlerle ilgili olarak hakim ve Cumhuriyet savcısı hakkında adli veya idari soruşturma yapıp yapılmadığı, yapılmış ise akıbetinin ne olduğu Hakimler ve Savcılar Kurulundan araştırılıp açıklığa kavuşturularak, sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden, eksik inceleme ve araştırma ile yazılı şekilde karar verilmesi, Kanuna aykırı olup”

⁵⁷ 12.03.2024 tarihli 32487 sayılı resmi gazetede yayınlanan 7499 sayılı ve 02.03.2014 tarihli kanunun 12. maddesiyle CMK 141. Maddesine 3. Fıkrasına eklenen hüküm şu şekildedir: “Konutunu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmayla yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen, Kişiler, maddi ve manevi her türlü zararlarını, Devletten isteyebilirler.”

⁵⁸ Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 3/4/2023 tarihli ve E.2021/4868, K.2023/1064 sayılı kararının ilgili kısmı şöyledir: “...5271 sayılı Kanun’un 141 inci maddesinin birinci fıkrasında tazminat istenebilecek hallerin tahdidi olarak sayılmak suretiyle hüküm olarak alınan, adli kontrol kararlarının ise tazminat istenebilecek korumasının arasında sayılmaması nedeniyle adli kontrolüne ilişkin manevi tazminatın reddine karar verilmesi gerekirken kısmen kabulüne karar davalı olarak kararın kesintiye uğratılması yapılr...”

Aynı şekilde, 2012 yılında CMK'nın 109. maddesinin üçüncü fıkrasının “j, k, l” bentleriyle yürürlüğe giren konutu terk etmeme, belirli bir bölgeyi terk etmeme ve belirli bir bölgeye yaklaşmama adli kontrolleri yıllarca uygulanmakta; ancak yalnızca konutu terk etmeme tedbiri için 2024 yılında tazminat imkânı tanınmış, belirli bir bölgeyi terk etmeme ve bir bölgeye yaklaşmama tedbirleri için yasa da herhangi bir tazminat yolu öngörülmemiştir.

CMUK döneminde 1999'dan itibaren ve yeni CMK'nın 2005'te yürürlüğe girmesiyle yıllarca uygulanan yurt dışına çıkmama tedbiri için de durum aynıdır: Bu tedbire karar verilen yargılama beraatle sonuçlansa dahi tazminat hakkı tanınmamakta, uygulamada etkili bir iç hukuk yolu bulunmamaktadır. Halbuki yurt dışına çıkamamak yıllarca süren bir seyahat özgürlüğü kısıtıdır ve 4 No.lu Protokolün 2. maddesi kapsamındadır; telafisiz bırakılması, AİHS'nin 13. maddesindeki etkili başvuru hakkıyla da bağdaşmaz.

İletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, neredeyse her siyasi soruşturmanın en önemli işlemi hâline gelen cep telefonu ve bilgisayara el koyma tedbiri de ciddi mağduriyetler doğurmaktadır. Birkaç yılda bir, kişileri veya toplulukları adeta bir “gözetimden geçirme” amacıyla yürütülen soruşturmalarda, ikamette bulunan tüm dijital eşyaya el konulabilmektedir. Arama sırasında bulunan dijital eşyanın imajının olay yerinde alınıp cihazların derhal iade edilmesi gerekirken, kolluk imaj alma yüküyle uğraşmamak için önceden alınmış genel bir el koyma kararına dayanarak cihazlara el koymakta ve bunları uzun süre iade etmemektedir. Dijital eşya, bilişim çağının en temel ihtiyaçlarındandır; kişi el konulan cihazların yerine yenisini almak zorunda kalır. Cihazlar aylar ya da yıllar sonra iade edilse bile ekonomik ömrünü tüketmiş olur ve kişi çoktan yenisini edinmiştir. Buna rağmen bu mağduriyetin karşılığında bir tazminat ödenmemektedir.

Malvarlığına yönelik kısıtlama tedbirleri, kayyım atamaları, şirketlere ilişkin tedbirler, yönetimin TMSF gibi kurumlara devredilmesi veya malvarlığının dondurulması ise çoğu zaman kişilerin ticari hayatına mal olmakta, onları iflasın eşiğine getirmekte ve ticari itibarlarını onarılmaz biçimde zedelemektedir. Bu ağır zararların da etkili bir telafisi sağlanmamaktadır.

Tazminatın Hesaplanmasındaki Yapısal Sorunlar

Yargı mağduriyetinin en yaygın görüldüğü alan; haksız yakalama, gözaltı, tutuklama ve konutu terk etmeme adli kontrolü nedeniyle istenebilen tazminatlardır. Kanunda sınırlı olarak sayılan istisnalar dışında, hakkında beraat veya tahliye kararı verilen ya da herhangi bir ceza verilmeyen kişilerin tazminat isteme hakkı vardır. Tazminat, kural olarak kişinin yerleşim yeri ağır ceza mahkemesine verilecek dilekçe üzerine yürütülen bir yargılamayla maddi ve manevi olarak talep edilebilir. Ancak 8. Yargı Paketi (7499 sayılı Kanun) sonrasında, CMK m.141'in birinci fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri kapsamında olup 01.06.2024 tarihinden sonra kesinleşen kararlara ilişkin istemler için başvuru mercii, Adalet Bakanlığı bünyesinde 6384 sayılı Kanun'la kurulu Tazminat Komisyonu olmuştur.

Kanun tazminat taleplerinin tazminat hukukunun genel prensiplerine göre karara bağlanacağını öngörse de tazminatın Hazine bütçesinden ödenmesi nedeniyle pratikte, trafik ve iş kazaları ile diğer maddi-manevi tazminatlara ilişkin yerleşik içtihadın çok ötesinde katı bir yargısal denetim uygulanmaktadır. Maddi tazminat belirlenirken kişinin gerçek mesleği ve kazancı değil, yalnızca özgürlükten yoksun kaldığı dönemin vergilendirilmiş kazancı ve SGK kayıtlarıyla tespit edilebilen aylık geliri esas alınmakta, vergilendirilmiş kazancı olmayan ve SGK kaydı olmayanların zararı dönemin asgari ücretine göre hesaplanmakta, emsal ücret uygulaması kabul edilmemekte, dolaylı zararlar ise hiç telafi edilmemektedir. Maddi tazminata yakalama/gözaltı/tutuklama tarihinden itibaren yasal faiz işletilse de 2017'de yapılan bir düzenleme ve özellikle yüksek enflasyonun yıllarca sürdüğü ülkemizde yasal faiz oranlarının enflasyonun çok altında kalması, yargılamaların aşırı uzun sürmesiyle birleşince, maddi zarar fiilen telafi edilemez hâle gelmektedir.

Ağır Ceza Mahkemeleri, manevi tazminatı çoğunlukla enflasyon ile yasal faiz arasındaki farkın görece düşük olduğu 2006-2016 döneminin alışkanlıklarıyla, maddi tazminatın 1,5-2 katı düzeyinde belirlemektedir. Yargılamaların uzunluğuyla birleşen bu uygulama, davacıları en baştan fahiş görünen yüksek tutarlar talep etmek zorunda bırakmaktadır. Üstelik manevi tazminatta ıslah ve talebi artırma imkânı bulunmadığından, dava açıldığı tarihte makul görünen bir talep, yıllar sonra enflasyon karşısında erimekte ve mağduriyeti karşılayamamaktadır. Ağır ceza yargılamasının yanı sıra İstinaf ve Yargıtay aşamaları da he-

saba katıldığında, sonuna kadar takip edilen bir tazminat başvurusu ancak 8-10 yılda sonuçlanabilmektedir.

Somut Bir Örnek: On Yılı Aşan Bir Telafi Arayışı⁵⁹

Soyut tablonun nasıl bir somut adaletsizliğe dönüştüğünü bir örnek ile göstermek yerinde olur. Konya 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 22.05.2015 tarihli ve 2014/176 E. sayılı kararıyla beraatine hükmedilen bir kişi, bu yargılama kapsamında 27.02.2006-02.03.2006 tarihleri arasında gözaltında kalmış, 02.03.2006'da tutuklanmış ve 11.08.2006'da tahliye edilmişti. Beraatinin ardından bu kişi, haksız gözaltı ve tutuklama nedeniyle 15.12.2015 tarihinde Konya 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2015/551 E. sayılı dosyasıyla 20.000,00 TL maddi ve 20.000,00 TL manevi tazminat talebinde bulundu.

Mahkeme 22.04.2016 tarihinde 2.124,40 TL maddi ve 4.000,00 TL manevi tazminatın 27.02.2006'dan itibaren işleyecek yasal faiziyle ödenmesine karar verdi. Bu karar, Yargıtay 12. Ceza Dairesi'nin 28.03.2022 tarihli kararıyla eksik inceleme ve manevi tazminatın az olduğu gerekçesiyle bozuldu. Mahkeme 06.07.2022 tarihinde bu kez 2.052,19 TL maddi ve 4.000,00 TL manevi tazminata hükmetti; bu karar da temyiz edilince Yargıtay 12. Ceza Dairesi 19.11.2024 tarihinde manevi tazminatın yine az olduğu gerekçesiyle kararı bozdu. Mahkeme 06.03.2025 tarihinde maddi tazminatı yine 2.052,19 TL, manevi tazminatı ise 8.000,00 TL olarak belirledi; bu karar da bozulunca 26.03.2026 tarihinde manevi tazminat 20.000,00 TL'ye çıkarıldı. Son karar da Hazine tarafından temyiz edilmiş olup dosya hâlen Yargıtay'da beklemektedir.

Ceza davası yaklaşık 10 yıl sürmüş, bunun ardından açılan tazminat davası da 10 yılı aşkın bir süredir kesinleşmemiştir. Maddi tazminat, yakalama/gözaltı/tutuklama tarihindeki asgari ücret esas alınarak belirlendiğinden, ıslah yapılsa dahi sonuç değişmemektedir. Öte yandan 2015'te açılan davanın on yıldan uzun süreceği öngörülemez olduğundan, davacı o tarihteki 1.000,00 TL net asgari ücretin yirmi katı kadar manevi tazminat talep etmiş ve mahkeme bunu tümüyle kabul etmiş olsaydı bile, manevi tazminatta artırım hakkı bulunmadığından mağduriyet yine karşılanamayacaktı.

⁵⁹ Benzer dosyalar için: https://x.com/av_eyyup_akinci/status/2003779929649918356?s=46&t=PxSnJf1i2Wjwpm7MSEp6JA

Anayasa Mahkemesi'nin emsal kararlarında⁶⁰, manevi tazminat belirlenirken son karar tarihindeki uygulamaların esas alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Ne var ki davaların aşırı uzaması, yüksek enflasyon ve AYM'de bireysel başvuruların ortalama 4-6 yıl sürmesi ile ihlal kararı sonrası yeniden yargılama süreçleri bir araya gelince, dava dilekçesinde talep edilen tutar gerçek değerini koruyamamaktadır. Bu örnekte, 166 gün (yaklaşık 5,5 ay) gözaltı ve tutuklu kalan davacı için hükmedilen maddi tazminat, yakalama tarihinden 24.06.2026'ya kadar işleyen yasal faiziyle birlikte 6.442,92 TL; 20.000,00 TL'lik manevi tazminat ise faiziyle birlikte toplam 62.790,68 TL olarak hesaplanmaktadır. Manevi tazminat, bugünün yaklaşık iki aylık asgari ücretine denk düşmektedir.

Rakamların ölçeği çarpıcıdır: 2006 yılındaki yakalama tarihinde asgari ücret 380,46 TL, 2015'teki dava tarihinde net asgari ücret 1.000,00 TL iken, mahkemenin son karar tarihi olan 2026'da net asgari ücret 28.075,50 TL'dir. 2026 asgari ücreti, 2006 asgari ücretinin yaklaşık 73,80 katı olmasına rağmen, aynı dönemde yasal faiz toplamı ancak %214 dolayında kalmıştır. Oysa aynı dosya, güncel asgari ücrete ve AYM'nin 2021/11093 sayılı bireysel başvuru kararına eklenen emsal manevi tazminat ölçütlerine göre karara bağlansaydı, haksız yargılamanın mağduruna 155.351,10 TL maddi ve 600.000,00 TL manevi tazminat ödenmesi gerekirdi. Görüldüğü gibi yargı, haksız işlem ve kararlarla mağdur ederken, mağduriyetini gidermek için açtığı tazminat davasında vatandaş ikinci kez mağdur etmektedir.

Tazminat Komisyonu: Hak Koruması mı, Bütçe Yönetimi mi?

Özellikle son dönemde, siyasi yargılamalarda “örtülü af” olarak anılan infaz düzenlemelerinin de etkisiyle tutuklamanın neredeyse her dosyada sıradanlaşması, beraat ve takipsizlik sonrası açılan tazminat davalarının sayısını ve Hazineye yüklediği mali yükü artırmıştır. İşte Tazminat Komisyonu, bu yükün yönetimi saikiyle devreye sokulmuştur⁶¹. Ancak Türkiye genelinde binden fazla yargıcın görev yaptığı yüzlerce ağır ceza mahkemesinin baktığı tazminat davaları

⁶⁰ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/kbb/pages/search/BireyselBasvuru?id=a2jiOmUwYmM4MTlkLWl3NzEtNDUyNi04YjZlTAwYWMYnMlODY5Mw&type=BireyselBasvuru>

⁶¹ CMK 142. Maddesi: (2) İstem, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde ve eğer o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa, en yakın yer ağır ceza mahkemesinde karara bağlanır. (Ek cümleler: 2/3/2024-7499/13 md.) Ancak, 141 inci maddenin birinci fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri kapsamındaki istemler bakımından 9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun hükümleri uygulanır. Bu fıkra uyarınca 6384 sayılı Kanun kapsamında olmasına rağmen ağır ceza mahkemesine yapılan istemler, Komisyona gönderilir.

nın, dokuz üyeyle çalışan bir komisyona devredilmesi, tazminat ödemelerinin doğurduğu Hazine yükünün faturasının, bir kez daha haksız yargılanan vatan-daşa kesildiği izlenimini güçlendirmektedir. Bir hak koruma yükümlülüğünün, bir bütçe yönetimi sorununa indirgenmesi, meselenin özıyla bağdaşmaz. Devletin kendi eliyle yol açtığı mağduriyeti gidermesi, ekonomik bir tercih değil hukuki ve insani bir zorunluluktur.

Sonuç: Özrün Bir Bedeli Olmalıdır

Hâkim ve savcı kararlarıyla yakalanan, gözaltına alınan ve tutuklanan kişilerin mağduriyeti, yalnızca özgürlükten yoksun kalınan süreyle ölçülemez. Şafak baskınlarının şüphelide ve yakınlarında yarattığı travmalar, nezarethanelerde ve cezaevlerinde geçen günler, bu baskınların korkutucu havasında hayatını kaybedenler, eğitim hayatı sona erenler, mesleğini ve geleceğini yitirenler, cezaevindeki ortamdan kaynaklanan ağır ve geri dönüşü olmayan hastalıklara maruz kalanlar için bugün etkili bir telafi yolu bulunmamaktadır. Özgürlüğünden haksız yere yoksun bırakılanların mağduriyetinin giderileceği yasayla güvence altına alınmışken; aynı yargı, kendi sebep olduğu bu mağduriyetin küçük bir bölümünü karşılarken bile insanları yeniden mağdur etmektedir.

Oysa beraat eden ya da hakkında ceza verilmeyen kişinin maddi ve manevi zararlarının bir nebze de olsa telafisi, devletin gönlünden kopan bir özür değil; Anayasa'nın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin emrettiği bir haktır. Bu hakkın gerçek anlamda işlemesi için zararların telafisinin de gerçek olması gerekir. Bunun için: Maddi tazminatta kişinin gerçek kazancı ve gerektiğinde emsal ücret esas alınmalı, dolaylı zararlar da kapsanmalı; tazminat tutarları ve faiz, enflasyon karşısında değer kaybını önleyecek biçimde son karar tarihine göre güncellenmeli; manevi tazminatta talep artırımı (ıslah) mümkün kılınmalı; imza, yurt dışına çıkmama, belirli bölgeyi terk etmeme ve yaklaşmama gibi adli kontrol türleri ile uzun süreli iletişim denetimi ve dijital el koymadan doğan zararlar açıkça tazmin kapsamına alınmalı; tüm bu süreçler makul sürede sonuçlandırılmalıdır. Aksi hâlde “pardon”, bedeli yalnızca mağdura ödetilen boş bir söz olarak kalmaya devam edecektir. Halbuki gerçek bir hukuk devletinde özrün bir bedeli vardır ve bu bedeli, hatayı yapan öder.

İçeriden Bir Şahitlik: Cezaevi mi, Suç Akademisi mi?

Halis BAYANCUK

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Allaha hamd resulüne salat ve selâm olsun.

“Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizam-lara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumu-
munu kolaylaştırmaktır.”⁶²

Yukarıda yer verilen madde, ceza infaz sisteminin temel amacını ortaya koymaktadır. Ancak bugünkü cezaevi pratiklerine baktığımızda, hedeflenen idealler ile yaşanan gerçekler arasında derin bir uçurum görmektediriz. Tüzük metninde geçen cezanın çektirilmesi somut bir gerçekken; infazın asıl amacı olan topluma kazandırma, ıslah etme ve yeniden sosyalleştirme hedefleri maalesef kâğıt üzerinde kalmaktadır.

Günümüz ceza infaz kurumları, mahkûmu topluma kazandıran rehabilitasyon merkezleri değildir. Aksine, buralar suç kültürünün öğretildiği birer "suç akademisi" haline gelmiştir. “Adalet sistemine” basit bir suçla cırac olarak giren birey, cezaevi ortamının ifsat edici etkisiyle azılı, usta bir suçlu olarak dışarı çık-

⁶² Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Madde 4/2

maktadır. Elbette bu karamsar tablonun istisnaları vardır. Fakat bu istisnalar, genel durumu değiştiremeyecek kadar küçük bir azınlığı oluşturmaktadır.

Ceza infaz kurumlarının birer ıslah evi olmak yerine suç akademisine dönüşmesinin nedenlerini üç ana başlık altında inceleyebiliriz: Suç öncesi dönem, suç ortaya çıktıktan sonra infaz süreci ve ceza infazı sonrası dönem.

Suç Öncesi Dönem

İçinde yaşadığımız sistem, insanı manevi değerlerinden ve ahiret inancından uzaklaştırarak onu sadece biyolojik bir varlığa indirgemıştır. Bu durum, insanı tamamen dürtüleriyle hareket eden bir canlı haline getirmektedir. Böyle bir insan tipi, davranışlarını sadece kameraların ve kolluk kuvvetlerinin olduğu alanlarda kontrol etmektedir. Denetimin olmadığı yerlerde ise dürtüler öne çıkmakta ve bu da suçu kaçınılmaz kılmaktadır.

Madalyonun diğer yüzünde ise suçun her türlüşünün özendirilmesi yatmaktadır. Suçtan elde edilen gelirlerle yaşanan lüks hayatlar, kitlelere adeta canlı yayınla izletilmektedir. Derin gelir adaletsizliği nedeniyle birçok insan, kendisine özendirilen bu hayatı yaşayabilmek için gayrimeşru yollara sapmaktadır.

Bütün bu etkenlerin sonucunda suç ortaya çıktığında, sistem bu suçu sadece onu işleyen bireye indirgemektedir. Düzen, adeta suçluyu kurban seçerek kendi sorumluluğunu gizlemektedir. Dolayısıyla, sistemin suçu ele alış biçiminde dahi bir adaletsizlik vardır. Adaletten yoksun her düzen, suç üretim mekanizmasına döner. Adalet mekanizmasına güvenini kaybeden bireyler ise kendi adaletini arama yoluna gider. Bu durum, suçun kendisini toplumda yeniden üretmesi demektir.

İnsana rehberlik etmesi için indirilen ilahi düzende ise suçludan önce suçun kendisi ele alınır. Bu sistemde öncelikle insanlara Allah ve ahiret inancı kazandırılır; ardından erdemli bir yaşam teşvik edilir. Daha sonra suç, suçlu ve insanları suça iten her türlü ortam mahkûm edilir. Böylece suçun ve suçlunun toplumsal hayatın içinde görünür olması, normalleşmesi engellenir. Tüm bu önlemlere rağmen bir suç ortaya çıkarsa, sistem öncelikle kendisini sorgular. Eğer suçu doğuran toplumsal veya ekonomik sebepler varsa, cezadan önce bu sebepler ortadan kaldırılır. İlahi düzen, suçu ancak fitrattaki bir sapma olarak gördüğünde ceza-

landırır. Yani insanı suça iten tüm dış etkenler çözüldüğü halde suç işleniyorsa, ceza mekanizması devreye girer.

Suçun Cezasının İnfazı

Mevcut sistem, suçlu adalet mekanizmasıyla muhatap olduğu andan itibaren adeta onu suça teşvik edecek şekilde çalışmaktadır. Güçlü suç organizasyonları, siyasi işbirlikçileri ve kolluk içindeki bağlantıları sayesinde korunmaktadır. Bireysel suçlar anında önlenip en ağır şekilde cezalandırılırken, organize suç şebekeleri itinayla kollanmaktadır. Olası bir yakalanma durumunda ise adliyelerde suçların ağırlığına göre fiyatlandırıldığı, suç dünyasının artık herkesçe bilinen bir gerçeğidir. Haliyle bu süreç, suçluyu ıslah edip kendine çeki düzen vermeye yönelmemektedir. Aksine onu, hayatta kalabilmek için daha büyük suç organizasyonlarının bir parçası olmaya zorlamaktadır. Böylece birey, basit ve münferit bir suçluyken, sistemin eliyle profesyonel bir suç ağının parçası haline getirilmektedir.

Suçlu, tutuklu yargılanmak üzere sisteme teslim edildiğinde aslında bir ıslah evine değil, doğrudan bir suç akademisine adım atmaktadır. Bir insanın ıslah edilmesi, her şeyden önce ona fazilet, onur ve haysiyet gibi değerlerin kazandırılmasıyla mümkündür. Çünkü suç; İslam'ın ve insanlığın çirkin kabul ettiği ahlaki zafiyetlerin insanda ete kemiğe bürünmesidir. Oysa ceza infaz kurumlarındaki süreç, daha ilk adımda insanı onursuzlaştıran uygulamalarla başlamaktadır. Kişiyi tüm insani değerlerden uzaklaştıran çıplak arama işkencesi; daha kapıda mahkûmun onurunu zedelemekte, suç üreten o ahlaki düşüklüğü suçluda kimlik haline getirmektedir.

Çıplak aramadan geçen bir mahkûmun önünde artık iki yol vardır: Ya güçlü suç organizasyonlarının egemen olduğu bir koğuşa seçecek ya da sıradan bir koğuşa gitmeyi kabul edecektir. Büyük suç örgütlerinin kontrolündeki koğuşlardan birini seçtiğinde, içeride ekonomik olarak rahat edecektir. Gardiyanlardan kötü muamele görmeyecek, ziyarete gelen yakınları bile iyi karşılanacaktır. Ancak buna karşılık, bundan sonraki hayatını o suç örgütüne ipotek etmek zorunda kalacaktır. Artık örgütün her istediğini yapan bir suç makinesine dönüşecektir.

Şayet sıradan bir koğuşa seçerse, bu kez her türlü aşağılanmaya maruz kalacaktır. Koğuş mümessilinin ve çevresinin zulmünü sineye çekmek zorunda kalacak, cezaevi idaresi gözünde hiçbir değer görmeyecektir. Eğer bu düzeni kabul

etmeyip insan olarak kalmak isterse, cezaevi idaresince korunan o mümessil ve şebekesinin fiziki şiddetine uğrayacaktır. Zulüm görmesine rağmen kendisi suçlu ilan edilip hücre cezası alacak, ziyarete gelen ailesi kötü muameleye maruz kalacaktır. Hatta il il gezdirilerek sürgün yollarında hem kendisi hem de ailesi yıpratılacaktır.

Bu durum karşısında Allah'ın rahmet ettikleri müstesna, çoğu mahkûm geçici bir rahatlık uğruna organize suç örgütlerinin koğuşlarını tercih etmekte, böylece tüm hayatını bir suç şebekesine ipotek etmektedir.

Bir mahkûmun yaşam alanı olarak önünde iki seçenek vardır: Ya tekli hücrelerde kalacak ya da koğuş sistemine dahil olacaktır.

Şayet tekli hücrede kalmayı seçerse veya sisteme karşı çıktığı için hücreyle cezalandırılırsa, sürekli yalnızlıktan dolayı ruh ve akıl sağlığı ağır zarar görecektir. Bu mahrumiyetin insandaki ilk yansıması öfkedir. İçeride biriken bu duygu, zamanla ani öfke patlamalarına ve kontrolsüz öfke sorunlarına yol açar. Çoğu suçun arkasındaki en etkili nedenin bir anlık öfke olduğu düşünülürse, bu infaz yöntemi suçun arkasındaki asıl canavarı beslemektedir.

Eğer mahkûm koğuş sistemini seçer veya idare tarafından buna mecbur bırakılırsa, bu kez de adeta bir suç akademisine adım atmış olur. Kendi suçunun en profesyonel failleriyle aynı ortamı paylaşmaya zorlanır. Cezaevlerindeki eğitim ve iş yurtları faaliyetleri en çok aksayan birimler olduğundan, mahkûm günün büyük bölümünü boş geçirir. Bu boşlukta, kendisinden daha kıdemli suçlularla suçun yöntemleri, yolları ve bağlantıları üzerine yapılan sohbetlerle beslenir.

İnsanı suça iten en önemli sebeplerden biri güç istencidir. Cezaevleri, yapısı gereği insana şu mesajı vermektedir: Güçlü olmanın yolu, daha büyük bir suçlu olmak ya da güçlü bir organizasyonun parçası haline gelmektir. Çünkü cezaevindeki tüm uygulamalar ve haklar "adamına göre" işlemektedir. Buradaki adamına göre olma kriteri ise ya idareyi korkutacak kadar nüfuzlu ya da ekonomik çıkar sağlayacak kadar zengin olmaktır. Hemen her uygulamada bu çifte standardı gören mahkûm, dışarı çıktığında daha güçlü olmak için daha büyük ve daha fazla gelir getiren suçlara meyletmektedir.

İşin aslı, cezaevi kurumu fitrata aykırıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de cezaevi, yalnızca firavunların ve zalim diktatörlerin bir cezalandırma yöntemi olarak zik-

redilmiştir. Bu kurum fıtrata aykırıdır; çünkü sadece suçluyu değil, onunla birlikte tüm yakınlarını da cezalandırmakta ve kişiyi hayatın doğal akışından koparmaktadır. Bu yöntem yanlıştır; çünkü suçu ıslah edecek bir yapıya sahip değildir. Aksine tüm suçluları bir araya getiren dev bir suç organizasyonudur. İşin doğrusu ise Allah Resulü ve sahabe uygulamalarında görüldüğü gibi ev hapsi veya suçun ispatı için birkaç günü geçmeyen gözaltı usulü olmalıdır.

Modern cezaevlerinin neden birer ıslah merkezi olamadığını anlamak için Michel Foucault'nun tespitleri de dikkat çekicidir. Ona göre iktidar artık meydanlarda bedene işkence eden, caniliğini sergileyen bir zorba değil; bedeni kapatarak, denetleyerek uysallaştıran otoriter, kontrolcü, disiplinci bir yapıdadır. Cezaevindeki sayımlar, yemek vakitleri ve tüm rutinler mahkûmu ahlaken iyileştirmek için değil; onu sorgulamayan, itaatkâr ve tehlikesiz, komutla çalışan bir robota dönüştürmek içindir. Bu uysallaştırma süreci, "Panoptikon" adı verilen görünmez gözetim mekanizmasıyla tamamlanır. Ortadaki kulede bulunan gardiyanı göremeyen mahkûm, her an izleniyor olabileceği ihtimali yüzünden iktidarın gözünü kendi zihnine yerleştirir ve kendi kendisinin gardiyanı olur. Güven ve mahremiyetin yok edildiği bu katı gözetim koşullarında insan tüm ahlaki eğilimlerden soyutlanıp yalnızca gözetlenme duygusuyla yaşayan bir bireye dönüşür. Sonuç olarak, cezaevlerinin ıslah edememesi teknik bir hata değil; kurumun varoluşsal doğasının bir sonucudur. Cezaevi, doğası gereği bedeni ezen ve ruhu tâbi kılan siyasi bir teknolojidir; dolayısıyla bu mekândan suçu önleme, suçluyu ıslah ve rehabilitasyon beklemek, kurumun icat ediliş amacını tamamen yanlış okumaktır.

İlginçtir ki, Foucault'ya yöneltilen en büyük eleştirilerden biri, gerçek hapisanelerin hiçbir zaman onun tasvir ettiği o "kusursuz gözetim makinesi" olamadığı yönündedir. Onu eleştirenler; bütçe yetersizlikleri, gardiyan yozlaşmaları ve idari beceriksizlikler nedeniyle teorideki o mutlak denetimin pratikte çöktüğünü savunurlar. Ancak Türkiye cezaevlerinde bu eleştiri anlamını yitirmiştir. Zira günümüz cezaevlerinde koridorlar, koğuşlar ve havalandırmalar tamamen kameralarla donatılmış, neredeyse hiçbir kör nokta bırakılmamıştır. Mahkûmla diyalog kuran ceza infaz personeli bile yaka kameraları ve mikrofonlarla anlık olarak izlenmektedir. Mahkûmun ailesiyle yaptığı en özel görüşmeler ve avukat odasındaki en mahrem temasları dahi hem koridor kameraları hem de personel aracılığıyla kesintisiz bir gözetim altındadır. Dolayısıyla Foucault'nun geçmişte bir "ta-

sarım" olarak bahsettiği Panoptikon, bugün dijital teknolojinin eliyle bir gerçekliğe dönüşmüştür.

Bu yazıda doğrudan cezaevlerini ele almış olsak da aslında bu kurumlar modern devletin baskıcı, kontrolcü ve gözetleyici yapısının küçük bir yansımasından ibarettir. Modern devlet, kendisini hak ve özgürlükler üzerinden tanımlasa da gerçekte insanın hayatına müdahale etmediği hiçbir alan bırakmamıştır. Okulu, fabrikası, mimarisi, sokakları, yasa, yönetmelik ve tüzükleriyle vatandaşın hayatını çepeçevre kuşatmaktadır. Öyle ki modern sistem; geçmişe dair eleştirdiği din ve geleneğin kat kat fazlasıyla insanın gündelik yaşamına müdahale etmekte, onu tamamen denetim altında tutmaktadır. Geçmiş diktatörlükler insanlardan yalnızca şekli bir biat isterken, günümüz iktidarları bununla yetinmemektedir. Vatandaşın adeta bir iman misali kalben de sistemi tasdik etmesini, onun sorgulanamaz otoritesine tamamen boyun eğmesini talep etmektedir. Bu sebeple günümüzde adı konulmamış "düşünce suçlusu" diye yeni bir kategori icat edilmiş ve zindanlar sistem muhalifi, düşünce suçlusu siyasi mahkûmlarla dolup taşmıştır.

Aslında bu durum, her çağda yankılanan o Firavuni sesin modern bir tezahürüdür: "Ben sizin en yüce rabbinizim!" (Nâziât, 79/24). Yüce Allah'ın nizamına boyun eğmeyen her müstekbir yapı, bazen açık bazen de dolaylı yollardan bir rablik, yani insanı terbiye ve denetim altına alma iddiasında bulunur. Sistemin içindeki bu aşırı kontrol, kuşatma ve gözetleme arzusu da tam olarak bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü rablik iddiası, doğası gereği mutlak bir denetim ve hâkimiyet gerektirir.

Ceza İnfazı Sonrası Dönem

Cezası infaz edilen birey, cezaevinden suça dair her türlü teknik donanımı almış, suç ağlarını tanımış olarak çıkar. Üstelik önceki haline nispetle kendisini suça iten öfke ve güç istenciyle dolup taşmıştır. O artık sıradan bir suçlu değil, profesyonel bir suçlu ve suç dünyasında "ceza yatmış" itibar sahibi bir abidir.

Diyelim ki Allah rahmet etti ve mahkûm gerçekten pişman olarak dışarı çıktı. Ne kadar pişman olursa olsun, o artık devlet eliyle alınmış suç damgası vurulmuş bir "sabıkalıdır." İşverenler iş başvurularında sabıka kaydı istediği için eski hükümlü iş bulamaz. Dahası, suç dünyasından uzak eski çevresi ve yakınları bu "lekeli" insanla aynı karede görünmek istemez. Bu durumda bireyin önünde tek bir seçenek kalır: Kendisini kabul eden yegâne çevreye, yani kendisi gibi damgalan-

miş kişilerin oluşturduğu suç dünyasına dönmek. Toplum eski bir hükümlüyü dışlarken, suç çevreleri ona kucak açar ve ona itibar gösterir. Bu durum, ceza sonrasının da kaçınılmaz olarak yeniden suç üretmesine neden olur.

Yüce Allah'ın nizamında ise suçluya karşı tutum tamamen farklıdır. Bir suç işlendiğinde bu ya had cezası gerektiren bir suçtur; cezası infaz edilir ve kişi tövbe ettiği için arınmış kabul edilir. Ya da böyle bir suç değildir; kişi tövbe eder ve yine temiz sayılır. Toplum, tövbe edenin ıslahı ve yeniden aynı hataya düşmemesi için seferber olur. Bu sebeple İslam nizamında suçtan tövbe edene mekân değiştirmesi tavsiye edilir. Amaç, kişinin yeni bir çevrede, üzerinde hiçbir damga ve önyargı olmadan hayatına temiz bir sayfa açabilmesi ve kendini gerçekten ıslah edebilmesidir.

Sonuç olarak diyebilirim ki; bugün 42 yaşındayım ve hayatımın dörtte biri E, F, T, L tipi ile Yüksek Güvenlikli cezaevlerinde geçti. Bu uzun yıllara dayanan şahitliğim şudur ki; cezaevleri en başta fıtrata aykırı birer cezalandırma yöntemidir. Bununla da kalmayıp, mevcut beşerf sistemin yapısal arızaları ve Türkiye'deki ceza infaz kurumlarının kanserleşmiş düzeni nedeniyle, buralar asla birer ıslah, rehabilitasyon veya topluma kazandırma merkezi değildir. Aksine, tamamen birer "suç akademisi" olarak işlev görmektedir.

Suç üreten sistemin bu kısır döngüsü; Avrupa Birliği'nden kopyalanan uygulamalarla, hayatında hiç cezaevi görmemiş bürokratların hazırladığı masa başı raporlarla ya da peş peşe çıkarılan yargı paketleriyle zlemez. Sorunun zm için sistemin sil baştan ele alınması şarttır. Bu doğrultuda atılacak en köklü adım, insanı yaratan ve yarattığı için onu en iyi tanıyanın, yani Rabbin adalet sistemine dönmektir. Eğer bu mümkün olmuyorsa, mevcut yapının en azından insan onurunu, haysiyetini ve fıtratını merkeze alan düzenlemelerle iyileştirilmesi şarttır.

Cezaevleri, Toplumsal Adalet

Algısı ve Yargılama

Eyüp BOZKURT

Çok bilinen gündemden hiç düşmeyen ve tuhaf bir şekilde müspet bir ilerleme kaydedemediğimiz bir olgu ve alan olarak Adalet ve cezaevlerimize dair anlatılacak çok şey var. En temel sıkıntı, en çok atlanan ve ihmal ettiğimiz husus, konunun toplum ahlakı, idraki ve değerleriyle irtibatı atlanarak, salt kanun, tüzük ve mevzuat bağlamında ele alınmasıdır. Metinlerde şu şu düzenlemeleri yaparsak, şöyle şöyle güzelliklere vasil olacağız kolaycılığıyla hareket edip duruyoruz ve fakat bir yere varamıyoruz.

Tüm yönetim kademeleri ile ilgili daha mühim bir durum da şudur: Tüm himmetimiz nasıl yöneteceğimize değil, kimin yöneteceğine kilitli. Böyle olunca ilkeler, değerler ve erdemler cari olsun, toplum adalet ve huzur iklimiyle soluklanıp canlansın beklentileri birer temenni ve vehim olarak kalıveriyor. Birbirimizi kandırmaya çalışmayalım, herkes yönetimi kendi için istiyor. Güç, mal, konum devşirmek ve ötekileri bastırmak, baskılamak. Yönetim arzumuzun temel dinamiği maalesef ki budur...

Toplumsal düzenlerin temel meşruiyet kaynağı adalettir; ona dair algı, güven ve teslimiyet. Adalet, sadece kanunların mekanik ve soğuk bir şekilde uygulanmasıyla hayat bulan teknik bir sonuç değil; toplumun vicdanında, örf ve gelenğinde ve genel ahlakında kök salan, yaşayan bir düzenek ve organizmadır. Bir toplumun hukuk sistemi, o toplumun ahlaki olgunluk düzeyinin ve insana verdiği değerın yansımasıdır. Bu bağlamda suç ve ceza kavramları da, hukuk dilinin birer başlığı olmaktan öte, toplumsal yapının ahlaki ve düşünsel koordinatlarını

imler ve ele verir. Böyle olunca Dostoyevski pirimizin "Bir toplumun gelişmişlik düzeyini anlamak için cezaevlerine bakmak gerekir" tespiti yerindedir. Zira cezaevleri, bir müesses nizam olarak devletin gücünü en çıplak ve sert şekilde gösterdiği ve bireylerin/vatandaşların hürriyetini kısıtlayıp elinden aldığı sınırlar ve mekanlardır.

Modern devlet yapısında cezalandırma uzunca bir süre sadece bir ödetme ve intikam alma ameliyesi olarak görülegeldi. Kadim zamanların göze göz diş diş anlayışı, modern dönemde yerini devlet eliyle yürütülen ve yönetilen kurumsallaşmış, yargılama ve cezalandırma pratiklerine bırakmıştır. Modern ceza sisteminde bedenlere acı çektirme tümünden bitmiş denemez belki, fakat temelde eza ve eziyet insanın bütünlüğüne, kişiliğine ve moral/ruhsal yapısına dönüktür. Dene-tim ve gözetim esaslı kapatılma eylemi, yanisi mahpus ve mahkûm olmak, bireyin toplumdan tecrit edilerek cezalandırılmasını temin ettiği gibi, iktidarların bireyler üzerindeki mutlak hakimiyetini simgeler. Bu, zor ve zorba bir cezalandırma biçimidir. Bireyi salt ezme, ufalama ve toplumdan uzak tutma, hapis sisteminin yapabildiği ve becerebildiği bir şey olsa da, hukuk etiği bağlamında kötü bir karne notudur. Dillendirilen ama sadece dillendirilen suçlunun ıslah edilmesi, rehabilite edilip yeniden topluma kazandırılması savı, başat başarısızlık olarak tüm cesametiyle orta yerde duruyor.

Toplumsal ahlak ve cezaevi sorunları tartışıldığında türlü paradokslar karşımıza çıkmakta. Ceza sistemiği bir yandan en ağır şekilde cezalandırma talepleriyle tazyik yerken, diğer yandan fiziki yetersizlikler, aşırı iş yükü ve yoğunluk ve bitmek bilmeyen yapısal sorunlar nedeniyle insani ve ıslaha dönük bir model ve işleyiş geliştirmekte başarısız kalmakta ve adeta tıkanmaktadır. Sistem suçluyu ıslah ve terbiye edemeyince, sadece depolamakta, böyle olunca da cezaevleri birer iyileşme merkezi olmaktan çıkıp, suçun yeniden üretildiği toplanma alanlarına dönmektedir. Dolayısıyla sorun sadece teknik, mali ve fiziki yetersizlikler olmayıp, toplumsal ahlak, adalet algısı ve hukuki ıslah süreçleriyle alakalı, çok katmanlı ve girift bir konudur.

Hukuk ve ahlak toplumsal düzeni sağlayan iki temel normatif sistem olarak sıkı bir bağ içindedir. Kanunlar ve metinler toplumların resmi ve yazılı iradesini resmederken, ahlak o kanunların arkasındaki vicdani ve resmi olmayan meşruiyet temelini ve dayanağını kurar ve kurgular. Bir ülkedeki ceza sistemiği ve

adalet işleyişi, o toplumda egemen ahlaki anlayış ve yaşayışından bağımsız düşünülemez. Türkiye'deki adalet algısı ve icrası düşünüldüğünde, toplumsal ahlak ile kurumsal hukuk arasında derin bir yarıma olduğu rahatlıkla gözlenir. Bunun en somut tezahürü toplumun adalet arayış ve talebinin suçlunun ıslah edilmesinden ziyade, kolektif bir cezalandırma hazzı ve intikam alma arayışına dönüşmesidir. Premodern zamanlarda ceza, mücrimlerin bedenine uygulanan kamusal bir şiddet/baskı gösterisi ve icrasıydı ve toplumun zedelenen ahlaki gururunu tatmin etmeyi amaçlıyordu; Modern hukuk ise cezalandırmayı devletin uhdesine vererek rasyonelleştirmiş, şahsileşmesini önlemiş ve sözüm ona insani bir sınıra çekmiştir. Ancak bizde geniş toplumsal kitlelerin suça ve suçluya yönelik ahlaki tutumu, hala büyük ölçüde cezalandırıcı adalet hissiyatıyla şekillenip dile gelmektedir. Toplum, infial yaratan bir suçlu karşısında, kişinin hangi sebep ve süreçle o suça girdiğini, hangi sosyo-ekonomik ve belki siyasi şartların onu o suça ittiğini ve nihayetinde suçlu bile olsa bu insanın nasıl topluma kazandırılabilceğini düşünmek yerine; onun olabilecek en ağır bir şekilde ceza ve acı çekmesini, belki hemen yok edilmesini talep etmektedir. Adalet mefhumu böylelikle bir onarım ve asayiş süreci olmaktan çıkıp kamusal ve toplumsal öfkenin tatmini ve teskini için sunulan bir cezalandırma hazzına indirgenmektedir.

Bu durumu körükleyen en güçlü dinamiklerden biri, kitle iletişim araçları ve sosyal medya eliyle pervasızca icra edilen dijital linç ve tel'in kültürüdür. Kendilerini yargı yerine koyup sanık yaratmakta, onları yargılamakta ve kolayından mahkûm etmektedir. Yargı ve yürütme üzerinde kurulan bu kesif ve bunaltıcı baskı tabiatıyla masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı ilkelerini yerle yeksan etmektedir. Toplum sosyal medyanın ani ve güçlü öfke dalgalarıyla manipüle edilirken, yargı da bağımsız ve tarafsız/adil olma ilkelerinden uzaklaşabilmektedir. İlke ve adalet gözetilmeden, kabaran intikam çılgınlıklarını teskin ve tatmine dönük hukuku zedeleyen ve vicdanları yaralayan nice mahkeme kararı, sık sık gündeme gelmektedir. Oysa adalet aceleye gelmez, öfkeyle karar veremez. Sakin ve salim bir kalp ve vicdanla karar vermeli ve adalet hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamalı.

Yaygın ve belki daha vahim bir adalet sorunumuz da suç kategorilerine karşı gösterilen seçici geçirgenlik, yani ahlaki çifte standartlardır. Hazindir ki, toplum şiddet ve cinayet gibi suçlara ilişkin aşırı öfkeli ve cezalandırıcı bir tutum takınırken, yolsuzluk, vergi kaçırma, rüşvet, organize ekonomik suçlar, özellikle de be-

yaz yaka ve zengin suçlarına karşı ilgisiz, belki müsamahakâr ve kayıtsız kalmaktadır. Bu minval suçların tepki görmemesi, toplumsal ahlaki aşınmanın ve çürümenin dışavurumudur. Güç ve imkân ele geçtiğinde işlenen suçlar beceri ve başarı olarak algılanıyor ve buna karşın kıyıda köşede görülen birey suçlarını güçlü bir nefret ve intikam hırsıyla cezalandırmak istiyorsa bir toplum, burada adalet sisteminin insani bir zemine oturmuşluğundan söz edilemez. Belki yaşanan yaygın bir yozlaşma ve toplumsal bir kalitesizlik ve çöküştür. Toplumsal ahlakın adalet algısı ıslah etme ve onarma ekseninden uzaklaşıp, seçmece acıtma ve tecrit etme yoluna girdiğinde, devletin ceza politikaları da bu taleplere uygun cevaplar veren bir mekanizmaya dönüşür.

Toplumsal ahlaktan neşet eden bu yargı ve ceza sistemiğinin, tutuklamayı geçici bir tedbir olmaktan çıkarıp peşin bir cezaya dönüştürme eğilimi, cezaevlerini tarihinin en büyük krizlerinden biriyle karşı karşıya bırakmıştır. Ceza infaz kurumları, hukuki birer alan ve merkez değil, kapasite aşımaları, hak ihlalleri ve sistemsel tıkanıklıklarla anılan sosyolojik birer kriz alanlarıdır. Kapasite aşımı ve aşırı yoğunluk, diğer sorunları konuşmaya mecal bırakmayan başat problemidir. Mahkûm ve mahpus sayısı, kapasitenin çok üzerindedir. Bunun açılımı şudur; içerdekilerin insani koşullarda barınma, temiz suya ve havaya, yeterli beslenmeye ve temel sağlık hizmetlerine erişim hakları gasp edilmektedir. Yoğunluk aşırılaştıkça, küçük dünyanız daha bir küçülmemekte ve ondaki tüm imkanlar azalmakta ve ufalanmaktadır. İçerde çokluk...

Türkiye'de yargı mekanizması toplumsal öfkeyi dindirmek veya riske girmek adına tutuklamayı adeta otomatik bir reflekse dönüştürmüştür. İktidarın emir eri gibi çalışma sıradanlaşan ve yaygınlaşan bir yargısal sorundur. Muktedirler mahlesinden bir işaret, ufaktan bir ima ile insanlar derdest edilip içeri atılabilmekte veya salılabilmektedir. Bu durum, hukukun cezalandırma yetkisini adaletsiz bir tasfiyeye dönüştürmektedir.

Bir diğer kronik sorun infaz rejimindeki istikrarsızlık, tutarsızlık ve sık sık çıkarılan örtülü af düzenlemeleridir. Doğrudan doğruya adıyla sanıyla aflar da cabası. Hantal yapı ve kolayından tutukla doldur sonrası mahpushaneler dolup taşınca, siyasi iktidar masraflardan kısmanın da tazyikiyle düzenleme yapıp onbinleri, bazen yüzbinlere varan insanları salma yoluna gitmemekte bir beis görme-

mektedir. Böyle olunca adalet mefhumu buharlaşmakta. Zaten kimsenin yargıya güvendiği yok, fazladan cezasızlık algısı yerleşmekte ki, bu vahim bir durumdur.

Cezaevlerinin idari yapısındaki şeffaflık eksikliği ve denetimsizlik, hak ihallerinin kolaylıkla katlanıp artmasına zemin hazırlamaktadır. İşkence ve kötü muamele yasaklanmış olsa da, aşırı yoğunluğun getirdiği stres ve personel azlığı, memurlar ile mahpuslar arasındaki ilişkiyi insani bir düzlemde uzaklaştırıp, güvenlik ve asayiş odaklı zorlayıcı bir biçime evrilmesine neden olmakta. Kitap, dergi ve mektup gibi ihtiyaçlara getirilen gereksiz ve kimi zaman keyfi kısıtlamalar, mahpusların dış dünyayla bağını kopararak yalnızlık ve kimsesizlik hislerini beslemektedir. Sonuç olarak Türkiye'de cezaevleri, suçlunun hatasıyla yüzleştiği ve arındığı yerler olmak yerine, fiziki ve moral olarak hırpalandığı, hiçleştirilip insanlığından edildiği, hukuka ve topluma karşı belki daha da bilendiği birer tecrit kampına dönüşmektedir. Suçluyu tamamen görünmez kılıp onu toplumun gözü önünden uzaklaştırarak tecrit ettiğimizde, adaleti icra ettik varsayıyoruz.

Cezaevlerimizin durumu yasama, yargı süreçleri ve toplumsal suç algısının doğrudan bir yansımasıdır. Sıkça başvurulana rahatlatma amaçlı infaz düzenlemeleri, yapısal ve çok yönlü sorunlara kalıcı ve sadra şifa çözümler üretmek yerine, sistemi arızı olarak rahatlatma işlevi görmüştür ve fakat bu durum ceza adaletinin asli ilkelerinden olan caydırıcılık unsurunu ciddi anlamda zedelemektedir.

Modern ceza hukukunun iddialı hedefi olan ıslah ve topluma yeniden kazandırma ideali ile Türkiye'deki hapis ve cezalandırma pratiği arasındaki mesafe büyüktür. Ağır iş yükü taşıyan yargı sistemi, tutukluluk tedbirinin yaygın ve yer yer keyfi kullanımı ve alternatif denetimli modellerin yaygınlaştırılıp işlevselleştirilmesindeki gönülsüzlük ve başarısızlık cezaevlerini rehabilite mekanları olmaktan çıkarıp, birer suç mektebine dönüştürür durumdadır.

Daha adil ve sürdürülebilir ceza ve hapis sistemi için yapılması gerekenlere gelince; tutuklama tedbirinin istisnai ve zorunlu bir hal çaresi olarak ifası sağlanmalı, buna karşın adli kontrol daha etkin ve de yaygın hale getirilmelidir. Bütün bir adalet sistemine olan güveni ciddi anlamda sarsan kuralsız, yersiz ve neredeyse keyfi infaz değişikliklerine son verilmeli, mahpusların cezaevlerinde kalacağı infaz süresi öngörülebilir olmalıdır. Cezaevlerindeki eğitim, meslek edinme ve psikososyal destek çalışmaları nicelik kadar nitelik olarak da artırılmalı

insanların tahliye sonrası sosyal hayata uyumunu sağlayacak destek alanları olmalıdır.

İyi ve güçlü bir adalet ve ceza sistemi yalnızca suçluyu toplumdan tecrit eden ve onu cezalandıran değil, suçun ürediği sosyoekonomik zemini öncelikle hesaba katan ve bu doğrultuda tedbirler alan ve cezalandırılan bireyi iyi yönde dönüştürerek topluma geri verebilen sistemdir.

Sabıkalı Cezalar

Şükrü BİLGİÇ

Giriş

İnsan toplumsal bir varlıktır. Yani diğer insanlarla bir arada yaşar. Birlikte yaşamak kuralları getirdiği gibi suçları ve dolayısıyla cezaları da getirmiştir. Cana, mala ve bir arada yaşamaya zarar veren her türlü eylem suç sayılmıştır. Bu eylemleri gerçekleştirenlere ise çeşitli cezalar verilmiştir. Cezalar tarihsel süreçte yumuşamış ancak insanın suç işleme kapasitesi hiç değişmemiştir. Ne suçsuz bir toplum oluşturula bilinmiştir. Ne de masum insanların zarar görmesi engellenmiştir.

Suça verilen cezanın şiddetinin artırılması suçu önlemediği gibi profesyonel suç işlemeyi (yakalanmadan suç işleme) de beraberinde getirmiştir. Cezanın şiddeti artıkça caydırıcılıktan ziyade suçu ve dolayısıyla suçluyu yeraltına çekmiş. Buna bağlı olarak da örgütlü suçlar, faili meçhul olayların sayısı artmaya başlamıştır.

Cezalandırmaktan amaç sadece suçluyu yaptırma tabi tutmak değil, suç işlemeye eğilimli olan diğer bireyleri de caydırmaktır. Cezalandırılan çoğunlukla suçlu ve suç teşkil eden davranış olurken bazen de ne yazık ki suçlu şahsın içinden bulunduğu etnik köken, dil, din ve hatta coğrafya olabilmektedir.

Tarihsel süreçte suç form değiştirmiş ama hep var olmuştur. Pis, ayıp, kötü, çirkin ve günah sayılan eylemler “sınırı aşma” olarak nitelendirilmiş ve hep cezalandırılmıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasaklı meyveden yedikleri için bu du-

rum hadd'i⁶³ aşmak olarak nitelendirilmiş ve ceza olarak cennetten dünyaya sürgün edilmişlerdir.

Hadis şerifte önceki toplumlardan söz edilirken: "... inananlar tutuklanır, kazılan bir çukura konulur, başının ortasına bir testere konularak boydan boya ikiye biçilir ve demir taraklarla etleri kemiğinden ayrılırdı..."⁶⁴ ifadeleri yer alır. Söz konusu toplum hangisi olduğu ve ne zaman yaşadıkları konusu ise ayrı bir araştırma konusudur. Ancak çok da uzak olmayan bir zamanda inançlarından dolayı Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı, Hz. İsa'nın ise çarmıha gerildiğini tarihi kaynaklardan net olarak biliyoruz. Aynı şekilde daha yakın bir zamanda Nesimi'nin dinden çıktığı gerekçesiyle önce derisinin yüzüldüğü ardından da idam edildiği yine tarihi kayıtlarda mevcuttur.

İnsanlık tarihi suç ve ceza bağlamında yeniden yazılsaydı, şüphesiz ciltler dolusu bir eserle karşılaşmamız kaçınılmaz olurdu. "Bu kadar ağır cezalar nasıl olabilir, bu cezaları nasıl uygulamışlar?" diye baktığımızda karşımıza, sebebi ne olursa olsun, çok ağır suçların çıktığı görülmektedir. Günümüzde TCK'nın 82/1-b maddesinde geçen kasten öldürme suçu, suçun; "*Tasarlayarak, canavarca hisle veya eziyet çektirerek...*" işlenmesini düzenler. Demek ki insanlık tarihi boyunca insan kelimesiyle yan yana getirilemeyecek suçlar hep var olmuştur ve belki de var olmaya devam edecektir.

Şimdi bu varsayımımızı destekleyecek ve tarihte öne çıkan bazı devletler, bu devletler zamanında işlenen ağır suçlar ve bu suçlara verilen cezalar hakkında biraz bilgi verelim.

Cezanın Tarihsel Seyri

Tarihteki ilk kapsamlı yazılı anayasalardan biri, MÖ 1760 yılında Babil Kralı Hammurabi tarafından dikilen Hammurabi Kanunları Steli'dir. 282 maddeden oluşan bu anıt kapsamlı bir hukuk sistemi ve devlet yönetim ilkelerini içermektedir. Hammurabi Kanunlarında kısasa kısas sistemi vardır. Yani "göz için göz" ilkesine dayanır ve çok sert bedensel cezalara yer verilir. Toplumsal sınıfa göre cezalar değişmekle birlikte kanunlarda öne çıkan başlıca cezalar şunlardır:

63 Hadd'in sözlük anlamı menetmek, yasaklamaktır. Hudud kelimesi ile aynı anlamda kullanılır. "İşte bunlar, Allah'ın hudutlarıdır; onlara yaklaşmayınız." (Bakara, 187) ayetinde kullanıldığı gibi.

64 Buhârî, Menâkıb 25]

Ölüm Cezası: Cinayet, hırsızlık, yalancı şahitlik, tecavüz ve hırsızlıkla edinilen malı satın alma gibi suçlarda sıkça uygulanırdı. Yöntemleri arasında yakma, suda boğma veya kazığa oturtulma yer alırdı.

Organ Kesme (Kısas): Bir başkasının gözünü çıkarmanın gözü çıkarılır, kemiğini kıranın kemiği kırılır, dişini kıranın dişi çekilirdi. Ayrıca hırsızlık suçunda el kesildiği gibi babasını dövenin de eli kesilirdi. Başkasının çocuğunu emziren süt annenin göğsü kesilirdi.

Ağır Tazminat ve Maddi Cezalar: Suçlunun sosyal statüsüne göre, zarar gören kişiye veya devlete belirli bir tazminat (genelde gümüş cinsinden) ödemesi gerekirdi.

Sürgün ve Köleleştirme: Evlilik dışı ilişki (zina) gibi suçlarda suçlular nehre atılmak veya köle statüsüne düşürülmek gibi cezalar alırdı.

Görüleceği üzere Hammurabi Kanunlarında farklı cezalandırma çeşitleri olduğu halde hapis cezasının olmadığı görülmektedir. İlk hapis cezasının Yunan ve Roma hukuklarında daha belirginleştiği görülmektedir.

Eski Mısır'da Firavunlar döneminde ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Ölüm cezasına çarptırılan suçlara; kutsal eşyalara el sürmek, kutsal hayvanları öldürmek, büyü yapmak, Firavunun benimsediği ekonomik düzene karşı suç işlemek, aile ve toplum kurallarına aykırı davranmak, bir kadının zina yapması gibi suçlar örnek gösterilmektedir. Mısır'da en çok uygulanan infaz yöntemlerinden biri de kişinin dikenlere atıldıktan sonra yakılmasıdır.

Benzer şekilde Antik Yunan'da da ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Devlete karşı suçlar, kalpazanlık, kasten öldürme, çocuk düşürme, zina ve daha pek çok suç karşılığında ölüm cezası verilmekteydi.

Hukuk tarihinde önemli bir yere sahip olan ve bugünün hukuk sistemlerinin kaynağını teşkil eden Roma hukukunda, son ceza anlamına gelen ölüm cezası, belirli suçların karşılığında yaygın olarak uygulanmaktaydı. Romalılar maksimum acının maksimum caydırıcılığı olduğuna inandığından, infaz yöntemleri mümkün olduğunca acı çektirmeyi amaçlamaktaydı.

Antik Roma'da ölüm cezası oldukça yaygındı ve günümüzde hapis cezası uygulanan pek çok suç için kullanılmaktaydı. Yaptırımı ölüm cezası olan suçlar arasında ordudan kaçma, kölelikten kaçma ve hatta bugün pek çok modern ül-

kede suç teşkil etmeyen zina eylemi de vardı. Roma'da ölüm cezasına ilişkin ilk resmi Roma belgesi, bilinen en eski Roma hukuku kanunu olan M.Ö. 450 tarihli On İki Levha'dır. On İki Levha Kanunları ölüm cezasını iki kategoride ele almaktaydı. Bunlardan birincisi, kamu hukuku cürümleri ve devlete karşı işlenen suçlar; ikincisi ise kişilere karşı işlenen suçlar ve öldürmeydi. Her iki durumda da cezalandırma yetkisi devlete aitti. Ne var ki gerek mahkûmiyet kararının verilmesinde gerekse cezanın takdir edilip infaz edilmesinde kamuoyunun tepkisi ve kamu vicdanının rahatlatılmasının rolü büyüktü ve bu yüzden de kamuoyunda büyük tepki ve nefret toplayan kişilere uygulanan cezalar daha ağır ve daha çok acı çektirmeye dönük olurdu; bu kişiler halkın gözünde, kamuya açık alanlarda infaz edilirdi.

Roma İnfaz Hukukunda başlıca cezalandırma yöntemleri şunlardı: Çarmıha germe, balta ile başın kesilmesi, Tarpea kayalıklarından atılma, canlı olarak yakılma, çuvala konulup ölüme terk edilme, öldüresiye dövülme, vahşi hayvanlara parçalatılma, asılarak öldürülme, hapishanede boğma, elini kolunu bağlayıp nehre atma, ağza ve boğaza eritilmiş kurşun dökme, henüz kesilen ve daha canlı olan iki öküzün içine başları dışarıda kalacak şekilde konma

Osmanlı hukukunda ölüm cezası verilen suçlar iki gruba ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan ilki, kaynağı Müslümanlığın kutsal kitabı Kuran olan Şeri hukuka göre suç teşkil edenler; ikincisi ise, örfi hukuka göre suç teşkil eden eylemlerdir. Osmanlı döneminde ölüm cezasına çarptırılan pek çok suç vardır. Bunlar genellikle, devlet yetkililerini öldürmek, padişahın hayatına karşı suikast düzenlemek, padişahın hayatını tehlikeye atmak, eşkıyalık ve yol kesicilik yapmak, kalpazanlık, casusluk, bir başkasının kadını zorla kaçırmak, zina, hırsızlık, öldürme ve yaralama gibi eylemlerdir.

Osmanlı'da bazı suçların neticesinde ölüm cezasının sadece gayrimüslimlere verildiği de bilinmektedir. Bu tür eyleme örnek olarak, sarayın önünde türkü söylemek, karaborsacılık yapmak, belirlenen fiyatın üstünde mal satmak gösterilebilir.

Bunlar yanında Osmanlı'da ölüm cezası verilen birtakım sıra dışı suçlar da vardı. Bunlardan başlıcası yangın çıkarmaktı. Çölde susuzluk çekileceğinin söylenti olarak yayılması ve geceleyin fenersiz dolaşmak da dönem dönem ölüm ce-

zasına çarptırılmıştır. Osmanlı'da ölüm cezasına çarptırılan bir başka cürüm ise IV. Murad döneminde tütün ve içki içmektir.

Osmanlı'da ölüm cezaları genellikle ipe boğarak gerçekleşmekteydi. Bunun yanında daha nadir kullanılan yöntemler olarak kafa kesme, denize atma, genellikle Müslüman öldüren gayrimüslimlere uygulanan son derece acı verici bir yöntem olarak vücudu çengellere geçirme, yine çok nadir uygulanmış ve genellikle eşkıyalık cürümüne istinaden uç bölgelerde kullanılan kazığa oturtma gibi yöntemlerin de kullanıldığı seyahatnamelerde geçmektedir.

Bunlar yanında imparatorluğun son dönemlerinde kurşuna dizme yöntemi de kullanılmıştır. Osmanlıların ender uyguladıkları ve az sayıda kaynağa yansıyan diğer infaz biçimleri, kuyuya ve denize atma, çuvala koyarak asma, vahşi hayvanlara atma ve topa koyarak uçurma idi.

Hapis Cezasının Tarihi Gelişimi

Tarihi süreç içinde cezanın izlediği değişimde son aşama hapis cezasıdır. Bu zamana kadar cezalandırmada; gönüllü sürgünlük, suç failinin toplumdan kovulması ya da mağdurun ailesine teslim edilmesi, kısas ya da uyuşma yoluna gidilmesi başta olmak üzere çok sayıda aşamadan geçilmiştir. Hapis cezasının tarihi diğer ceza türlerine göre yenidir ve infaz hukukunun doğuşu, hapis cezasının infazından başlatılmaktadır.

İlkel dönemden başlayarak her dönemde var olan hapsedme, bir ceza türü olmaktan çok, suçluların asıl cezalarının belirlenmesi yahut infazı için el altında tutulmasına hizmet etmiştir. Suçluların yanı sıra, savaş esirleri, siyasal iktidara muhalif olanlar veya farklı düşünenler, hatta toplum için tehlike oluşturdukları gerekçesiyle serseriler ve dilenciler hapsedilmiştir.

IV. Yüzyıldan itibaren ahlaksız olduğu kabul edilen rahip ve rahibeler, kefaretle çekerek iyileşmeleri için manastırların çalışma evlerine hapsedilmiştir. Böylece hapsedme bir ceza türü olarak ilk defa kilisede uygulanmıştır.

Kilise hukukuna göre hapis cezası kişiyi özgürlüğünden yoksun kılmakta ve bedensel azaptan daha etkili olmaktadır. Rahiplerin yükselmeleri için faydalı görülen yalnızlık, suçlunun kötülükten arınması için de gerekli görülmüştür.

Çağcıl hapisanelerin kökenleri, daha eski zamanlardaki hapsedme ya da zindanlarda değil, işliklerde yatmaktadır. İşlikler çoğu Avrupa ülkesinde, on ye-

dinci yüzyıldan itibaren feodalizmin çözüldüğü dönemde kurulmaya başlamıştır; bu dönemde iş bulamayan pek çok köylü, serseri haline gelmişti. İşliklerde bulunanlara yemek verilmekteydi; ancak bu insanlar, zamanlarının çoğunu kurumda geçirmeye ve aşırı derecede çalışmaya zorlanmaktaydılar. İşlikler aynı zamanda, hastalar, yaşlılar, gelgit akıllılar ya da akıl hastaları gibi dışarıda hiç kimsenin bakımını üstlenmediği grupların da tutulduğu yerlere dönüştüler.

Hapsetme, XVII. Yüzyıla kadar bağımsız bir ceza türü değildi. Oysa bu yüzyıldan sonra hapis cezası bağımsız bir ceza türü haline gelmiştir ve üstelik temel ceza olmuştur. Kapatmanın, hapishane ile ifade edilen bir ceza türü olarak benimsendiğini belirten Foucault'a göre, hapishane, medeni toplumların cezasıdır ve hapis cezasının cezalandırma sisteminin temeli haline gelmesinin nedeni, cezalandırmaya dair düşüncelerin gelişmesi ve adetlerin yumuşamasıdır. Foucault, hapishanenin yerine konabilecek bir seçeneğin olmadığını ve hapishanenin tasarruf edilmesi imkânsız, nefret edici bir çözüm olduğunu belirtmiştir.

XVIII. Yüzyıl boyunca, hapishaneler, akıl hastaneleri ve hastaneler yavaş yavaş birbirinden ayrılmaya başladılar. Özgürlükten yoksun bırakılmanın suç etkinlikleriyle başa çıkmada daha etkili olduğunu düşünen reformcular, geleneksel cezalandırma biçimlerine karşı çıkmaya başladılar. Politik sistemin genelinde bireysel özgürlük ve haklar geliştikçe, cinayet en ciddi suç diye görülmeye başlanmıştır; çünkü bir başka kişiyi öldürmek, bireyin haklarına yapılan en önemli saldırıydı. Hapishanelerin, akli başında disiplin ve uyum alışkanlıkları içinde suçluların eğitildikleri yerler oldukları düşünüldüğünden, giderek insanları halka açık biçimde cezalandırma uygulaması kaldırıldı.

1789 ve 1848 burjuva devrimleri, esas nedenlerini cezaevlerinden almıştır. Burjuva devrimleri, cezaevlerine ve infaz anlayışına üç alanda yenilik getirmiştir:

Laikleşme: Tanrı kavramı, cezaevinde uygulanan rejimden uzaklaştırılmıştır.

İnsanileştirme: Mahkûma bedensel ceza yasağı getirilmiştir.

Rasyonelleştirme: Akla uygun olarak insanı, yeniden sosyalleştirme, onun toplumsal yaşama dönmesine olanak sağlama anlayışını yaratmıştır.

XIX. Yüzyılın başına gelmeden, suçluyu cezalandırmak için hapsetme, ender olarak uygulanmaktaydı. Büyük küçük her kentte yerel bir hapishane bulunmaktaydı, ancak bunlar doğal olarak oldukça küçüktüler ve üç ya da dört

mahkûmdan fazlasını alacak kadar geniş değillerdi. Bunlar, gece boyunca sarhoşların ayılması için ya da arada sırada suçlanan kişilerin mahkemelerini beklediği yerler olarak kullanılmaktaydı. Daha büyük Avrupa kentlerinde, büyük hapishaneler bulunmaktaydı; buralarda tutulan insanların çoğu idamlarını bekleyen mahkûmlardı. Bu kurumlar, on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren kurulan çok sayıdaki hapishaneden çok farklıydı. Hapishane disiplini ya hiç yoktu ya da çok gevşekti. Kimi zaman idam edilecek olanlar zindana atılır ve gardiyanını ancak idama götürülürken görürdü; ancak daha yaygın olarak hapishaneler, çağcıl ölçülere kıyasla şaşırtıcı derecede özgür ve gevşekti.

Hapis cezasının ilk olarak hangi ülkede uygulandığına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Birinci görüş Hollanda'da 1595 yılında inşa edilen Amsterdam Cezaevini modern hapis cezasının başlangıcı kabul eder. Farklı bir görüşe göre ilk hapishane İtalya'da inşa edilmiştir. Son görüşe göre ise İngiltere'de 1552 yılında kurulan Bridgewell isimli ıslahevi, toplumu dilenci ve serserilerden kurtarmayı amaçlamış ve modern hapis cezasının başlangıcını oluşturmuştur.

Yakın yüzyılda modern anlamdaki ilk cezaevi modelleri Amerika'da inşa edilmiştir. Bu modeller birçok Avrupa ülkesini de etkisi altına almıştır. 1847 yılında Brüksel'de ilk Uluslararası Cezaevleri Kongresi düzenlenmiştir. 1955'de de Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Kurallarını belirlemiştir. Türkiye bu kuralları 1965 yılında uygulamaya geçirmiştir. Avrupa Parlamenter Grubu, 12/02/1987 yılında Birleşmiş Milletler Standart Cezaevi Kurallarını, Avrupa Cezaevi Kuralları adı altında yeniden toparlamıştır. Kurallara, tüm üye devletlerin uyulması zorunluluğu getirilmiştir.

Yeni Ceza Arayışları ve Denetimli Serbestlik Sistemi

İdam cezası telafisi mümkün olmayan bir cezadır. Bu nedenle modern dünyada ülkelerin ezici bir çoğunluğu idam cezasını kaldırmıştır. Dünyanın büyük bir çoğunluğunda ise neredeyse bütün suçlara hapis cezası verilmektedir. Hapis cezasının kanun koyucu ve hakimlerce çokça tercih edilmesi, cezaevlerinde işkencenin bitme noktasına gelmesi, mahkûmların da insan olmaları münasebetiyle var olan hakları ve bu hakların sağlamış olduğu konforun dışarıyı aratmayacak düzeyde olması, hapis cezasının caydırıcı olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Böyle olunca cezaevlerinde yoğunluk artmış, sürekli yeni cezaevleri yapılmış, kısmi aflar getirilmiş ama ne suçun önüne geçile bilinmiş ne de cezaevlerinin yü-

künün hafiflemesine yönelik alternatifler geliştirilmiştir. Tüm bu sorunlar yeni bir cezalandırma arayışını beraberinde getirmiştir. İşte tam da bu talebin zirve noktasında denetimli serbestlik sistemi keşfedilmiştir.

Denetimli serbestlik sistemi bir ceza olmaktan çok, bireyi ve aile bütünlüğünü korumayı hedefleyen özel bir infaz sistemidir. İlk defa ve küçük çaplı suç işleyen bireyleri cezaevine gönderip daha büyük suçlularla tanıştırmak yerine, cezasını toplum içinde, gururunu rencide etmeden çeşitli yükümlülüklerle tabi kılmayı hedefleyen insancıl bir sistemdir. Ancak ülkemizdeki uygulamalarda kısa sürede insancıl kaygılar bir tarafa bırakılmış, cezaevlerinin yükünün hafifletilmesi için kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 2012 yılında ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkındaki kanunda yapılan değişikliklerle denetimli serbestlik sisteminden faydalanma süresi kimi suçlar için sekiz yıla kadar çıkmıştır. Daha önce şartlı tahliyesine altı ay kalan mahkûmlar için kullanılan denetimli serbestlik tedbiri, neredeyse her yıl yapılan kanuni değişikliklerle iyice kontrolden çıkmıştır. Ancak bu uygulamalar infaz rejimi içinde hiç de karşılığı olmayan ama uygulamada sıklıkla karşılaştığımız “girdi-çıkı” kavramını literatüre kazandırmıştır.

Suç ceza denklemine uygun düşmeyen bu uygulama 2024 yılında yaşanan bir olayla patlak vermiştir. 22 Eylül 2024 tarihinde İstanbul Ümraniye’de 26 farklı suçtan kaydı bulunan ve denetimli serbestlikten faydalanan Yunus Emre GEÇTİ, polis ekipleriyle girdiği çatışmada henüz 27 yaşında olan polis memuru Şeyda YILMAZ’ı şehit etmiştir. Bu olay denetimli serbestlik sistemine yönlendirilen cezasızlık eleştirilerinin daha yüksek sesle yapılmasını sağlamış ve hemen ardından kanuni düzenleme yapılarak cezaevinde olan mahkûmların denetimli serbestlikten faydalanma süreleri aşağıya çekilmiştir. Ne var ki bu durum zaten kapasitelerinin çok üstünde çalışan cezaevlerinde yeni sorunları beraberinde getirmiştir.

Gelinen nokta itibariyle denetimli serbestlik sistemi, (eğitim ve iyileştirme yoluyla suçluların yeniden topluma kazandırma amacı taşıyan) insancıl yönünden ziyade cezaevlerinin emniyet sibobu olarak işlev görmektedir. Cezaevleri ne zaman bir infiale yol açacak şekilde dolsa hemen yargı paketleri devreye girmektedir. Bugüne kadar on bir yargı paketi uygulanmıştır. 31 Mayıs 2026 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında 421.583 hükümlü ve tutuklu bulunurken aynı dönemde denetimli serbestlik müdürlüklerince takip edilen yükümlü sayısı

499.588'e ulaşmıştır. Böyle olunca da on ikinci yargı paketi çalışmalarına hız verilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme:

İnsanın olduğu her yerde suç, suçun olduğu her yerde ise cezalar var olmuştur. Tarihsel süreçte insanın canına ve bedenine uygulanan cezalar yerini daha çok özgürlüğünü sınırlandırmaya yönelik cezalara bıraksa da bu uygulamanın çok da sonuç verdiği söylenemez. Belki suçun olmadığı bir toplum arzusu bir ütopyadır ve suç olmadığında daha büyük sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Ayette: "...Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla (savıp) engellemeseydi, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı..." (Bakara, 251) düsturu hem dünyada kurulan suç ve cezanın işlevsel dengesini hem de imtihan gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Bugünkü infaz sisteminin yani hapis cezası ve denetimli serbestlik yükümlülüklerinin ağır olduğunu düşünenlere, geçmişte benzer suçlara verilen cezaları hatırlatmak gerekir. Şüphesiz insanlık dışı suçları onaylamıyoruz, ancak suçlunun dinlenme tesisinde kalıyormuş gibi konaklamasına da vicdanımız razı gelmiyor.

Suç sonrasında sadece cezalandırmaya odaklanmak yerine mağdurun zararının giderilmesini, failin sorumluluk alarak topluma kazandırılmasını ve toplumsal barışın yeniden tesis edilmesini amaçlayan alternatif ve onarıcı bir adaletle olan ihtiyacımız her zamankinden fazladır...

Mahpus Kimdir?

Ne durumdadır?

Nasıl yaşar?

Mahpus Yakınları

Mahpus Görüşleri

Cezaevi Ziyaretleri

“F Tipi”

Tanıtım ve Kullanma

Kılavuzu

İsmail Şah BALTA

(“Duvarı Aşan Sözler” (MAZLUMDER) kitabı için yazılmış olan makale,
“Özgürce” için Resul UZAR tarafından özetlenmiştir)

F Tipine girişten koğuştaki iç yaşama değin bazı konuları, yolu buralara düşme ihtimali olanlar için ya da merak edenler için yazmayı deneyeceğim. Elbette rahatsız edici ve kabullenilmesi zor şeylerle karşılaşacaksınız. Anlatacağlarım, şu ana kadar 6 F Tipi Cezaevi görmüş birinin gördükleri ve yaşadıklarıdır. Her cezaevi yönetiminde ufak tefek değişiklikler söz konusu olsa da sistemin F Tipi cezaevinden beklentisi aynıdır.

F Tipi Cezaevine Giriş

Jandarmanın ring aracı (mahkûm transferleri için kullanılan, içinde kelepçeli olarak seyahat edeceğiniz demir kafesler) ile cezaevinin ana giriş kapısından içeri girdiğinizde, yüksek telli, kameralı, alarmlı duvarların arkasındaki gizemle ilgili düşünmenize fırsat kalmadan ana girişe alınırsınız. Ellerinizdeki kelepçeler çıkarıldıktan sonra cezaevinde görevli olan jandarmalar, sizi getiren jandarmanın gözetiminde kaba üst aramanızı gerçekleştirir.

Bir infaz koruma memuru yani dünyanın her yerinde anılan ismiyle "gardiyan", jandarmanın kötü muamelesine maruz kalıp kalmadığınıza dair bir evrak imzalatır size. Şayet kötü muamele gördüyseniz evrakı imzalamayacağınız gibi, tutanak tutulmasını ve doktor muayenesini talep edebilirsiniz.

Üzerinizde nüfus cüzdanı (ya da muadili) yok ise bunun için de ayrıca bir evrak imzalarsınız. Sizi küçük bir odaya alırlar. Kısa süre sonra yanınıza bir-iki er ya da uzman asker ile birlikte bir-iki gardiyan girer.

Bulunduğunuz bu odada kamera yoktur. Sizden soyunmanız istenir. Tek tek üstünüzdeki her şeyi çıkarır onlara verirsiniz, onlar da elden ele elbiselerinizi kontrol ederler. Soyunmaya direnmek yani iradenizle soyunmayı reddetmek de mümkündür. Bu sefer kaba güç devreye girecektir. Seçim sizindir.

Elbiselerinize bir şeyler saklama olasılığına binaen sadece güvenlik kaygısı (!) güderek itina ile arama yapılır. Alt çamaşırlarınızı çıkarmanız istenmez. Alt çamaşırlarınızı çıkarmadan görevli personelin gözleri önünde bir-iki defa oturma yapmanız istenir ki mahrem bölgelerde bir şeyler saklanmış ise böylece yere düşmesi sağlanmış olsun.

Elbise ve ayakkabılarınız, yüzüğünüz, saatiniz dâhil bir kasanın içine konarak X-Ray cihazına götürülür ve bir kontrol de orada yapılır. Siz odada alt iç çamaşırlarınızla beklersiniz. Şayet teknolojik aramada da bir problem çıkmaz ise giyinmeniz için eşyalarınız size iade edilir.

Yalnız saatinize, “açılarak kontrol yapılacağı” gerekçesi ile sonradan ulaşacaksınız.

Tabi ayakkabınızın tabanında metal varsa, ayakkabınıza tekrar kavuşabilmek için tabanındaki metali çıkartılması gerekmektedir. İstisnaları varsa da genelde cezaevlerine tabanında demir olan ayakkabıları almıyorlar.

Elle arama ve X-Ray cihazındaki arama sorunsuz geçerse yeniden giyinik hale gelebilirsiniz.

Artık müşahede odasına alınırsınız.

Müşahede Odası - Resmi Evrak İşlemleri

Bu odada dört adet ranza, banyo ve tuvalet mevcuttur. Bir-iki gün bu oda sizin yeni mekânınız olacaktır. Saatinizi, fazla kıyafetlerinizi, varsa yanınızdaki herhangi bir gıdayı genelde vermezler. Buradan mesai saatleri içinde resmi birtakım evrakın doldurulması için ara ara alınırsınız.

Mahkûm kabuldeki idare odalarında tüm kimlik bilgileriniz yeniden teyit edilir. Fotoğrafınız çekilir, detaylı parmak izleriniz alınır; ailenizle ilgili bilgiler

ve iletişim bilgileriniz not edilir. Evraklardaki boşluklar yavaş yavaş dolarken aslında kendinizle ilgili detaylı bir bilgilendirme yapmış olursunuz.

Vücudunuzda bulunan ve farklı durumlarda tanınmanızı sağlayacak ameliyat ve yaralanma izlerinden, geçirmiş olduğunuz tıbbi operasyonlara kadar; boyunuz, kilonuz, göz renginiz, kan grubunuz, sizinle ilgili alabilecekleri tüm fiziki bilgiyi kayıt altına alırlar.

Bütün bu işlemler bittiğinde yanınızda var olan ufak tefek eşyalarınız kamehaların göreceği bir alanda yere dökölür, iki jandarma ve iki gardiyan tarafından tek tek aranır.

Unutmadan söylemek gerekir; F Tipi cezaevine tutuklandıktan hemen sonra getirilmeyip de 1-2 aylığına E ya da H tipi cezaevine götüröldüyseniz, F tipine gideceğinizi zaten kısa zamanda öğrenirsiniz. Bu durumda E/H tipinin kantinlerinde bulunan, F tipinde genelde satılmayan demirbaş malzemelerden satın almanız gerekir. Örneğin semaver, ailenizden temin edebiliyorsanız sivil nevresim takımı ve sivil battaniye, banyo havlu takımı vb. Bir cezaevinden F tipine gelirken bunları yanınızda getirebilirsiniz, içeriye de sokabilirsiniz ama dışarıdan aileniz F tipine getirirse ya da postayla gönderirse, havlu dışında diğerkleri içeri alınmaz.

Yeşil, mavi, lacivert renkli kıyafetler, asker ve personel kıyafeti çağrışımı yapacağı için olsa gerek ya da başka amaçlar için kullanma olasılığına binaen size verilmeyecektir. Tabanında demir olan ayakkabı, tokası büyük olan kemer de verilmmez. Başka renk yasakları ile görece olarak ileride karşılaşabilirsiniz. Kuru boya, sulu boya, kırmızı tükenmez, yağlı boya yasakları gibi yönetimden yönetime yasaklar genişleyebilir.

Evrak işlemleri ya da aramalar bittikçe tekrar müşahede odasına götürölüyorsunuz.

İşlemler namaz vaktiyle çıkışırsa problem çıkarmazlar genelde. Müşahede odasında kibleyi gösteren bir işaret olmadığı için sorup öğrenmeniz gerekir. Kible işaretini kalıcı bir şekilde siz bırakabilir misiniz?

Müşahede odaları genelde pek temiz sayılmaz, elbette evinizin temizliğini kıstas alarak çevrenize bakmayacaksınız. Hem mahpuslar bu alanı temiz tutmaz hem de yönetimler buralarla gereğince ilgilenmez. Bazı yerlerde müşahede odaları tiksindirici boyutlardadır.

Müşahedeye girerken yanınıza havlunuzu, diş fırçanızı, sabununuzu, terliğinizi, varsa Kur'an-ı Keriminizi mutlaka alın, almakta ısrarcı olun. Korkmayın, sizi hapse atmazlar.

Unuttum; cebinizdeki paraya el konacaktı. Dışarı çıkıncaya kadar nakit parayı son görüşünüzdür. Paranız sizin adınıza emanet hesaba yatacaktır. Size verilen makbuzu muhafaza etmelisiniz.

Yanınızda bulunan tüm yazılı evraklar, fotoğraflar, telefon rehberleri, kitap, dergi vs.tümüne el konacaktır. İncelendikten sonra bir iki hafta içinde size geri verilecektir.

Onun için girişten itibaren hangi malzemenize hangi gerekçe ile el konduğunu belleğinize kaydedin. Bazı işgüzarlar bazı malzemelerinizi çöpe atmaya kalabilir. İçeri giremeyecek tüm malzemenizin emanete alınmasını ve ailenize teslimini isteyebilirsiniz.

Müşahedede bulunduğunuz zaman size uzun gelebilir. Hayatın koşturmasından birdenbire yalıtılmış bir ortama düşmek sizi tedirgin edebilir.

Ezberlerinizi çoğaltın ki size hücrede arkadaşlık etsinler.

Yemekleriniz tabldot usulü size getirilir; metal kaşık çatal verilmez. İlk yemeğinizle gelecek muhtemel plastik kaşık ve çatalınıza iyi bakın. Oradan çıkıncaya kadar onları kullanacaksınız. Size gıda kapsamında verilen ve sonra da kullanılabilir olan hiçbir şeyi oradan çıkıncaya kadar atmayın; çünkü müşahedede iken ihtiyacınız olabilir.

Müşahede odasında sıcak bir şey içemezsiniz (çay, kahve gibi). Sigara içmenize müsaade edebilirler ama sigara öldürür. Sigaranın bırakılacağı en güzel mekân (size şaşırtıcı gelebilir) cezaevidir. Onun için kendinize bir iyilik yapın, sigarayı üç talakta boşayın.

İdare size bu arada hasımlarınız olup olmadığını, yanına gitmek istediğiniz birilerinin var olup olmadığını sorar. Beraber kalmanızın sorun olacağı kişi ya da grupları beyan etmeniz gerekir.

Bu işlemle birlikte gideceğiniz yer artık tespit edilmiştir. Sizi müşahede odasından alırlar. Dışarıda kalmış olan eşyalarınızı memur refakatinde X-Ray cihazının olduğu yere taşırsınız.

Cezaevine girdiğiniz andan itibaren sürekli gözlem altında olacaksınız. Sizin tavır ve davranışlarınız nispeten muhataplarınızın da davranışlarını etkileyecektir. Ürkek, çekinden, hafif davranışlardan uzak durmak gerekir; agresif, kontrolsüz davranışlardan uzak durmak gerekir. Kararlı, ağır başlı, sakin olmak gerekir. Bütün mahpusluk hayatınız boyunca personel ile laubali ilişkiden kaçınmalısınız. Kırmızı çizgilerinizi bağırıp çağırmadan da ortaya koyabilirsiniz. Personel ile yaşayabileceğiniz muhtemel gerginlikleri fazlaca uzatmadan bitirip amirlerine intikal ettirin. Sorun olarak algıladığınız tutum ve davranışları yetkililerle konuşun.

Psikolojik bir savaş vereceksiniz, sinir harbine hoş geldiniz. Çoğu zaman aklın ve mantığın “izinde” olduğunu göreceksiniz.

X-Ray cihazına geldiğinizde tüm eşyaları yürüyen bandın üzerine korsunuz. Tekrar aramadan geçer, ayakkabılarınızı, mont, ceket, saat, kemer vb. çıkarıp yürüyen banda korsunuz. Yeniden kontrolden geçer.

Siz de dedektör kapıdan geçersiniz. Kapıdan geçerken cihazın sinyal vermesi gerekir. Sinyal vermesine sebep olan her ne ise o bulununcaya veya siz ibraz edinceye kadar soyunmanız gerekebilir. Şayet vücudunuzda platin vb. metal bulunuyorsa bunu beyan etmelisiniz.

Revir

Artık cezaevine girişiniz gerçekleşti. İlk durağınız revir olacaktır. Sürekli kullandığınız ilaçlar, kronik rahatsızlıklarınız varsa görüştüğünüz doktora (aile hekimi) ve sağlık memurlarına bildirmelisiniz. Özel tıbbi cihazlar kullanıyorsanız ve bu cihazların yanınızda bulunması gerekiyorsa belirtmeli ve doktor raporlarını ibraz etmelisiniz. Ancak dışarıdan getirdiğiniz raporlar itibar görmeyecektir. Vazgeçilmez durumdaki cihazlarınız için acil olarak hastaneye sevk talep etmeli ve hastaneden durumunuzu ve cihazların zarureti raporlandırmalısınız. Bu işlemler uzun sürebilir; ciddi sağlık sorunları yaşama durumunuz varsa ailenizin üst resmi makamlarla diyaloga geçmesi gerekir.

Cezaevinde işler çoğu zaman yavaş yürür. Konu sağlık da olsa bu değişmez. Bu durumlarda uğraşmanız ve hukuki yardıma ihtiyacınız olabilir.

Diyet yemek almak zorunda iseniz bunu da hastane raporları ile belgelemek durumundasınız. Örneğin ileri derecede şeker hastalığınız varsa dışarıdan bir

baskı kurulması gerekir. Örneğin STK ve basın kullanılabilir ama çok hızlı hareket edilmelidir.

Cezaevine gelen doktorlar aile hekimidirler. Genelde haftada iki gün gelirler. Rahatsızlandığınızda dilekçe vererek doktorla görüşmeyi talep edersiniz. Doktorun gerekli görmesi halinde hastaneye sevkiniz yapılır. 10-15 günlük bir aralıktaki hastaneye gidersiniz. Bu aralık, 3 gün ile 3 ay arasında da salınabilir. Olağanüstü acil durumlarda ambulans çağrılır ve ambulansla transferiniz yapılır. Doktorlar tarafından yazılan ilaçların ücretini Adalet Bakanlığı karşılar. Özel cihazlar, bakım hijyen malzemeleri, bazı yerlerde ise gözlük karşılanmamaktadır.

Pansuman ve iğne yapılması gerekiyorsa kurumda bulunan sağlık memurları bu işlemleri yapacaklardır.

Dişle ilgili probleminizi, genelde haftada iki gün kurumda bulunan diş hekimine iletirsiniz. Diş çekimi, dolgu, diş taşı temizliği işleriniz kurumda yapılır. Daha kapsamlı tedaviler için ilgili hastanelere sevkiniz gerçekleştirilir.

Revirle ilgili bu bilgilendirmeleri yaptıktan sonra yürüyüşümüze devam edelim.

Koridorları yürüyerek ilerler ve meraklı gözlerle etrafı temâşa ederken bir hücre kapısının önüne getirilirsiniz. Burada tekrar (bu sefer blokta görevli olan başka gardiyanlar tarafından) üst araması ve eşya araması yapılır, elle arama kâfi gelmediği için dedektör de kullanılır. Arama yapılırken ayakkabınızı çıkarmanız istenir. Ayakkabı kontrolü yapıldıktan sonra kapı açılır ve hücreye girersiniz.

Genelde siz hücrenize ulaşmadan (hava şartlarına göre 1 ya da 2) battaniye, yastık, nevresim takımı bir yerlerde sizi bekliyor olacaktır. Hücrenize girdiğiniz halde verilmemişse talep etmeniz gerekir.

Bundan böyle “oda” olarak anacağım yaşam alanınızda bulunan demirbaşlardan bahsetmek istiyorum.

Önce buton. Kapının kenarında bulunan butona, idareye göre sadece acil ihtiyaçlar için basılabilir. Odada yaşanan hususen sağlık sorunları başta olmak üzere yetkililerle yapılması gereken görüşmeler için kullanmanız gereken cihazdır. Butona bastığınızda ana koridorda bulunan elektronik gösterge hangi odanın bastığını görsel ve işitsel olarak ilgili personele uyarı yoluyla iletir. Koridora me-

murun tek başına girmesi yasaktır. Koridora iki memur beraber girer, biri diğerini kontrol eder.

Kapınıza gelen iki memur kapıdaki mazgalı açar, sizi dinler. Mazgalda konuşurken siz yüz yüze konuşabileceğiniz pozisyonda durmayı tercih etmelisiniz. Kendilerinin çözeceği bir konu ise (örneğin sigorta atmıştır, kaldırın dersiniz kaldırırılar) yaparlar, değilse amirlerine iletirler.

Talebinizin takipçisi olmanız gerekir. Yapamayacakları konular için personelle çekişmeye gerek yoktur, onlara dert anlatmaya da gerek yoktur. Nöbetçi başgardıyanla, kurum başgardıyanıyla, müdürle vb. görüşme konusunda ısrarcı olmak gerekebilir.

Butonun çalıştığından emin olmalısınız, çalışmıyorsa tamir edilmesini isteyiniz.

Odanız, toplam kullanım alanı brüt olarak yaklaşık 55 m² olan dubleks bir mekândır. Alt katta 3 adet sandalye, bir adet masa (plastiktir), mutfak evyesi, mutfak dolabı (metaldir ve sabitlenmişlerdir), üç adet paslanmaz tencere mevcuttur. Duvarda, örgütsel amaçlı kullanılmaması kaydıyla (!) bir adet mantar pano mevcuttur. Böylelikle kafanıza göre duvarlara bir şeyler asmamanız söylenmiş olur.

Ayrıca idarenin belirlediği TV kanallarını merkezi sistemden alabilmeniz için uygun anten girişi mevcuttur. TV'yi ise kendiniz kantinden satın alacaksınız.

İdarenin anonslarını size duyurabilmesi için merkezi anons sistemine bağlı bir hoparlör de mevcuttur. Aynı hoparlör merkezi sistemden yayın yapmakta olan bir-iki radyo kanalının da sesini size ulaştırır. Kişisel radyonuzu ise kantinden alacaksınız.

Alt katta ayrıca tuvalet ve banyonun bulunduğu, kapı ile ayrılmış bir bölüm daha vardır. Banyoda duş altlığı, lavabo, ayna, alaturka WC taşı mevcuttur. Banyo için verilen sıcak su saatleri ve günleri, yönetimlerin tutumuna göre değişiklik arz etmektedir. Haftada 3 gün ikişer saat sıcak su verilen yerler olduğu gibi haftada 3 gün birer saatlik sıcak su veren yerler de mevcuttur.

Kişi başına düşen 20 dakikada hem çamaşırlarınızı yıkayacak hem kişisel temizliğinizi yapacak hem de banyo yapacaksınız.

Bazen bu saatlere uyulmadığı da olmaktadır.

İdareler kendilerini mazeret beyan etmek zorunda hissetmezler ama yine de en azından kazan dairesi arızası deyip sıcak su gün ve saatinizi boşa düşürebilirler. Gerçekten bir arıza olup olmadığını bilemezsiniz. Muhatabınıza güveneceksiniz, çaresiz!

Dubleksin alt katında havalandırmaya (bundan böyle bahçe olarak anacağım) açılan bir kapı mevcuttur. Odanın aydınlatılması için ücret ödemezsiniz ancak prizlerde kullandığınız elektriğin ücretini ödersiniz. Elektrik kesintisi olduğunda birkaç saniyede jeneratör devreye girer. Isınma ve sıcak su, merkezi sistem ile sağlanır ama siz, cezaevi duvarlarının hiçbir zaman ısınmadığını yine de belleginize kaydedin.

Üst kata ise içeriden bir merdivenle çıkılır. Burada yere sabitlenmiş metal ranza ve metal dolaplar mevcuttur; üç ranza, üç dolap.

Üst katın bahçeye bakan tarafında 4 m² civarında bir pencere vardır. Pencerenin büyük olması güzeldir ama gökyüzünü kıskanılmış ve paramparça olarak görürsünüz.

Bahçe, 55 m²'lik düz beton zemindir. Bahçenin ortasında bir rögar kapağı bulunur. Bahçenize bakan koridor pencereleri vardır. En azı dört tane olan bu pencerelerden size hissettirmeden bahçeniz temaşa edilir. Ayrıca yeni bir düzenleme ile personel için, sizin odanıza girmeden bahçeye girip çıkabilecekleri kapılar açılmıştır. Bahçeleri gören, bahçelerdeki her hareketi kaydeden, harekete duyarlı kameralar yerleştirilmiştir. Kamera açıların odanın içinin yüzde kaçını görebildiği konusu bilinmezliğini korumaktadır. Yönetimler, odaların içini göstermediğini söylemektedirler.

Şu an kamera olmayan yerler de mevcut olabilir. Lakin Adalet Bakanlığı'nın uygulamaları büyük değişkenlik arz etmediğinden, oralar da yakın zamanda modern kameralar tarafından izlenecektir. Mahpus için eviçi kabul edilen mahrem yerler artık kayıt altındadır. Tecessüs, konu güvenlik olduğunda ihmal edilebilir bir kavramdır!

Cezaevi, ölümcül bir olay olduğunda "beş insan öldü" demek yerine "beş mahkûm öldü" demenin normal karşılandığı ve mahkûma farklı bir tür gibi bakılan bir coğrafyadır.

Bahçeye çıkış saatleriniz yaz-kış uygulamasına göre farklılık arz eder. Yazın kapınız 08.00-08.30 arası açılmış olur. Akşam 20.00'de kapanmaya başlar. Günler kısaltmaya başladığında, akşam namaz saatinden yarım saat öncesinden kapılarınız kapanır. Sabah açılma saati ise değişmez.

Kışın böylelikle 16-17 saat odanın içinde kalırsınız.

Ağırlaştırılmış müebbet ceza alıp cezası onaylanmış kişiler ise güneş ışığından 3 ya da 4 saat faydalanırlar. Yaz kış fark etmez!

Tecrit

F tipi cezaevleri tecrit esası üzerine yapılandırılmıştır; fiziki yapısı ve işletme esasları yönünden tecrit insanın insandan yalıtılmasıdır. Tecrit size "müsaade edildiği kadarıyla yaşamaya hakkınız olduğunu" söyleyen uygulamalar bütünüdür.

İnsanların düşünce yapısı, zindana dair algıları, tecrübe ve birikimleri, yaşadıkları olaylara karşı gösterecekleri refleksleri etkilemekte ve birçok etkene bağlı olarak tavırlar değişiklik arz edebilmektedir. Tecrit fıtırat ile çatışan, fıtırata üstün gelme iddiası taşıyan ve bu sebeple de reddedilmesi gereken bir durum iken, paradoksal bir biçimde F tipi cezaevleri tercih sebebi olabilmekte ve "tecrit" yönü tamamen göz ardı edilebilmektedir. Hal böyle olunca da tecridin işkence olması ya da endoktrinasyon uygulamaları, tretmanların kendi çalıp kendi oynadığı değerlendirmelere konu olmakta ve uygulayıcıların kendilerini küçük düşürdükleri varsayılmaktadır.

İç Yaşam ve Ortak Tüketim

Ya söz dinlemeli ya da uzunca bir gözlem yaptıktan sonra söz dinlemeyi öğrenmelisiniz. Bilmelisiniz ki sizi zindan hayatınızda yıpratacak en önemli unsur tel örgüler, parmaklıklar, duvarlar değildir. Koğuş arkadaşlarınızdır ve bizatihi kendinizdir. F tipinde odaların üç kişi olarak yapılandırılması; sürekli bir gerginliğin oluşmasına, kısa sürede anlaşmazlığa düşülmesini ve kopuşlara uygun bir zemin hazırlamaktadır.

Bu gibi sorunları aşmanın basit ama ilk bakışta garip gelecek çözümü, gıda tüketiminin prensip olarak bireysel yapılmasını sağlamak ve ikram sistemine işlevsellik kazandırmaktır. Ortak tüketilecek şeylerin sayısı azaldıkça yukarıda zikredilen konuların ağırlığı hafifleyecektir. Ancak bu durumda da ikram edebil-

mek, ikram ederken de nezaket sınırlarını ima ile dahi zorlamamak gerekir. Bilin ki mahpuslukta kişinin hassasiyetleri had safhada olacaktır.

Gücü olanın tek tüketimden uzak durması, ortalamanın çok üzerine çıkmamak için kendini frenlemesi, kendisi için ayrıcalıklar talep etmeye kalkmaması önemlidir. Gücü olan kişinin istismarı yoluna da gidilmemelidir.

Mahpuslukta basit konu yoktur; basit addedilen konular huzursuzluklara sebep olmaktadır.

Gürültü sizi zorlayacak konuların başında gelecektir. TV-Radyo dinleme konusunda kulaklık kullanmak iyi bir çözüm olacaktır.

Ancak obsesif rahatsızlıklar kısa zamanda oluşabileceğinden ya da böylesi rahatsızlığı olan insanlarla karşılaşacağınız için; merdiven inip çıkarken çıkaracağınız gürültü, masa sandalyenin yerlerde sürüklenmesi ya da yere sert şekilde konması, sifon sesi hatta musluktan akan su sesi (az açılması istenebilir), bulaşık yıkarken metal tabakların birbirine çarpması, buzdolabının kapısının sert bir şekilde açılması, koğuşun su ile yıkanması, pencerelerin mandallarının sesli bir şekilde kullanılıyor olması, kapıların çarpılması, kuş sesi (kanarya, saka, muhabbet kuşu, serçe), mutfak evyesinde ya da demlikteki kireç lekesi vb. tüm bunlar, bunlardan biri ya da birkaçı ciddi krizler oluşturabilir.

Sizden talebi olan insanları dinlemelisiniz. Obsesif bir durumu sorgulayamazsınız. Yani sorgulasanız da sonuç değişmeyecektir. Muhatabınızı anlamaya dönük davranışlar geliştirmek durumundasınız. Uzun süreli birliktelik için bu şarttır, ya da bulunduğunuz ortamı değiştirmelisiniz. Obsesif durumda olan kişiye en iyi ihtimalle tedavi olması gerektiğini söyleyebilirsiniz. Şunu da bilmelisiniz ki obsesif duruma göstereceğiniz hassasiyeti artırdıkça muhatabınız daha fazlasını sizden talep edecektir. İşte o zaman muhatabınıza iyilik etmiyor olacaksınız.

Obsesif durumda iseniz bunu kabullenmeli ve tedavi için uğraşmalısınız. Obsesif kişi tepkilerini üst perdeden pervasızca verebilir; bu haklılık göstergesi ya da meşru bir davranış şekli olarak okunamaz. Obsesif kişi terbiye sınırlarını aşacak davranışlardan, kabalıktan, bedevilikten kendisi ile yüzleşerek uzak durmalıdır. Konuşma zemininin sabote edilmesinden uzak durmak gerekir. Konuşmadan hiçbir sorun çözülemez.

Hususen obsesif durumlarda ya da karakter çatışmasında odadan ayrılmak gerektiğinde, birbirinizin yüzüne bakamayacak davranışlardan uzak durun; çünkü hareket alanınız dar ve tekrar bir araya gelme olasılığınız oldukça yüksektir. (Bazen bir araya gelmeler cebren de olabilir. İdare iki kişi kalmakta olan odaya üçüncü kişiyi sizinle konuşmadan cebren vermeye kalkabilir).

Odadan ayrılma durumunda, yaşadığınız sorunu idareye yansıtmadan kendi aranızda çözebilmeniz önemlidir. Kriz durumlarını idareye yansıtmadan çözebilmek için istişari bir çevrenizin olması çok önemlidir. Bütün cezaevi hayatınız boyunca (hayat boyunca) eminlik vasfınızı korumalısınız. Oda değişikliği sorunlarını idareyle çözmeye kalkmanız aile içinin ifşası anlamına gelir.

Siz yönetimle konuşmalarınızda arkadaşlarınızın aleyhine olabilecek, onların onurlarını zedeleyecek, haklarına tecavüz edecek tavırlardan ısrarla kaçınmalısınız. Bunun için de sorunlarınızı içeride çözebilecek mekanizmalar üretmelisiniz. En büyük kaynağınız ise sabırdır. Prensip olarak sizden yardım isteyen insanlar için her zaman konforunuzu bozmaya hazır olun!

Tekrar koğuşa geri dönersek; yataktan enin ışıklarının kaçta söndürölüp, sabah en erken kaçta yakılabileceğine karar verin. Vermiş olduğunuz kararlara riayet edin. Ucu açık konu bırakmayın. Ortak alınan kararlara herkes gönülden riayet ederse biri diğeri için dedektiflik yapmak durumunda kalmaz. Kusurları örtün. Kusurları örtülen de istismar etmesin. Söylenecek söz lisanı münasip ile söylensin. Emir kipi ile konuşmaktan, üst perde üslubundan, kabadayı, külhanbeyi konuşmalarından, belden aşağı konuşmaktan her zaman uzak durun. Muhatabınızın “kader arkadaşınız” olduğunu unutmayın.

Yaşam alanının genel temizliği nasıl yapılacak, kaç gün arayla yapılacak karar verin. Bulaşık nasıl yıkanacak, nöbetçilik nasıl yapılacak, nöbetçinin görevleri neler olacak mutlaka karara bağlayın. Esnerken, aksırırken, yemek yerken, tırnak keserken, sakız çiğnerken nasıl davranılacağını; ellerin hangi durumda yıkanması gerektiğine kadar, yataktan kalkanın mutfak ve gıda malzemelerine dokunup dokunmayacağına kadar; nasıl davranılacağını adab-ı muâşeret kurallarının nasıl yaşamsallaştırılacağını, tüm bunları konuşun ve karara bağlayın. Zindanda size garip gelen birçok davranışın, muhatabınız açısından problem olmadığını hayretle temaşa edeceksiniz; tabii tersi de.

Hasta olan arkadaşlarınızın kronik hastalıkları sebebi ile var olabilecek talepleri takdir edilmelidir. Bunlar tartışma ve müzakere konusu değildir; taleplerine riayet etmek gerekir. Bulaşıcı hastalığı olanlar durumlarını beyan etmeli ve rahatsızlıklarının arkadaşlarına bulaşmasını engelleyecek tedbirleri almalıdır.

Sigaraya, kokuya (tüm suni kokulara), toza karşı ciddi alerjiler gelişebilir. Bu durumda olanların taleplerine riayet edilmelidir. Bu da konuşulur mu diyerek susup içinize atacağınız konu/konular size daha büyük sorunlar olarak geri dönecektir. Bıktırıcı tekrarlar sözlü bir şiddet algısına dönüşebilir. Bu duruma düşmekten de düşürmekten de, meşru taleplere riayet ederek kurtulursunuz.

Yazabildiklerim bunlar, yazamadıklarımı hayal gücünüze havale ediyorum. Oldukça kısıtlı, sınırlanmış bir yaşamı kendi huzurunuz için kabullenmek durumundasınız.

Burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus, kurulu bir düzenle karşılaşmış iseniz oraya ayak uydurmanızdır.

Komşuluk İlişkileri

Sizinle insani ilişki kuran komşularınızla siz de elbet ilişki kuracaksınız, hatta kendiniz insani ilişkiler kurmak ve derinleştirmek isteyeceksiniz. Bahçede bulunan rögar aynı zamanda zindan diliyle telefon hizmeti görmektedir. Komşularınıza seslendiğinizde rögarın sesinizi ilettiğini fark edeceksiniz. Belki yüzlerini hiçbir zaman göremeyeceğiniz komşularınız olacak ve frekanslar uyum sağlarsa rögardan konuşmadan odanıza gitmeyeceksiniz. Rögar kanalıyla birkaç odayla konuşabilirsiniz. Tanıştığınız bu insanlara hava yolunu kullanarak ikramlarda bulunabilir, günlük gazete takası yapabilir, dergilerinizi değiştirebilirsiniz.

Kaldıramayacağınız konularla karşılaşmak istemiyorsanız, adli mahkûmlarla ilişkilerinizi belli mesafede tutmanız gerekir, buna özen göstermelisiniz. Bazıları merhametinizi sömürmeye kalkabilir.

Çevrenizde farklı siyasetler varsa, bazıları ideolojik düşmanlıkları sebebi ile ilişki kurmak istemeyebilir. Bazıları ise insanî ilişkileri iyi tutarlar.

Ayrıca bağımsız iç posta servisi ile de (BİP) çevrenizle ilişki kurabilir, tanıdıklarınıza böylece ulaşabilirsiniz. Bu servisin işleyişine tüm mahpuslar destek verir. Küçük pet şişe kesilerek içi gazete vb. ile doldurulur, ısıtılır, 200-250 gr.'lık bir ağırlık elde edilir. Yapma topunuza mesajı ve gideceği yeri yazarsınız, gide-

ceği istikamete haber verip çatı duvar aşırarak atarsınız. Posta hizmeti başlar. Bazen fireler olur; çatıya, tel örgölere takılır. Takılan topunuz idarenin eline geçer çünkü rutin şekilde çatılarda takılan malzemeler toplanır ve incelenir. Komşularınıza; kendi mutfağınızda hayal gücünüzle ürettiğiniz değişik tatları aynı yolu kullanarak ikram edebilirsiniz.

Karşılık beklemeden ikram alışkanlığınız olsun ancak çete mensuplarıyla alışverişten, hususen onlardan hediye almaktan, ekonomik üstünlüklerini silah olarak kullanma eğilimi olabilecek kişi ve yapılardan uzak ya da mesafeli olmak gerekir. Buna dikkat etmediğiniz takdirde sizi sıkıntıya sokacak hallerle karşılaşabilirsiniz.

Etkinlikler

Cezaevi yönetimleri değişik faaliyetler düzenlemektedir.

Genelde F tipi cezaevlerinde resim kursu, çini kursu, seramik kursu, bakır işleme kursu, halı dokuma kursu, saz-gitar kursu, bilgisayar kursu (Windows uygulamaları), ebru kursu, ahşap boyama, hobi kursları (sim pano yapımı - boncuk işleme) vb. kurslar düzenlenir. Kurslara bağlı olarak atölye çalışmaları da yapılabilmektedir. Bunların birçoğu bir cezaevinde faal olsa da kişi, bir-iki tanesinden fazlasına çıkamaz. Kurs süreleri ortalama altı aydır, sonunda sertifika verilmektedir. Bazı kursların sonunda yönetim açısından uygun kişilerden bir grup oluşabilirse atölye çalışmaları olabilmekte; atölye faaliyeti hafta içi her gün yarım gün olarak devam edebilmektedir.

Sohbet ve Spor

Yukarıdaki etkinliklerden bağımsız olarak açık ziyaret haftaları dışında (açık ziyaret haftalarında tüm faaliyetler atölyeler-kurslar iptal edilir.

Odanızdan ziyaretçiniz geldi ise ziyaret için, hastane-mahkeme sevki için ya da haftalık yapılan 10 dakikalık telefon görüşmesi için çıkabilirsiniz. Aksi takdirde odanızdan çıkamazsınız), on kişiden fazla olmayan ekipler ile ayda 3 defa sohbete çıkarsınız. Ortalama sohbet süresini 2,5 saat tutarlar.

Ayda bir defa kapalı spor salonuna, baharla birlikte ayda bir defa açık sahaya çıkarsınız. Saat uygulamaları farklılık arz edebilir. Bazı yerlerde açık sahaya ayda iki defa çıkılabilmektedir. Yönetmeliğe göre haftada 10 saati geçmeyecek şekilde

spor ve sohbete çıkabilirsiniz. Ancak haftalık 10 saatlik uygulamaya yanaşabilen bir cezaevi yönetimi henüz yoktur.

Mevzuatın hazırlanışında kullanılan dil muğlak olduğundan yönetimler geniş bir skalada davranabilmektedir. Odanızdan ne kadar az çıkarsanız, onların iş yükü (!) o kadar azalır. Daha azını yapmak/yapılabilmek için yönetimlerin her zaman geçerli (!) mazeretleri olacaktır. Ayrıca bazı yerlerde yönetimler grupların oluşturulmasında zorluklar çıkarmaktadır. Aynı odada kalan üç kişiyi aynı gruba yazmak gibi, farklı bloklarda kalanları birbirleri ile görüştürmemek gibi.

Telefon

Her hafta 10 dakikalık telefon görüşmesi (men edici bir disiplin cezanız yoksa) yapabilirsiniz.

Elbet istediğiniz her numarayı arayamazsınız. İlgili mevzuatta arayabileceğiniz yakınlar tespit edilmiştir. Telefon etmek istediğiniz numaraların evraklarını idareye teslim ettiğinizde görüşme hakkınız başlar. Numarayı çevirip alo dediğinizde tekmil vermeniz istenir; yani adınızı-soyadınızı konuşmaya başlamadan önce söyleyip görüşmeye o şekilde devam edebilirsiniz. Birkaç sene önce bazı yerlerde ailenizin de tekmil vermesini istiyorlardı! 10 dakikalık telefon görüşmesi için dahi olsa her hareketiniz kameraların açındadır; odaya her girişte, odadan her çıkışta arama işlemine yine maruz kalırsınız.

Cezaevine ilk girdiğinizde, sevk olarak bir yere gittiğinizde, cenaze dolayısıyla evrak aranmaksızın aileyle görüş yapma hakkınız vardır.

Dilekçe

Tüm taleplerinizi dilekçeyle gündeme getirmek durumundasınız. Dilekçe yazmadığınızda muhatap bulmanız neredeyse imkânsızlaşır.

Dilekçeler kurum dışındaki resmi yerler için A4 beyaz kâğıda yazılır, kurum içinde ise teksir kâğıdına da yazılabilir. Bazı yerler teksir kâğıdını kabul etmez, bazı yerler A5 ebadındaki kâğıdı bile kabul eder. Bazı yerlerde dilekçe yazarken kullanılacak kalemin rengi bile problem olabilir (Mavi kalem kabul etmeyen yerler olmuştur).

Dilekçeler bireyseldir. Toplu imzalı dilekçe verilemez. Muhataplar, sizin üst amirleriniz değildir. Dilekçeleriniz hakaret içerikli metinler olmamalıdır.

İnfaz hâkimliği, Adalet Bakanlığı, TBMM İnsan Hakları Komisyon Başkanlığı, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Makamı gibi resmi yerlere kurum aracılığı ile göndereceğiniz şikâyet amaçlı dilekçeler faili meçhule kurban gidebilir. Gönderdiğiniz dilekçelerin protokol numaraları ve işlem tarihlerini ayrı bir dilekçe yazarak talep etmeli ve yazmış olduğunuz dilekçelerin akıbetlerini de takip etmelisiniz.

Müdür-Savcı vb. Görüşmeleri

Yaşadığınız idari sorunlar ya da bazı talepleriniz için dilekçe ile yüz yüze görüşmeler talep edebilirsiniz. Müdürler (F tipi cezaevlerinde 4-5 tane ya da daha fazla ikinci müdür bulunur) genelde iyi dinleyicidirler. Dile getirdiğiniz sorunların arkasında durmanız gerekir. Dinleyenler aynı zamanda çok iyi mazeret ve dert anlatıcısıdır ve çoğunlukla mevzuat hazretleri gerekçe gösterilerek talebinizin uygun olmadığı söylenecektir.

%100 haklı talepleriniz için yargı yolunu kullanabilir, cezaevi savcısı ile görüşme talep edebilirsiniz. Resmi ve sivil kurumlara durumunuzu dile getirirsiniz.

Psikologlar F Tipi cezaevinde bilinçli olarak bulundurulmaktadır. Bunlar psikolojik rahatsızlığı olan hastaların tedavisi için değildir. Aksine onlara yüklenen görev insanı çözmeye çalışmak, yönetilebilir ve itaat eden kıvamına getirmektir. Psikologların konumlandırıldıkları bu pozisyonu bilmek gerekir ki, kendileri yönetim kurulu üyesi olduklarından etkilidirler ve kimi zaman onlarla görüşme yapmak gerekebilir.

Psiko-sosyal serviste bir sosyal çalışmacı memur mahpusların spor-sohbet faaliyetlerini, bazı yerlerde oda değişikliklerini organize eder. Cezaevlerinde genelde bir öğretmen bulunur. Öğrencilik durumunuz ya da niyetiniz varsa, öğretmen idari işlemlerinizi takip edecektir. Kayıt zamanları, sınavlar, kitaplar vs. için öğretmenle diyalog gerekir. Öğretmen ayrıca yönetim kurulunun üyesidir.

Açık ve Kapalı Ziyaretler

Ayda bir defa açık, 3 defa da kapalı ziyaret yapabilirsiniz. Kimlerin sizi ziyaret edebileceği mevzuatta belirtilmiştir. Ayrıca ortaöğretime giden çocuklar hafta sonları bir refakatçi eşliğinde 3 kapalı ve bir açık görüş yapabilirler.

Ziyaret yerlerinde kameralar mevcuttur. Ziyaretçilerinizin içeri girmeden itina ile aranılır, X-Ray cihazından, dedektörden, avuç içi okumasından geçerler.

Bayan ziyaretçiler, aramalardan sorunsuz geçebilmek için kıyafetlerinde metal olmamasına özen göstermelidirler. Ziyaretçiler içeriye gıda maddesi sokamazlar.

Ziyaretçilerinize ikramı siz, iç kantinden satın aldıklarınızla yapabilirsiniz. Ziyaretçinize ikram için götürmüş olduğunuz malzemelerden herhangi bir şeyi tekrar koğuşa götüremezsiniz ya çöpe atacaksınız ya da ziyaretçinin dışarı götürcektir. Bazı yerlerde açık ziyarete giderken kol saatinizi çıkarmanız istenir. Ziyarete giderken ve ziyaret ortamında personelle ve başkaları ile tartışmaktan uzak durmalısınız. Aksi halde bir saatlik zaman zehre dönüşür.

Bir saatlik zaman çabuk geçtiği için ziyarete zihnen, kalben önceden hazırlanmalısınız. Aile fertlerinizi aylık ziyaretler ve bayram ziyaretleri olarak dağıtmalısınız.

Hayat akıp gittiği ve imtihan her anı ve mekânı kuşattığı için sizin içerde yaşadığınız sıkıntıları anlatmanız gerekmez de dışarıdakilerin yükünü paylaşabilmek için sizi ilgilendiren olayların sizden gizlenmemesi gerektiğini kabullenmelisiniz.

Ziyaretçilerinize şahsi eşya ve kitaplarınızın teslimini isteyebilirsiniz (kontrol edilerek verilecektir).

Ziyaretçilerinizin getirdiği yasaklı olmayan renkteki kıyafetler ve kitaplarınız gerekli kontroller sonrası size verilecektir.

Girişte bazı eşyalar peşinen kabul edilmeyecektir; kırtasiye malzemeleri, battaniye, sivil nevresim takımı gibi! Ziyaretçinin bu konularda ısrarcı olursa morali bozulur ve ziyaretiniz rahatsız bir ortamda geçer.

Kapalı ziyaretler ise telefon aracılığı ile cam ve parmaklık arkasından yapılır. Telefondaki konuşmalarınız dinlenir, kayıt altına alınır. Açık ve kapalı ziyaretler genelde 1 saat yaptırılır. Ancak mevzuat “yarım saatten az, bir saatten fazla olmamak kaydıyla” dediği için, kimi “zaman kayıplarına” yapacağınız itirazlar havada kalır.

Kütüphane

Kütüphanelerdeki listelerden kitap seçip görevli personelden talep edebilirsiniz. Kitaplar okumak için başkasında değilse size getirilecektir. Kütüphaneden bir anda fazla miktarda kitabı almanıza izin vermezler, çünkü iç dolaşımı zorlaştırır. Bazı yerlerde kütüphaneye ait en fazla üç kitabı yanınızda bulundurabilirsiniz.

niz. Şahsınıza ait olan kitap ve dergiler yasaklı yayın kapsamında değilse size verilir. Şahsınıza ait kitaplarda herhangi bir sınırlama yoktur. F tiplerinin ilk zamanlarında üç kitap sınırlaması mahkeme kararıyla fiilen bitmiştir.

Bazı cezaevlerinde kütüphane faaliyeti kapsamında 15 günde ya da ayda bir 10 kişilik sohbet grubunuzla kütüphaneye çıkabilirsiniz. Bazı yerlerde değişik adlar altında ayda bir-iki defa kütüphaneye çıkabilirsiniz (Konferans, turnuva, yarışma vb.).

Okuma Programları

İçerisi okumak için size yeterince zaman verecektir. Programlı bir hayat, düzenli ders çalışma ve okuma imkânı bulacaksınız. Özel ilgi alanlarınız varsa onlara yönelerek derinleşebilirsiniz. Derme toplama okuma çeşitliliği yerine aklına, fikrine, birikimine güvenebileceğiniz dostlarınızdan ihtiyaçlarınız doğrultusunda okuma programları alabilmeniz verimliliğiniz ve gelişiminiz açısından önemli olacaktır.

Kitaba ulaşmak ne yazık ki bir sorundur. Paranızla dahi kitaba ulaşma noktasında sorun yaşadığınızı göreceksiniz.

Aylık dergileri çıkaran kardeşleriniz cezaevlerinden gelen talepleri geri çevirmiyorlar. Meşrebinize göre ya da gerçekten okumayı talep ettiğiniz dergilere abone olabilirsiniz; camianızın dergileri talebiniz doğrultusunda protokolden size gönderilecektir. Günlük gazetelere ise aylık abonman bedelini ödeyerek ulaşsınız. Abonesi olduğunuz gazeteyi personel dağıtacaktır.

Avukat

Vekâletiniz bulunan avukatla, tutuklu iseniz Cumartesi-Pazar dâhil haftanın her günü görüşebilirsiniz. Avukatla yüz yüze görüşürsünüz ancak avukat görüş yerleri personel tarafından bir camın arkasından sürekli gözlenir. İçeri düşen insanlar ya da yakınları canhıraş bir şekilde avukatlara sarılırlar.

Unutmayın ki davanızın en iyi avukatı sizsiniz. Durumunuzla ilgili olarak objektif olmalı, boş hayallere kapılmamalı ve hukuki durumunuzu iyi analiz etmelisiniz. Umut tacirlerine prim vermemelisiniz. Umut değil iş satın almalısınız.

Sayım ve Aramalar

Her sabah ve akşam (bazı yerlerde açık ziyaret haftasında ziyaret haftası boyunca her gün ziyaret bitiminde), vardiya değişimlerinde sayım yapılır. Sayımlarda yönetimlerin algısına göre odaya 2'den 10'a kadar gardiyan grubu girer. Yine bazı yerlerde sabah sayımında üst kata bir gardiyan çıkar. Bazı yerlerde her sabah sayımında tuvalete bakarlar. Sayım zamanlarında alt katta olmanız istenir. Sayımlarda provokatif davranışlarla karşılaşabilirsiniz. Amaç dışı kullanım olduğunu varsaydıkları herhangi bir şeyi odadan almaya kalkabilirler. Lafla satışmaya maruz kalabilirsiniz. İşi şiddete vordırmayacak şekilde kontrollü hareket ederek hepsiyle birden değil, sorumlu ile konuşabilirsiniz.

Sayımlarda ayağa kesinlikle kalkmayınız! Gereksiz gerginlikten kaçınmak için tedbirlerinizi önceden almalısınız. Her ay en az bir kez genel arama yapılır. Genel aramada koğuşun her tarafına el atılır. Bazı yerlerde hafif, bazı yerlerde çok detaylı yapılır. Tüm dolaplarınız boşaltılır, kitaplarınız didik didik edilir. Genel aramalara dış güvenlikten sorumlu jandarma da katılır. Lokal aramalar da yapılabilir. Aramalarda nasıl davranacağınızı önceden konuşmalı ve karara bağlamalısınız. Fevri çıkışlardan uzak durmalısınız.

Mektup Okuma Komisyonu

Size gelen ve sizin göndermiş olduğunuz mektuplar vb. tek tek kontrol edilir; yazdıklarınız taranır ve kayıt altına alınır. Sakıncalı mektuplarınız idarece engellenir, hakkınızda disiplin soruşturması açılabilir. Resmi makamlara göndermiş olduğunuz kapalı zarflar ise incelemeye tabi tutulmaz!? Ancak resmi makama gönderdiğiniz zarfın üstüne resmi sıfatlı kişinin adını yazarsanız mektubunuz açılır ve kontrol edilir.

Berber

Kantinden sakal tıraşı için Permatik satın alırsınız. Saç tıraşı için kurumda berber bulunur. Saçlarınızı ücretsiz olarak, dilekçeyle talep ederek berberde kestirirsiniz. Sakalınızı berberde düzelttirmek genelde problem olur. Yönetimler sakaldan pek hoşlanmazlar. Cildiyyeden ya da bulaşıcı rahatsızlık nedeniyle hastanelerden kendi tıraş makinenizi kullanmak için rapor alabilirsiniz.

Terzi

Cezaevlerinde küçük bir terzi odası mevcuttur. Burada ütünüzü (ütü odalara verilmez), küçük dikim işlerinizi, paça vb. yaptırabilirsiniz. Muhatabınız genelde profesyonel bir terzi olmayacaktır. Ütü ve dikim işleri parça başı ücrete tabidir.

Kantin

İç kantinde satılan bir malzeme, bir başka cezaevine girişi yasaklı malzeme olabilir; onun için kantinde satılan malzemelerin listeleri değişkendir. Eskiye oranla çeşitlilik sorunu nispeten aşılmıştır. İç kantin dışında bir de dış kantin uygulaması vardır. Çeşitli gıda malzemesinin (tatlı, simit, poğaç, meyve, börek) temin edildiği, tamir edilecek malzemelerin tamirinin (saat, radyo, çaydanlık, TV vb.) yapıldığı uygulamadır. Ayrıca yönetimin uygun gördüğü özel taleplerinizi de dış kantin vasıtası ile aldırabilirsiniz. Harcamalarınız sizin işin açılan hesaptan karşılanır. Mahpusla personel arasında para ilişkisi olmaz. Hesabınızda paranız yoksa alışveriş yapamazsınız. Hesabınızdaki paradan havale yapılmasını isteyebilirsiniz. Her cezaevinde kantin satış günleri bellidir. Bu günlerde haftalık ihtiyaçlarınızı gidermelisiniz.

Hastane-Doktor İlişkileri

Hastanelerde genelde mahkûm için bekleme yerleri (nezarethaneler) vardır ya da ringlerin içinde sıranın size gelmesini beklersiniz. İlgili servis doktorunun karşısına etrafınızdaki silahlı jandarmanın ve meraklı gözlerin izlemesi eşliğinde çıkarsınız. Doktorla karşı karşıya geldiğinizde kelepçenin çözülmesini talep etmelisiniz. Kelepçe; hasta ya da mahkûm sıfatlarından hangisinin doktor tarafından öne çıkartıldığının bir ayracı durumunda olacaktır. Kelepçenizin açılmasını istemeyen bir doktorla karşılaştığınızda muayeneyi reddetme hakkınız vardır. Bu durumda yeniden sevk işlemi yaptırmalısınız. Size mahkûm muamelesi yapan doktoru TTB'ye (Türk Tabipler Birliği) ve STK'lara ifşa etmelisiniz. Doktorunuzdan hasta mahremiyetinin sağlanmasını talep etmelisiniz. Ameliyat durumunda vücudunuzdan herhangi bir bölgenin yatağa kelepçelenmesini kabul etmeyiniz. Tuvalet ihtiyacı durumlarında da jandarmaya kelepçelerinizi çözdürtün.

Kıyafet Sorunsalı ve Yatak

İçeride yürümek (volta atmak) kadar insanı firar ettiren hiçbir şey yoktur desem kıdemli mahpusların çoğu buna katılacaktır: Sürekli beton zeminde yürün-

düğü için kaliteli yürüyüş ayakkabısına ihtiyacınız olacaktır. Tabanında demir olmayan yüksek ve yumuşak tabanlı, hususen yürümek için imal edilmiş bir ayakkabı eklemlerinizin zarar görmemesi için elzemdir. Günde iki saat yürümelisiniz. Mevsim şartlarına göre yürümenizi sağlayacak kıyafetlere sahip olmalısınız. İçeride olduğunuz zaman diliminde yıkaması ve kuruması kolay olan ürünler hayatınızı kolaylaştıracaktır.

Öte yandan odada bulundurabileceğiniz eşyalar, tüm kıyafetlerinizin adedi vs. dâhil olmak üzere bakanlık tarafından belirlenmiştir. Hem Ceza İnfaz Kanunu hem de bağlı yönetmelikleri okumalı, mümkünse birer nüshasını yanınızda bulundurmalısınız. Bu durumda birinci elden bilgi sahibi olur, idarenin keyfi uygulamalarını tespit edebilirsiniz. Mevzuattaki yeniliklerin takibi açısından Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılmakta olan “Sesleniş” dergisini takip etmelisiniz. Bakanlık tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

Ayrıca yolunuzun uzun olduğunu düşünüyorsanız, bel ağrısı sorunları yaşamamak için ücretini karşılayarak yatak almalısınız. İdarenin yatakları uzun zamandır kullanılmakta olduğundan yatak olma özelliğini kaybetmişlerdir, maddını doldurmuş durumdadırlar. Ciddi bel rahatsızlıklarınız için ise hastaneden alınan raporla idarenin, ücretini karşılamanız şartıyla, ortopedik yatak almasını sağlayabilirsiniz.

Ödüllendirme Uygulamaları

Yeni çıkan bir düzenleme ile idare ve gözlem kuruluna göre iyi hâlli bir mahkûm iseniz "10 dakika ekstra telefon, 1 saat ziyaret ekstrası, eş görüşü" gibi ödüllerle ödüllendirilebilirsiniz.

Bunların bir "hak" olarak değil “ödül” olarak yasalaştırıldığını hususen anlamalısınız. Siyasi kimliğiniz, düşünceniz, cezaevi algınız "ödüllendirmeye" nasıl baktığınızı belirleyecektir. Olumlu baktığınızda ya da birtakım mazeretlerin arkasına saklandığınızda söyleminizi ona göre kurgulayacak, olumsuz baktığınızda ise daha farklı kurgulayacaksınız. Cezaevine girdiğinizdeki bakış açınızla, siyasi kimliğiniz ve duruşunuzla, zamanla mesafeniz açılıyorsa ya da gerçekte aslında açık idiyse, birçok uygulama sizin için problem olmaktan çıkacaktır. Minareyi çalan kılıfını da uyduracaktır. Kişinin neyi neden yaptığını ya da neden yapmadığını bilmesi gerekmektedir. Bildiğim kadarıyla ödül uygulamalarından bugüne kadar adli (çete) mahpuslar ile İslami davalardan yatanların bir kısmı de-

ğışık düzeylerde faydalanmış ve de faydalanmayı da talep etmektedirler!? Bu tutum aynı zamanda siyasal rejimin (en hafif tabiriyle) rencide edici tavrını meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir.

Müdahale Ekibi

Aslında yukarıda belirtmem gerekirdi; cezaevinde “müdahale ekibi” adıyla görev yapan bir ekip vardır. Bu ekip cezaevinin herhangi bir yerinde gerek mahpuslar arasında gerekse personel-mahpus arasında bir gerginlik yaşandığında müdahale eden, muhataplarını etkisiz hale getirmek için gerekirse şiddet kullanan ekiptir. Şiddet içerikli ortamlarda bu ekip robokop kıyafetleri, kalkanları ve coplar ile müdahaleye gelirler. Bu ekibin fertlerinin en azından bir kısmını uzman askerlik görevinden ayrılan kişiler oluşturmaktadır.

Cezaevine Dair Bir Hasbihal...

Abduselâm DURMAZ

Göztından cezaevine giderken yaşadığım garip ve karmaşık duygular dün gibi aklımda... Adliyeye götürüldüğümüz aracın camına başımı yaslayıp dışarı izlerken, yoğun işkenceden çıktığım binanın hemen dışında insanların gülüp eğlenmesi veya bir şey olmamış gibi normal hayatlarına devam etmesi beni şaşırtmıştı. Biliyorum, hayatın normal akışı... Ama nedense o an çok garipsemiştim... Bu başka bir histi, başka bir gariplik hali... Belki tanımama belki yabancılık... Hemen kenarında yürüdükleri duvarın ötesinde yükselen acı çığlıklardan insanların bihaber yürümelerini belki de kabahatli bulmuştum. Nasıl duymazlar, nasıl bilmezler diye... Sonra kim bilir şu an dünyanın hangi köşesinde böyle haberdar olmadığımız, ne zulümler yaşanıyor diye geçirmiştim içimden...

Adliye, mahkeme derken yüksek duvarlar ve dikenli tellerle çevrili yeni bir dünyanın kocaman demir kapılarından girerken de aynı gariplik vardı içimde... Bundan sonra bu küçük yeni dünyamıza dair göreceğimiz her şey için de aynı duygu devam edecekti... Zira Cezaevi, dünya içinde bir dünya idi... Kendine has kuralları, adetleri, teamülleri ve yaşam tarzı olan küçük bir dünya... Bu, yeni bir ülkeye yeni bir şehre veya hiç görmediğiniz bir yere gitmek gibi bir merak ve heyecan duygusu değil daha çok kaygı, belirsizlik, yabancılık ve endişenin eşlik ettiği bir gariplikti...

Bir şeyi okumak veya bilmekle yaşamak arasında kalın bir çizgi var... Denizi kitaplardan okumak veya bilmekle içine girmek gibi... Cezaevine dair çok şey okumuş ve işitmiştik. Bir dava için çalışanların muhtemel duraklarından oldu-

ğunu, Medrese-i Yusufiye olduğunu vs... Lakin tüm bilgiler ilk defa girdiğiniz bu demir ve betondan yapılma soğuk mekânın gerçekliğini anlatmaya kâfi gelmiyordu. Soğuk olan yalnızca mekân değildi elbette çalışanlardan tutun da içeride yaşayan mahkûmlara kadar herkesin çehresine yerleşen bir soğukluktu bu... Demir, beton ve esaretin nefesi soğuktu... Tüm bu soğukluğun içinde bizi sıcak tutan tek şey imanımız ve kardeşliğimizdi... Haklı bir mücadele için Allah rızası için burada olmanın huzur veren, sakinleştiren başka bir gücü vardı... Bu inanç ve İman, bir belirsizliğe doğru giderken tutunduğumuz yegâne varlığımız olacaktı hep... Garipliği de gariplikten çıkaran ve bir anlama bürüyen değerli bir varlık.

Cezaevindeki mekanımıza/koğuşumuza girip de demir kapılar yüzümüze kapandığında garip bir huzur ve sekinayla kucaklaşmıştık arkadaşlarla... İşkencelerle geçen zorlu gözaltı sürecinden sonra cezaevi geçici de olsa bir ferahlama hatta bir çeşit tahliye gibi gelmişti. Zaman denen kavramın flulaştığı, işkenceyle birlikte asırlık dipsiz kuyulara gark olduğu gözaltı süreci yerini, en azından zamanı algıladığımız ve fiili işkenceden kurtulmuş olduğumuz görece daha emniyetli bir mekâna bırakmıştı. Elbet bu ferahlama hissinde bu zorlu imtihanı layıkıyla geride bırakmanın payı da vardı...

Günler ve geceler, küçük dünyamızı keşfetmek ve tanımakla geçmeye başlarken her seferinde bu dünyanın gerçekliğini gölgeleyen, bu tanıma ve keşfetme duygusunu yaralayan çat kapı bir duygu olmuştu/olacaktı hep. Özgürlük duygusu... Bedenen içeride ama ruhen dışarıydık hala. Bir tutsak için en tehlikeli duyguydu bu... Yeni dünyayı kabullenememek ıstırap vericiydi. Devamlı dışarıya/özgürlüğe dair hayaller kurmak bir süre sonra garip bir işkenceye dönüşme riski olan bir eylemdi. İçinde bulunduğunuz hali kabullenememek gerçekle yıpratıcı bir kavgaya girmeniz demektir... Elbette umut olmalıydı. Allah'tan ümit kesilmezdi... Umutluyduk da. Lakin var olan realiteyi kabul etmediğiniz sürece içeriden bir yerler ince bir sızıyla kanayıp duruyordu... Ondan sebep çok uzun yıllar sonra şu felsefeyi keşfedecektim. 'İçinde bulunduğunuz hâl her zaman en iyi hâldir.' Bu şaşmaz... Zira herkes imkân olduğunda bulunduğu halden daha iyi bir hale geçmek için tereddüt etmez. Ama ya imkân yoksa? O zaman ne yapmak gerekirdi? Şikayetle sızlanma ile hayatı yaşanmaz hale getirmek mi? Şükür ile sabır ile bu küçük dünyanın fırsatlarını görebilmek mi? Gerçek anlamda kabulleniş yaşadığınız anı ve hali daha iyi görmenizi sağlıyordu. İşte o zaman o kötü hali en

iyi hâl bilmeye başlıyordunuz... Çok şükür bizim için de öyle oldu... Eni konu düşündüğünüzde ulaştığınız bir hakikat idi bu...

Garipliğimi atmaya başladığım ve gerçeklerle yüzleştiğim Cezaevi hayatının ilk haftalarında başka bir cezaevinde kalan tecrübeli bir kardeşimden gelen mektuptaki bir cümle benim için aydınlatıcı olmuştu. Aynen şöyle yazmıştı... 'Bundan sonra dostunuz da düşmanınız da ZAMAN...' Bu hakikati ilerleyen yıllarda çok daha iyi kavrayacaktım. Yeni kavgamızın konulmamış adıydı, zaman... Şayet onunla iyi anlaşp hayırla değerlendirebilirsek dost olacaktı. Bizi besleyip büyütecekti... Aksi takdirde bizi içeriden yavaş yavaş çökertecek bir düşman olacaktı. Çok şükür ta ilk günden dost olmayı becerdik, inanç ve mücadele azmi hiçbir zaman bizi yeise sürüklemedi aksine hep müspet bir hal üzere kıldı lakin 'zaman' denen arkadaş/düşmanla dostluğu sürdürmek öyle kolay da değildi... ASR Süresi bize bu düşman/dostu tanıtmıştı aslında lakin hayatın hareketli karmaşasında bu gerçeği gereği gibi idrak edememiştik... Şimdi dört duvar bize harf harf öğretiyor, ilmek ilmek örüyordu, Asr'a yemin etmenin ne demek olduğunu...

Dile kolay bir gün, bir hafta, bir ay, bir yıl değil... Bir çeyrek asır özgürlüğün kıyısında yaşamak, bir duvar ötede insanların serbestçe dolaştıklarını, dikenli tellerle çerçevelenmemiş bir gökyüzünü uçsuz bucaksız seyrettiklerini bilmek çok da kolay bir şey değildi... Evet imtihandı. Evet mücadeleydi... Evet Medrese-i Yusufiye idi... Ama zamana söz geçirmek gerçekten zordu...

Şeytan'ın fısıldamaları, akıp giden gençlik ve kaygı verici uçsuz bir belirsizlik... Garipti. Hiç mi isyan edecek, yeter diyecek noktaya gelmedik? Geldik elbet... Ama bu isyanımız hep teslimiyetle bitti. Yeri göğü yaratanın huzuruna varıp koyduğumuz bir baş ile berhava oldu... Kimi zaman bir gözyaşında kimi zaman da bir voltada şükür kuşuna binip gökyüzüne karıştı...

Zamanla kavgamız bitmedi, bitmeyecek de malum ölüm denen arkadaş selâm verinceye dek. Lakin onunla başa çıkmanın yeni yollarını bulmak zorundaydık. Her şeyin kısa sürede rutine sonra da anlamsızlık üreten bir kısır döngüye girme durumu tehlikeli bir girdaptı... Sabah-akşam sayım, düzenli yemek, spor, okuma yazma, banyo, kurs vs. saatleri derken hayatın bir düzene girmesi/bir rutine binmesi bir yandan rahatlatıcıydı elbet lakin her şey gibi rutinin de bir ömrü olduğunu çok geçmeden öğrenmeye başlıyordunuz. Bununla baş etmek, her se-

ferinde bu girdabın dibinden arınarak, daha güçlü çıkmak ve bir anlama tutunmak zorundaydık.

Garipti...

Ve bu garipliğe alışıyordum zira anlam denen büyü biraz da bu gariplikten çıkıyor gibiydi... Ve anlamı severdim. Bu garipliği de sevecek miydim? Allah-ü alem... Doğrunun her zaman doğru yanlısın da her zaman yanlış anlamına gelmediğini öğrendiğimden beri 'anlam' daha bir lezzete bürünmüştü... Ve daha da lezzetlisi anlamın hikmete göz kırptıyor oluşuydu... Bu da garipti elbet... Hikmetin de garip bir büyüğü vardı...

Dört duvarda anlam arayışı ve zaman'la dostluğumuz bizi yalnız kendimizle değil diğer mahkûmlarla da ilgilenmeye itmişti... Cezaevi söz anlatmaya söz dinlemeye daha müsait bir yerdi ve herkesin ilgiye veya içinde bulunduğu ana anlam katacak bir söze veya kelimeye ihtiyacı her zamankinden daha fazlaydı. Medrese-i Yusufiyenin anlamı da buydu. Emr-i bil maruf nehy-i ani'l münker her koşul ve şartta yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktan... İnsanlara faydalı olmanın onlara bir 'anlam' katmanın değeri yüksekti. Cezaevi bu anlamda tek başına bile suratsız, soğuk ama iyi ders veren bir öğretmendi.

Yıllar yılları kovalarken ve bu yıllar bitip tükenmezken bir süre sonra birbirinize anlatacağınız, birbirinize öğreteceğiniz bir şey kalmadığını fark ediyorsunuz... Yaptığınız tüm dersler, birbirinize anlatacağınız onca şey bir an geliyor ve bitiyor. Aynlaşıyor... Leb demeden leblebinin geleceğini ışık hızında anlıyorsunuz artık... Hatta ve hatta bir süre sonra telepati yoluyla bile anlaşabiliyorsunuz mesela. Konuşmalar, cümleler, kelimeler giderek azalıyor, sesli dil yerini daha sessiz bir dile bırakıyor... Mesela bu sayede Modern zamanların bizden çaldığı en büyük hırsızlık olan tefekkür'le tanışıyorsunuz bir kez daha ve bir kez daha...

Artık kendi kozanızı örmeye başlıyorsunuz, bir başınıza. Bu renkli bir kelebek olmak için değildir elbet pusuda bekleyen sinsi zaman'a karşı başka bir savunma mekanizmasıdır... Var olma mücadelesidir... Bir çeşit Sumud'tur...

Garip... Uzayan yıllara paralel hayalleriniz de uzayıveriyor farkında olmadan... Benim için de öyle... Gerçeklikten kaçışın hikayesi değil miydi hayal? Cezaevi hayatına paralel bir de hayal eviniz olur... Orada da bir yaşam akar üstelik istediğiniz gibi... Gökyüzü, toprak, deniz, uçsuz bucaksız dünya emrinizdedir...

Demir bir kapıya, yüksek bir duvara çarpmadan yoruluncaya kadar gözü kapalı koşabilirsiniz mesela orada... Hatta devrim bile yapabilirsiniz... Zalimleri alt eden mazlumların kahramanı oluverirsiniz bir an... ama bir an işte... Bu dünya gibi... Bir an. Garip?...

Her şeyin bir bedeli vardır derler ya... Cezaevinde onuruyla, inancıyla kimliğiyle insan gibi yaşamının da bir bedeli vardı elbet... Baskılar, sürgünler, isyanlar... Bu küçük dünyanın bir çeşit olmazsa olmazlarıydı... Dışarıda inancını kimliğini korumanın nasıl bir bedeli varsa içeride de vardı ve biz bu bedeli ödemeye hazırдық her zaman... Birbirine kenetlenmiş, inanmış küçük bir grubun bile neler başarabileceğini, nasıl birbirine güç ve anlam kattığının şahidi olduk elhamdülillah. Bu garip'liğin en güzel tarafı...

Yıllar uzayıp gittikçe ve aksine zaman hızlı akarken gariplik duygumuza özlem ve hasret de bir başka şekilde eşlik etmeye başladı... Daha içli daha yanık... Her fırsatta 'hey ben buradayım' diye bağırın özgürlüğün nidası hiç eksilmedi mesela... Mesela her bayramda, bayram namazı kılıp kardeşlerimizle kucaklaşırken inşallah bir daha ki bayramı dışarıda kutlarınız temennisi hiç eksik olmadı... ama giderek buruk oldu, kırık oldu garip oldu ama hiç eksilmedi...

Ülkenin bir ucundan diğer ucuna havası farklı ama demiri aynı demir betonu aynı beton cezaevlerini dolaşırken ve yıllar çeyrek asırda dururken bu defa gerçekten çat kapı yapan özgürlükle bir başka garipliğe adım attık... Küçük dünyadan büyük dünyaya... İlk cezaevine girdiğimiz garipliğin bir başka boyutu... Yine anlamaya, tanımaya ve görmeye çalıştığımız, biraz tanıdık biraz yabancı yeni bir dünya...

Geriye dönüp bakarken hücrelerimize kadar iliştilen bir sürü not, ders, deneyim ve acı tatlı nice tecrübe... Dün gibi... Hiç olmamış gibi... Garip.

Garip... Onca yıl hayal ettiğim denize girerken de nefesim kesilinceye kadar bir engelle karşılaşmadan koşarken de gökyüzünün zifiri karanlığında ıslıl ıslıl parlayan yıldızları tel örgüsüz seyrederken de o garipliğim geçmedi... Tadı lezzeti değişti ama geçmedi...

Şimdi anlıyorum, yaşadığımız bu gariplik duygusu meğer ne gözaltından ne de cezaevindenmiş... Bu gariplik duygusu bu dünyaya ait olmamızdanmış. Bu dünyada garip bir yolcu olmamızdanmış. Bir garip yolcuyduk işte...

Yaşayan Ölüler:

Ağırlaştırılmış Müebbet ve

Umut Hakkı

Tamer ASLAN

Adalet dediğimiz şey; sadece suç işleyeni cezalandırmak, onu dört duvar arasına kilitleyip anahtarı fırlatmak olmamalıdır. Gerçek adalet; düşen bir insanı düştüğü yerden kaldırmayı, onu yeniden topluma ve hayata kazandırmayı amaçlar. Evet, toplumun huzurunu bozan, can yakan insanların cezalandırılması bir zorunluluktur. Ama bunu yaparken karşımızdakinin, ne kadar büyük bir hata yapmış olursa olsun bir "insan" olduğunu ve insan onurunun dokunulmazlığını unutmamalıyız.

Bizim ceza sistemimizde 2002 yılında idam cezası kaldırıldı ve yerine **"ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası"** getirildi. Kâğıt üzerinde bir can kurtulmuş gibi görünse de uygulamaya baktığımızda, bazı suçlar için mutlak bir "ölünceye kadar infaz" modeli inşa edildi. Bu, bir insanın biyolojik olarak kalbi atsa da hukuken ve sosyal olarak canlı canlı toprağa gömülmesi; yani "yaşayan bir ölüye" dönüştürülmesi demektir.

Gözünüzün önüne getirin: Akıp giden sınırsız bir zaman dilimi ve tek kişilik daracık bir hücre... Hiç bitmeyen tekdüze bir rutin, derin bir yalnızlık ve insanı yavaş yavaş kemiren bir çaresizlik. Konuşacak, derdini paylaşacak tek bir insanın bile olmadığı bu mutlak tecrit, zamanla insanın akıl sağlığını elinden alıyor; uykularını bölüyor ve derin bir değersizlik hissiyle insanı paranoyaya sürüklüyor. Bu ağır psikolojik işkence altında insan, insan olma vasfını günbegün kaybediyor.

İşte tam da bu yüzden, ucu bucağı görünmeyen bu infaz rejimi, aslında idam cezasının zamana yayılmış, acısı her güne bölünmüş gizli bir versiyonudur.

Ortak Mahrumiyetin Sessiz Dayanışması

Değerli dostum Eyüp Bozkurt, *İçerden Sesler* kitabında bu durumu şöyle özetler:

"Mahpushanenin güzel yanı, yardımlaşma ve paylaşma alanı olmasıdır. İnsanları bir araya getiren, yakınlaştıran ve yardımlaşmaya götüren temel etmen; acılar, sevinçler değil, beraber idrak edilen mahrumiyet ve acılardır."

Dört duvarın ağırlığını, ancak aynı gökyüzünü sadece demir parmaklıkların ardına sığdırabilenler anlar. Mahpushanede paylaşılan o ortak mahrumiyet, zamanla kelimesiz bir lisan, mahkûmlar arasında görünmez bir köprü kurar. Birinin bir ihtiyacı olduğunda ya da göz göze gelindiğinde hemen fark edilen sessiz bir dayanışma... Bir sabır selâmı ya da ranzadan yükselen derin bir iç çekişe bırakılan ortak bir sessizlik, insanı o dipsiz tecritten çekip alan en güçlü sığınaktır. Çekilen acının, özlemin ve elinden alınmış hayatın aynısını yanındaki insanın gözünde görmek, yalnızlığı yok etmez belki ama insanı o yalnızlığın içinde delirmekten korur. Çünkü bilirsin ki o soğuk betonda, o bitmek bilmeyen gecede asıl direnen bedenler değil; birbirinin omzuna tutunarak ayakta kalan o yaralı ruhların ortak dayanışmasıdır.

Hukukun Öznesi mi, Cezanın Nesnesi mi?

Oysa insan onuru öyle kutsal bir değerdir ki suçlu da olsa hiç kimsenin elinden alınamaz. Bir devlet, bir insanı tamamen gözden çıkarıp onun değişme ve iyileşme ihtimalini peşinen yok sayamaz. Eğer sayarsa, o insanı hukukun bir öznesi değil, sadece ceza politikasının ruhsuz bir nesnesi hâline getirir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bile bir insanın tahliye umudu olmaksızın, ölene kadar dört duvar arasında tutulmasını **"insanlık dışı ve aşağılayıcı bir muamele"** olarak görmektedir. Çünkü içimizde bir gün o kapıdan çıkacağımıza dair bir umut yoksa, o dört duvar bir cezaevi değil, artık bir mezardır. Hiçbir hukuk devleti, toplumsal güvenliği sağlama bahanesiyle bir insanı hayatı boyunca mutlak bir yalnızlığa mahkûm edemez.

İşte tam bu noktada vicdanımızın sesine kulak vermeli ve **"Umut Hakkı"** demeliyiz. Umut hakkı; bir insanın suçu ne kadar ağır olursa olsun, içeride geçirdiği

yıllar boyunca gösterdiği olumlu adımlar neticesinde, bir gün yeniden gökyüzüne özgürce bakabileceğine dair taşıdığı o kutsal beklentidir. Eğer bir insana o açık kapıyı bırakmazsanız, cezaevindeki değişme çabalarını da anlamsız kılarırsınız. O zaman adalet, adalet olmaktan çıkar; geriye sadece ilkel bir intikam hırsı kalır.

Geçmişin Yaraları ve Siyasi Kumpaslar

Maalesef bu ülkenin yakın geçmişinde, adaletin siyasi hırslara alet edildiği kapkara dönemler yaşandı. Bunun en acı verici örneklerinden biri 28 Şubat süreciydi. O dönemde yargı, sivil siyasete ve toplumsal hayata ayar vermek isteyen odakların elinde bir kırbaç gibi kullanıldı. Özellikle Müslümanların inançları, başörtüleri ve dini kimlikleri hedef alındı; sistematik bir baskı dalgası estirildi.

Bu ideolojik fırtınanın ortasında, adil yargılanma hakkı hiçe sayılarak, taraflı mahkemelerin kararlarıyla hayatları karartılan nice dindar insan oldu. "Sivas davası sanıkları" olarak bilinen insanlar, bu toplu ve delilsiz cezalandırma mantığının en somut mağdurlarıdır. O meşum günde, sadece merakından ya da kalabalığı izlemek için Madımak Oteli'nin çevresinde bulunan suçsuz insanlar, hiçbir somut delil olmaksızın zindanlara atıldı. Önce basit suçlamalarla başlayan yargılamalar, siyasi baskılarla "Anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs" gibi en ağır maddelere dönüştürüldü; gencecik insanlar haksız yere müebbet ya da idam cezalarına çarptırıldı. Sırf İslami kimliklerinden ötürü bu haksızlığa uğrayan insanlar on yıllar boyunca cezaevinde çürüdü, kimileri ise yurt dışında mülteci olarak yaşamak zorunda kaldı. Bu acı örnekler; umut hakkından mahrum bırakılan bir infaz sisteminin, siyasi kumpaslarla birleştiğinde nasıl telafisi imkânsız bir zulme dönüştüğünü gözler önüne seriyor.

Vicdanı Merkez Alan Bir İnfaz Reformu Şart

Bugün Türkiye'de terör ve devletin güvenliği bahanesiyle uygulanan, hiçbir koşullu salıverilme imkânı tanımayan bu katı sistem ne vicdanla ne de evrensel hukukla bağdaşmaktadır. Gerçek bir hukuk devleti, toplumun adalet duygusunu tatmin ederken, suçlunun da olsa "insan" olma vasfını ve geleceğe dair o küçük umut ışığını elinden almamalıdır. Kanunların arkasından dolanarak insanlara örtülü bir idam cezası yaşatmak yerine, acilen vicdanı merkeze alan bir infaz reformuna gitmeliyiz.

İçerideki her bir ruh için "Umut Hakkı" yasal bir güvenceye kavuşturulmalı; belirli bir süreden sonra durumlarının nesnel ölçütlerle değerlendirilebileceği kapılar aralanmalıdır. Unutmayalım ki, umudun tamamen öldürüldüğü bir sistemde adalet nefes alamaz; orada sadece mutlak bir cezalandırma ve karanlık bir intikam duygusu hüküm sürer.

Hayata Dönüş Operasyonları: Öldürerek Kurtardılar!⁶⁵

Türkiye'nin yakın siyasi tarihi, cezaevlerindeki infaz rejimleri ve hak ihlalleri iddiaları üzerinden şekillenen büyük krizlere sahne olmuştur. Bu krizlerin en fazla derinleştiği dönemler, toplu açlık grevleri ve ölüm orucu eylemlerinin yaşandığı 1996 ve 2000 yıllarıdır. Kamuoyunda sıklıkla birbirine karıştırılan bu iki büyük kriz, esasen farklı hükümet yaklaşımları ve radikal biçimde ayrışan sonuçlar barındırmaktadır. Her iki süreçte de ölümlerin önüne geçilmesi amacıyla sivil toplum, aydınlar, yazarlar ve siyasetçilerden oluşan "arabulucu heyetleri" kurulmuş, bu heyetler mahkûmlar ile devlet mekanizmaları arasında mekik diplomasisi yürütmüştür.

1996 Ölüm Oruçları ve Erbakan Hükümeti Dönemi

1996 yılındaki cezaevi krizi, Necmettin Erbakan başbakanlığında kurulan Refah Partisi - Doğru Yol Partisi (REFAHYOL) koalisyon hükümeti dönemine denk gelmiştir. Krizin fitilini ateşleyen gelişme, dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan tarafından yayımlanan ve kamuoyunda "Mayıs Genelgesi" olarak bilinen idari karardır.

⁶⁵ Pazartesi Dergisi, Ocak 2001, Sayı 70, sayfa 2

Bu genelge, siyasi tutuklu ve hükümlülerin koğuş sisteminden tecrit esasına dayalı Eskişehir E Tipi Cezaevi'ne (mahkûmlarca "tabutluk" olarak adlandırılan) zorunlu sevk edilmesini, ziyaretçi ve sosyal hakların kısıtlanmasını öngörüyordu.

Bu uygulamaya karşı cezaevlerinde başlatılan açlık grevleri kısa sürede ölüm orucuna dönüştü. Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın eylemlerin ilk haftalarında yaptığı **"Cezaevleri dört yıldızlı otel değildir"** açıklaması ve eylemcilerin **"gizlice yemek yediklerine"** dair iddiaları tansiyonu daha da tırmandırdı.

Eylemlerin 60'lı günlere ulaşması ve ilk ölüm haberlerinin gelmesi üzerine, toplumsal infiali önlemek adına dönemin önde gelen aydınları ve sivil toplum temsilcileri insani bir sorumluluk üstlenerek arabuluculuk müessesesini hayata geçirdi.

Bayrampaşa Cezaevi başta olmak üzere kriz merkezlerinde mahkûmlarla doğrudan görüşen ve Adalet Bakanlığı ile müzakere yürüten heyette yer alan isimler şunlardır:

Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli, Eşber Yağmurdereli, Oral Çalışlar, Mukadder Başeğmez (Dönemin Refah Partisi İstanbul Milletvekili)

1996 heyetinin yürüttüğü süreç başarıyla sonuçlanmıştır. Aydınların cezaevinde ölüm sınırındaki mahkûmlara "Yaşamanızı istiyoruz" çağrısı yapması ve hükümetin Eskişehir sevklerini durdurup genelgeyi fiilen askıya almayı kabul etmesi üzerine, eylemler 69. gününde, 12 kişinin hayatını kaybetmesinin ardından uzlaşıyla sonlandırılmıştır. Bakan Kazan her ne kadar ilk açıklamalarıyla gerginliği artıran isim olmuşsa da verilen siyasi tavizle krizin çözülmesinde rol oynamıştır. Başbakan Erbakan'ın ise arabulucu heyetinden gelen "Birçok genç bu geceyi çıkaramayacak" telefonuna iddiaya göre "Peki. Bu gece Kadir Gecesi. İsteklerini kabul ediyoruz." cevabını vermiştir. Bu cevap insani hasletlerin devlet aygıtının karşı konulması zor gücü karşısında nasıl gidişatı değiştiren bir rol oynayılabildiğini göstermektedir.

Bu uzlaş, sivil arabuluculuğun Türkiye yakın tarihindeki en somut başarılarından biri olarak kayda geçmiştir.

2000 Ölüm Oruçları ve "Hayata Dönüş" Operasyonuna Giden Süreç

2000 yılı sonbaharında başlayan kriz ise Bülent Ecevit Başbakanlığındaki DSP-MHP-ANAP (ANASOL-M) koalisyon hükümeti (57. Hükümet) döneminde gerçekleşti. Adalet Bakanlığı koltuğunda Hikmet Sami Türk bulunuyordu. Krizin temel nedeni, devletin koğuş sistemini tamamen tasfiye ederek, "F Tipi" olarak adlandırılan 1 ve 3 kişilik oda/hücre sistemine geçiş kararlılığıydı. Mahkûmlar, F tipi cezaevlerinin mutlak bir tecrit ve kimliksizleştirme politikası olduğunu savunarak geniş çaplı bir ölüm orucu eylemi başlattı.

1996'daki uzlaşma modelinin bir benzerini işletmek amacıyla 2000 yılı aralık ayında daha geniş ve kurumsal çeşitliliğe sahip yeni bir arabulucu heyeti oluşturuldu. Heyet, Adalet Bakanlığı'nın da resmi bilgisi dahilinde Bayrampaşa Cezaevi'nde günlerce sabahlara kadar süren müzakereler yürüttü. Bu heyette yer alan başlıca isimler şunlardı:

Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli, Orhan Pamuk, Mehmet Bekaroğlu (Dönemin Fazilet Partisi Milletvekili ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Üyesi), Can Dündar, Oral Çalışlar, İstanbul Tabip Odası ve TMMOB Temsilcileri

Sürecin Tıkanması ve Operasyon Kararı

2000 yılındaki müzakerelerde heyet, tecrit kaygılarını gidermek adına F Tipi cezaevlerinin mimari ve sosyal yapısında değişiklikler öngören, mahkûmların ortak alan kullanımını genişleten formüller (üç kapı, üç kilit formülü vb.) üzerinde yoğunlaştı. Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'ün "F Tipi cezaevleri açılmayacak, toplumsal mutabakat aranacak" yönündeki açıklamaları umut yaratsa da arka planda devletin güvenlik bürokrasisi (İçişleri Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı) müdahale planlarını çoktan tamamlamıştı.

19 Aralık 2000 tarihinde, arabulucu heyetinin müzakerelere devam ettiği ve tarafların uzlaşmaya en yakın olduğu iddia edilen bir evrede, müzakereler aniden kesildi ve 20 cezaevine birden ironik bir şekilde **"Hayata Dönüş Operasyonu"** adı altında askeri müdahale gerçekleştirildi. Operasyonlar neticesinde 2 asker ve 30 mahkûm hayatını kaybetti, yüzlerce mahkûm yaralandı ve kalıcı sakatlıklar yaşadı.

İstanbul Barosu gibi kurumların arabuluculuk talepleri de kabul edilmedi.

2000 yılındaki heyette meclis adına yer alan Mehmet Bekaroğlu, sonraki yıllarda verdiği mülakatlarda ve yazdığı yazılarda sert ithamlarda bulunmuştur. Bekaroğlu, devletin ve hükümetin kendilerini "oyaladığını", arabuluculuk heyetinin cezaevindeki mahkûmları yumuşatmak ve operasyon için zaman kazanmak amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir.

Bekaroğlu, "Biz mahpuslarla devlet görevlileri arasında sorunu çözmeye çalışırken, burada bir an evvel ölüm oruçları bitsin diye uğraşırken, aynı devletin farklı birimleri, güvenlik birimleri, ceza ve tevkif evleri, operasyona karar verdi"⁶⁶ diyerek devlet bürokrasisinin samimiyetsizliğini vurgulamıştır.

Her iki süreçte de yer alan Oral Çalışlar, F Tipi cezaevlerine geçiş sürecini anlattığı yazılarında Yaşar Kemal'in cezaevi koridorlarında ağlayarak gençlere "Ölmeyin, yaşayın, bize izin verin bu işi çözelim" diye yalvardığı anları aktarır. Çalışlar'a göre devlet içindeki "şahin" kanat, aydınların barışçıl çözüm üretmesinden rahatsız olmuş ve uzlaşmayı sabote etmiştir.⁶⁷

İki heyette de yer alan Livaneli ise hayal kırıklığını dile getirir.

"...Aradan dört yıl geçti. Bu kez yine ölüm oruçlarında, arabulucu olarak hapisshaneye gittik. Çünkü hükümetin verdiği sözler tutulmamıştı. Yine genç insanlar ölüm döşegindeydi. Aynı süreç yaşıyorduk ama bu sefer Başbakan Erbakan değil Bülent Ecevit'ti. ... Sonuçta "dinci Erbakan" genç ölümlere yol açmamış ama "solcu-sair Ecevit" katliam emri vermiş oldu. Bunları anlatmak tarih önünde benim namusum ve sorumluluğumdur."⁶⁸

27 Temmuz 1996 tarihli Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri "**Cezaevlerinde Uzlaşma**" manşetleriyle aydınların başarısını duyururken, 20 Aralık 2000 tarihli gazeteler ise "**Devlet Girdi, Kriz Bitti**" gibi manşetlerle askeri operasyonu meşrulaştırmaya çalışan resmi söylemleri taşımıştır. Bu iki farklı duruş, medyanın krizlerdeki rolünü de gözler önüne sermektedir.

O dönem medyada önemli konumlarda yer alan isimlerin de şahitlikleri dikkat çekicidir. Dönemin önemli aktüel siyaset programı 32. Gün'ün Yayın Yönetmeni Rıdvan Akar, Hayata Dönüş Operasyonu'nun her şeyiyle planlanmış medyatik bir operasyonu da içerdiğini, kendisi de dahil olmak üzere televizyoncula-

⁶⁶ https://t24.com.tr/gundem/hayata-donus-operasyonunun-10-yili-istanbul-aa,117768?_t=1783950584145

⁶⁷ Oral Çalışlar, Cezaevi Günleri: Aydınlar ve Mahkûmlar Arasında, Günizi Yayıncılık, s. 84-89

⁶⁸ <https://www.t.livaneli.net/2010/11/27/erbakan-ecevit-ve-olum-oruclarinin-arka-plan/>

rın bu sürecin parçası olduklarını söylemiştir. Akar, *“Gazeteciler, 19 Aralık operasyonunda manipölasyonun bir aracı haline geldiler. Gazete ve televizyon yönetimlerinde de mahkûmlar lehine haber yapılması otosansüre tabi tutuldu.”* demiştir.⁶⁹

O dönem Star TV Haber Merkezi'nde editör olarak görev yapan Mehmet Güç de Rıdvan Akar'ı desteklemektedir:

“Operasyonların televizyonlara yansması ise, öncesindeki haberlerin devamı gibiydi. Tüm haberler resmi ağızlardan gelen bilgilere dayanıyordu. Zaten öncesinde, cezaevlerinin bir silah deposu olduğuna ilişkin haberler yapıldığı için, operasyon sırasında "Tutuklular ateş açtı... Kaleşnikofla ateş ediyorlar... Çatışma çıktı... İki askeri öldürdüler..." gibi resmi açıklamalar da televizyonlarda kolaylıkla haber oldu.

*Çok sonra bu tür silahların olmadığı, ateş açılmadığı, çatışma çıkmadığı, iki askerin yine askerlerin ateşiyle can verdiği anlaşıldı ama iş işten geçmiş, askerlerin bomba atarak, ateş açarak başlattığı operasyonda 30 tutuklu ve hükümlü ölmüştü artık. Devletin medyayı manipölasyon aracı olarak kullandığı tarihsel bir olaydı.”*⁷⁰

1996'da arabulucu heyeti çabaları, siyasi iradenin olumlu yaklaşımı ve geri adım atabilme esnekliği sayesinde siyasi bir çözüme ulaşılabilmiş ve büyük bir katliam önlenmiştir. Buna karşın, Ecevit hükümeti döneminde arabulucu heyeti yine iyi niyetli çalışsa da devletin F Tipi'ne geçiş kararlılığı askeri ve sivil bürokrasinin yoğun baskısı neticesinde katliam engellenememiştir.

Yıllar sonra Bayrampaşa Cezaevi'ne yapılan operasyon sırasında müdahale sınırını aşp 12 mahkûmun ölümüne, 29 mahkûmun yaralanmasına neden olmak suçlamasıyla yargılanan sanıklar zamanaşımı süresinin dolması nedeniyle ceza almamışlardır.⁷¹

⁶⁹ <https://bianet.org/yazi/hayata-donus-un-medyasi-134836>

⁷⁰ <https://bianet.org/yazi/hayata-donus-un-medyasi-134836>

⁷¹ <https://bianet.org/haber/mahkeme-zamanasimi-dedi-hayata-donus-operasyonu-davasini-dusurdu-313622>

Erbakan, Ecevit ve Ölüm Oruçlarının Arka Planı⁷²

Ömer Zülfü LİVANELİ

(Bu yazı, merhametli yaklaşımların ceza ve cezaevi konularında çözümü nasıl katkı sunduğuna örnek olması için dergiye alınmıştır)

Genç insanların yaşamı üzerine çok pis oyunlar oynandı bu ülkede. TBMM komisyon raporuna göre 17.000 faili meçhul cinayet işlenmiş olan bir ülkede, adaletten, haktan hukuktan, demokrasiden ne kadar söz edebiliriz ki? Her şey göstermelik. Ama beni hayatım boyunca en çok bazı yetkililerin vicdansızlığı ve acımasızlığı şaşırtmıştır. Bu yazıda anlatacaklarım birinci derece bir tanıklıktır.

1996'daki ölüm oruçlarına, bazı arkadaşlarımla birlikte "arabulucu" olarak katıldım. İstanbul Başsavcısı Ferzan Çitici, böyle bir misyon üstlenmemizi rica etti. O dönemde Necmettin Erbakan, başbakandı. Cezaevine girdik. 12 kişi ölmüştü. Yemliha Kaya'nın ölü bedeninin başında nöbet tutuluyordu. Konuşmaya çalıştığımız 20-21 yaşındaki gençler ölmek üzereydi. Bilinçleri kaybolmuştu. Bazılarının görme yetisi bir daha geri gelmemek üzere yitip gitmişti. Geçen her saat, yeni genç ölümler demekti. Bir kenara çekilip ağladığımı hatırlıyorum. Tek istekleri, hapisanedeki yaşam koşullarının iyileştirilmesiydi. Tecrit hücrelerinde tek başına kalmamaktı. Bu isteği çok iyi anlayabiliyordum, çünkü o korkunç hapisanelerde bir dostla dertleşmenin ne kadar önemli olduğunu ben de yirmili yaşlarımda acı bir şekilde öğrenmiştim. Hem de hiçbir suç işlememiş bir genç adam olarak. Hükümetle temas kurduk. Adalet Bakanı ters davrandı. Başbakan Erbakan'a ulaşmaya çalıştık. İstanbul'dan Ankara'ya giden uçakta olduğunu söyledi-

⁷² 28 Kasım 2010 tarihinde Vatan Gazetesi'nde yayınlanmış olup <https://www.t.livaneli.net/2010/11/27/erbakan-ecevit-ve-olum-oruclarinin-arka-plan/> adresinden iktibas edilmiştir. (Erişim tarihi: 07.07.2026)

ler. Ankara havaalanında kendisine ulaştık. Tutukluların masum isteklerini anlattık, “Birçok genç bu geceyi çıkaramayacak” dedik. “Peki” dedi, “Bu gece Kadir Gecesi. İsteklerini kabul ediyoruz.” Hapishaneye müjdeyi verdik. Ambulanslar, ölmek üzere olanları hastanelere taşıdılar. Beklemekte olan gözü yaşlı aileler, ellerimize sarılıp, çocuklarından haber sordular. Ama Ferzan Çitici kulağıma şunu fısıldadı: “Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü aradı. ‘Biz ne güzel operasyon hazırlamıştık. Her şeyi berbat ettiniz’ diye çıkıştı bana.” Basın bu süreçte olumlu davrandı. Hatta bizleri hak etmediğimiz övgülere boğdu. Hürriyet kahramanları bile dedi.

Aradan dört yıl geçti. Bu kez yine ölüm oruçlarında, arabulucu olarak hapishaneye gittik. Çünkü hükümetin verdiği sözler tutulmamıştı. Yine genç insanlar ölüm döşeğindeydi. Aynı süreç yaşanıyordu ama bu sefer Başbakan Erbakan değil Bülent Ecevit’ti. Basın sürekli provokasyon yapıyordu. Dört yıl önce bize kahraman diyen Hürriyet şimdi, “Ölüm oruçlarını cesaretlendiren hainler” olarak söz ediyordu bizden. Belli ki öldürme hazırlıkları tamamdı. Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ü bizzat aradım. “Ne olur” dedim, “Ölümlerin önüne geçin. Size resmen yalvarıyorum.” Etkilendi. “Biraz bekleyin, başbakanla konuşayım” dedi. Nefesimizi tutup bekledik. Biraz sonra müdürün odasındaki telefon çaldı. Hikmet Bey, “Maalesef Başbakan Ecevit istekleri kabul etmiyor” dedi. Çaresizce ölüm mahkûmlarına veda edip gözyaşları içinde oradan ayrıldık. Sonra lav silahlarıyla koğuşlara saldırıp, insanları yaktılar. O akşam televizyonlar, yanan mahkûmlara başka cezaevlerinden cep telefonlarıyla ulaşıldığını ve “Kendinizi yakın” talimatı verildiğini söylüyordu bangır bangır. Ali Kırca’ya konuk oldum ve dedim ki: “Yalan söylüyorlar. Hapishanede cep telefonu çalışmıyor. Arabulucular arasında yer alan Yaşar Kemal, ölüm döşeğindeki karısı Thilda’ya ulaşmaya çalıştı ve ulaşamadı.” Bu tanıklık bütün yalanı çürütüyordu ama hükümet ve basın genç insan kanı dökmenin şehvetine kapılmıştı bir kere. Kimse sağduyulu bir tanıklığı dinleyecek halde değildi. Sonuçta “dinci Erbakan” genç ölümlere yol açmamış ama “solcu-şair Ecevit” katliam emri vermiş oldu. Bunları anlatmak tarih önünde benim namusum ve sorumluluğumdur.

Pembe Oda Uygulamaları ve Mahsurları

İlhan TAŞBEY

Rahman ve Rahim olan Allah Azze ve Celle'nin adıyla.

Hamd kuluna kitabı Kur'an'ı indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah Azze ve Celle'ye mahsustur.

Salat ve selâm nebimiz, önderimiz, biricik rehberimiz Muhammed sallallahu aleyhi veselleme'dir.

Selâm bu kutlu davayı Rab Teala'ya sığınarak devam eden tüm erkek ve kadın Müslüman kardeşlerimizdir.

Allah Azze ve Celle'nin tarafımıza takdir ettiği kader içerisinde yaşadığımız tecrübeleri size aktarmaktayım. Biri sohbet ülkesi olan Azerbaycan'daki cezaevi deneyimi. İkincisi ülkemizdeki cezaevi deneyimidir. Her iki ülkenin adalet hukuk sistemini karşılaştırmak istemiyorum. Bunun yeri burası değildir ve bu konu bu yazıya sığmayacak kadar muhteva içermektedir. Biz konuyu daraltarak cezaevi yaşantısı ve mahkûmların yaşantısı hakkında konuşacağız.

Cezaevi bir ıslah yeri, tabiri caizse bir geri dönüşüm yeri olması gerekirken cezaevleri var olan hatanın tekrar edilmesi için zihinsel altyapı oluşumu merkezleri oluşturmada istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. Ceza müddetlerinin uzunluğu hem mahkûmu hem de mahkûmun yakınlarını etkilemektedir. Geçmiş dönemde 5 yıl ve üzeri mahkûmiyet, yatarı 5 yıl olan uzun mahkûmiyet olarak kabul edilirken kanaatimce bu son dönem aile bağlarının zayıflaması ile 3 yıla inmiş sayılabilir diyebiliriz. Ülkemizdeki cezaevi koşulları aile bağlarının devamı

açısından ciddi sıkıntılar içermektedir. Kapalı cezaevlerinde son zamanlarda getirilen görüntülü görüşme hakkı haftada bir defa belirlenen kişilerle 10 dakika olmak üzere gerçekleştirilmekte, bu şekilde mahkûmlar yakınlarının yüzlerini görebilmektedir. Ayda bir defa da 1 saat süre ile açık görüş verilmekte. Bu süre mahkûmun koğuşundan alındığı vakit ile başlayarak 50-55 dakika içermektedir. Tabii ki bu açık görüşlerde şahıs evliyse eşi, çocukları, babası, annesi, kısacası o görüşte yanına kim gelmişse verilen bu süreyi paylaşmak zorunda kalmakta, bazı vakitlerde söyleyeceklerini unutmakta, koğuşa gelince görüşten sonra söyleyecekleri aklına gelmektedir. Bu açık görüşlerde ne eşler birbirine duygusal olarak yakınlık sağlayabilmekte ne de söylemek istediklerini sağlıklı bir şekilde dillendirebilmektedirler.

Türkiye'de Ergenekon davasıyla yaşanan bir gelişme olarak cezaevi literatürüne giren pembe oda, aslında başka ülkelerde tamamen bir hak olarak mahkûma verilmektedir. Türkiye'deki uygulama aslında mahkûmun onurunu küçük düşüren, inciten bir durumdur. Hele ki siyasi mahkûmların izzet-i nefislerini ayakları altına alan bir durumdur.

Pembe oda cezaevi yönetimi tarafından mahkûmun iyi hâlli olduğuna kanaat getirdikten sonra 3 ile 24 saat arasında mahkûm ile eşinin yalnız kalabileceği bir oda tahsis edilerek ödül olarak verilen bir uygulamadır. Bu uygulama toplumdaki adıyla özdeş olarak zihinlerde tamamen cinsel bir içerik olarak düşünü- lüp cezaevi çalışanlarının da akıllarında bu dürtü ağır basmaktadır. Buna örnek olarak yaşadığım bir olayı size aktarmak istiyorum. Revire giderken bana refakatlik yapan gardiyan eski koğuş arkadaşımın çocuğu olup olmadığını sormuştu. Ben de çok tuhaf karşılaşmıştım ve sinirlenmiştim. Sonra hatırladım ki bu gardiyan arkadaşımı aile görüşüne götürün gardiyanı. Oradan adamın aklına o şekilde kaldı. Düşününüz siz hanımınızla yalnız kalıp onunla düşünsel, duygusal, fiziksel bir birlikteliği başkalarının ödül kavramı içerisinde size takdim etmesi ile elde ediyorsunuz. Bu onur kırıcı bir tutumdur.

Ceza zaten kişinin mahkûmiyeti, özgürlüğünün kısıtlanmasıyken; yönetim sizin tüm aile bağlarınızı bir pamuk ipliği inceliğine getirmekte, aileniz de dışarının yıpratıcı yaşam koşuluna dayanamazsa bu ipi kendi elleriyle koparmaktadır. Tekrar söylüyorum hukuk sisteminin çarpıklığı ve cezaevi sisteminin yapısal işlevsizliğini tartışmak buranın yeri değildir. Amacım cezanın tekilliği ile

mahkûm yakınlarının bu cezaya ortak edilmelerindeki haksızlığı ve çıkmazı konu edinmektedir.

Azerbaycan'da kapalı cezaevlerinde genel ve ciddi rejim olarak ayrılan cezaevi türlerinde genel cezaevlerinde 3 ayda bir, ciddi rejimlerde 6 ayda bir olmak üzere 3 gün boyunca mahkûmlara ve yakınlarına tahsis edilen odalarda kalabilmektedirler. Bu üç gün boyunca sadece eş değil diğer yakınlar da gelebilmektedirler. Mesela mahkûmun bir evladı olsun, hanımı, evladı ve mahkûmun annesi üç gün boyunca aynı odada kalabilmektedirler. İkinci gün mahkûmun annesi gidebilmekte, mahkûm iki günü eşi ve evladı ile geçirebilmektedir. O şekilde aile bağları sağlıklı bir şekilde devam etmektedir. Açık görüşlerde her ay bir gün mesai saati 9 ile 17 arasında yoğunluğa göre öğleye kadar ya da tam mesai vaktine kadar açık görüş geçirebilmektedirler. Benim bulunduğum cezaevinde bir mahkûmun bu görüşler vesilesiyle evladı olmuştu. Başka bir mahkûm arkadaş da bu koşullar vesilesiyle evlenmişti.

İnsanlar da sosyal bir varlık. Siz eğer aileniz ile birlikteliğinizi koparırsanız bu boşluğu kriminal alan dolduracaktır. Bu düzlemin diğer tarafında kalan aile dramı ise tamamen başkadır. Çocuklar babasız veya annesiz olarak yaşamlarını sürdürürken bu duygusal boşluğu yanlış insanlarla doldurabilmektedirler. Çok dillendirilmekten kaçınılan bir husus da evlilik müessesesinin varlık amacı olan neslin meşru yollardan devamını sağlamaksa dışarıda eşinden yalnız kalan kadınların fiziksel, cinsel ihtiyaçlarını belirli bir yere kadar bastırabilirlerken toplumsal yozlaşmanın yaşandığı günümüz toplumunda bu cinsel ihtiyacı gayrimişru yolla zina ederek takviye etmeye çalışmaktadırlar. Bu olay bu sefer her iki aileyi derinden etkilemekte, yaşanan bu olay toplumda güvensizliği oluşturmaktadır. Bir mahkûm böyle bir durumla karşılaştığında dağılan ailesinin yarattığı travmayla kendisini suç dünyasının içerisinde daha derinlerde bulmaktadır. Eğer yönetim bir ödüllendirme olarak değil hak olarak bunu mahkûmlara verse bu daha sağlıklı bir aile yapısının oluşmasına, devam etmesine sebep olur.

Bu uygulamanın bir ihtiyaç zorunluluk olduğuna ilişkin uygulamanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana devlet tarafından verilen istatistiklerden anlaşılmaktadır. 2013'te 9.204, 2014'te 18.962, 2015'te 23.980, 2016'da ise 21.698 kişi bu uygulamadan yararlanmıştır. Sözüň özü aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devam etmesi ve cezanın şahsiliği kuramıyla Türkiye'de pembe oda ama post-Sovyet ülkelerinde aile görüşü adıyla hak olarak verilen görüşün ülkemizde de hak olarak

verilmesinin yolları aranmaktadır. İslami hassasiyetleri ile bilinen tüm dernek ve vakıflar gittikçe toplumun insanların sorunlarından uzaklaştıklarından bu gibi konularla hiçbir şekilde ilgilenmemekte ve gündemlerine almamaktadır. Kanaatimce sivil toplum kuruluşları, mahkûm yakınları bir araya gelip neslin güvenliği aile kurumunun bekası için aile görüşünün hak olarak kabul ettirilip yürürlüğe konması için bir araya gelmelidir. Bugüne kadar hiçbir şekilde cezaevi ortamını görmeyip sözünü bile etmeyen insanlar yarın başlarına gelince olayın önemini ve ağırlığını çok ciddi şekilde anlayacaktır. Verilen cezaların yeterliliği ve adaletin yerini bulması ayrı bir konudur. Burada ele aldığımız konu cezanın iki taraflı bir şekilde gerçekleşmesidir. Dışarıda süregelen bir hayat vardır. Bu hayat her iki taraf için sağlıklı bir şekilde gerçekleşmelidir.

Rabbimiz sana karşı bir hata ve günah işlemişsek bizleri affet, yolundan sap-tırma. Bizleri güzellikle, kolaylıkla, afiyet ile imtihan eyle. Amin!

Mahpusluğun Öteki Tarafı:

Demir Kapıların Önü

Ruhullah Sinan TENŞİ

Adaletin Gölgesinde Kalanlar

Cezaevleri üzerine konuşulurken genellikle içeridekilerden söz edilir. Kaç kişinin tutuklu olduğu, hangi suçlardan hüküm giydiği, cezaevi koşulları, infaz düzenlemeleri ve güvenlik politikaları tartışılır yani toplum açısından mahpuslar ve mahpuslarla ilgili konular istatistiki bilgiden öte değildir.

Fakat cezaevlerinin önünde bekleyen insanlar çoğu zaman bu tartışmaların dışında bırakılır. Oysa her cezaevinin önünde, görünmeyen bir başka toplumsal gerçeklik vardır. O gerçeklik; annelerin gözlerinde, çocukların sessizliğinde, eşlerin bitmeyen yolculuklarında ve ailelerin taşıdığı ağır yükte saklıdır.

Hukuk, cezanın şahsiliğinden söz eder. Buna göre işlenen suçun sorumluluğu yalnızca failine aittir. Ancak cezaevi kapılarının önünde yaşanan hayat, bu ilkenin pratikte ne kadar aşıldığını göstermektedir. Çünkü mahpusluk çoğu zaman yalnızca bir kişinin değil, bütün bir ailenin hayatını kuşatan bir sürece dönüşmektedir.

Demir kapılar kapanırken içeride bir mahpus yaratılır. Ancak aynı anda dışarıda da görünmez mahpuslar oluşur. Ne bir mahkeme kararıyla ne de bir hâkim hükmüyle... Yalnızca sistemin doğal sonucu olarak.

Modern hukuk sistemleri cezayı bireysel bir yaptırım olarak tanımlar. Ancak ceza infaz mekanizmalarının sonuçları çoğu zaman toplumsaldır. Cezaevine giren kişinin ailesi ekonomik güvencesini kaybedebilir, sosyal çevresinden dışlanabilir ve uzun yıllar sürecek bir belirsizlik içinde yaşamaya mahkûm olabilir.

Bir babanın tutuklanması, çocuğun hayatında kapanması zor boşluklar yaratır. Bir annenin cezaevine konulması yalnızca onun özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelmez; aynı zamanda bir ailenin bütün dengelerinin sarsılması demektir. Bir eşin hüküm giymesi geride kalanların omuzlarına ekonomik ve psikolojik açıdan ağır yükler bindirir.

Bu durum tesadüfi değildir. Cezaevi sistemi, yalnızca mahpusu değil onunla ilişkili bütün toplumsal ağı etkileyen sonuçlar üretmektedir. Bu nedenle cezaevi meselesi yalnızca hukukçuların değil, sosyologların, psikologların, insan hakları savunucularının ve toplumun tamamının meselesi olmalıdır.

Güvenlik Politikalarının İnsani Maliyeti

Son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de güvenlik eksenli politikalar kamusal yaşamın birçok alanında belirleyici hâle gelmiştir. Ceza infaz sistemi de bu anlayıştan bağımsız değildir. Daha fazla cezaevi, daha yüksek duvarlar, daha sıkı denetim mekanizmaları ve daha katı infaz uygulamaları çoğu zaman kamu güvenliği adına savunulmaktadır.

Ancak güvenlik söyleminin gölgesinde kalan temel bir soru vardır: Bu politikaların insanî maliyeti nedir?

Bir toplum, güvenliği artırırken insan onurunu ne ölçüde koruyabilmektedir?

Bu soru özellikle mahpus yakınlarının yaşadığı deneyimlerde somutlaşmaktadır. Saatler süren yolculuklar, uzun bekleyişler, ekonomik fedakârlıklar ve sürekli bir özlem hâli, güvenlik politikalarının görünmeyen maliyetleridir. Resmî raporlarda yer almayan bu bedeller, her görüş gününde yeniden ödenmektedir.

Tecridin Duvarları Cezaevinin Dışına Taşarken

Tecrit çoğu zaman cezaevi içindeki bir uygulama olarak değerlendirilir. Oysa tecrit yalnızca dört duvar arasında yaşanan bir olgu değildir. Toplumun mahpus yakınlarına yaklaşımı da çoğu zaman bir tür sosyal tecrit üretmektedir.

Birçok aile, yakınlarının cezaevinde bulunması nedeniyle damgalanma korkusuyla yaşamaktadır. Bazıları komşularından uzaklaşmakta, bazıları iş yerlerinde ayrımcılığa uğramakta, bazıları ise çocuklarını koruyabilmek için sessizliği tercih etmektedir.

Bu sessizlik, bireysel bir tercih olmaktan çok toplumsal baskının sonucudur.

Suç bireysel olmasına rağmen, toplum çoğu zaman mahpusun ailesini de yargılamaktadır. Böylece hukuken şahsi olması gereken ceza, sosyal hayatta kolektif bir cezalandırma biçimine dönüşmektedir.

Çocuklar: Suçsuz Ama Bedel Ödeyenler

Cezaevlerinin en sessiz mağdurları çocuklardır.

Onlar ne mahkeme salonlarında savunma yaparlar ne de haklarında karar verilir. Ancak verilen her kararın sonuçlarını yaşamak zorunda kalırlar. Bir ebeveynin yokluğu yalnızca fiziksel bir eksiklik değildir; aynı zamanda duygusal, sosyal ve psikolojik bir boşluk yaratır.

Babasının ya da annesinin cezaevinde olduğunu bilen bir çocuk, çoğu zaman açıklayamadığı bir yük taşır. Okulda, arkadaş çevresinde veya gündelik yaşamda karşılaştığı sorulara cevap vermekte zorlanır. Bazen susar, bazen içine kapanır, bazen de öfkeyle tepki verir.

Toplumun ceza politikaları üzerine yaptığı tartışmalarda çocukların yaşadığı bu görünmez travmalar çoğu zaman yeterince dikkate alınmaz. Oysa adalet yalnızca suçluyu cezalandırmakla değil, masumları korumakla da ilgilidir.

Hasta Mahpuslar ve Vicdan Meselesi

Cezaevi tartışmalarının en kritik başlıklarından biri de hasta mahpuslardır. İnsan hakları örgütleri ve hukuk çevreleri uzun yıllardır sağlık hakkına erişim, tedavi süreçleri ve yaşlı mahpusların durumu konusunda çeşitli eleştiriler dile getirmektedir.

Bu tartışmalar yalnızca hukuki değil, aynı zamanda vicdani bir meseledir.

Bir toplumun ahlaki seviyesi, en güçlü olanlara nasıl davrandığıyla değil; en kırılgan durumda bulunan insanlara nasıl davrandığıyla ölçülür. Cezaevinde bulunan yaşlıların, ağır hastaların ve özel ihtiyaçları bulunan kişilerin durumu bu

nedenle yalnızca bir infaz konusu değildir; insanlık onurunun sınındığı bir alandır.

Mahpus yakınlarının hikâyesi yalnızca acının hikâyesi değildir. Aynı zamanda sabrın, dayanışmanın ve direncin hikâyesidir.

Cezaevlerinin önünde bekleyen insanlar, çoğu zaman görünmez bir mücadele yürütür. Bir görüş günü için günlerce hazırlık yaparlar. Kısa bir telefon görüşmesini haftalarca beklerler. Bir mektubun ulaşmasını umut ederler. Bazen yıllarca süren ayrılıklara rağmen aile bağlarını korumaya çalışırlar.

Bu nedenle demir kapıların önündeki bekleyiş yalnızca bir özlem hâli değildir. Aynı zamanda insanın sevdikleriyle kurduğu bağı koruma mücadelesidir.

Adalet Kimin İçin?

Cezaevleri bir toplumun adalet anlayışını yansıtan aynalardır. Ancak o aynaya yalnızca içeriden bakıldığında eksik bir görüntü ortaya çıkar. Gerçek tabloyu görebilmek için demir kapıların önüne de bakmak gerekir.

Orada bekleyen anneler vardır.

Orada büyüyen çocuklar vardır.

Orada yoksullaşan aileler, yalnızlaşan eşler ve yıllarını yolculuklarda tüketen insanlar vardır.

Eğer ceza gerçekten şahsiyse, toplumun ve devletin kendisine şu soruyu sorması gerekir:

Bir kişiyi cezalandırırken kaç kişinin hayatını da cezalandırıyoruz?

Demir kapıların önünde bekleyenlerin hikâyesi, bu sorunun hâlâ tam olarak cevaplanamadığını göstermektedir. Ve belki de gerçek adalet arayışı tam burada başlamaktadır; duvarların ardında değil, o duvarların önünde bekleyen insanların gözlerinde.

Derin Bir Ayrımın Gölgesinde Mahpus Yakını Olmak

Hukuk sistemi açısından öyle bir “suçlu” çeşidi vardır ki, belki de sistem açısından en tehlikeli “suçlu” odur. Türkiye’de bu suçlu türüne siyasi suçlu denir. Siyasi suçlu diye tabir edilen kişinin yakalanma, soruşturma, yargılama ve cezanın infaz süreci adli suçlulara göre çok daha farklı bir biçimde ilerler. Özellikle

80'li ve 90'lı yıllarda Siyasi suçlu diye tabir edilen kişinin ailesiyle birlikte yaşadığı evi bir gece yarısı operasyonu ile ağır silahlarla basılabilir (ki bu uygulama bugün de karşımıza çıkabilmektedir) ve bu eve örgüt evi muamelesi yapılabilirdi. Yetmezmiş gibi ailesinin gözleri önünde işkence edilerek emniyete götürülebilir ve polis bu evde ağır silahlarla kamp kurup eve her gelene örgüt üyesi muamelesi yapabilirdi. Evi basılan siyasi suçlu aylarca işkence altında kalarak ailesine hiçbir bilgi de verilmeyebilirdi. Hukukun kadim kurallarından bir tanesi olan "Suçun şahsiliği" ilkesi daha ilk andan itibaren ayaklarına altına alınmaya başlanmış olurdu.

Karanlık bir döneme girdiğiniz günlerinde bunu yaşıyorsanız siz artık bir siyasi mahpus yakını olmaya adaysınız demektir ve çoğunlukla adaylığınız tescillenir ve bir anda bir siyasi mahpus yakını oluverirsiniz. Önünüzde artık uzun ve çileli bir yol vardır. Bu yol kimi zaman cezaevi yoludur kimi zaman mahkeme yoludur. Derken yargılama başlar hem de yakını olduğunuz kişi Devlet Güvenlik Mahkemesinde yargılanır.

Yargılama süreci başladığında ailenin içinde bir miktar umut ama daha çok endişe duyguları salınarak gezer. Umut diyorum çünkü aile, gözaltına alınan ferdinin aslında tümüyle masum olduğuna inanır ve bir sonra ki duruşmada tahliye edileceğine dair inancını uzun yıllar süren yargılama içerisinde ki her duruşmada yeniler. Endişe ise adalet sistemine olan inancın yıkılmasından dolayı ayrıca gözaltı ve sorgu süreçlerinde ki haksız hukuksuz ve dahi vicdani-insani tüm erdem ve değerlerden yoksun uygulamalardan kaynaklı olarak ferdine uzun süren bir mahpus hayatının biçilmesinden dolayı yıllar yılı endişe taşır ki iflasın eşiğinde olan hukuk sisteminin, adıyla nam salmış "28 Şubat" brifingli yargısının eline düştüyseniz vay halinize. Sonrasında bünyesinde askeri hâkim ve savcıların yer almasından ve hukuka aykırı birçok "brifingli" kararlar veren Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış olsa da bu mahkemenin verdiği kararlarla nice hayatlar solmuş oldu. Ancak garabet, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılmasıyla bitmemiş, yerine gelen özel yetkili mahkemeler ise yeni hukuk katliamlarına imza atmıştı. Yani Devlet Güvenlik Mahkemeleri yapısında küçük değişiklikler yapılarak ve adı değiştirilerek "Hukuk Sistemine" küçük bir makyaj yapılmış oldu.

Şubat Soğukunda Demir Parmaklıklar Daha Soğuk Olur

Bir mahpus yakını için cezaevi süreçleriyle ilgili çok şey yazılabilir, konuşulabilir ve hatta filmler bile çekilebilir. Öyle yaşanmışlıklar vardır ki anlatılırsa eğer birkaç sezonluk dizi bile çekilebilir. Ancak bir siyasi mahpus yakını için öyle zamanlar vardır ki hiçbir “sanatsal” veya “düşünsel” çalışma o zamanları ifade etmekte yeterli olamaz.

28 Şubat dönemleri yıllar yılıdır konuşulur. Hatta her yıl 28 Şubat’ta yıl dönümü münasebetiyle STK’lar basın açıklaması yapar bazı yazar-çizerler o döneme atıfla analizler yapıp 28 Şubat’ı unutturmamaya çalışır hülasa-i kalam o günlerin edebiyatı yapılıır. Ancak mahpus yakınlarının hafızasında ise o kaos günlerinde görülen zulüm ve ezalardan öte korku duvarlarına toslamış dostlarının tavırları kalmıştır. “Müslüman Siyasi Mahpus” yakını olmak o günlerde cüzamlı muamelesi görmek için yeterli bir sebepti. Çünkü mahpus yakını Mahpus yakını olmasından dolayı polis gözetiminde olabilir, takip ediliyor olabilirdi ve bu nedenle kendisiyle kurulan her ilişki; memursa işinden olmasına, esnafsa vergi memurlarının bazı yerlerde belediye zabıtasının tepesine binmesine sebep olabilirdi. Nihayetinde toslanan bu korku duvarları, vicdanın sesini bastırarak sistemin ezip geçtiği mahpusu ve yakını bir selâmdan bile mahrum kalmasına sebep olurdu. Aliya İzzet Begoviç’in “Ve her şey bittiğinde hatırlayacağımız şey düşmanlarımızın sözleri değil, dostlarımızın sessizliği olacaktır” sözü tam da bu durumu ifade ediyor olsa gerek.

Hak İhlalleri Bağlamında Mahpus Yakını Olmak

Hak ihlalleri konusu devlet karşısında korumasız olan her bireyin hayatının her alanında mütemadiyen karşı karşıya kaldığı bir olgudur. Hukukun üstünlüğü yerine güçlünün hukukunun üstün olduğu her düzende hak ihlalleri bir olay olmaktan çıkar bir olgu haline dönüşür. Haksız ve hukuksuz ve hatta mesnetsiz yere onlarca yıl mahpusluk çekenlerin yakınları da bu düzenden nasibini alır. Özellikle siyasi mahpus yakınıysanız hayatınızın birçok evresinde “Sakıncalı Piyade” muamelesi görmeniz kaçınılmazdır. Bazen basit bir GBT kontrolünde, bazen okul hayatınızda, bazen sıradan bir işinizi göreceğiniz resmi bir dairede Siyasi Mahpus Yakını olduğunuz yüzünüze çarpılabilir ve maruz kaldığınız muamele “ötekinin” gördüğü bir muameledir.

Ancak her hafta gittiğiniz görüş gününde adli mahpuslardan farklı olarak ta birtakım uygulamalara maruz kalabilirsiniz. Örneğin bazı görevliler size daha sert davranabilir veya ne kanunda ne de yönetmelikte olmayan keyfi bir uygulamayı önünüze koyabilir. Onlarca güvenlik önleminden geçip görüş alanına vardığınızda bazı görevliler tarafından görüş esnasında sık sık sözlü tacize de uğrayabilirsiniz. Veya evladınızı dedesini ziyarete götürdüğünüzde yanınızda olan bir bebek battaniyesi “Güvenlik” gerekçesiyle elinizden alınabilir. Onlarca hukuksuz uygulamalardan birkaç tanesi olan bu uygulamalara itiraz ettiğinizde ise ya mahpus olan yakınınızın kantin hakkı türlü bahanelerle engellenir veya olay büyürse bizzat siz savcılık soruşturması geçirebilirsiniz. Bu iki yöntemden birini uygulamak ise tamamen orada ki görevlilerin vicdanına kalmıştır.

Mahpus Yakınlığı ve Seyahat İlişkisi

Uzun süreli bir mahpus yakınıysanız eğer ülkede iş, eğitim ve seyahat amaçlı gezdiğiniz şehirler dışında mutlaka birkaç şehir daha göreceksiniz demektir. Çünkü mahpus yakını olmak aynı zamanda şehir şehir gezmek demektir. Görüşe gittiğinizde kayıt yapmak için kimliğinizi uzattığınızda görevli tarafından yakınınızın başka bir cezaevine sürgüne gittiğini öğrenmek her an mümkündür. Bunu öğrendiğiniz vakit kafanızda şimşekler çakar çünkü nakil şartları öylesine kötüdür ki yakınınızın bu ağır şartlara nasıl dayandığını-dayanacağını düşünmeye başlarsınız. Örneğin önceden haber verilmeksizin Muş Cezaevinden Edirne cezaevine sürgün edilen mahpusun sabah çok erken saatlerde hücrelerine-koşuşuna gelir ve sadece küçük valiz toplamasına müsaade edilir ve elleri kelepçeli Ring aracılığıyla kuru bir bank üzerinde saatler hatta bazen günü aşan yolculuklarla gideceği cezaevine varır. Molalarda güvenlik gerekçesiyle araçtan indirilmez, ihtiyaçları karşılanmaz tam eziyet seyahati yaşatılır. Ayrıca başka mahkûmlar varsa ring aracında ve onlarda yol üzerinde ki başka cezaevlerine nakil edilecekse bu eziyet resmi prosedürlerden ve zaman kaybından dolayı katlanmış olur. Yanına diğer eşyalar ve varsa hesabındaki parası da verilmez. Bir mahpus yakını olarak bunları bildiğiniz için içinizi sıkıntılar basar ve bir an önce yakınınızın gittiği cezaevini arayıp görüş gününü öğrenip ilk görüş gününde yollara düşersiniz.

Ayrıca şehir şehir gezen mahpusu yakınları bazen evlerini de o şehre taşır hele ki içeride ki mahpus bir aile babasıysa şehir değiştirme fikri daha ağır basar. Dolayısıyla mahpus yakını iç göç sosyolojisinin bir parçası haline gelir. Yeni

taşınılan şehre alışmak yeni bir düzen kurmak ise ayrıca meşakkatli bir süreçtir. Bu süreç başlı başına bir süreç olduğu için ayrı bir yazının konusu olabilir.

Mahpusluğun Öğrettikleri

Cezaevleri Hz. Yusuf kıssasına atfen İslami camia içerisinde Medrese-i Yusufiye olarak da anılır. Cezaevi bir mahpus için zamanın bolluğundan dolayı okuma faaliyetleri açısından bulunmaz bir fırsattır ayrıca içeride farklı kültürel faaliyetler de yürütülebilir. Mahpus yakınları içinde bir eğitim sürecinden söz edilebilir. Bu eğitim süreci okuma faaliyetinden ziyade yaşayarak ve tecrübe ederek tamamlanır. Örneğin eşini cezaevi kapısının ardına göndermiş bir kadın çocuklarının hayatını idame ettirmek ve eşini içeride kimseye muhtaç etmemek için iş hayatına atılıp iâşesini temin etmek zorunda kaldığında iş hayatının kurallarını öğrenmiş olur. Babasını cezaevi kapılarının ardına gönderen bir çocuk babasından alması gereken hayata dair birçok eğitimi düşe kalka kendisi öğrenmek zorunda kalabilir. Bu örnekleri, yaşanmış örnekleri vererek çoğaltmak mümkün ancak mahpus yakınlarının yaşayarak ve tecrübe ederek öğrendiği hayata dair birçok şey onları çok daha güçlü kılar. Bu nedenle Medrese-i Yusufiye'nin tek öğrencisi mahpuslar değil, mahpus yakınları da bu mektebin bir öğrencisidir.

Hukuk ve Mahpus Yakını olmak

Dünyanın hiçbir coğrafyasında ideal bir adalet sisteminin uygulandığını söylemek mümkün değildir. Teoride mümkün olsa da ideal bir adalet sistemi inşa etmek ütöpik bir söylem olur. Ancak hukukun bazı temel ilkeleri vardır ki; bu ilkeler kadim ilkelerdir. Bu ilkeler; Hukukun üstünlüğü, lekelenmeme hakkı, masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkı, tarafsız ve bağımsız yargı ilkesi, yaşam hakkı, Suçun şahsiliği ilkesi vb. gibi ilkelerdir. Ancak yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Hukukun üstünlüğünün değil güçlünün hukukunun egemen olduğu bir düzende bir mahpus için bu ilkelerin bir kısmı veya tamamı ihlal edilebilir. Çünkü artık hukuk, adaleti sağlayan bir yönetim aygıtı olmaktan çıkmış otoritenin elinde bir sopaya dönüşmüştür. Bir mahpus yakını için ise ihlal edilen İlk ilke "suçun şahsiliği" ilkesidir. Çünkü artık o bir "Sakıncalı piyadedir bir artık ötekidir" ve mahpus yakını olmak hayatının her alanında karşısına çıkacaktır. Kimi zaman devlet dairelerinde, kimi zaman eğitim gördüğü okulda, kimi zaman bir iş başvurusunda, kimi zaman ise durumu öğrenen kapı komşusu tarafından

ötelenecek veya şüpheli bakışlara maruz kalacaktır. Mahpus yakınlığı bu bağlamda tepeden tabana inen bir negatif ayrımcılık olgusudur.

Özgürlüğe Atılan İlk Adımlar

Özgürlük... Çoğunlukla bu kavram mahpusluktan tahliye edilen mahpus için kullanılır ancak özgürlüğe kavuşan sadece mahpusun kendisi değildir mahpus yakını da özgürlüğün tadına varır. Arada metrekafe ve mekan farkı olsa da mahpus yakını da tahliye edilmiş olur. Uzun süren cezaevi yollarından, stresli görüşlerden, mahkeme kapılarından, cezaevi yönetiminin hukuk tanımaz uygulamalarından, hasretlikten, Ramazan oruçlarını sevdiğinden ayrı geçirmekten, bayramlarda ki burukluktan, çoğunlukla kimsesizlikten, kimisi için babasızlıktan, kimisi için evlatsızlıktan, kimisi için yarından ayrı düşmekten de tahliye edilir. Mahpus yakını için yeni bir serüven başlar o da içeride ki yakını, hayat akıp giderken mahrum kaldığı hayatın her güzelliğini gösterme ve de hayata adapte etme çabasıdır ...

Cezaevi Ziyaretleri

Mehmet Ali BAŞARAN⁷³

“Birbirimizi sevmek zorunda değiliz, ama artık birbirimizin hukukuna bekçilik yapmak zorundayız. Kurtuluşumuz, öfkemize yenilmemekte, öteki gördüğümüz, hasım ve hatta düşman bildiğimize bile adalet borcumuz olduğunu unutmamaktadır.”

(Mustafa Yeneroğlu, “Dortmund’daki ‘Vatan Haini Köpekler’ ve Fatih Altaylı’nın Hukukunu Savunmak”, Karar Gazetesi)

Avukatlık ruhsatımı aldıktan dört ay sonra, 25 Haziran 2012’de ilk kez bir cezaevinin kapısından içeri girdim. Avukat arkadaşlarım Kaya Kartal, Mehmet İzmir ve Ahmet Kılıç’la birlikte MAZLUMDER Cezaevleri Komisyonu adına Bolu F Tipi Cezaevi’ne ziyaret gerçekleştirdik. Burada İrfan Çağrı, Sabri Aktaş, Salih Baytap, Rıdvan Çağrı, İsmail Şah Balta ve Tamer Aslan ile görüştük.

Ziyaretlere başlarken nasıl bir yolu ne kadar yürüyeceğimizi şahsen öngöremiyordum. Cezaevi dediğin, sıkı güvenlik önlemlerinin hüküm sürdüğü demir, kapı, kilit ve betondan yapılma, kasvetli bir kapalı kutuydu. İçerisindeki insanların hiçbirini tanıımıyordum. İşleyişe dair kitabı bilgiden dahi yoksundum. Neyle karşılaşacağımız hakkında pek bir fikrim yoktu. Gidip selâm verecek, kendimizi tanıttak, hal hatır soracak, yaşadıkları bir hak ihlali varsa not alacak ve ortadan kaldırmak için çabalayacaktık. Plan buydu ve sonuna kadar sadık kaldık.

⁷³ 1983 Trabzon doğumlu yazar ve avukat.

Kitapları: Uzun Bir Cumartesi, 272, Ufak Tefek Şeyler, Sevimli Türkçe Sözlük, Kelebek ve Arı, Ceza Hikâyeleri, Kuzularla Saklambaç, Nasreddin Hoca’nın Bisikleti, Gazete Okuyan Tavuk.

2012-2022 yılları arasında, bazen tek başıma, çoğunlukla meslektaşlarım, dostlarım Ahmet Kılıç ve Selim Murutoğlu'yla birlikte Bolu F Tipi, Kocaeli Kandıra 1 ve 2 No'lu F Tipi, Ankara 1 ve 2 No'lu F Tipi, Batman M Tipi, Tekirdağ 1 ve 2 No'lu F Tipi, Bandırma 2 No'lu T Tipi, İstanbul Silivri Cezaevi, Silivri 9 No'lu Cezaevi ve İstanbul Bakırköy Kadın Cezaevi'ne toplamda en az 40 defa ziyaret gerçekleştirmişizdir.

Bu ziyaretlerin 25'inin yazılı kaydını tuttum ve basın yoluyla paylaştım. Kurulan ve uydurulanlarıyla birlikte geniş bir örgütler mezarlığı manzarasına sahip Türkiye'de şu isim, kısaltma ve tamlamalara ait davalara ve dahasına mensup kişilerdi ziyaret ettiklerimiz: Umut, Selâm, Sivas, İslâmî Hareket, İŞİD, İBDA-C, Hizbullah, Hizbut Tahrir, KCK, PKK, FETÖ, ÇHD, Gezi...

28 Şubat sürecinde cezaevine düşmüş olup orada unutulmuş siyasi mahpuslardan başlayarak her kesime mensup tutuklu ve hükümlüyle görüşmeye çalışıyorduk ki 15 Temmuz 2016 sonrasında gelen OHAL dönemi, tutuklamaları adeta bir sağanağa dönüştürdü. Üç ay için ilan edilen OHAL her defasında üç aylığına tam yedi kez uzatılmıştı. (Resmen sona erse de fiilen daha uzun süre hükmünü sürdürecekti.) Zindanlar yetersiz kalınca içerdeki adli mahkûmlar apar topar salıverildi. Yerleri yeni siyasi mahpuslarla, bu arada farklı cenahlardan muhaliflerle doldu taşı.

15 Temmuz sonrası ülkenin üzerine çöken ağır korku ve baskı ikliminde ziyaretlerimizi kendi adıma gerçekleştirmeye başladık. İnsanların dehşet verici iftira ve ithamlarla rahatlıkla gözüaltına alındığı ve tutuklandığı koyu karanlık bir zaman diliminde iktidar, Hukuk'un dışında cirit atıyordu adeta. İnsanların bir gece ansızın KHK'lı, sabahına sakıncalı, hain, terörist ilan edildiği "çılgın" atmosferde, her köşe başında bir "öteki"ne rast geliniyordu. İnsanlar arkadaşına, dostuna, akrabasına selâm vermeye çekinir hâle gelmişti. Muhbirlere, müfterilere, fesatlara gün doğmuştu. Zerre kadar hak hukuk bilinci olmayanlar, "yargı" dağıtsın diye yetkili mercileri ihbarlarla harekete geçiriyordu. Yargı mekanizmasının itibarının yerlerde süründüğü bir vasatta üstelik. Hayatımda ilk defa bu dönemde, yazdığım yazılardan dolayı meslektaş ve büyüklerimden uyarı mesajları almaya başladım. Yazılarım hayli dar bir çevrede, genel olarak da dışarıya kapalı uygulamalarda paylaşıyor, dönüp duruyorken... İnsanlar endişelerini iletiyorlardı iyi niyetli biçimde: Bu yazılardan ötürü tutuklanabilirdim, dikkatli olmalıydım!

Radikal bir kötülük ve hukuksuzluk hâkimdi ülkeye. Bu zulme karşı tereddütsüz, net ve üst perdeden karşı koyuş ve dayanışma içinde olmak lâzımdı. Hiç değilse kelimelerle.

Biz olaylara ve kişilere adalet ve merhamet penceresinden, insan hakları formasyonu ile ifade özgürlüğüne ve masumiyet karinesine hürmetle bakıyorduk. “Kim olursa olsun, zalime karşı, mazlumdan yana” anlayışıyla hareket ediyorduk.

Yasaklar, duvarlar, kameralar, kapılar, kilitler ve gardiyanlarla örülü yüksek güvenli cezaevi kampüslerinde biz avukatlar, birkaç kapıdan geçip giriş kısmındaki “avukat görüşme odası”na kadar ulaşabiliyorduk ancak. Gelişme ve sonuçlar oradan sonra yaşanıyor. Günün sonunda bizler ziyaretçiydik, misafirdik. Mahpuslarla, en az bir cephesi camdan, minik bir odada, gardiyanların yorgun-donuk bakışları altında görüşüyorduk. Bir mahpusun karşısına çoğunlukla iki avukat birlikte çıkıyor, ortalama bir saat sohbet ediyorduk.

Reforma olduğu kadar denetime de kapalı, dirençli yerler olan cezaevlerinde bir avukatın bir mahpusu ziyareti hiç değilse şu anlamlara gelir: Mahpus sahipsiz değil, burada olan burada kalmayabilir! Mahpus, uğradığı hak ihlalini akrabalarına, üzülmelerini diye anlatmayabilir. Mektuplar okunduğu için de dışarıya yazmaktan imtina edebilir. Ne var ki avukatı ile görüşmesi “hak ve özgürlükler”i akla, dile ve dahi gündeme getirir. Avukatların varlığının ve cezaevi, geri gönderme merkezi, nezarethane gibi yerlere ziyaretinin anlamına bu açıdan da bakmalı.

Bazı idareciler geniş bir keyfiyetin ayartısıyla veya ideolojik bir bağınazlıkla hak ve özgürlükleri pekâlâ kısıtlayabilir. Hele ki hukukun gözden çıkartıldığı sivil veya askerî darbe dönemlerinden geçiliyorsa, bu gasp kolayca, pervasızca gerçekleştirilebilir.

Geriye dönüp baktığımda hayatımda yaptığım en iyi işlerden birinin cezaevi ziyaretleri olduğunu gönül rahatlığıyla ifade edebilirim. Az biraz ilgili gördüğüm her meslektaş, hukuk fakültesi öğrencisi arkadaş da cezaevlerine gitmelerini tavsiye etmişimdir.

Cezaevi başka bir dünya. Zamanın başka bir debide aktığı farklı bir diyar, halen akıyorsa şayet. Durgun bir göle dönüşmüş veya donup kalmış, hatta çürümüş olabilir kimi zaman. İçerden gelenle dışarıdan gelenin buluşması ve baş başa,

yüz yüze, göz göze, diz dize görüşmesi taze bir nefes, yaşam, hareket ve bereket getirir. Çok katmanlı özel bir karşılaşma alanıdır avukat görüşme odası.

Orada tanıştığım, görüştüğüm insanları, paylaştığım hüznü, kederi, direnişi, umutları ve umutsuzlukları, hayalleri ve hayal kırıklıklarını, çaresizliği, öfkeyi, burukluğu, yılgınlığı, hayıflanmayı, pişmanlığı, yalnızlığı, vakarı ve sevinci anlatmaya ciltler dolusu kitaplar yetmez. Buna yeltenmiyorum bile. Şu kadarını söyleyeyim:

Avukat görüşme odası olarak bilinen o yerler bazen kıraathane, bazen okuma salonu, bazen mescit, bazen dost meclisi, bazen aile çay bahçesi, bazen terapi odası, bazen atölye, bazen konferans salonu, bazen yazıhane, bazen arşiv odası, bazen ardiye, bazen bir kabristan köşesi olmuştur benim için.

Nasıl, neden, niye? Fonda fazlasıyla Türkiye! Bizi ayıran, bölen, parçalayan ve orada bir araya getiren Türkiye. Evlatlarına yaşattıklarından ötürü mütemadiyen helâllik alması gereken bir ülke Türkiye. Maruz kalan da maruz bırakan da aynı ülke. Aynı ülkenin vatandaşları. Altta kalanın canı çıksın!

“F Tipi Cezaevi” diye bir yerin varlığından haberdar olduğumda, yeni bir kelime daha ilişmişti kulağıma: Tecrit. Solculardan işitmiştim F Tipi cezaevlerinin tecrit anlamına geldiğini. Tecridin anlamını ise ancak cezaevi ziyaretlerinde görüştüğüm mahpuslardan, tecrübelerini dinlediğim vakit idrak edecektim.

Onlardan “mahkûm” diye bahsediyordum başlarda, bilmeden. Oysaki onlar “mahpus”tu. Hapsedilmişlerdi. Tutsak ve rehineydiler büyük oranda, bedenlen, yer yer ruhen. Onlardan önce, hiç değilse onlarla birlikte düzeni ve yargılayanları hakkıyla (adil biçimde) yargılamak ve (layıkıyla) mahkûm etmek gerekiyordu. Doğru soruları sormayı bilmek... Bu, neden oldu? Hangi sebepler birleşerek bu sonuçları doğurdu?

24 Mayıs 2017 tarihinde Özgür Yazarlar Birliği’ndeki söyleşimiz üzerine Işık Ergüden, “Hapishane Çağı-Kapatılan İnsan” adlı kitabını benim için imzalarken şu notu düşmüştü: “Karşılaşma ve buluşma için teşekkür ve sevgiyle, hapishane-siz ve kitaplı günlere, Işık”

79 ila 91 yılları arasını cezaevinde geçirmiş çevirmen ve yazar Işık Ergüden, Fransızca, İngilizce ve İspanyolcadan iki yüzden fazla kitabı dilimize kazandırmış üretkenlik abidesi bir isim. Francisco Goya’nın bir gravürünün adını bölüm

başlığı olarak kullandığı (“Tan barbara le sugeridad como el delito” / “Tutsaklık suçun kendisi kadar barbarcadır”) kitabında tecride dair şu satırlara yer vermiştir:

“Hapishane kurumu öncelikle bir özne olan insanı nesneleştirmeyi hedefleyen yapıdadır. Bunun için de kişiliği sakatlayıcı, benlik imgesini aşağılayıcı teknikler kullanır. Tecrit de bunların başında gelir. Mahpus bir yandan, dış dünyadan, yakınlarından, hayattan tecrit edilir, diğer yandan da mahpuslar birbirlerinden tecrit edilir. İyice daraltılmış bir mekânda, kendi zamanını dilediğince kullanma hakkı elinden alınan ve ilişkisizleştirilen kişi, kişiliksizleştirilmeye ve kültürsüzleştirilmeye, kendi evreninden kopmaya mahkûm edilmiş demektir. Bu durumun mahkûmlarda bir varoluş krizi yaratması hem benliklerini hem de bedenlerini ve zamanlarını yok etmesi, kişinin kendi benlik imgesinin değersizleşmesi, insanın bir posaya, ıskartaya dönüşmesi hedeflenir, umulur.”

25 yıl kapatıldığı cezaevinden tahliye olduktan sonra yayınladığı “İçerden Sesler” (2025) adlı kitabında Eyyüp Bozkurt benzer tespitleri farklı sözcüklerle derinleştiriyor. “İçeride” uzun yıllar kalmış, üstelik içerisi üzerine düşünmüş ve Türkçe yazmış insan sayısı ne yazık ki çok az. Şu satırlar kendisine ait:

“Uzun zaman dar bir mekâna kapatılan insanlarda bazı davranış bozukluklarının görülmesi kaçınılmaz. Zaman içinde hissetme/algılama ve idrak melekelerinde de olumsuz ve belki bazı kalıcı tesirlerin görülmesi de mümkündür.”

30 yıllık mahpusluğun ardından nasıl hayatta kaldığını anlattığı bir konuşmasına yazar Nevzat Güngör şu cümleyle başlamıştı:

“Ya ölürüm ya da deliririm diye düşündüm cezaevine atıldığımda.”

6-11 Temmuz 2025 tarihleri arasında Fas’ın başkenti Rabat’ta gerçekleştirilen Dünya Sosyoloji Kongresi’nde sunduğu “Yaşamak Yerine Yazmak” başlıklı tebliğde de benzer tespitler var:

“Tutsağın neredeyse her ânı kontrol altındadır, bir makinenin dişlileri arasında nefes alması bile ‘izne’ bağlanmaya çalışılır. Fakat bu sadece iktidarın bakan ve gören “göz”e dönüşmesi de değildir; “göz”ün yanında iktidar, yumruğa dönüşebilen “el”dir de! Gerek gördüğünde “hizaya sokmak” için ânında devreye girer. Aşırı katı kurallar ve izolasyon birleştiğinde -bedensel boyut bir tarafa- rûhen dağılmış bir kişi ortaya çıkar. Hannah Arendt’in dediği gibi tutsak artık “dünyasızlığa” aittir. Vüsat O. Bener’in edebî yazılarında tanımladığı “yaşamazlık” hâli de bu durumu ifade etmek için kullanılabilir. Niha-yetinde bedenlenmiş yaşlanan tutsak, anlamlı bir geçmişe sahip olmadığı için iktidarın yarat-

tığı "zamansızlık"ta rûhen aynı noktaya çakılıp kalır. Mevcut durumda tutsak, "çocuk yaşı ya da yaşlı çocuk"tur; bu da ruhsal anlamda bir tür sakatlık hâlidir."

Tuttuğum notlara binaen bahsettiğim 10 yıllık zaman diliminde sıraladığım cezaevlerinin daracık avukat görüşme odalarında aşağıdaki isimlerle görüştim.

Açıkçası ben bir kısmını sadece artık ismen hatırlıyorum. Hafızamın derinliklerine doğru çekildiler sanırım. Birden fazla kez ziyaret ettiğim, mektuplaştığım, yazılarını veya kitaplarını okuduğum, tahliyeden sonra bir şekilde görüşme imkânı bulduğum veya Türkiye'nin az çok tanıdığı isimleri ise elbette unutmu-yorum.

İçlerinden yalnızca biri, bir kez benden "olmayacak" bir şey istedi. Cezaevine masum ama yasak bir madde sokmamı rica etti kendisi için. Bunun nasıl olacağını da anlattı bana. Görünüşe göre riskli değildi. Tereddütsüz reddettim. Açıkçası moralimi bozmuştu bu istek. Kendimi de sorgulamadım değil: Nasıl oldu da bana böyle bir teklifte bulunabilmişti?

Bir karşılık beklemeksizin sürdürdüğümüz bu ziyaretler sırasında çokça hayır duası aldık. İnananlar için bunun kıymeti malum: "De ki: Duanız olmasa Rab-bim size ne diye değer versin?" Başkalarının bizim için ettiği, verilmiş sadaka ye-rine geçen o hayır dualarından söz ediyorum.

Yaşları, davaları, inançları, mizaçları bambaşka o insanlardan çok şey öğrendim cezaevlerinde. Hiçbiri ile avukat müvekkil ilişkimiz olmadı. Bazıları (Bekir Kaya, Behiç Aşçı, Selçuk Kozağaçlı, Barkın Timtik...) yaş ve tecrübe olarak benden ileride meslektaşlarımdı. Bir kısmı vakıf gibi adamlar, anıt gibi insanlar. Bu insanlar kitap gibi okunmayı hak eden büyük deneyimlere malik.

Halkın Hukuk Bürosu ve avukatlık pratiğinden çıkarılması gereken dersler olduğunu düşünüyorum. Tıpkı Danışman Hukuk Bürosu ve genç hukukçulardan olduğu gibi... Türkiye'nin, avukatlığı geçim kapısının ötesinde ulvi bir amaç için, bir sanat gibi icra edecek hukuk bürolarına ihtiyacı var. Ekol olacak, okul olacak bürolara.

Her ziyaret sonrası haksız yere tutsak edilmiş birilerini geride, mahpushane-nin soğuk duvarları arasında bırakmanın hüznü ve mahcubiyeti gelir yakamıza yapışırdı. Gözümüz arkada kalırdı. Şahsen en çok da Selçuk Kozağaçlı gibi bir aksiyon ve hukuk adamını rehine olarak bırakmak ağırıma giderdi.

Onu hep Don Kişot'u andıran bir gezgin şövalye gibi hayal ederim. Araya 1.200 km ve pandemi girdikten sonra kendisiyle bir daha görüşme fırsatım olmadı. Muhabbeti, üslubu, muazzam ilgi ve alakaları, okumaları, kitaplara olan iştahı, sohbeti, mizahı, neşesi ve nevi şahsına münhasır kahkahaları ile onu özlüyorum.

Tutukluymken kendisini vekâletname olmaksızın ziyaret edebiliyorduk. Aradan geçen yıllarda hukuksuzluğu sürdürdüler ve hükümlü hâle geldi. Dolayısıyla, vekâletname veya yetki belgesi gerekti. Ne yazık ki sordum soruşturdum, bulamadım. Kendisine mektup da yazdım; fakat muhtemelen teslim edilmediği için cevap gelmedi.

Kat kat suskuyla kuşatma altına alınmış bir Selçuk Kozağaılı geçiyor bu dünyadan sessiz sedasız. İçinde bulunduğu, kıyısından köşesinden geçtiğı efsane hikâyeleri yazmaması, yalnızca bir meddah gibi, bir sahne sanatçısı gibi sağda solda anlatmakla yetinmesi beni ayrıca üzüyor. Kabahatler Kanunu'nda yeri olmalı bunun: Kayıt altına almadan bu dünyadan gitmenin. Bazı şeyleri bazı insanlar yazmadığında, onlar yok olacak ve dünyada önemli bir boşluk kalacak. (Kırıl-gan bir tez bu, farkındayım: Kime göre, neye göre önemli?)

Selçuk Kozağaılı görüşme odasına her daim yanında defteriyle gelirdi. Her şeyi ayrıntılı not aldığı defterler tutuyordu özene bezene, çalışkan liseli kızlar gibi. Okuduğı kitaplardan altını çizdiği satırlardan, kimlerin ne zaman onu ziyarete geldiğine kadar türlü çeşit notlardır bunlar.

Görüşme odaları bizim için değil ama mahpus için bir nevi çarşı sayılır. Yan odalarda kimler var, dinleyemez ama görürsünüz. Onların gözü sıklıkla sağa sola kayar. Ya yeni birileriyle ya da eskilerle yeni bir vesile ile karşılaşır, elleriyle başlarıyla selâmlaşır, haberleşirler. Cezaevinin kısıtlayıcı ve bıkırtıcı rutini içinde bu da az şey değildir.

Bir keresinde görüştüğümüz bir mahpus arkaya dönüp iki oda yanda tek başına duran mahpusa dikti gözlerini.

Sordum: Hayırdır abi, kimdir o?

Meclisi bombalayan pilot, dedi.

Bir anda irkildim!

Ahmet Altan'la görüşmelerimizi hatırlıyorum. Taraf Gazetesi günlerinden bu yana yazdığı her yazıyı, yaptığı her konuşmayı dikkatle okuyor ve dinliyorum. Kalemi güçlü büyük bir yazar olduğu nasıl tartışmaya kapalı ise cesareti de o denli hayranlık uyandırıcı bir isim. "Dünyayı Bir Daha Göremeyeceğim" adlı kitabını yazdığı hücresinden çıkıp bize babacan bir tavırla tecrübelerini aktarması, her şeye rağmen umut etmek ve direnmek gerektiğine dair net bir mesaj olarak okunmalı.

Abisi Mehmet Altan'ı daha akademik bir tavra, hoca üslubuna sahip bir yaklaşımla hatırlıyorum. Ahmet Altan bana daha bir "babasının oğlu" geliyordu. Onun karşısında bir okur olarak duyumsuyordum kendimi, abisinin karşısında ise öğrenci.

Üniversite yıllarında Ali Bulaç'ın kitaplarını okumuştuk. Tutuklanınca feci bir ötekileştirmeye maruz kalmıştı. Biz kendisini ziyaret ettiğimiz dönemde cezaevinden bir mahpus bana onun koskoca 7 ciltlik tefsirini göndermişti. Şaşırmıştım. Muhabbetini dahi yaptığımızı hatırlamıyorum. Muhtemelen cezaevinde onun kitaplarını bulundurmamak kişiye baskı olarak geri dönebileceği için böyle bir tasarrufta bulunmuştu. Ali Bulaç, Müslümanların kendisine sahip çıkmadığından yakınıyor, açıkça sitem ediyordu. Hastalıkları da bir yandan, fırsatını bulmuş, hücum ediyordu.

Ömer Faruk Gergerlioğlu'nu cezaevinde ziyaretimiz kendisine saygı duruşu anlamına geliyordu. Mazlumlar, ezilenler, kimsesizler için verdiği büyük mücadele her türlü takdirin üstündedir. Gergerlioğlu'nun varlığı başlı başına bir duruştur. İktidarın göbeğine ve mücavir alanlara menfaat kondurup geçmişini, halkını, yoksulları ve hak hukuk davasını unutanlara karşı bir uyarı, bir protesto. Çoğunluk bize başımızı önümüze eğme refleksini miras bırakırken Gergerlioğlu başımızı dik tutmamızı salık veriyordu haklı olarak.

Ben bu noktada Metin Önal Mengüşoğlu gibi düşünüyordum. Devletçi, miliyetçi, muhafazakâr, mukaddesatçı, sağcı bir çizginin halefi olarak görmüyordum kendimi en başından beri. Rahmetli Akif Emre'nin, "İktidarların ille de yanında olmak gerekmez, uzağında da olunur" ikazından ilhamla belirtmek isterim ki, devlete dost veya düşman olmak değil sağlıklı bir mesafede durmak gerekir. Bilhassa bizimki gibi devlet merkezli bir yaşamın muhkem olduğu toplumlarda. Durduk yere bu dünya imtihanını zorlaştırmanın ne anlamı var!

Silivri 9 No'lu Cezaevinde birbiri ardına gerçekleştirdiğimiz ziyaretleri takip eden, not alan gardiyanların adeta devreleri yanıyordu. Ceza infaz memuru deniyor yeni dönemde... Biri nihayet bana, "Siz ne ayaksınız" demeye getiren sorusunu içinde tutamayıp sormuştu.

"Hem Halis Bayancuk ile hem de Osman Kavala ile görüşüyorsunuz, kimsiniz siz, bu ne iş?"

Mazluma dinini, ideolojisini sormuyorduk. Velew ki bu insanlar suçlu olsunlar... Bir Ceza Avukatının Anıları adlı kitabın yazarı Faruk Erem'in veciz sözünü hatırlıyorduk: "Suçluyu kazıyınız, altından insan çıkar."

Biz derin kuyulara atılmış o insanların hikâyelerine anlamak üzere kulak veriyor, dışarı ile içerisi arasında gönüllü köprüler kuruyorduk. Bu, insanlığımızın gereği olduğu kadar mesleğimizin de zekâtıydı.

Madem bu ruhsatı almışım, Allah bana bu imkânı vermiş; burada imtihan oluyorum, o hâlde avukatlık kimlik kartının tanıdığı yetkiyi kullanayım, diyordum. O kart yüzünden mahpus eşleri, anneleri, babaları bizi adeta kıskanırdı. Onlar en yakınlarıyla çok sınırlı bir süre görüşebilirken biz neredeyse istediğimiz gün ve saatte, saatlerce sohbet edebiliyorduk.

Ahmet Sarı, "Edebiyatın İyileştirici Gücü"nü kaleme almıştı. Biz de avukatlığın iyileştirici gücünü kullanıyorduk böylece. Yine de, biri de çıkıp demiyordu ki "Avukatım, iyi ki varsın!" Toplumda kabul gören avukat algısından bahsediyorum. Ne yazık ki nahoş bir parantezden ibaret. Varsa yoksa: "Avukatlar yalancıdır, avukatlar paragözdür!"

Bazen cezaevinde ziyaret ettiğiniz bir mahpusun adına bir kitabın kapağında rastlarsınız; bazen yıllar sonra bir haberin içinde.

Şair Osman Erdemir "Etibeye Mektuplar" adlı şiir kitabıyla, Ahmet Şat "Din İnsandan Ne İster?" adlı araştırma inceleme kitabıyla, A. S Durmaz dört kitaplık fantastik romanları İlma serisiyle, Necdet Yüksel "Bedeli Zindanda Ödenen Sözler"le, Eyyüp Bozkurt cezaevlerine yıllara sârî bir bakışla kaleme aldığı "İçerden Sesler" adlı kitabıyla, Nevzat Güngör, başta "Körünoğlu" olmak üzere birbiri ardına yayınladığı büyük romanlarıyla, Tamer Aslan "İşi Bittiyse Ölmeli İnsan" adlı şaşırtıcı derecede başarılı, roman tadındaki anlatısıyla evlerimize konuktur.

“Şaşırtıcı” diyorum; çünkü ben dâhil kimse, hatta kendisi bile, Tamer Aslan’dan böyle bir eser beklemiyordu. Eh, gaz vermek kolaydı, peki ya sonrası? İş başa düşmüştü ve editörlüğünü ben yaptım, heyecan ve şevkle. Tamer Abi ile muhabbetimizin böyle bir kitapla taçlanmış olması benim için ayrıca bir mutluluktur. “Ben vuruldum, kendinizi kurtarın!” diye başlayan kitabın yazılış hikâyesi de birkaç koğuş hatta cezaevinde yılın olayı olmuştur.

Beklenmedik bir anda bir yerde bir şekilde karşınıza çıkar cezaevinde ziyaret ettiğiniz bir insan. Hayatın cilvesi mi yoksa algıda seçicilik mi? Yoksa pamuk ipliğine bağlı da olsa bir nevi akrabalık mıdır cezaevinde buluşmanın tesis ettiği?

18 Ağustos 2020 tarihinde bir haberde geçer adı: “Gazeteci Yazar Mehmet Ali Tekin İstanbul’da geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti.”

Mehmet Şahin, vefatının ardından “Bu Dünyadan Bir Mehmet Ali Tekin Geçti” başlığıyla kaleme aldığı yazıda ondan şu sözlerle bahsediyor:

“Mehmet Ali ile tanışıklığımız 1976 yılında Metin Yüksel’in kurduğu Fatih Akıncıları Derneği’nde olmuştu. Tam kırk dört yıl sürecektir arkadaşlığımız da böylece başlamış oldu. Mehmet Ali’nin bendeki ilk izlenimi çok hızlı konuşan, çok hızlı hareket eden, ince hesaplardan uzak, Metin Yüksel’e ölümüne bağlı bir eylem ve görev adamı olduğuydu.”

Mehmet Ali Tekin’i ilk kez, tutuklu bulunduğu Bakü’den İstanbul’a getirilip Bakırköy Adliyesi’nde hâkim karşısına çıkartıldıktan sonra, cezaevine gönderilirken gördüm. Tarihi unutmak ne mümkün: 15 Temmuz 2016. O gece, her yanı hâlâ soru işaretleri ile kaplı o tuhaf darbe girişimi yaşandı. Çoğu kameralar önünde, canlı yayında, sokaklarda geçen, hayli çılgın bir 24 saattir ülke yaşadığımız, başımıza gelen ve dank eden!

16 Temmuz Cumartesi sabahı Fatih Akıncılar Derneği’nde toplantımız vardı. Gittiğimde sadece Mehmet Şahin’i bulabildim. Bana kalırsa toplantıyı iptal etmek için ortada geçerli bir sebep yoktu. Sağlığımız yerindeydi, yollar açıktı, sokağa çıkma yasağı filan ilan edilmemişti; herhangi bir mücbir sebep yoktu yani.

Kendisi de cezaevinde kalmış Mehmet Şahin ile Bosna’da şehit düşen Selâmi Yurdan’ın abisi Recai Yurdan cezaevlerindeki mazlumlara yardım için bir çalışma başlatmıştı. Avukat olarak Ahmet Kılıç ve ben de çalışmalara katılıyorduk. Mağduriyetleri gidermek için kamuoyu oluşturmak, iktidarı harekete geçirmek,

kimlerin hangi cezaevlerinde bulunduğunu tespit etmek, ailelerle irtibat kurup yardım etmek gibi çalışmalardı bunlar.

Ben şahsen açıktan yazıyor, konuşuyor, hak ihlallerini ortaya koyuyor, eleştiriyor; olması gerekenlere dair basın yayın yoluyla kamuoyu oluşturmaya çalışıyordum kendimce. Öte yandan -sayıları çok az da olsa- bazı meslektaşlarım, adları anılsın istemeyenler, cezaevleri ile yetkili merciler arasında mekik dokuyor, adil yargılanma hakkının kullanılması (yeniden yargılanma yolunun açılması) için yoğun çabalar sarf ediyorlardı, sessiz sedasız. Onlar takdir ve teşekkür hak eden gizli kahramanlardı.

Bir kartta, bir mektupta, bir sohbette, bir telefonda ya da bir haberde geçerdi mahpusun adı.

27 Ağustos 2020 tarihli bir haberde mesela:

“Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) avukatlarından Ebru Timtik, beş ay önce girdiği ölüm orucunda hayatını kaybetti. Timtik, 238 gün önce adil yargılanma talebiyle açlık grevine başlamıştı.”

Ya da 1 Ağustos 2025 tarihli bir haberde:

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, Madımak Katliamı hükümlüsü Adem Kozu dahil olmak üzere ağır suçlardan mahkûm edilen birçok kişinin kalan hapis cezalarını “sürekli hastalık, sakatlık ve kocama hâli” gerekçesiyle affetti.”

Hayatın cilvesi içinde farklı şehirlerde, farklı zamanlarda ama aynı küçük, dar ve çoğu zaman havasız görüşme odalarında karşılaştığımız, selâmımızı alan ve bize kendini açan, tecrübelerini aktaran nice insan...

Bu satırları o insana bir teşekkür amacıyla kaleme aldım.

Rıdvan Çağrıcı, İsmail Şah Balta, Tamer Aslan, Can Özbilen, Osman Erdemir, İrfan Çağrıcı, İsmail Uysal, Velit Bilen, Salih Baytap, Mehmet Beşir Varol, Necdet Yüksel, Ferhan Özmen, Abdülhamit Çelik, İbrahim Günaydın, Tahir Baran, Mehmet Kaya, Bülent Şakar, Rüştü Aytufan, Mehmet Ramazan Aydemir, Adem Kozu, Yusuf Polat, Osman Eken, İbrahim Günaydın, Nevzat Güngör, Selim Kaan, Serhat Selahaddin Tunç, Ahmet Şat, Mehmet Ali Şeker, Mahmut Uyan, A. S. Durmaz, Seyit Ertul, Altan Gülmez, Emin Koçhan, Selim Aydın, Mevlüt Kuşman, Burhan Kuş, Kamil Aşkın, Burhanettin Yalçın, Halil İbrahim Düzbiçer, M. Korkan Benlice, Mevlüt Karhan, Bülent Pamuk, İlhan Taşbey, Kadir Aydın, Davut İnan,

Şehmus Yılmaz, Fevzi Demir, Ahmet Arslan, Ahmet Kurt, İbrahim Halil Alkan, Mehmet Emir Durgun, Selim Kaynak, Mehmet Kılıçarslan, Mustafa Kemal Saygı, Eyyüp Bozkurt, Mehmet Ali Tekin, Cihat Özbolat, Alparslan Kuytul, Ali Bulaç, Ahmet Turan Alkan, Halis Bayancuk, Selçuk Kozağaçlı, Ahmet Altan, Mehmet Altan, Osman Kavala, Bekir Kaya, Şahrmerdan Sarı, Yiğit Aksakoğlu, Nazlı Ilıcak, Barkın Timtik, Behiç Aşçı, Ömer Faruk Gergerlioğlu, Mücella Yapıcı, Çiğdem Mater, Mine Özerden...

Sürç-i lisan ettiyse affola.

RÖPORTAJ

Ceza ve Tevkif Evleri Eski Genel Müdürü

Enis Yavuz YILDIRIM

Türkiye’de Cezaevleri: Sorunlar, İhtiyaçlar ve İşleyiş

Enis Yavuz YILDIRIM

Ceza ve Tevkif Evleri Eski Genel Müdürü

Röportaj: Ali DALAZ & Osman YURT

Türkiye’de cezaevlerinin temel amacı sizce nedir: cezalandırma mı, ıslah mı, toplumsal koruma mı, yoksa caydırıcılık mı? Görev yaptığınız dönemde ceza infaz kurumlarına hâkim olan temel yönetim yaklaşımını bu kapsamda nasıl tanımlarsınız?

Türkiye’de cezaevlerinin temel amacına bakarken, cezanın tarihsel süreç içerisindeki amaçlarına ve bu amaçların, ceza biçimlerine ve infaz yansımalarına bakmak gerekir. Ceza hukukunun tarihsel gelişimi içerisinde, en temel haliyle; “ intikam alma ” ve caydırma amacı öne çıkarken, süreç içerisinde bu amaçlar, mağdurun adalet duygusunu tatmin etmeye dönüşmüş, caydırma amacı korunurken yöntemleri değişmiş ve bu amaçların yanına modern Ceza sistemlerinin gereği olan yeni amaçlar eklenmiştir. Bunlar en önemlisi ıslah edilerek topluma yeniden

kazandırılması suretiyle, hukuk düzeninin korunması ve toplumsal barışın teminidir.

Türk ceza infaz sistemi bakımından soruda yer alan bu kavramları birbirinin alternatifi olarak değerlendirmiyorum. Ceza infaz kurumlarının temel amacı yalnızca kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakmak değildir. Elbette işlenen suçun hukuki sonucu olarak özgürlüğün sınırlandırılması cezanın temel unsurudur. Ancak çağdaş infaz anlayışı bunun ötesine geçmektedir. Esas amaç, toplumu suçtan korurken, hükümlünün yeniden suç işlemesini önleyecek, onu sorumluluk sahibi bir birey olarak topluma yeniden kazandıracak bir infaz sürecini hayata geçirmektir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun da infaz sistemini bu anlayış üzerine inşa etmiştir. Güvenlik, disiplin, insan onuruna saygı, eğitim, iyileştirme ve yeniden topluma kazandırma birbirini tamamlayan unsurlardır. Bunlardan herhangi birinin eksik kalması, infaz sisteminin nihai amacına ulaşmasını güçleştirir.

Görev yaptığım dönemde de temel yaklaşım, güvenlik ile iyileştirme faaliyetlerini birbirinin alternatifi olarak değil, birbirini tamamlayan iki temel unsur olarak görmektir. Çünkü güvenliğin sağlanmadığı bir ortamda etkili bir iyileştirme çalışması yürütmek mümkün olmadığı gibi, bireyin değişimini ve yeniden topluma kazandırılmasını hedeflemeyen bir infaz anlayışının da uzun vadede toplumsal güvenliğe beklenen katkıyı sağlaması mümkün değildir.

Bireysel iyileştirmeyi ve sosyal hayata hazırlamayı içeren faaliyetleri güçlendirmek suretiyle güvenliği de sağlama anlayışına biz “dinamik güvenlik anlayışı” diyoruz.

Bu anlayış doğrultusunda son yıllarda Türk ceza infaz sisteminde önemli bir yapısal dönüşüm gerçekleştirildi. Fiziki şartları günümüz ihtiyaçlarını karşılamayan çok sayıda eski ceza infaz kurumu kapatılarak yerlerine uluslararası standartlara uygun, eğitim, sağlık, spor, meslek edindirme ve sosyal faaliyet alanlarını bünyesinde barındıran modern kampüs tipi ceza infaz kurumları inşa edildi. Böylece infaz kurumları yalnızca barındırma işlevini yerine getiren yapılar olmaktan çıkarılarak, iyileştirme faaliyetlerinin daha etkin yürütülebileceği yaşam alanlarına dönüştürüldü.

Bu dönüşüm yalnızca fiziki altyapıyla sınırlı kalmadı. Ceza infaz hizmetlerinin niteliğini belirleyen en önemli unsurun yetişmiş insan kaynağı olduğu anlayışıyla personel eğitimine de özel önem verildi. Personel eğitim merkezlerinin kurumsal kapasiteleri güçlendirildi, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları sürekli güncellendi, insan hakları, iletişim, kriz yönetimi ve mesleki uzmanlaşma alanlarında kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütüldü. Çünkü çağdaş infaz sistemlerinde başarı, yalnızca güçlü fiziki altyapıyla değil, iyi yetişmiş ve mesleki yetkinliği yüksek personelle mümkün olabilmektedir.

Bunun yanında son yıllarda ceza infaz hizmetlerinde dijital dönüşüm alanında da önemli ilerlemeler kaydedildi. Kurumların yönetim süreçlerinin dijital altyapılarla desteklenmesi, hükümlü ve tutuklulara sunulan hizmetlerin teknolojik imkânlardan daha etkin şekilde yararlanılarak sunulması, karar alma süreçlerinde veri temelli yönetim anlayışının güçlendirilmesi ve kamu hizmetlerinin dijitalleşmesine yönelik önemli adımlar atıldı. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir yenilenme olarak değil; infaz hizmetlerinin etkinliğini artıran, hizmet kalitesini yükselten ve kamu yönetiminde şeffaflık ile erişilebilirliği güçlendiren kapsamlı bir değişim süreci olarak değerlendirilmelidir.

Eğitim faaliyetleri, psikososyal destek hizmetleri, manevi rehberlik çalışmaları, sağlık hizmetleri ve aile bağlarının korunmasına yönelik uygulamalar da aynı anlayış doğrultusunda önemli ölçüde geliştirildi. Böylece infaz sürecinin yalnızca özgürlüğün sınırlandırıldığı bir dönem değil; bireyin yeniden topluma hazırlanmasına katkı sağlayan çok yönlü bir süreç olarak ele alınması hedeflendi.

Kanaatimce son yıllarda Türk ceza infaz sisteminde yaşanan en önemli değişim, infaz hizmetlerinin yalnızca güvenlik ekseninde değil; insan onurunu esas alan, bireysel gelişimi destekleyen, bilimsel verilerden yararlanan ve teknolojinin sunduğu imkânları etkin şekilde kullanan bütüncül bir anlayışla yürütülmeye başlanmış olmasıdır. Bu yaklaşımın, Türk ceza infaz sisteminin geleceğini şekillendiren en önemli paradigma değişikliklerinden biri olduğunu düşünüyorum.

Türkiye’deki cezaevi uygulamalarında caydırıcılık mı, yoksa toplum kültürüne ve sosyolojisine en uygun olan mı tercih edilmektedir? Cezaevi sisteminde “insan onuru” ilkesi ne ölçüde karşılık bulmaktadır?

Ceza infaz sistemlerinde caydırıcılık kuşkusuz önemli bir işleve sahiptir. Ancak günümüzde çağdaş infaz anlayışının geldiği noktada, yalnızca ağır yaptırım-

ların suç oranlarını kalıcı biçimde düşürdüğünü söylemek mümkün değildir. Suçun önlenmesinde asıl belirleyici olan, infaz sürecinin bireyin davranışlarını değiştirebilmesi, yeniden suç işlemesini önleyebilmesi ve topluma yeniden uyum sağlamasını destekleyebilmesidir. Bu nedenle Türk ceza infaz sistemi de yalnızca cezalandırmayı esas alan bir anlayıştan ziyade, güvenlik ile iyileştirmeyi birlikte ele alan bir yaklaşım üzerine inşa edilmiştir.

Türk toplumunun kendine özgü sosyal yapısı, güçlü aile ilişkileri ve dayanışma kültürü de infaz uygulamalarına yansımaktadır. Hükümlü ve tutukluların aile bağlarının korunması, eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine katılımlarının desteklenmesi, psikososyal hizmetler, manevi rehberlik çalışmaları ile sosyal ve kültürel faaliyetler bu yaklaşımın önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Çünkü infaz süreci yalnızca kişinin cezasını çektiği bir dönem değil, aynı zamanda yeniden topluma hazırlanma süreci olarak görülmektedir.

İnsan onuru ise Türk ceza infaz sisteminin vazgeçilmez temel ilkelerinden biridir. Bir kişi hürriyetinden yoksun bırakılmış olabilir; ancak insan olmasından kaynaklanan temel hak ve onurunu korumaya devam eder. Bu anlayış, yalnızca mevzuatta yer alan bir ilke değil; kurumların yönetiminden sağlık hizmetlerine, eğitim faaliyetlerinden disiplin uygulamalarına kadar bütün süreçlerde gözetilmesi gereken temel bir değerdir. Güvenliğin sağlanması ile insan onurunun korunması birbirinin alternatifi değil, birbirini tamamlayan iki temel unsurdur.

Elbette ceza infaz sistemi çok büyük ve dinamik bir yapıdır. Yüz binlerce hükümlü ve tutuklunun barındırıldığı, on binlerce personelin görev yaptığı bu ölçekte bir organizasyonda zaman zaman uygulamaya ilişkin sorunların yaşanabilmesi mümkündür. Önemli olan, bu tür durumları görmezden gelmek değil; etkili denetim mekanizmalarıyla tespit etmek, gerekli tedbirleri zamanında almak ve sistemi sürekli geliştirme anlayışıyla hareket edebilmektir.

Bu bakımdan Türk ceza infaz sistemi oldukça kapsamlı bir denetim yapısına sahiptir. Kurumlar yalnızca kendi idari yapıları içerisinde değil; Cumhuriyet başsavcılıkları, infaz hâkimlikleri, Bakanlığın teftiş ve denetim birimleri, izleme kurulları, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları çerçevesinde çok yönlü bir

denetime tabidir. Bu çok katmanlı denetim mekanizması, hem hukukun üstünlüğünün hem de hesap verebilir kamu yönetiminin önemli güvencelerinden biridir.

Kanaatimce bugün Türk ceza infaz sisteminin temel hedefi; güvenliği esas alırken insan onurunu da aynı ölçüde koruyan, hukukun üstünlüğüne bağlı, şeffaf, hesap verebilir ve toplumsal güveni sürekli güçlendiren bir infaz sistemini geliştirmektir. Bu hedef doğrultusunda son yıllarda önemli mesafeler alınmış olmakla birlikte, infaz sistemi yaşayan bir yapıdır. Toplumun değişen ihtiyaçları, uluslararası standartlar ve uygulamadan elde edilen tecrübeler doğrultusunda kendisini sürekli geliştirmeye devam etmesi de bu alanın doğal bir gereğidir.

Burada hemen vurgulamak isterim ki; ceza infaz sistemimizin başarısı cezanın infazından önce ve cezanın infazından sonra cezanın sujesi olan kişilere yönelik diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla bu alandaki STK'ların ortak duyarlılığı ile de yakından ilgilidir.

Türkiye ceza infaz sisteminin bugün en büyük üç yapısal sorunu sizce nedir? Hapis cezasının gerçekten dönüştürücü/ıslah edici bir fonksiyon icra ettiğini düşünüyor musunuz?

Ceza infaz sistemleri, toplumun sosyal yapısından, suç politikalarından ve ekonomik koşullardan doğrudan etkilenen dinamik yapılardır. Dolayısıyla hiçbir ülkenin infaz sisteminin bütün sorunlarını tamamen çözdüğünü söylemek mümkün değildir. Türkiye bakımından da son yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiş olmakla birlikte, üzerinde çalışılması gereken yapısal alanlar bulunduğunu düşünüyorum.

Bunlardan ilki, ceza infaz kurumlarındaki kalabalıklaşmadır. Son yıllarda yeni ceza infaz kurumlarının inşa edilmesiyle fiziki kapasite önemli ölçüde artırılmış, eski ve fiziki şartları yetersiz birçok kurum kapatılarak yerlerine uluslararası standartlara uygun kampüs tipi kurumlar yapılmıştır. Buna rağmen hükümlü ve tutuklu sayısındaki artış, yalnızca Türkiye'nin değil, birçok ülkenin karşı karşıya bulunduğu ortak bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kalabalıklaşma; barınmadan sağlık hizmetlerine, eğitim faaliyetlerinden personel planlamasına kadar pek çok alanı doğrudan etkileyen temel meselelerden biridir. Bu nedenle yalnızca yeni kurumlar yapmak değil, suç politikaları ile infaz politikalarının birlikte değerlendirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

İkinci önemli konu, hükümlü profilinin giderek daha karmaşık hâle gelmesidir. Günümüzde ceza infaz kurumlarında farklı yaş gruplarından, farklı sosyo-ekonomik geçmişlere sahip, bağımlılık sorunu yaşayan, ruh sağlığı desteğine ihtiyaç duyan, yabancı uyruklu veya farklı güvenlik riskleri taşıyan bireyler aynı sistem içerisinde bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, klasik infaz anlayışının ötesine geçilmesini zorunlu kılmaktadır. Artık tek tip uygulamalar yerine risk ve ihtiyaç esaslı, bireyselleştirilmiş infaz modellerinin geliştirilmesi çağdaş infaz sistemlerinin temel yönelimlerinden biridir. Türkiye’de de değerlendirme sistemlerinin, psikososyal destek mekanizmalarının ve eğitim programlarının bu anlayış doğrultusunda geliştiğini görmek mümkündür.

Üçüncü yapısal alan ise, ceza infaz kurumları ile toplum arasındaki geçiş sürecinin daha da güçlendirilmesidir. İnfazın başarısı yalnızca kurum içerisinde geçirilen süreyle ölçülemez. Asıl başarı, kişinin tahliye olduktan sonra yeniden suç işlememesi, üretken bir birey olarak sosyal hayata katılabilmesi ve toplumsal bağlarını sürdürebilmesidir. Bu nedenle ceza infaz kurumlarında yürütülen eğitim, meslek edindirme, psikososyal destek ve iyileştirme faaliyetlerinin denetimli serbestlik sistemiyle, kamu kurumlarıyla, yerel yönetimlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla bütüncül bir anlayış içerisinde desteklenmesi önem taşımaktadır.

Bu sorunlara ceza İnfaz alanında kaynakların artan ihtiyaçlar karşısında yetiştirmekte zorlanıldığı hususunu (insan, donanım ve bütçe açısından) da ekleyebiliriz.

Hapis cezasının dönüştürücü bir fonksiyon icra edip etmediği sorusuna gelince; buna tek kelimelik bir cevap vermek mümkün değildir. Hapis cezası, tek başına kişiyi değiştiren bir araç değildir. Eğer infaz süreci yalnızca özgürlüğün sınırlandırılmasından ibaret kalırsa, cezanın iyileştirici etkisinden söz etmek güçleşir. Buna karşılık, kişinin eğitim aldığı, meslek edindiği, psikososyal destek gördüğü, ailesiyle bağlarını koruyabildiği ve tahliye sonrasına hazırlanabildiği bir infaz süreci, yeniden suç işleme riskini azaltan önemli bir fonksiyon üstlenebilir.

Nitekim modern infaz anlayışı da tam olarak bu noktaya odaklanmaktadır. Amaç yalnızca işlenen suça karşılık bir yaptırım uygulamak değil; aynı zamanda suçun tekrarını önleyebilecek sosyal ve bireysel değişimi desteklemektir. Bu nedenle günümüzde ceza infaz kurumları, klasik anlamda yalnızca güvenlik tedbirlerinin uygulandığı yerler olmaktan çıkmış; eğitimin, rehabilitasyonun, psiko-

sosyal desteğin ve bireysel gelişimin de yürütüldüğü kurumsal yapılar hâline gelmiştir.

Kanaatimce infaz sisteminin başarısı, ceza infaz kurumundan tahliye olan kişinin tekrar suç işleyip işlememesiyle ölçülmelidir. Eğer kişi salıverildikten sonra hukuk içinde yaşamını sürdürebiliyor, ailesiyle ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurabiliyor ve üretken bir birey olarak hayatına devam edebiliyorsa, infaz sistemi gerçek anlamda amacına ulaşmış demektir. Bu nedenle gelecekte de Türk ceza infaz sisteminin en önemli önceliğinin, güvenliği esas alırken yeniden topluma kazandırma fonksiyonunu daha da güçlendirmek olması gerektiğini düşünüyorum.

Bence bu yaklaşım çok daha isabetli. “Hak ihlalinin temel sebebi...” gibi bir ifadeyle başlamak yerine, önce Türk infaz mevzuatının insan hakları eksensli yapısını ortaya koymak, ardından uygulama ve kurumsal kültür boyutuna geçmek daha doğal bir akış sağlayacaktır.

Size göre cezaevlerinde en sık karşılaşılan hak ihlalleri nelerdir? Hak ihlallerinin temel sebebi mevzuat mı, uygulama mı, personel eğitimi eksikliği mi, yoksa kurumsal kültür mü?

Her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki, Türk ceza infaz sisteminde işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans ilkesi benimsenmiştir. Bu yaklaşım yalnızca bir politika beyanı değil, mevzuata, idari uygulamalara ve denetim mekanizmalarına yansıyan temel bir devlet politikasıdır. Ceza infaz kurumlarında bu konuda çok katmanlı denetim mekanizmaları oluşturulmuş, personel eğitimleri sürekli geliştirilmiş ve insan hakları standartlarının uygulanmasına özel önem verilmiştir. Buna rağmen, böylesine büyük bir sistem içerisinde zaman zaman münferit hak ihlali iddiaları gündeme gelebilmektedir. Önemli olan, bu iddiaların kim tarafından dile getirildiğine bakılmaksızın, ciddiyetle ele alınması, idari ve adli merciler tarafından titizlikle araştırılması ve ihlal tespit edilmesi hâlinde gerekli işlemlerin gecikmeksizin yapılmasıdır. Bu yaklaşım, hem hukuk devleti ilkesinin hem de ceza infaz sistemine duyulan güvenin temel gereğidir.

Uygulamada en fazla gündeme gelen konuların sağlık hizmetlerine erişim, aile ile görüşme imkânları, sevk işlemleri, disiplin uygulamaları, arama tedbirleri ve bazı kurumlarda yaşanan fiziki kapasite kaynaklı hususlar olduğu söylenebi-

lir. Bunların önemli bir kısmı da yargısal ve idari denetim mekanizmaları tarafından sürekli gözden geçirilmekte, uygulamalar gerektiğinde geliştirilmektedir.

Türk ceza infaz mevzuatı, insan haklarının korunmasını esas alan güçlü bir hukuki altyapıya sahiptir. Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümleri, 5275 sayılı Kanun, ilgili yönetmelikler ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler birlikte değerlendirildiğinde, insan onurunun korunması, kötü muamelenin önlenmesi, sağlık hakkı, savunma hakkı, aile hayatına saygı ve etkili başvuru hakkı gibi temel güvencelerin ayrıntılı şekilde düzenlendiği görülmektedir. Bu nedenle uygulamada karşılaşılan meselelerin değerlendirilmesinde, mevzuattan ziyade uygulamanın sürekli geliştirilmesi, standartların ülke genelinde aynı düzeyde uygulanması ve değişen ihtiyaçlara göre kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Bu noktada personel eğitimi büyük önem taşımaktadır. Ceza infaz kurumlarında görev yapan personel yalnızca güvenliği sağlayan kamu görevlileri değildir; aynı zamanda insan haklarını uygulayan, kriz yöneten, iletişim kuran ve iyileştirme faaliyetlerinin de parçası olan profesyonellerdir. Bu nedenle hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerin sürekli güncellenmesi, değişen ihtiyaçlara göre geliştirilmesi ve uluslararası iyi uygulamaların yakından takip edilmesi gerekmektedir.

Kurumsal kültür ise bütün bu unsurları tamamlayan en önemli faktörlerden biridir. İnsan haklarına saygının yalnızca mevzuatta yer alması yeterli değildir; bunun kurum yönetiminden en alt uygulama birimine kadar günlük çalışma kültürünün ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi gerekir. Son yıllarda Türk ceza infaz sisteminde şeffaflık, hesap verebilirlik, sürekli eğitim ve insan hakları odaklı yönetim anlayışının daha da güçlenmesine yönelik önemli mesafeler alındığını söylemek mümkündür. Bu gelişimin, infaz sisteminin geleceği açısından da aynı kararlilikla sürdürülmesi gerektiğine inanıyorum.

Sevk uygulamalarının (başka cezaevine nakil) zaman zaman fiilî bir cezalandırma aracına dönüştüğü eleştirilerine katılıyor musunuz? Sürgün sevkleri (uzak şehir nakilleri) mahpus ve aile üzerinde nasıl bir etki yaratıyor?

Sevk uygulamalarını değerlendirirken öncelikle bunların hukuki amacını doğru ortaya koymak gerekir. Ceza infaz sisteminde nakil işlemleri bir disiplin yaptırımı veya cezalandırma yöntemi olarak düzenlenmemiştir. Sevk kararları;

güvenlik gerekleri, kurumların kapasite durumu, hükümlünün yargılamasının bulunduğu yer, sağlık ihtiyaçları, eğitim imkânları, kurum türleri arasındaki geçişler veya hükümlünün talebi gibi birçok farklı gerekçeyle gerçekleştirilebilmektedir.

Dolayısıyla sistemin amacı bakımından sevk in cezalandırıcı bir araç olarak kullanıldığını söylemek doğru olmaz. Bununla birlikte, her idari işlem gibi sevk kararlarının da hukuka uygunluk, ölçülülük ve kamu yararı ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle sevk işlemleri de yargısal denetime açık olup gerekli görüldüğünde hukuki yollarla incelenebilmektedir.

Diğer taraftan, aileden uzak kurumlara yapılan nakillerin mahpuslar ve aileleri üzerinde birtakım sosyal sonuçlar doğurabileceği de inkâr edilemez. Özellikle çocuk sahibi hükümlüler bakımından aile bağlarının korunması, infaz sürecinin önemli unsurlarından biridir. Bu nedenle mümkün olduğu ölçüde aile ilişkilerinin devamını destekleyen uygulamaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Ancak uygulamada yalnızca aileye yakınlık kriteriyle hareket etmek her zaman mümkün olmayabilir. Kurumların güvenlik seviyeleri, kapasite durumları, hükümlünün hukuki statüsü, tedavi ihtiyaçları veya yürütülen soruşturma ve kovuşturmalar gibi pek çok husus birlikte değerlendirilmektedir. İnfaz sisteminin görevi de bütün bu unsurlar arasında makul dengeyi kurabilmektir.

Son yıllarda aile bağlarının korunmasına yönelik uygulamaların geliştirilmesi, haberleşme ve görüş imkânlarının çeşitlendirilmesi, sevk planlamalarında objektif kriterlerin esas alınması yönünde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kanaatimce gelecekte de güvenlikten taviz vermeden aile bütünlüğünü ve sosyal bağları mümkün olduğunca koruyan uygulamaların güçlendirilmesi, infaz sisteminin gelişim alanlarından biri olmaya devam edecektir.

Mahpusların haberleşme, görüş ve aile bağlarını sürdürme hakkı konusunda mevcut sistem yeterli mi?

Ceza infaz kurumlarında aile bağlarının korunması, yalnızca insani bir ihtiyaç olarak değil, aynı zamanda infazın temel amaçlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bilimsel çalışmalar da göstermektedir ki, aile ilişkilerini sürdürebilen hükümlülerin yeniden topluma uyum sağlamaları ve yeniden suç işleme risklerinin azaltılması daha mümkün hâle gelmektedir. Bu nedenle çağdaş

infaz sistemlerinde aile bağlarının korunması, iyileştirme faaliyetlerinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Türk ceza infaz sistemi de son yıllarda bu alanda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Açık ve kapalı görüşler, telefon görüşmeleri ve mektup gibi klasik iletişim imkânlarının yanında, teknolojinin sunduğu imkânlardan da etkin şekilde yararlanılmaya başlanmıştır. Bu dönüşümün en önemli örneklerinden biri, Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi (ACEP) olmuştur.

ACEP, yalnızca Türkiye açısından değil, uluslararası alanda da dikkat çeken ve ödüllendirilen yenilikçi bir infaz teknolojisi projesidir. Türkiye olarak bu projeyle 2023 yılında Amerika'da Florida'da (ICPA) Dünya Ceza İnfaz hizmetleri birliği tarafından, hükümlülerin iyileştirilmesi kategorisinde yılın başarı ödülünü aldık. Bu proje sayesinde hükümlü ve tutuklular, belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yakınlarıyla görüntülü görüşme yapabilmektedir. Böylece aile bireylerinin yalnızca görüşme yapabilmek amacıyla uzun mesafeler kat ederek ceza infaz kurumlarına gelme zorunluluğu önemli ölçüde azalmış, özellikle yaşlılar, engelliler, küçük çocuklar ve farklı şehirlerde yaşayan aile bireyleri açısından çok önemli bir kolaylık sağlanmıştır. Bu uygulama, yalnızca teknolojik bir yenilik değil; aynı zamanda aile bütünlüğünü güçlendiren ve infaz hizmetlerini insan odaklı bir anlayışla geliştiren önemli bir reform niteliğindedir. İletişimle ilgili kullandığımız teknolojinin Avrupa ülkelerinin de üzerinde olduğunu memnuniyetle ifade edebilirim.

Özellikle çocukların ebeveynleriyle bağlarını sürdürebilmeleri bakımından da sistem içerisinde kolaylaştırıcı uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin, okul çağındaki çocukların eğitim hayatlarının olumsuz etkilenmemesi amacıyla, hafta içinde okula devam eden çocukların ebeveyn ziyaretlerini hafta sonlarında gerçekleştirebilmelerine imkân sağlayan düzenlemeler uygulanmaktadır. Böylece çocukların eğitim hakkı ile ebeveynleriyle kişisel ilişki kurma hakkı arasında daha sağlıklı bir denge kurulması amaçlanmaktadır.

Kanaatimce geline nokta önemli olmakla birlikte, bu alan sürekli gelişime açıktır. Teknolojik gelişmelerin infaz hizmetlerine uyarlanması, aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik yeni uygulamaların geliştirilmesi ve özellikle çocukların ebeveynleriyle ilişkilerini destekleyen modellerin yaygınlaştırılması, önümüzdeki dönemde de Türk ceza infaz sisteminin öncelikli gelişim alanlarından

biri olmaya devam edecektir. Ailenin korunması yalnızca sosyal bir politika değil, aynı zamanda yeniden topluma kazandırma amacına hizmet eden en önemli araçlardan biridir. Bu nedenle bu alandaki her yatırımın, uzun vadede hem bireye hem de toplumsal güvenliğe katkı sağlayacağına inanıyorum.

Çocuk mahpuslar bakımından mevcut sistem yeterli mi? Çocukların kapalı kurumlarda tutulması yerine hangi alternatif modeller geliştirilebilir? Annesiyle birlikte kalan çocuklar için mevcut uygulamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocuklara ilişkin infaz politikaları, yetişkinlerden tamamen farklı bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Çocuk adalet sisteminin temel amacı cezalandırmak değil, çocuğu korumak, gelişimini desteklemek ve yeniden topluma kazandırmaktır. Bu nedenle çocuklar bakımından özgürlüğü bağlayıcı tedbirlerin son çare olarak uygulanması, uluslararası belgelerde de kabul edilen temel ilkelerden biridir.

Çocukların zaman zaman kamuoyunu da çok rahatsız eden suçların içerisinde olması halinde yargılama, cezalandırma ve sonraki aşamaları tartışırken, söz konusu çocuğun suç öncesindeki durumu ve buna etki edebilecek mekanizmaları tekrar gözden geçirmek de toplum güvenliği açısından daha doğru olacaktır.

Türkiye’de de son yıllarda çocuklara yönelik infaz anlayışında önemli değişimler yaşanmıştır. Çocuk eğitim evlerinin yaygınlaştırılması, eğitim faaliyetlerinin güçlendirilmesi, psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesi ve çocuklara özgü infaz modellerinin uygulanması bu anlayışın yansımalarıdır. Bununla birlikte, çocukların mümkün olduğunca ceza adalet sistemi dışında tutulmasına yönelik koruyucu ve önleyici mekanizmaların daha da geliştirilmesi gerektiği kanatındayım.

Özellikle ilk kez suçla karşılaşan veya düşük risk grubunda bulunan çocuklar bakımından toplum temelli uygulamalar, denetimli serbestlik tedbirleri, aile destek programları, eğitim merkezli modeller ve onarıcı adalet uygulamaları daha fazla kullanılmalıdır. Çünkü çocukların gelişim süreci dikkate alındığında, kurum ortamından ziyade sosyal çevre içerisinde yürütülen iyileştirme faaliyetleri çoğu zaman daha olumlu sonuçlar vermektedir.

Annesiyle birlikte kalan çocuklar ise ceza infaz sisteminin en hassas gruplarından birini oluşturmaktadır. Bu çocuklar herhangi bir suçun tarafı değildir; yal-

nızca yaşamlarının ilk yıllarını anneleriyle birlikte geçirmek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla bu alandaki bütün uygulamaların temel hareket noktası, çocuğun üstün yararının korunmasıdır.

Bu anlayış doğrultusunda son yıllarda önemli yapısal iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bazı ceza infaz kurumlarında anne ve çocukların ihtiyaçları dikkate alınarak müstakil anne-çocuk üniteleri oluşturulmuş, klasik ceza infaz kurumu anlayışından farklı fiziksel yaşam alanları tasarlanmıştır. Yeni bina yapılmasının mümkün olmadığı kurumlarda ise mevcut kurumlar içerisinde anne-çocuk yaşam birimleri oluşturularak bu alanlar çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu birimlerde çocukların gelişimini destekleyecek oyun alanları, etkinlik alanları ve çocuk dostu yaşam ortamları oluşturulmasına özel önem verilmiştir.

Bunun yanında, anneleriyle birlikte kalan çocukların ceza infaz kurumu ortamından olumsuz etkilenmemeleri amacıyla eğitim ve sosyal gelişimlerine yönelik önemli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ile yürütülen iş birliği kapsamında bu çocukların uygun yaşa geldiklerinde kurum dışındaki kreş ve anaokullarından yararlanmaları sağlanmakta, böylece akranlarıyla birlikte eğitim almaları ve normal sosyal gelişim süreçlerini sürdürebilmeleri desteklenmektedir. Bu yaklaşım, çocuğun ceza infaz kurumunun değil, toplumun bir parçası olduğu anlayışının somut bir yansımasıdır.

Kanaatimce bu alanda önemli ilerlemeler sağlanmış olmakla birlikte, çocuklara yönelik infaz politikaları sürekli geliştirilmesi gereken bir alandır. Çocuğun üstün yararını esas alan, kurum bakımını en aza indiren, aileyi ve sosyal çevreyi güçlendiren uygulamaların yaygınlaştırılması, gelecekte de Türk çocuk adalet sisteminin temel önceliklerinden biri olmaya devam etmelidir. Özellikle ceza infaz kurumunda annesiyle birlikte bulunan çocuklar bakımından temel hedef, onların ceza infaz kurumunda bulunduklarını mümkün olduğunca hissetmeyecekleri, sağlıklı gelişimlerini destekleyen ve çocukluklarını yaşayabilecekleri bir ortamın oluşturulması olmalıdır. Bu yaklaşımın hem çocuk hakları hem de sosyal devlet ilkesi bakımından son derece değerli olduğunu düşünüyorum.

“Pembe oda” uygulamasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Aile bütünlüğü bakımından işlevsel mi, yoksa sorunlu mu?

Kamuoyunda “pembe oda” olarak bilinen uygulamanın temel amacı, hükümlülerin eşleriyle aile bağlarını koruyabilmelerine imkân sağlamaktır. Aslında bu uygulamayı yalnızca bir infaz uygulaması olarak değil, aile kurumunun korunmasına yönelik sosyal bir politika olarak değerlendirmek gerekir.

Uzun süreli hapis cezalarının aile yapısı üzerinde olumsuz etkiler oluştura-
bileceği bilinen bir gerçektir. Eşler arasındaki bağın zayıflaması, çocukların ebe-
veynlerinden uzak büyümesi ve aile bütünlüğünün bozulması, yalnızca hüküm-
lüyü değil, toplumun tamamını ilgilendiren sonuçlar doğurabilmektedir. Bu ne-
denle aile bağlarının korunmasına yönelik uygulamaların infaz sisteminde yer
almasını genel olarak olumlu değerlendiriyorum.

Elbette bu uygulamanın belirli şartlara bağlanması doğaldır. Kurum güven-
liği, disiplin düzeni ve objektif kriterler gözetilerek yürütülmesi gereken bir uy-
gulamadır. Önemli olan, bu kriterlerin açık, öngörülebilir ve eşit şekilde uygula-
nabilmesidir.

Kanaatimce bu tür uygulamalar, infazın yalnızca güvenlik boyutunu değil,
sosyal boyutunu da güçlendiren araçlardır. Aile bağlarını koruyabilen hükümlü-
lerin topluma yeniden uyum süreçlerinin daha sağlıklı ilerlediği hem uygulama
tecrübeleri hem de uluslararası çalışmalar tarafından ortaya konulmaktadır. Bu
nedenle aile bütünlüğünü destekleyen uygulamaların, güvenlikten taviz verilme-
den ve objektif esaslar çerçevesinde geliştirilmesi, çağdaş infaz sistemlerinin
önemli özelliklerinden biri olmaya devam edecektir.

**Bugün yeniden göreve dönseniz ilk değiştireceğiniz üç şey ne olurdu? Tür-
kiye’de ceza infaz sisteminde hangi reformlar artık ertelenemez?**

Ceza infaz sistemi yaşayan bir organizasyondur. Toplum değiştikçe, suç tip-
leri farklılaştıkça ve teknolojik imkânlar geliştikçe infaz sisteminin de kendisini
sürekli yenilemesi gerekir. Bu nedenle “tamamlanmış bir infaz sistemi”nden söz
etmek mümkün değildir. Her dönemin kendi reform ihtiyacı vardır.

Bugün yeniden görev yapacak olsaydım, öncelikle ceza infaz sisteminde bi-
reyselleştirilmiş infaz uygulamalarını daha da geliştirmeye çalışırdım. Artık aynı
suçtan hüküm giymiş iki kişinin dahi riskleri, ihtiyaçları ve yeniden suç işleme
ihtimalleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle infaz sürecinin de mümkün oldu-
ğunca kişiye özgü planlanması gerektiğini düşünüyorum. Risk ve ihtiyaç değer-
lendirme sistemlerinin daha da geliştirilmesi, infaz planlarının buna göre şekil-

lendirilmesi ve iyileştirme faaliyetlerinin kişiselleştirilmesi önemli bir reform alanıdır.

İkinci olarak, tahliye sonrası uyum sürecini güçlendirecek mekanizmaların daha da geliştirilmesini öncelikli görürdüm. Ceza infaz kurumunda verilen eğitim ve iyileştirme hizmetleri, tahliyeden sonra sosyal destek mekanizmalarıyla devam etmediği sürece istenilen etkiyi tam olarak oluşturamayabilir. Denetimli serbestlik sistemi, kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında daha güçlü bir koordinasyonun kurulması, yeniden suç işlemeyi önleme bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu düşünceyle bu alanı güçlendirme konusunda kararlı çalışmalar yapmaya devam ederdim.

Üçüncü olarak ise teknolojinin sunduğu imkânların infaz hizmetlerine daha fazla entegre edilmesini desteklemeye devam ederdim. Son yıllarda bu konuda önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, yapay zekâ destekli karar destek sistemleri, dijital eğitim uygulamaları, veri analitiği ve kurumsal yönetim teknolojileri önümüzdeki dönemin önemli çalışma alanları olacaktır. Teknoloji hiçbir zaman insan unsurunun yerine geçmeyecektir; ancak doğru kullanıldığında hem hizmet kalitesini hem de kamu kaynaklarının etkin kullanımını önemli ölçüde artıracaktır.

Bunun yanında personel eğitiminin sürekli geliştirilmesi, psikososyal hizmetlerin güçlendirilmesi, çocuklar ve kadınlar gibi özel gruplara yönelik uzmanlaşmış uygulamaların yaygınlaştırılması ve uluslararası iyi uygulamaların sisteme kazandırılması da reform gündeminin sürekli parçası olmalıdır.

Kanaatimce infaz sisteminde reform hiçbir zaman tamamlanan bir süreç değildir. Toplum değiştikçe infaz sistemi de değişmek zorundadır. Önemli olan, bu değişimi insan haklarından, hukuk devleti ilkesinden ve toplumsal güvenlikten ödün vermeden yönetebilmektir.

Ancak infaz sistemini değerlendirirken ve bu sistemin başarısından, hedeflerinden, ilkelerinden bahsederken tüm bu düşünceleri sahaya ve uygulama alanına taşıyacak olan kurumsal kapasiteye de dikkat çekmek gerekir. Adalet bakanlığı içerisinde bir hizmet birimi olarak teşkilatlanmış olan ceza ve Tevkifevleri Genel müdürlüğünün; organizasyon yapısının ve kurumsal kapasitesini yaklaşık 90.000 personeli ve 430.000'e yakın hükümlü ve tutukluyu yönetmeye uygun güçte olması gerekir. Organizasyon yapısındaki eksiklikler mevcut yöneticilerin

ve personelin daha fazla gayret göstermesi ve fedakarlıklar ile giderilebilir. Ancak daha güçlü bir yönetim açısından adalet bakanlığı altında nasıl bir kamusal model oluşturulabilecek hususu her zaman üzerinde çalışılması gereken konulardan birisidir ve en önemli konudur diyebiliriz. Kişisel çabalar ve fedakarlıklar her zaman sürdürülebilirliği sağlayamayabilir. Mevcut durumda da sayın Adalet Bakanımızın liderliğinde ceza ve Tevkifevleri Genel müdürlüğünün yönetici ve personeli milletimiz adına çok zor ve önemli bir görevi eksiksiz yürütme çabası içerisinde dirler. Ancak milletimizin gündemine bu alanda bir olumsuzluk gelmiyor ise bu önemli fedakarlıklar ortaya konduğu içindir.

Sivil toplumun cezaevlerini izleme ve raporlama rolü güçlendirilmeli mi? Cezaevleri daha şeffaf kurumlar hâline nasıl getirilebilir?

Şeffaflık, çağdaş kamu yönetiminin vazgeçilmez ilkelerinden biridir. Ceza infaz kurumları güvenlik nedeniyle belirli sınırlamalara sahip olmakla birlikte, bu durum onların kamu denetiminden uzak yapılar olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, özgürlüğünden yoksun bırakılan bireylerin bulunduğu kurumların daha güçlü denetim mekanizmalarına sahip olması hukuk devleti ilkesinin doğal bir sonucudur.

Türkiye’de bu konuda oldukça kapsamlı bir denetim sistemi bulunmaktadır. Cumhuriyet başsavcılıkları, infaz hâkimlikleri, Bakanlığın teftiş ve denetim birimleri, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetimleri yanında, ceza infaz kurumlarını düzenli olarak ziyaret eden İzleme Kurulları da sistemin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

İzleme Kurulları, toplum adına ceza infaz kurumlarını ziyaret eden, gözlem yapan ve tespitlerini raporlayan bağımsız bir izleme mekanizmasıdır. Son yıllarda bu mekanizmanın daha etkin çalışabilmesi amacıyla Avrupa Konseyi ile iş birliği içerisinde önemli kapasite geliştirme çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda izleme kurullarının kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik eğitim programları düzenlenmiş, izleme faaliyetlerinde kullanılacak standart araçlar ve değerlendirme ölçekleri geliştirilmiş, uygulama rehberleri hazırlanmış ve uluslararası iyi uygulama örnekleri ülkemize kazandırılmıştır. Böylece izleme faaliyetlerinin daha sistematik, daha nesnel ve kurumlar arasında ortak standartlara dayalı şekilde yürütülmesi hedeflenmiştir.

Kanaatimce bu çalışmaların devam ettirilmesi ve ülke genelinde yaygınlaştırılmasıyla birlikte İzleme Kurullarının ceza infaz kurumlarının geliştirilmesine sunduğu katkı daha da artacaktır. Çünkü etkin bir izleme sistemi yalnızca eksiklikleri tespit eden bir mekanizma değil; aynı zamanda iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasına, uygulama birliğinin sağlanmasına ve kurumsal gelişimin desteklenmesine de önemli katkılar sunmaktadır.

Şeffaflığın artırılması yalnızca kurum kapılarının açılması anlamına gelmez. Düzenli istatistiklerin yayımlanması, akademik araştırmaların desteklenmesi, iyi uygulamaların kamuoyuyla paylaşılması, uluslararası kuruluşlarla iş birliğinin sürdürülmesi ve denetim raporlarının kurumsal gelişime katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi de şeffaflığın önemli unsurlarıdır.

Kanaatimce güçlü infaz sistemleri, eleştiriden kaçınan değil; denetimden beslenen ve sürekli kendisini geliştirebilen sistemlerdir. İzleme Kurulları gibi bağımsız mekanizmaların güçlendirilmesi de bu gelişim sürecinin önemli araçlarından biri olmaya devam edecektir.

Türkiye’de cezaevleri gerçekten mahpusu topluma kazandırıyor mu; yoksa yalnızca özgürlüğü sınırlandıran kapalı disiplin mekânları olarak mı işliyor?

Bu soruya tek kelimeyle cevap vermek mümkün değildir. Çünkü infaz sisteminin başarısı yalnızca ceza infaz kurumlarının yaptığı çalışmalarla açıklanabilecek bir konu değildir.

Bugün Türk ceza infaz kurumlarında eğitimden meslek edindirmeye, psiko-sosyal destekten manevi rehberlik hizmetlerine, sportif ve kültürel faaliyetlerden sağlık hizmetlerine kadar çok geniş bir iyileştirme programı uygulanmaktadır. Bunların tamamının ortak amacı, kişinin tahliye sonrasında yeniden suç işlemeyen, üretken ve toplumla uyumlu bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesini sağlamaktır.

Ancak topluma yeniden kazandırma yalnızca ceza infaz kurumlarının sorumluluğunda değildir. Tahliye sonrasında aile, iş hayatı, eğitim sistemi, sosyal çevre ve kamu kurumlarının desteği de en az kurum içerisindeki çalışmalar kadar önemlidir. Bu nedenle yeniden suç işlemeyi önleme politikalarının bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekir.

Bugün ceza infaz kurumlarını yalnızca yüksek duvarlardan ibaret yapılar olarak tanımlamak doğru değildir. Bu kurumlar aynı zamanda eğitim verilen, meslek kazandırılan, psikolojik destek sunulan, sosyal sorumluluk faaliyetlerinin yürütüldüğü ve bireyin yeniden hayata hazırlanmasına katkı sağlayan kurumlardır. Elbette bu çalışmaların daha da geliştirilmesi mümkündür. Ancak son yıllarda bu alanda önemli bir zihniyet dönüşümünün yaşandığını söylemek gerekir.

Kanaatimce infaz sisteminin gerçek başarısı, tahliye olan kişinin bir daha ceza infaz kurumuna dönmemesiyle ölçülmelidir. Çünkü en başarılı infaz sistemi, yeniden suç işlemeyi önleyebilen sistemdir.

Uygulamaları bilen biri olarak, cezaevlerinin ıslahı ve iyileştirilmesi noktasında ne tavsiye edersiniz?

Öncelikle infaz sisteminin sürekli gelişen bir alan olduğunun kabul edilmesi gerekir. Ceza infaz kurumları toplumdan bağımsız yapılar değildir; toplumdaki değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Dolayısıyla infaz sisteminin de bilimsel gelişmeleri, uluslararası standartları ve uygulama tecrübelerini yakından takip etmesi gerekir.

Kanaatimce bundan sonraki dönemde en önemli önceliklerden biri, infaz hizmetlerinde uzmanlaşmanın daha da artırılmasıdır. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, yabancı uyruklular, bağımlılıkla mücadele eden bireyler ve ruh sağlığı desteğine ihtiyaç duyan kişiler için daha uzmanlaşmış hizmet modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

İkinci olarak personel niteliğine yapılan yatırımın devam etmesi büyük önem taşımaktadır. Ceza infaz kurumlarının en güçlü yönü fiziki yapıları değil, yetişmiş insan kaynağıdır. Mesleğini iyi yapan, insan hakları konusunda donanımlı, iletişim becerisi yüksek ve kriz yönetebilen personel, başarılı bir infaz sisteminin temelidir.

Üçüncü olarak, üniversitelerle ve bilim dünyasıyla iş birliğinin daha da geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. İnfaz politikalarının yalnızca tecrübeye değil, bilimsel araştırmalara ve veriye dayalı olarak şekillendirilmesi, uzun vadede daha başarılı sonuçlar doğuracaktır.

Şunu özellikle ifade etmek isterim ki; ceza infaz kurumlarının başarısı yalnızca içeride sağlanan güvenlikle ölçülmemelidir. Asıl başarı, kurumdan ayrılan

bireyin yeniden suç işlememesi, ailesiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi, üretken bir yaşam sürdürebilmesi ve topluma yeniden uyum sağlayabilmesidir. İnfazın nihai amacı da zaten budur. Ceza infaz sistemi, toplumu suçtan korurken aynı zamanda insana yatırım yapan bir kamu hizmetidir. Bu iki hedef birlikte gerçekleştirilebildiği ölçüde sistem gerçek anlamda amacına ulaşmış olacaktır.

Son olarak vurgulamak isterim ki; insanı dönüştürmek binaları ya da mevzuata dönüştürmek kadar kolay değildir. Dolayısıyla ceza İnfaz sistemi içerisine girmiş birisinin önceki yaşamından taşıdığı olumsuz kişisel özellikleri, suça yönelten etkileri, içerisinden çıktığı psikososyal ortamı adeta sihirli bir çubukla ceza İnfaz sistemi içinde dönüştürmek bu iddia da olmak imkansızla yakın bir duruma talip olmak demektir. Bu sebeple tek başına Ceza infaz sisteminden böyle dönüştürücü bir etki beklemek çok doğru bir beklenti olmayabilir. Ceza İnfaz sistemi elindeki tüm imkanlarla kullanabildiği tüm mekanizmalarla kişiyi rehabilite edip sosyal hayata hazırlamaya çalışacaktır. Ancak bu süreçler yönetilirken söz konusu kişinin Ceza İnfaz kurumuna girmeden önceki yaşantısının, eğitiminin, ailevi koşullarının ve Ceza İnfaz kurumundan çıktıktan sonraki yaşamının ilgili ve sorumlu kurumlar tarafından desteklenmesi gerekir. Batıda da olduğu gibi suç tekrarının önlenmesi kamu kurumlarının tam bir iş birliği ve STK'ların sahada sorumluluk alan samimi desteğiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. İstatistiklere bakıldığında topluma kazandırma çalışmalarının sonucu batı infaz sistemlerinden daha olumsuz değildir. Bu vesileyle bu kadar zor bir alanda görev yapan Ceza İnfaz personelini en tepe yöneticisinden en kıdemsiz memuruna kadar burada bir kez daha yaptıkları görevin zorluğunu ve risklerini bilen bir eski yöneticileri olarak takdirle anmak isterim.

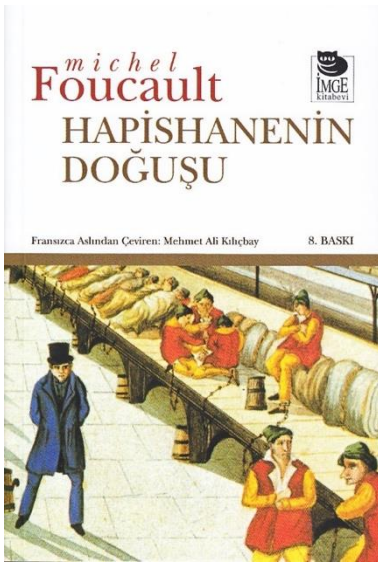
Cezaevini ve Mahpusu Anlamak: Kitaplar ve Filmler

Hazırlayan: Musa Melih DEMİRBAŞCI

Özgürce dergisinin bu sayısında, cezaevini ve cezalandırma yöntemlerini ele alırken, hapsedilmenin felsefesine, politika-sına ve insan ruhundaki derin izlerine odaklanan bir kitap ve film seçkisi sunuyoruz.

Kitaplar

Hapishanenin Doğuşu – Michel Foucault

Foucault'nun bu şöhretli kitabı modern cezalandırma sisteminin felsefi ve sosyolojik temellerini anlamak için bir giriş kitabı ve basucu eserdir. Yazar, cezalandırmanın tarihsel süreçte bedene fiziksel acı vermekten (halka açık kanlı infazlar), ruhu disipline etmeye (modern hapishaneler ve rehabilitasyon söylemi) nasıl evrildiğini dikkat çekici bir üslupla aktarır. Foucault'ya göre modern cezaevi, iktidarın insan doğasını kontrol altına alma arzusunun kusursuz mimarisidir.

Jeremy Bentham'dan aldığı "panoptikon" kavramıyla, hapishaneyi sadece duvarlarla çevrili bir mekân olmaktan çıkarıp, modern toplumun gözetleme ve denetleme mekanizmalarının metaforu haline getirir. Eser, suçlunun ıslahı argümanının ardındaki asıl amacın, "itaatkâr bedenler" oluşturmak olduğunu iddia ederek, ceza adaleti sistemine dair ezberlerimizi yeniden düşünmeye sevk ediyor.

1975 yılında yayınlanan "Hapishanenin Doğuşu", zaman geçtikçe eskimiyor, aksine sürekli kendini yeniden hatırlatıyor.

Buna ek olarak Foucault'nun bir konferansından ve bu konudaki mülakatlarından derlenen "Hapishaneye Alternatifler" eseri de okunabilir.

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu – Sevgi Soysal

12 Mart muhtırası sonrası tutuklanan yazar Sevgi Soysal'ın bizzat kendi deneyimlerinden süzülen bu anı-roman, Türkiye'nin siyasi cezalandırma pratiğine kadınların gözünden bakar. 1976 yılında Politika gazetesinde tefrika olarak yayınlanan eser, cezaevini sadece eziyet çekilen karanlık bir zindan olarak resmetme kolaycılığına kaçmaz; aksine içeride kurulan yaşamı, direnişi, zaafları ve devletin militarist yüzünü son derece canlı, ironik ve insani bir dille aktarır.

SEVGİ SOYSAL
BÜTÜN ESERLERİ (BES)
Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu

12 Mart döneminin simge yazarlarından olan, Prof. Dr. Mümtaz Soysal'la evliliğini dahi hapisshanede yapan Sevgi Soysal'ın kalemi, mahpus olmanın getirdiği trajedinin içindeki absürtlükleri gösterir. Devlet otoritesinin gülünçlüğünü, farklı sınıflardan ve ideolojilerden gelen kadınların koğuş içindeki zorunlu beraberliklerinden doğan çatışmaları ve dayanışmayı ustalıkla işler. Siyasi tahakküme karşı mizahı ve yaşama sevincini bir kalkan olarak kullanan eşsiz bir metindir.

Ölümler Evinden Notlar – Fyodor Dostoyevski

FYODOR DOSTOYEVSKI

ÖLÜMLER
EVİNDEN
NOTLAR

ÇEVİRİ: SABRİ GÜRSER

15. BASKI

Dünya edebiyatının en büyük yazarlarından Dostoyevski'nin siyasi nedenlerle sürüldüğü Sibiry'a'daki kürek mahkûmiyeti yıllarından ilhamla yazılmış bu romanın konusu, toprak sahibi bir ailenin oğlu olan Aleksandr Petroviç Goryançikov'in kıskançlık nedeniyle karısını öldürüp kürek cezasına çarptırılması ve Sibiry'a'da on yıllık cezasını çekerken yaşadıklarıdır. Yazar, sadece mahkûmların çektiği fiziksel çileyi değil, hapsedilmenin insan onurunda ve zihninde açtığı onarılmaz yaraları analiz eder.

Cezalandırmanın insanı "ıslah etmediğini", aksine onu nasıl topluma yabancılaştırdığını ve

yalnızlaştırdığını, kendi içine kapattığını gösterir. Mahkûmların ruh halleri, umut kııntıları, anlamsız angaryalar karşısındaki isyanları üzerinden insanın özgürlüğe duyduğu açlığın anatomisini çıkarır.

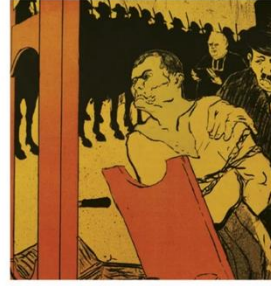
Bir İdam Mahkûmunun Son Günü – Victor Hugo

Ölüm cezasının eleştiren alt metne sahip en erken edebi eserlerden biri olan bu kısa roman, idam edilmeyi bekleyen isimsiz bir mahkûmun son haftalarındaki zihinsel hezeyanlarını ve korkularını iç monologlarla aktarır. Yazar kitapta mahkûmun işlediği suçtan bahsetmez. Okurun odağını mahkûmun işlediği suçtan uzaklaştırıp devlet eliyle bir kişinin öldürülmesi eylemine dikkat çeker.

Ölüm hücresindeki psikolojik işkenceyi, saatlerin ve dakikaların nasıl birer canavara dönüştüğünü göstererek okuru doğrudan sistemin ve cezalandırmanın ahlaki temellerini sorgulamaya çağırır.

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

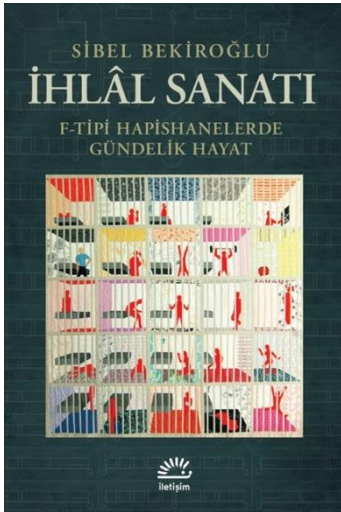

45. BASKI

can
klasik

İhlal Sanatı – Sibel Bekiroğlu

Sosyolog Dr. Sibel Bekiroğlu'nun bu yılın nisan ayında çıkan "İhlal Sanatı - F-Tipi Hapishanelerde Gündelik Hayat" kitabı hapsedilmenin felsefesini ve sosyolojisini çok katmanlı bir zeminde tartışıyor. Yalnızca bununla da kalmayıp Türkiye'de kaotik düzenden mutlak tecrit dönemine ve F tiplerine giden serencamı anlatıyor.

Yazarın 2016 yılında sunduğu yüksek lisans tezi "Türkiye'nin F-Tipi Hapishanelerinde Gündelik Hayat ve Direniş Pratikleri"ni referans alan kitap, yalnızca F tiplerindeki ihlalleri değil bu ihlallere karşı direnmenin sanatını da bize sunuyor.

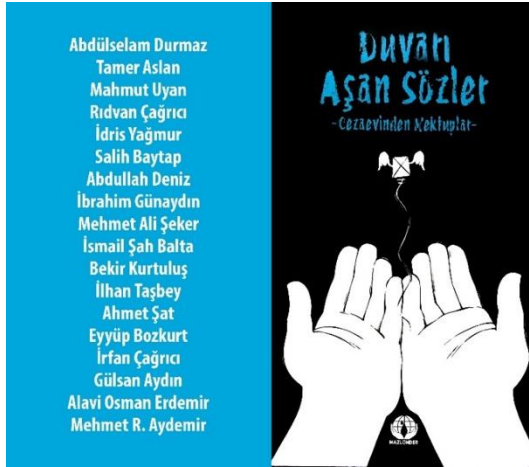
Bekiroğlu son söz olaraksa, tecritin yeni mimarı buluşu kuyu tipi hapishanelere değişiyor.

Hapishane Defterleri (Antonio Gramsci) ve Özgürlüğe Kaçışım (Aliya İzzetbegovic)

Doğrudan hapishaneye ilişkin görüşleri anlatmayan bu iki kitap iki önemli düşünürün hapishane koşullarında dahi düşün faaliyetinin engellenemediğini gösteren örneklerdir. İtalyan faşist rejimi tarafından hapse atıldığında, savcının "Bu beynin çalışmasını yirmi yıl durdurmalıyız" diyerek cezalandırdığı Antonio Gramsci, tam aksini yaparak 11 yıl kaldığı cezaevinde 20. yüzyılın en önemli siyaset felsefesi metinlerinden birini üretmiştir.

Yugoslavya'daki komünist rejim tarafından hapse mahkûm edilen İzzetbegovic, beş yıl kaldığı cezaevinde, hapisten sonra Bosna halkının onuru için verdiği mücadelenin temelini burada oluşturduğu görüşlerle atar.

Duvarı Aşan Sözler (Cezaevinden Mektuplar)

MAZLUMDER Cezaevi Komisyonu'nun hazırladığı bu kitap 28 Şubat'ın brifingli yargı kararlarıyla 20 yıldan fazla cezaevinde kalan mahpusların mektuplarından oluşuyor. Kitapta 18 mahpusun mektubu ve Hasan Aycın'ın çizimleri de yer alıyor.

Mahpusların cezaevine giriş süreçlerinden orada yaşadıkları olaylara, anlamlı ya da trajikomik

anılardan mahpusluğun manasına, ne yapmalından nasıl yapmalıya, kimi zaman düşündürücü kimi zaman ağırlığına rağmen güldüren mektuplar kitapta yer alıyor. Kitabı bitiren okuyucunun cezaevine ve mahpusa bakışı artık kalmayacaktır.

Filmler

Deney / Das Experiment (Yönetmen: Oliver Hirschbiegel, 2001)

Psikoloji tarihinin en ünlü ve en tartışmalı çalışmalarından biri olan 1971 tarihli Stanford Hapishane Deneyi'nden ilham alan film, cezalandırma ve otorite kavramlarını doğrudan insan doğası üzerinden sorgular. Bir üniversitenin bodrum katına kurulan sahte bir hapishanede, para karşılığı denek olan 20 sıradan erkek, rastgele "gardiyanlar" ve "mahkûmlar" olarak ikiye ayrılır.

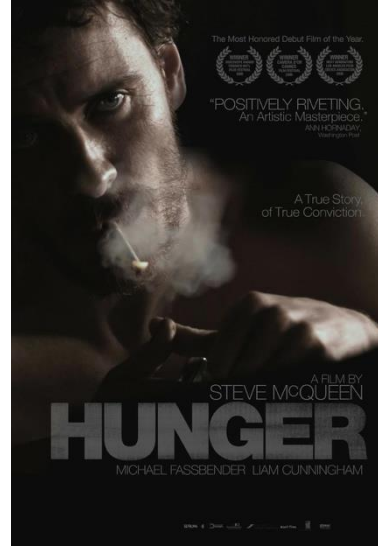
Çok geçmeden, oyun olarak başlayan bu deney, iktidarın ve otoritenin sıradan insanları nasıl sadist ceza infazcılarına dönüştürdüğünü gösteren bir kabusu evrilir. Film, hapishanelerdeki şiddetin ve insan hakları ihlallerinin sadece kötü niyetli bireylerden değil, "kapatılma ve mutlak güç" üzerine kurulan sistemin yapısal doğasından kaynaklandığını kanıtlar. Cüzi bir yetki verilen insanın, karşısındakini "suçlu" veya "mahkûm" etiketi altında nasıl kolayca insanlıktan çıkarabildiğini gösteren tüyler ürpertici bir psikolojik gerilimdir.

Açlık / Hunger (Yönetmen: Steve McQueen, 2008)

Kuzey İrlanda'daki Maze Hapishanesi'nde 1981 yılında siyasi mahkûm statüsü talebiyle açlık grevine giren IRA üyesi Bobby Sands'ın son 66 gününü anlatır. Film, geleneksel diyalog ağırlıklı sinemanın dışına çıkarak, hapsedilmeyi ve iktidar savaşını doğrudan "beden" üzerinden okur.

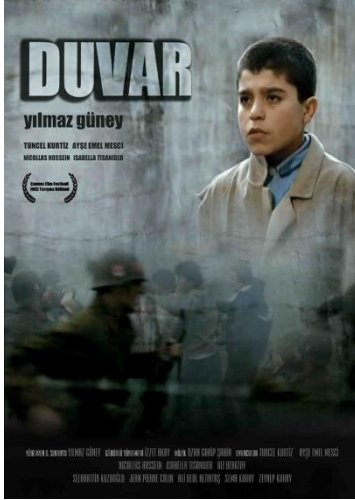
Devletin cezalandırma yöntemi olarak fiziksel mekânı ve bedeni teslim alma çabasına karşı, bireyin kendi bedenini bir direniş silahına ve nihai bir özgürlük alanına dönüştürmesini işler. Yönetmen McQueen, şiddeti ve çürümeyi adeta bir tablo estetiğiyle sunarken, inancın sınırlarının beden sınırlarını nasıl aştığını sarsıcı bir görsellikle kanıtlar.

Özellikle İngiltere’de çok tartışılan, Venedik, Cannes ve Toronto Film Festivalerinden ödülle dönen filmde Micheal Fassbender oyunculuğuyla göz dolduruyor.

Duvar (Yönetmen: Yılmaz Güney, 1983)

Politik sinemamızın önemli yönetmenlerinden Yılmaz Güney’in son filmi

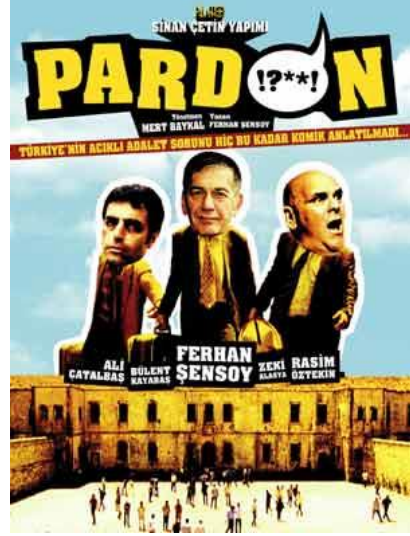
olan ve Paris’teki sürgün hayatında çektiği Duvar, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nde 1976 yılında çocuk mahkûmların başlattığı isyanı merkeze alır. Ancak film sadece bir hapisane isyanı hikayesi değildir; cezaevini, militarist ve baskıcı devlet aygıtının, dışarıdaki toplumun ve sömürü düzeninin çıplak ve minyatür bir modeli olarak resmeder.

Çocuk koğuşunda yaşanan tecavüzler, şiddet, sefalet ve idarenin yozlaşmışlığı, sistemin en savunmasız olanları nasıl öğüttüğünün bir kanıtıdır. Film, estetik bir kaygı gütmekten ziyade, belgeselvari bir sertlikle izleyiciyi rahatsız etmeyi, yüzleştirmeyi ve kurumsallaşmış şiddetin boyutlarını göstermeyi amaçlar.

İlk olarak Cannes Film Festivali’nde gösterilen filmin başrolünde Tuncel Kurtiz var.

Pardon (Yönetmen: Mert Baykal, 2005)

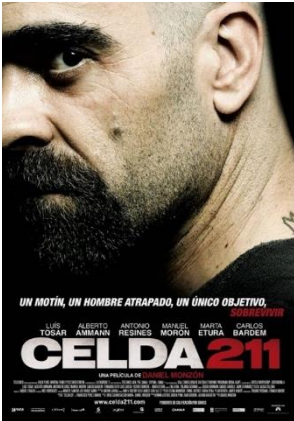
Ferhan Şensoy'un gerçek bir olaydan esinlenerek yazdığı Çok Tuhaf Soruşturma adlı oyunundan sinemaya uyarlanan bu kült yapım, Türkiye'deki adalet sisteminin ve kolluk kuvvetlerinin işleyişine dair çekilmiş en sarsıcı kara mizah örneklerinden biridir. Asker kaçağı bir arkadaşın ihbar edilmesi korkusuyla başlayan sıradan bir gece, polis sorgusundaki işkencelerle, haksız tutuklamalarla ve yıllar süren absürt bir hapis hayatıyla sonuçlanır.

Film, devletin adalet aygıtının, suçu bulmaktan ziyade "suçlu yaratmak" üzerine nasıl işleyebildiğini trajikomik bir dille gösterir. İşkence altında alınan sahte ifadelerin insan hayatını nasıl geri dönülmez bir karanlığa sürüklediği gerçeği, izleyiciye mizahın ardına gizlenmiş sert bir tokat gibi çarpar.

Yıllar süren haksız mahkûmiyetin ardından kahramanlarımıza devletin sunduğu tek telafinin basit bir "Pardon" kelimesi olması, cezalandırma sisteminin insan hayatını nasıl değersizleştirdiğinin en acı özetidir. Cezaevini, hukukun bittiği yerde başlayan bir keyfilik mekânı olarak resmeden şaheser niteliğinde bir sistem eleştirisidir.

Hücre 211 / Celda 211 (Yönetmen: Daniel Monzón, 2009)

İşe yeni başlayan bir gardiyanın, hapishaneyi tanımak için geldiği ilk gün patlak veren büyük bir isyanın ortasında kalmasını ve hayatta kalmak için mahkûm rolü yapmak zorunda kalışını anlatan yüksek tempolu bir İspanyol filmidir.

Ancak film basit bir gerilimden öte, "gardiyan" ve "mahkûm" rollerinin nasıl kurgusal ve yer değiştirebilir olduğuna dikkat çeker. Karakterin içerideki adaletsizliği, devletin yozlaşmışlığını ve mahkûmların kendi içindeki adalet arayışını deneyimlemesiyle taraf

değiştirmesi, cezaevi sisteminin ve dışarıdaki sözde hukukun ikiyüzlülüğünü çarpıcı bir biçimde yüzümüze vurur.

29. Uluslararası İstanbul Film Festivali'nin "Sinemada İnsan Hakları" bölümünde gösterilen film pek çok ödüle layık görülmüştü.

Sonbahar (Yönetmen: Özcan Alper, 2008)

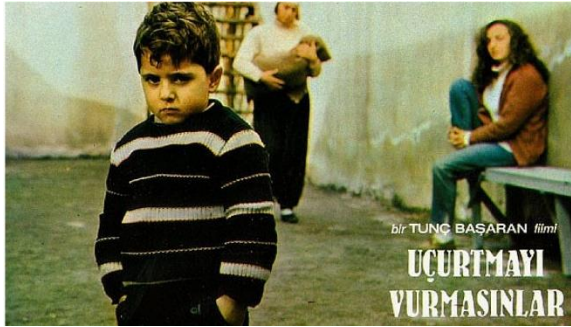
1990'ların ağır siyasi atmosferinde hapse giren, ölüm oruçları sonrası sağlığı bozularak Wernicke-Korsakoff sendromuyla tahliye edilen Yusuf'un Karadeniz'deki köyüne dönüşünü anlatır. Film, cezaevi filmlerinin aksine olaylara mahpusluğun sonrasından bakar.

Yusuf'un bedeni tahliye olmuştur ama ruhu, kaybedilmiş idealler, içeride kalan yoldaşlar ve ağır travmalarla dolu bir hapishanede yaşamaya devam etmektedir. Sistem, muhalif bir bedeni sadece içeride tutarak değil, tahrip edip dışarı salarak da cezalandırma pratiğini sürdürür. Karadeniz yaylalarında melankolik, sessiz ve derinden bir politik yüzleşmenin hikayesini izleriz.

Uçurtmayı Vurmasınlar (Yönetmen: Tunç Başaran, 1989)

Feride Çiçekoglu'nun kendi cezaevi anılarından yola çıkarak yazdığı aynı

adlı romanından uyarlanan film, cezaevi gerçekliğine eşine az rastlanır bir pencereden, annesiyle birlikte hapishanede yaşamak zorunda kalan beş yaşındaki Barış'ın gözünden bakar. 12 Eylül sonrası bir kadınlar hapishanesinde geçen hikâye, siyasi mahkûmların dünyasını, dayanışmasını ve devletin soğuk yüzünü bir çocuğun masumiyetiyle çarpıştırır.

Barış için cezaevi avlusu, tel örgüler ve duvarlar, keşfedilmesi gereken bir oyun alanıdır; ancak kurallar devletin katı disiplini tarafından belirlenir. Film, özgürlüğün ne anlama geldiğini gökyüzünde uçan bir uçurtma metaforu üzerin-

Barış için cezaevi avlusu, tel örgüler ve duvarlar, keşfedilmesi gereken bir oyun alanıdır; ancak kurallar devletin katı disiplini tarafından belirlenir. Film, özgürlüğün ne anlama geldiğini gökyüzünde uçan bir uçurtma metaforu üzerin-

den tartışırken, yetişkinlerin dünyasındaki ideolojik cezalandırma pratiklerinin bir çocuğun ruhunda açtığı yaraları usulca izleyiciye aktarır. Kapatılmanın sadece bedeni değil, umudu ve hayal gücünü de hapsedme çabası olduğunu anlatan, Türk sinemasının en naif ama en etkili insan hakları filmlerinden biridir.

Ölüm Yolunda / Dead Man Walking (Yönetmen: Tim Robbins, 1995)

Rahibe Helen Prejean'ın gerçek deneyimlerine dayanan film, idam cezası

karşısı düşüncenin sinemadaki önemli örneklerinden biridir. Genç bir çifti öldürmek ve tecavüz etmekten suçlu bulunan bir mahkûmun idam gününe kadar geçen sürecinde ona manevi rehberlik eden rahibenin hikayesi üzerinden, sistemin adalet anlayışı sorgulanır.

Film, mahkûmu masumlaştırmadan, işlediği suçu hafifletmeden idam cezasını ve uygulanma biçimini sorguluyor. İdam mahkûmu karaktere herkesçe kötü görülecek bir suç yükleyerek çizgiyi Victor Hugo'nun çıkardığı yerin de üzerine çıkarıyor. Kurbanların yakınlarının acısı ile devletin cezalandırma yöntemi arasına

ince ve etik bir çizgi çekerek izleyiciyi zor bir ahlaki ikilemle baş başa bırakıyor.

Rahibe Helen karakterinde gördüğümüz Susan Sarandon'un En İyi Kadın Oyuncu Oscar'ını aldığı filmde idam mahkûmunu oynayan isim Sean Penn.

MAZLUMDER'den Haberler

Nisan 2026 – Temmuz 2026

“Kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana” mottosuyla MAZLUMDER, 35 yıldır; mazlumların sesi olmaya çalışmış, tarihe notlar düşmüş, toplumun vicdanına seslenmiş, insan hakları bilincinin yaygınlaşması için eğitim çalışmaları düzenlemiş, adliyelerden meydanlara, cezaevlerinden geri gönderme merkezlerine hak ihlalleriyle mücadele etmiş ve yeryüzünde zulmün ortadan kaldırılması için faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Özgürce İnsan Hakları Dergisi'nin bu kısmında, ortaya koyduğumuz emeği, 4'er aylık periyotlar halinde okuyucularımızla paylaşmayı istiyoruz.

Bu paylaşımların, gönüllülerimizle dayanışmayı artırmasını umuyoruz

Cezaevlerindeki Hak İhlalleri ve Hasta Mahpuslara Yönelik Başvurular

Erzurum Aziziye 2 Nolu Cezaevinde Yaşanan İhlaller

- Erzurum Aziziye 2 Nolu Ceza İnfaz Kurumu'nda Türkçe dışında bir dil konuşulmasının yasaklandığı ve bir mahkuma Kürtçe konuştuğu gerekçesiyle disiplin cezası verildiği iddiaları üzerine Adalet Bakanlığına başvuru yapılmıştır.

Hasta ve Yaşlı Mahpuslar İçin Başvurular

- 06 Nisan 2026 tarihinde Yusuf Gazi Abubeker Navşan, Abdullah Tırpan ve Erol Şengök'ün cezaevindeki hayati risk taşıyan durumları için Adalet Bakanlığı ve Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne başvuruda bulunulmuştur. Maltepe Cezaevi'nde bulunan Yusuf Gazi Abubeker Navşan'ın durumu hakkında cezaevi yönetimi tarafından bilgilendirme yapılmıştır.
- Ailesinin başvurusu üzerine hasta mahpus Abdullah Tırpan'ın durumu yeniden değerlendirilmiş, hastane raporları da esas alınarak Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Adli Tıp Kurumu nezdinde girişimlere devam edilmiştir. 29 Haziran 2026 tarihli resmi başvuruyla, desteksiz yürüyemediği raporlanan 73 yaşındaki Abdullah Tırpan için verilen "cezaevinde yalnız yaşayabilir" raporunun akla ve vicdana aykırı olduğu vurgulanmıştır.

Soykırımcı İsrail'in Zulmü, Sumud Filosu ve Lübnan Saldırıları

- **02.04.2026 / Apartheid Rejimin İdam Yasası:** İsrail parlamentosunun sadece Filistinli esirlere uygulanmak üzere kabul ettiği idam cezası yasa tasarısına karşı uluslararası topluma harekete geçme çağrısı yapılmıştır.

"Filistinlilerin meşru müdafaa hakkının, "İşgalci" tarafından bu yasa ile terörizm kılıfı altında cezalandırılması kabul edilemez. İşgalci bir gücün, işgal ettiği coğrafyadaki insanları idam etmesi, savaş suçu kapsamındadır."

- **09.04.2026 / Lübnan'a Yönelik Saldırı:** Soykırımcı İsrail özellikle 7 Ekim sonrası süreçte yalnızca Gazze'yi değil; Yemen, Suriye, İran,

Katar, Lübnan gibi çok sayıda ülkeyi de hedef almıştır. İran'a ABD ile başlattığı saldırıların ardından Lübnan'a yönelik saldırılarını

yoğunlaştırmıştır. İsrail'in sivil yerleşim yerlerini ve altyapıyı hedef alan, yüz binlerce insanı yerinden eden Lübnan'a yönelik saldırıları kınanmıştır.

Küresel Sumud Filosu'na Korsan Saldırı

- Gazze ablukasını kırmak amacıyla yola çıkan sivil inisiyatif Küresel Sumud Filosu'na uluslararası sulara 30 Nisan 2026 tarihinde ve 19 Mayıs 2026 tarihlerinde işgalci İsrail tarafından düzenlenen korsan saldırı kınanmış ve alıkonulan aktivistlerin derhal serbest bırakılması talep edilmiştir.

Filonun hukuki sürecini takip eden hukuk ekibinin parçası olan derneğimiz, gelişmeleri yakından takip etmiş ve saldırıya uğrayan Sumud Filosu yolcularının ifade ve adli tıp kurumundaki işlemlerine

destek olmuştur.

- MAZLUMDER Ankara Şubesi'nin de bileşenlerinden olduğu Ankara Filistin Dayanışma Platformu tarafından Küresel Sumud Filosu'na yönelik saldırıyı protesto etmek için ABD Büyükelçiliği önünde eylem ve basın açıklaması düzenlenmiştir.

18.04.2026 / Yeni Haydut Dünya Düzenine Karşı Mardin'den Sesleniş

- Mardin'de gerçekleştirilen Genel Yönetim Kurulu toplantısının ardından kapsamlı bir basın açıklaması yayımlanmıştır. Eğitim sistemindeki tek tipleştirme sorunlarından Gazze soykırımına, ABD'nin İran saldırılarından Türkiye'deki yeni çözüm sürecinin önemine kadar çok sayıda başlığa değinilmiştir.

"Sessizlik, zulme ortak olmak anlamına gelmektedir. Küresel barış ve adalet arayışı, ancak bu tür işgallere karşı kararlı ve birleşik bir tutumla mümkün olabilir. Vicdan sahibi tüm devletler, kurumlar ve bireyler, bu insanlık dışı uygulamalara karşı sesini yükseltmek ve gerçek bir düzenin yeniden inşası için adım atmak zorundadır."

Sığınmacı Hakları, Hukuksuz İadeler ve Tahdit Kodu Mağduriyetleri

- **23.04.2026 / Mısırlı Mültecilere Dönük Baskılar ve Hukuksuz İadeler**

Mısır Devleti ile gelişen ilişkilerin ardından ülkemizdeki Mısırlı muhaliflerin "tahdit kodu" bahanesiyle keyfi ve hukuka aykırı biçimde sınır dışı edilmesine tepki gösterilerek, yeni Boraltan köprülerinin kurulmaması çağırısı yapılmıştır.

“Mısır'da darbe sonrasında süregelen sistematik işkence, keyfi tutuklamalar ve infazlar bütün bağımsız kurumlarca belgelenmiş, Bedir Cezaevi başta olmak üzere pek çok tesiste siyasi tutukluların en temel insani ihtiyaçlardan mahrum bırakıldığı, ağır bedensel ve psikolojik baskıya maruz kaldığı ortaya çıkarılmıştır. Bu koşullar altında Mısır'a iade, yeni Boraltan köprüleri kurmaktan başka bir mana ifade etmeyecektir. Boraltan köprüsünde, Türkiye'ye sığınan 195 Azerbaycan askeri Sovyetler'e iade edilmişti. Bu örnek toplumun vicdanında lanetle anılan bir yaradır; bu yaraya başka yaralar eklenmemelidir. Tarihin bugün atılan adımları da kayıt altına aldığı unutulmamalıdır.”

- **05.05.2026 / Tahdit Kodu Mağduriyetleri Devam Ediyor**

Yargı kararıyla aklanmış Suriyeli bir anne ile 12 ve 16 yaşındaki çocuklarının (G-87) tahdit koduyla kamu güvenliği tehdidi sayılarak geri gönderme merkezine alınmasının hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı ifade edilmiştir.

“MAZLUMDER olarak birçok defa dile getirdiğimiz gibi, tahdit kodu uygulaması Türkiye'de maalesef keyfi biçimlerde işlemekte; bir memurun takdir yetkisiyle ya da menşei ülke tarafından verilen terör listeleri yeterince kontrol edilmeden yabancıların hayatı karartılabilmektedir. Nitekim bu vakada da masumiyet karinesi hiçe sayılmış, yargı kararıyla aklanmış bir anne ve hiçbir suçu bulunmayan çocukları haksız tahdit kodlarıyla "yaşayan ölümlere" dönüştürülmüştür. Kesinleşmiş yargı kararı idarenin keyfi pratikleriyle bypass edilmiş, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri temelden sarsılmış, hukuki güvenceler devletler arası ilişkilerde yaşanan süreçlere feda edilmiştir. Çocuklar aleyhine G-87 kodu konulması ilk kez karşılaştığımız bir durum da değildir. Benzer sebeplerle derneğimize yapılmış birçok başvuru mevcuttur.”

- **09.05.2026 / Özbek Alim Musa Salih'in İadesi**

Daha önce basın açıklaması düzenlediğimiz ve serbest bırakılmasını talep ettiğimiz Özbek alim Musa Salih'in (Fazliddin Parpiyev) durumunun değişmemesi

ve hakkında Özbekistan'da temelsiz suçlamalarla dava açılması gerekçe gösterilerek yeni bir açıklama yapılmıştır. Kötü muamele ve işkence görme riski bulunan ve hakkında sınır dışı kararı verilen Musa Salih'in Özbekistan'a iadesinin durdurulması istenmiştir.

"Unutmamak gerekir ki işkence ve ölüm riski olduğu halde kendisine sığınan insanların iade etmek, zayıf ve irade gösteremeyen devletlerin ya da insan canını küçük menfaatlerden değersiz gören diktatörlüklerin pratiğidir. Güçlü devletler ise bu unvanı, askeri caydırıcılıktan daha çok hukuku işleterek, kendine sığınanları yüz üstü bırakmayıp egemenlik sınırları içerisindeki herkesin canından, malından, namusundan emin olmasını sağlayarak elde ederler."

Adil Yargılanma, İfade Özgürlüğü ve Dava Takipleri

- **NATO Zirvesi Gerekçe Gösterilerek Hak ve Özgürlüklerin Askıya Alınması**

Ankara'daki 36. NATO Zirvesi bahanesiyle ülke genelinde hak ve özgürlüklerin askıya alınması, toplu gözaltılar, ev baskınları ve toplantı yasakları derneğimizce yakından takip edilmiştir.

5 Temmuz 2026 tarihinde yapılan açıklama ile yapılan hukuksuzluklara işaret edilmiş ve aşağıdaki talepler sıralanmıştır:

"1. Muhammed Kavi'nin ölümü hakkında etkili, bağımsız ve şeffaf bir soruşturma yürütülmeli, silah, balistik ve olay yeri incelemesine ilişkin tüm deliller kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

2. Somut ve bireysel delile dayanmayan gözaltı ve tutuklamalara son verilmeli, hukuka aykırı biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılanlar derhal serbest bırakılmalıdır.

3. 24 saatlik avukat görüş yasağı ve dosya kısıtlılığı kararları kaldırılmalı, herkesin müdafî yardımından eksiksiz yararlanması sağlanmalıdır.

4. Rutinleşen geceyarısı operasyonları, kapı kırma, ters kelepçe ve teşhir gibi uygulamalara son verilmeli, işkence ve kötü muamele yasağına istisnasız uyulmalı, kişisel verileri sızdırarak masumiyet karinesini ihlal edenler hakkında soruşturma açılmalıdır.

5. Savunma hakkının teminatı olan Avukatlar hakkındaki işlemlerde CMK ve Avukatlık Kanunu'nun öngördüğü usullere mutlaka uyulmalıdır.

6. Ankara genelini kapsayan genel nitelikli toplantı ve gösteri yasağına son verilmeli, sınırlama gerekiyorsa yalnızca somut tehlikeyle orantılı, yer ve zaman bakımından daraltılmış tedbirlerle yetinilmelidir.

7. İdare eliyle uygulanan keyfî ve toplu erişim engelleri kaldırılmalı; kısıtlamalar ancak bağımsız yargı denetimiyle ve bireyselleştirilmiş kararlarla mümkün kılınmalıdır.”

7 Temmuz 2026 tarihli açıklamamızda ise NATO Zirvesi bahanesiyle bilhassa Filistin aktivistlerine yönelik hukuksuz gözaltı işlemleri eleştirilmiş, “Nerede olursa olsun ve kime yönelirse yönelsin, NATO Zirvesi'nin gerekçe gösterildiği bu hukuksuz uygulamaların karşısındayız.” ifadelerine yer verilmiştir.

Gözaltına alınan çok sayıda kişinin ifade süreçleri takip edilmiştir.

Adli Kontrol Tedbirlerinin Sınırı

25 Haziran 2026 tarihli açıklama ile Türkistanlılar İnisiyatifi Sözcüsü Burhan Kavuncu'nun ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gereken ve daha önce takipsizlik kararı verilen paylaşımı nedeniyle gözaltına alınmasının ve hakkında yurtdışına çıkış yasağı konulmasının hukuksuz bir karar olduğu ifade edilmiştir. Açıklamada ayrıca adli kontrol tedbirlerinin uygulanmasının bir temel haklara müdahale aracına dönüştüğü vurgulanmıştır.

Dava Takipleri

MAZLUMDER Hukuk Birimi tarafından dava takiplerine devam edilmektedir.

Gazeteci Ercüment Akdeniz'in terör örgütü üyesi olma iddiasıyla yargıldığı ve beraat ettiği dava,

İsrail'le ticareti protesto etmek için düzenlenen bir eylem dolayısıyla cumhurbaşkanına hakaret isnadıyla açılan bir dava,

Leman Dergisi protestolarında eylemcilere hitaben yaptığı konuşmadan ötürü Büyük Doğu Akıncıları İstanbul İl Başkanı Alper Kaan Aykut'un yargıldığı dava ve

Bir Suriyeli mültecinin ırkçı bir saikle darp edildiği iddiasıyla açılan dava gözlemci olarak takip edilmiştir.

İnanç Özgürlüğü ve Azınlık Hakları

- 14.04.2026 / Azerbaycan'da Başörtüsü Kısıtlamaları

Azerbaycan'da ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin başörtüsü takmasını yasaklayan ve eğitim hakkını kısıtlayan düzenlemelerle ilgili MAZLUMDER tarafından açıklama yapılmıştır.

"Güncel durumda zaman zaman halâ hak ihlallerine yol açmaya devam eden uygulama, Mart 2026 tarihi itibarıyla Meclis gündeminde son şeklini alan "Uşaq Hüquqları Haqqında" kanun tasarısıyla yeni bir boyut kazanmak üzere. Tasarımın 19. maddesi, kağıt üzerinde çocuk haklarını koruma amacı güdüyor gibi görünse de uygulamada başörtüsünün "aile baskısı" olarak yaftalanacağı ve "çocuğun kendi kararı değil" gerekçe-

siyle yasaklanacağı bir uygulamaya kapı aralar niteliktedir. Tasarı kanunlaşp mevcut fiili durumla birleştğinde suistimale oldukça açık bir alan yaratacağı, başörtüsü kısıtlamalarına yeni ve tartışmalı bir hukuki zemin oluşturacağı açıktır.”

- **13.07.2026 / Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığına Yönelik Baskılar**

Yunanistan'ın azınlıkların müftü seçimine hukuka aykırı şekilde müdahale etmesi ve barışçıl protesto hakkını kullanan kişilere hapis cezası vermesi kınanmıştır. Yunanistan'a Lozan Antlaşması'nın gereklerine uyulması çağrısı yapılmıştır.

Toplantı, Gösteri Yürüyüşü ve İfade Hürriyetine Yönelik İhlaller

- **Felsefe Öğretmenine 5186'dan Tutuklama**

Manisa'da görev yapmakta olan Felsefe Öğretmeni Ramazan Avuşmak, Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret iddiasıyla gözaltına alınıp tutuklanmış, gelen tepkiler üzerine ise serbest bırakılmıştır.

Gözaltı ve tutuklama tedbirini gerektirmeyen iddialarla bir eğitimcinin hürriyetinden yoksun bırakılması ve itibarının zedelenmesine karşı MAZLUMDER tarafından 22 Nisan 2026 tarihinde bir açıklama yapılmıştır.

“Farklı dönemlerde de dikkat çektiğimiz üzere 5816 sayılı yasa bir hukuk devletinde olmaması gereken ve ifade özgürlüğü ilkesiyle bağdaşmayan bir düzenlemedir. Hakaret, aşağılama ve küçük düşürme gibi suçların ceza hukukunda zaten cezai bir karşılığı mevcuttur. Böyleyken önem atfedilen bazı kişiler ya da kurumlar hakkında özel yasa çıkarmak, siyasetin ve yargının eline; eleştirilerin susturulması, muhalif düşüncelerin bastırılması ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması için bir sopa tutuşturmak anlamına gelmektedir. Örneklere bakıldığında yasanın bu amaçla kullanıldığı açıktır ve bunlar haricinde de pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Tutuksuz yargılanabileceği ve davetle çağrılıp ifadesinin

alınabileceği bir konuda bir kişinin elleri kelepçeli şekilde gözüaltına alınıp tutuklanması, bu uygulamanın hukuki tedbirden ziyade kişiyi ve toplumu sindirmeye yönelik bir peşin cezalandırma pratiği olarak kullanılmasının sonucudur."

Ayrıca dernek tarafından bu kanun çerçevesindeki ihlalleri konu alan bir raporlama çalışmasının devam etmektedir.

Hak Arama Eylemlerine Yönelik Müdahaleler

- **22 Nisan 2026**

Aylardır ücretlerini alamadıkları, geçmiş tazminatlarının ödenmediği, sık sık ücretsiz izne çıkarıldıkları gibi iddialarla Eskişehir'den Ankara'ya yürüyerek haklarını arayan Doruk Madencilik işçileri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı önünde gözüaltına alınarak bilahare serbest bırakılmıştır.

MAZLUMDER Ankara Şubesi tarafından konuya ilişkin açıklama yapılmıştır.

"Seslerini duyurabilmek amacıyla silahsız, saldırısız ve barışçıl bir yöntem olan yürüyüş ve ardından açlık grevi eylemi yapmak isteyen işçilerin, haklarını aramaya yönelik bu eylemleri toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı çerçevesinde anayasal güvence altındadır.

Hiçbir emekçi bu hakkı kullandığı için cezalandırılmamalıdır."

- 17 Haziran 2026

Ankara’da mülakat mağduru öğretmenler ile Doruk Madencilik işçileri bir-takım taleplerini dile getirmek, haklarını elde etmek için eylemler düzenlemişlerdir. 12 Haziran’da Doruk Madencilik işçilerine, 15 Haziran’da ise mülakat mağduru öğretmenlere kolluk güçleri tarafından müdahale edilmiştir. MAZLUMDER Ankara Şubesi hem eylemlerin takipçisi olmuş hem de müdahaleyi eleştiren bir açıklama yayınlamıştır.

“MAZLUMDER olarak; Öğretmenlere ve Maden İşçilerine yönelik müdahaleler hakkında etkili, bağımsız, şeffaf inceleme yürütülmesini, kötü muamele, orantısız güç kullanımını iddialarının titizlikle araştırılmasını, sorumlular hakkında gerekli yasal süreçlerin işletilmesini talep ediyoruz.

Kamu makamlarını ise toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımını kolaylaştıran, barişçil gösterilere hoşgörüyle yaklaşan ve anayasal güvencelere uygun hareket eden bir anlayışı benimsemeye davet ediyoruz.”

25.04.2026 / Ankara’da İnsan Hakları Okulu

MAZLUMDER Ankara Şubesi’nde 2026 yılı İnsan Hakları Okulu 25 Nisan’da başladı. MAZLUMDER’in gelenek haline getirdiği ve insan hakları bilincinin yaygınlaşmasına katkı sunmayı amaçladığı programda alanında uzman pek çok isim ders verdi.

CEZA ve CEZAEVİ

İnsanı mı, Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz?

► Mahkumiyet Kavramı ve Ceza Felsefesi

Cezalandırmanın Amacı: Suç ile Ceza Arasındaki Referans Tespitinin Farklı Adalet Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi
Zeynep ORAL - Muharrem BALCI

Suç, Ceza ve Cezaevinin Temel Mantiği ve Meşruiyeti Üzerine Bir İnceleme **Av. Yasin DIVRAK**

Farklı Hukuk Sistemlerinde Karşılaşılan Cezalandırma Yöntemleri
Dr. Öğr. Üyesi M. Buhari ÇETİNKAYA

İnsanı mı Yoksa Kötülük Eylemini mi Cezalandırıyoruz?
Ahmet MERCAN

Modern Ceza İnfaz Sisteminin İflası: İnsancılık Illüzyonu, Yapısal İkiyüzlülük ve Onarıcı Adalet
Av. Mehmet OKATAN

Adi Suç-Örgütlü Suç-Terör Suçu Ayrımı ve Bu Ayrımın Soruşturma-Kovuşturma Usulleri ile Cezanın İnfazına Etkileri
Av. Dr. Bilâl KILINÇ

Cezaevleri ve Cezalandırma: Bir MAZLUMDER Muhasebesi
Av. Kaya KARTAL

Gözetim ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu **Michel FOUCAULT**

► İkamet Mekânı Olarak Cezaevleri

Cezaevi Tarihçesi
Av. Samet BEYCİOĞLU

Türkiye’de Cezaevleri ve Özellikleri
Av. Ömer Faruk KARATAŞ

Cezaevinde Büyüyen Çocuklar
Av. Nurdan ÇİÇEK

Mahpus Hakları, Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durum
Av. Metin TARHAN

“Pardon” Demenin Bedeli: Beraatin Telafisi Bir Lütuf mudur, Bir Hak mı?
Av. Eyyup AKINCI

İçeriden Bir Şahitlik: Cezaevi mi, Suç Akademisi mi?
Halis BAYANCIK

Cezaevleri, Toplumsal Adalet Algısı ve Yargılama
Eyüp BOZKURT

Sabıkalı Cezalar
Şükrü BİLGİÇ

► Mahpus Kimdir? Ne durumdadır? Nasıl yaşar?

“F Tipi” Tanıtım ve Kullanma Kılavuzu **İsmail Şah BALTA**

Cezaevine Dair Bir Hasbihal...
Abdulselem DURMAZ

Yaşayan Ölüler: Ağırlaştırılmış Müebbet ve Umut Hakkı
Tamer ASLAN

Hayata Dönüş Operasyonları: Öldürerek Kurtardılar!

Erbakan, Ecevit ve Ölüm Oruçlarının Arka Planı
Ömer Zülfü LİVANELİ

Pembe Oda Uygulamaları ve Mahsurları
İlhan TAŞBEY

Mahpusluğun Öteki Tarafı: Demir Kapıların Önü
Ruhullah Sinan TENŞİ

Cezaevi Ziyaretleri
Mehmet Ali BAŞARAN

► Röportaj

Türkiye’de Cezaevleri: Sorunlar, İhtiyaçlar ve İşleyiş
Enis Yavuz YILDIRIM

► Cezaevini ve Mahpusu Anlamak: Kitaplar ve Filmler

► MAZLUMDER’den Haberler

